

Periodical Part

Økonomiske analyser / Statistisk sentralbyrå. 2022

Økonomiske analyser / Statistisk sentralbyrå

Provided in Cooperation with:

Statistics Norway, Oslo

Reference: In: Økonomiske analyser / Statistisk sentralbyrå Økonomiske analyser / Statistisk sentralbyrå. 2022 (2022).

https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/okonomiske-analyser/okonomiske-analyser-1-2022/_/attachment/inline/3628d7e9-f7c5-4508-adbc-32db442cd815:a1e317718cc3df256b2eb40e8228223167ba743e/OA2022-1-utsyn.pdf.

https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/okonomiske-analyser/okonomiske-analyser-2-2022/_/attachment/inline/55d5fc7c-11aa-47cb-8fe8-e4445e6dda0f:237813a297e6a8db7787bb91dd7aca333b3ff942/OA2022-2.pdf.

<https://hdl.handle.net/11159/652814>

Kontakt/Contact

ZBW – Leibniz-Informationszentrum Wirtschaft/Leibniz Information Centre for Economics
Düsternbrooker Weg 120
24105 Kiel (Germany)
E-Mail: [rights\[at\]zbw.eu](mailto:rights[at]zbw.eu)
<https://www.zbw.eu/>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Dieses Dokument darf zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen. Sofern für das Dokument eine Open-Content-Lizenz verwendet wurde, so gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

<https://savearchive.zbw.eu/termsfuse>

Terms of use:

This document may be saved and copied for your personal and scholarly purposes. You are not to copy it for public or commercial purposes, to exhibit the document in public, to perform, distribute or otherwise use the document in public. If the document is made available under a Creative Commons Licence you may exercise further usage rights as specified in the licence.

Økonomiske analyser

1/2022

Økonomisk utsyn over året 2021

Innhold

Perspektiver	3
1. Konjunkturtendensene internasjonalt	6
1.1. USA	9
1.2. Europa	10
2. Konjunkturutviklingen i Norge.....	16
2.1. Finanspolitikk med tiltakspakker	22
2.2. Fire renteøkninger i år.....	24
2.3. Spareraten ned mot et mer normalt nivå	25
2.4. Lavere vekstutsikter i boligmarkedet	27
2.5. Fall i petroleumsinvesteringene i 2022, snur til solid vekst i 2023	27
2.6. Næringsinvesteringene tar seg opp	29
2.7. Kjempeoverskudd i utenrikshandelen	30
2.8. Produksjonsoppgangen fortsetter i svakere tempo	33
2.9. Et strammere arbeidsmarked	34
2.10. Svak reallønnsvekst	36
2.11. Utsikter til høyere underliggende inflasjon	37
2.12. Usikkerhet i anslagene	41
2.13. Hvor godt traff SSBs prognoser for 2021?	45
Temabokser i Konjunkturtendensene 2017-2021	47
3. Norsk økonomi gjennom 2021	49
3.1. Overblikk	49
3.2. Utviklingen i næringslivet	54
3.3. Offentlig forvaltning.....	64
3.4. Arbeidsmarkedet	66
3.5. Husholdningene	67
3.6. Utenriksregnskapet	70
3.7. Prisutviklingen i 2021.....	74
3.8. Faktorinntekt og funksjonell inntektsfordeling.....	77
3.9. Nasjonalinntekt	80
3.10. Usikkerhet og revisjoner	82
4. Befolkning.....	84
4.1. Tilbake til normalen?	84
4.2. Flere barn – tross pandemi.....	85
4.3. Økning i fruktbarheten for kvinner over 25 år.....	86
4.4. Økning i antall døde – etter lengre periode med lav dødelighet	87
4.5. Inn- og utvandring i 2021	88
4.6. Flere innvandrere i Norge.....	89
4.7. Sterk og rask aldring – med implikasjoner for velferdsstaten og lokale tjenester	90
4.8. Utviklingen i et nordisk perspektiv	91
4.9. Fortsatt sentralisering	92
5. Offentlige finanser	95
5.1. Sterke tall for Norges offentlige finanser	95
5.2. Hvorfor så bekymret?	99
5.3. Betydningen av arbeid for velferdsstatens finansiering.....	104
5.4. Utviklingen i offentlige utgifter i Norge versus andre land	107
6. Grønn omstilling	112
6.1. Klimapolitikken	112
6.2. Elektrifisering er en del av grønn omstilling.....	116
6.3. Hvordan måle grønn omstilling?.....	118
6.4. Petroleumsnæringen og omstilling av norsk økonomi.....	121
7. Arbeidsmarkedet.....	125
7.1. Arbeidsinnvandrere	125
7.2. Hvor mange pendler fra utlandet til arbeid i Norge?.....	126
7.3. Hvem er det som jobber i Norge, men bor i utlandet?.....	128
7.4. Konsekvenser for næringer	128
7.5. Effekten av stengte grenser på pendlere fra utlandet.....	130
7.6. Hvor sterk er tilknytningen til norsk arbeidsliv?	131
8. Økonomisk utsyn 100 år	134
8.1. Fra vedlegg til statsbudsjettet til egen publisering.....	134
8.2. Januar 1980 – brukerundersøkelse fulgte med publikasjonen.....	135
8.3. Milepel – introduksjon av nasjonalregnskapet i 1952.....	137
8.4. Fra sluttord til perspektiver – skifte av fokus?.....	138
8.5. Diskusjoner før og nå	139
Tabeller: Makroøkonomiske hovedstørrelser	143

Spørsmål om konjunkturtendensene:

Norge: Thomas von Brasch,
thomas.vonbrasch@ssb.no,
tlf. 93 89 85 24

Utlandet: Roger Hammersland,
roger.hammersland@ssb.no,
tlf. 47 29 32 89

Nasjonalregnskap: Pål Sletten,
pal.sletten@ssb.no,
tlf. 99 29 06 84

Andre spørsmål: Linda Nøstbakken,
linda.nostbakken@ssb.no,
tlf. 98 62 28 35

Redaksjonen har bestått av:
Linda Nøstbakken (ansv. red), Thomas
von Brasch, Ann Lisbet Brathaug,
Brita Bye, Erling Holmøy og Pål Sletten.

Redaksjonen ble avsluttet:
• Konjunkturtendensene og norsk
økonomi onsdag 17. mars 2022
• Øvrige kapitler fredag 25. mars 2022

Publisert 28. mars 2022
Rettet 29. mars 2022: tabeller side 92

© Statistisk sentralbyrå
ISSN 1504-5625

Standardtegn i tabellen	Symbol
Tallgrunnlag mangler	..
Vises ikke av konfidensialitetshensyn	:
Ikke mulig å oppgi tall	.

Perspektiver

Fra pandemi til krig i Ukraina

I et historisk perspektiv har koronapandemien vært svært dramatisk. Både ved begynnelsen og slutten av 2021 var det høyt smittetrykk og strenge smitteverntiltak, og deler av økonomien ble hardt rammet. Likevel ble året preget av en bred innhenting i norsk økonomi etter det pandemirelaterte fallet i aktivitetsnivå året før. Året 2021 ebbet ut med strenge smittevernrestriksjoner i respons til den nye omikronvarianten av koronaviruset. Ny kunnskap om virusvariantens alvorlighetsgrad kombinert med høy vaksinasjonsdekning gjorde at man fra 12. februar opphevet alle forskriftsfestede tiltak mot korona.

Raskt skiftet oppmerksomheten fra pandemi til sikkerhetspolitikk. Etter uker med økende militær aktivitet nær den ukrainske grensen, beordret Russlands president Vladimir Putin russiske styrker til å invadere Ukraina den 23. februar 2022. Over natten stod vi overfor en krig i Europa. Verdenssamfunnet fant raskt sammen og innførte strenge økonomiske sanksjoner mot Russland, og globale markeder responderte umiddelbart. Ukraina er en viktig produsent av blant annet korn og neongass, det siste en viktig innsatsfaktor i produksjonen av halvledere som blant annet brukes i databrikker i alt fra biler til mobiltelefoner og energisystemer. Russland er også en av de største eksportørene av hvete, og sammen med Ukraina står de for nærmere 30 prosent av verdenshandelen. I tillegg produserer Russland betydelige mengder olje og gass, og har vært den desidert viktigste energileverandøren til EU. Krigen i Ukraina økte prisene for viktige råvarer kraftig, og børsene falt verden over.

Utviklingen videre er svært usikker og vil avhenge av hvordan krigen og vestens forhold til Russland utvikler seg. Til tross for at Russland er et stort land utgjør landets økonomi bare knappe to prosent av verdensøkonomien målt i BNP. Selv med langvarige sanksjoner mot landet, er det trolig begrenset hvor mye verdensøkonomien vil rammes. Vi kan likevel forvente høye priser på energi, kunstgjødsel og enkelte matvarer. Dess lenger krigen varer, dess større kan problemene bli for verdens matforsyning. I utviklingsland kan konsekvensene bli

dramatiske. Trolig vil krigen også øke forsvarsutgiftene fremover, både i Norge og resten av Europa. Disse økonomiske tapene kan likevel synes bagatellmessige sammenlignet med de enorme lidelsene for de som rammes av krigen. Ødeleggelser i Ukraina er store, dødstallene stiger og millioner av ukrainere er drevet på flukt. Også Norge må være forberedt på å ta imot mange flyktninger i den kommende tiden. Uavhengig av utviklingen videre er det dessuten klart at krigen og Russlands invasjon vil ha store langsiktige konsekvenser for Ukraina og dets folk, men også for Russlands rolle i verden.

Flere flaskehalser

Usikkerheten om den økonomiske utviklingen i kjølvannet av pandemien har blitt forsterket av krigen i Ukraina. Den økonomiske gjeninnhenting etter pandemien fortsatte gjennom 2021 og inn i 2022 for Norge og våre handelspartnere. Vi har sett at pandemirelaterte produksjonsproblemer raskt sprer seg gjennom globale verdikjeder. Spesielt har kombinasjonen av økt etterspørsel og begrenset leveringsevne ført til knapphet på en del høyteknologiske innsatsvarer. Problemene med redusert produksjonskapasitet forsterkes av ulike flaskehalser i forsyningskjedene. Mange norske industriledere meldte om at mangel på innsatsfaktorer begrenset produksjonsvolumet i fjerde kvartal. I tillegg trekker økningen i energi- og råvarepriser opp den generelle prisveksten. Dette startet i 2021, men ble forsterket av krigen og de økonomiske sanksjonene mot Russland. I flere land økte inflasjonen i 2021. Også i Norge økte konsumprisene relativt mye, mens de ferskeste beregningene fra SSB anslår en vekst i konsumprisindeksen på 3,3 prosent for 2022. Uten strømstøtteordninger ville vekstanslaget blitt hele 4,5 prosent.

Under pandemien har vi også sett store begrensninger i sosial mobilitet og perioder med stengte grenser, noe som i Norge særlig har rammet de deler av økonomien som er avhengig av utenlandsk arbeidskraft. Tilgangen på arbeidskraft er en annen utfordring som næringslivsledere melder om. Periodevis stengte grenser har vist hvor viktig utenlandsk arbeidskraft er for deler av næringslivet.

Internasjonal handel og økonomisk integrasjon – viktig for velstanden i Norge

Internasjonal handel og økonomisk integrasjon er viktig for høy levestandard og fortsatt økonomisk vekst, ikke minst i Norge som er et lite land med klare komparative fortrinn. Handel øker landenes muligheter både for konsum og produksjon blant annet gjennom spesialiseringsgevinster, et rikere tilbud på varer og tjenester og bedre tilgang på kunnskap og teknologi. Både koronapandemien og krigen i Ukraina påvirker og påvirkes av internasjonal handel og økonomisk integrasjon. Handel fører til større grad av spesialisering, både mellom bedrifter og land. Dette gjør at enkelte sektorer kan rammes hardt av stengte grenser, krig eller økonomiske sanksjoner som rammer enkeltland, ved at det brått kan oppstå knapphet på viktige innsatsfaktorer.

Norge er rikt på naturressurser, og verdien av disse hadde vært betydelig lavere om vi ikke kunne selge fisken, oljen og gassen vår til andre land. Også norsk metallindustri og annen kraftkrevende produksjon er muliggjort av internasjonal handel og bidro til å øke verdien av norsk vannkraft før selve kraften ble eksportert. I 2021 førte høye råvarepriser, særlig på råolje og naturgass, til et formidabelt eksportoverskudd for Norge, og til at nasjonalinntekten økte kraftig. Den disponible realinntekten for Norge regnet per innbygger økte med nærmere 24 prosent fra året før, og tre firedeler av bidraget kom fra bedret bytteforhold, altså at eksportprisene økte relativt til importprisene.

Betydelig handel gjør at både norsk økonomi og statens finansielle situasjon er eksponert for svingninger i internasjonale priser. Det er etablert mekanismer som skjermer norsk økonomi mot slike svingninger. Eksempelvis vil oljefondet sammen med handlingsregelen bidra til å fordele effektene av svingninger i petroleumsinntekter over tid. Enkeltaktører og -sektorer vil likevel være eksponert for prissvingninger. Endrede priser sender også et viktig signal. I velfungerende markeder spiller prisene en sentral rolle for å koordinere markedsaktørene og sørge for effektiv ressursbruk. Eksempelvis sender høye strømpriser signal til forbrukerne om å spare strøm og til produsentene om å øke produksjonen, mens høyere priser på klimagassutslipp gir sterkere insentiver til å kutte utslipp og utvikle ny klimavennlig teknologi.

Energistøttepakker

Våren 2020 førte koronapandemien til et kraftig oljeprisfall. Den 12. juni 2020 vedtok Stortinget lettelse i petroleumsbeskatningen for investeringer gjennomført i 2020 og 2021. Dette kom som resultat av et ønske om å opprettholde investeringsaktiviteten på norsk sokkel til tross for oljeprisfallet. Tiltaket hadde bred støtte i Stortinget, samt fra LO og NHO, og skulle bidra til å sikre arbeidsplasser og opprettholde en leverandørindustri man mente var viktig for å få til nødvendig klimaomstilling i energisektoren. Dette er en argumentasjon man kan stille spørsmålsteget ved. Det midlertidige petroleumsskatteregimet økte nåverdien av investeringsfradragene og ga dermed insentiver for høyere aktivitet i sektoren. Samtidig innebar størrelsene på disse fradragene en subsidiering av petroleumsinvesteringer, slik at man risikerer at aktiviteten kommer fra samfunnsøkonomisk ulønnsomme prosjekter og medfører et økonomisk tap for både staten og samfunnet. Selv om lettelsene i petroleumsskatten var midlertidige, kan effekten være langvarig. Økt petroleumsaktivitet kan dessuten forsinke omstillingen av norsk økonomi, blant annet fordi det blir vanskeligere for grønne industrier å rekruttere fagfolk i konkurranse med petroleumsnæringen.

Strømpakken er et annet statlig støttetiltak. Den kom som følge av kraftig prisøkning i Norge som i resten av Europa, høsten 2021. Bakgrunnen var blant annet lave nivåer i norske vannmagasiner kombinert med en situasjon i Europa der prisøkning på CO₂-kvoter og høye gass- og kullpriser ga høye produksjonskostnader. Den høye strømprisen ga betydelige ekstrakostnader for husholdninger og virksomheter, mens offentlige inntekter fra elektrisitetsproduksjon økte. For å lette situasjonen for forbrukerne ble det innført en rekke tiltak, herunder en midlertidig strømstøtte til husholdninger som reduserte strømprisen de betalte, og som samtidig skulle ha en fordelingsmessig profil. I mars varslet regjeringen at den vil forlenge ordningen ut mars 2023. Det var gode argumenter for å bistå husholdninger som sliter med strømgregningene i situasjonen som oppstod høsten 2021: Strømprisøkningen var kraftig og kom uventet, samtidig som det er vanskelig for husholdningene å redusere strømforbruket mye på kort sikt. Samtidig kunne støtteordningene vært innrettet på en måte som ivaretok dette hensynet uten å dempe forbrukernes insentiver til å redusere eget strømforbruk.

Klimaomstilling og langsiktig finanspolitisk bærekraft

Det er flere grunner til at både petroleumsskatepakken og strømstøtten er problematiske. Begge ordningene svekker prissignalene, og ødelegger på den måten markedsmekanismen i markeder som ikke lider av tradisjonelle former for markedssvikt. De svekker også insentivene til klimaomstilling, ved at staten skjermer aktørene fra markedskrefter som i disse tilfellene ville bidratt til raskere omstilling. Videre er det en risiko for at omfattende bruk av støtteordninger som beskytter husholdninger og virksomheter mot prisøkninger eller andre hendelser, kan endre forventningene til hva staten skal bistå med. Samtidig vet vi at det finanspolitiske handlingsrommet fremover vil være strammere. Veksten i statens inntekter ventes å avta de neste tiårene, samtidig som utgiftene vil øke som følge av en aldrende befolkning. God samfunnsøkonomi og langsiktig bærekraft i statsfinansene er uforenlig med at ymse tiltakspakker mot prisøkninger i velfungerende markeder blir en rettighet på lik linje med universelle velferdsytelser.

Verden står overfor klimaendringer som vil få store følger for enkeltregioner og globale markeder. Det er fremdeles usikkerhet knyttet til både konsekvenser av klimaendringene og hvordan omstillingen til et lavutslippssamfunn vil skje. Denne usikkerheten må ikke overskygge den brede enigheten om at kostnadene ved ikke å begrense klimaendringene langt overstiger kostnadene ved å gjennomføre effektive utslippsreduksjoner for å nå globale klimamål. Dette ligger også til grunn for Parisavtalen som Norge og en rekke andre land har forpliktet seg til. For å nå klimamålene kreves virkemidler som gir både virksomheter og forbrukere riktige insentiver. Klimaavgifter, kvoter og støtteordninger til teknologiutvikling kan vri produksjon, forbruk og innovasjon i klimavennlig retning. I tillegg er en langsiktig og forutsigbar klimapolitikk viktig for at vi skal kunne nå utslippsmålene på en mest mulig effektiv måte.

Om Norge sammen med Europa og resten av verden skal nå utslippsmålene til lavest mulig kostnad, er det grunn til å revurdere hvor Norge retter innsatsen. Et eksempel er Stortingets vedtak om elektrifisering av sokkelen for å redusere klimagassutslippene i olje- og gassproduksjonen. Dette henger sammen med målet om å mer enn halvere innenlandske klimagassutslipp innen

2030 sammenlignet med 1990-nivå. Olje- og gassnæringen har i mange år betalt en relativt høy pris for sine klimagassutslipp gjennom klimaavgifter og krav om å kjøpe kvoter i det europeiske kvotemarkedet. Til tross for dette har næringen ikke funnet det lønnsomt å kutte utslippene gjennom å elektrifisere sokkelen. For at elektrifisering skal være et aktuelt klimatiltak, bør nye elektrifiseringsprosjekt bare gjennomføres dersom aktørene på sokkelen selv finner det mer lønnsomt enn å betale for disse klimautslippene. Bindende krav om elektrifisering på et område hvor aktørene allerede er omfattet av både klimaavgifter og EUs kvotemarked, vil redusere effektiviteten i klimapolitikken. Det er heller ikke gitt at norske utslippskutt på sokkelen vil redusere globale klimagassutslipp, da dette blant annet avhenger av hvordan kvotemarkedet svarer og hvor elektrisiteten kommer fra. Generelt betyr det lite for klimaet om utslipp kuttes i Norge eller i andre land. Målet for norsk klimapolitikk må derfor være å få til størst mulig utslippskutt globalt for de ressursene som brukes på klimatiltak. At Norge hittil har knyttet sin klimapolitikk til EUs bidrar til å redusere kostnadene.

Den nødvendige utfasingen av fossile brensler for å redusere klimagassutslippene slik at verden unngår dramatiske klimaendringer, vil medføre store omstillingskostnader, også for oljenasjonen Norge. Men når man om en del tiår ser tilbake på den norske oljealderen, vil man trolig kunne si at Norge var usedvanlig heldig som både ble eier av så store ressurser, og at de ble solgt i en periode der prisene gjennomgående var langt høyere enn de hadde vært før oljealderen startet, og før nye energikilder gjorde oljen og gassen nær verdiløs. Norsk økonomi har vist seg omstillingsdyktig, og framveksten av en høyteknologisk petroleumsindustri og hvor raskt økonomien tilpasset seg oljeprisfallet i 2014, er eksempler på dette. En grønn omstilling av norsk økonomi vil likevel trolig ha store konsekvenser for enkeltmarkeder og -sektorer, og da særlig energisektorene. Politikktiltak som sementerer aktivitet i næringer som må skaleres ned for å være forenlige med klimamålene, vil hindre nødvendig omstilling og gjør det mer kostbart for Norge å nå klimamålene. Selv om det grønne skiftet medfører betydelige omstillingskostnader, vil en slik omlegging være nødvendig for å sikre den fremtidige konkurranseevnen til norsk økonomi i det framtidige globale lavutslippssamfunnet.

1. Konjunkturutviklingen internasjonalt

Invasjonen i Ukraina og de påfølgende sanksjonene rettet mot Russland og Hviterussland har dempet utsiktene til en sterk global økonomisk innhenting. Våre internasjonale prognoser har som følge av dette blitt revidert ned siden vår forrige konjunkturrapport. I våre prognoser har vi valgt å legge til grunn at krigen vil avsluttes relativt raskt, enten i form av en forhandlingsløsning eller ved at en av partene vinner fram militært. Faren for at konflikten skal eskalere og utvikle seg til en mer omfattende krig i Europa er imidlertid til stede, spesielt ettersom mange NATO-land nå i økende grad ser ut til å bli involvert, både gjennom kraftfulle sanksjoner og ved å sende våpen og militært utstyr til Ukraina.

Hvordan den pågående krigen i Ukraina vil utvikle seg er ikke gitt. De ulike scenariene ser ut til å spenne fra en kortvarig begrenset krig til en mer langvarig krig, som i sin ytterste konsekvens kan tenkes å anta globale dimensjoner. Russerne har så langt møtt sterk motstand på bakken i Ukraina, og den internasjonale opinionen og responsen har, med unntak av Kina og noen andre land, vært unisont fordømmende og samordnet. USA og en rekke andre NATO-land har stengt sine luftrom for all russisk flytrafikk, og omfattende sanksjoner er iverksatt. De mest drakoniske av disse er utkastelsen av russiske banker fra det globale finanssystemet SWIFT og frysing av den russiske sentralbankens valutareserver i dollar og euro. Sistnevnte utgjør i verdi rundt 388 milliarder dollar. Siden krigens utbrudd har rubelen falt i verdi, og den russiske sentralbanken har blitt tvunget til å sette opp styringsrenta med i overkant av 10 prosentpoeng.

Det er vanskelig å anslå hvor mye sanksjonene og konflikten kommer til å skade økonomiene til våre handelspartnere. Med unntak av Tysklands beslutning om å utsette godkjenningen av den tysk-russiske gassrørledningen Nord Stream 2, har sanksjonene så langt vært designet for å minimere skaden som påføres landene i Europa som fordømmer Russlands handlinger. Skulle landene i Europa følge i USAs fotspor og stoppe importen av olje (og eventuelt gass) fra Russland vil dette kunne ha svært alvorlige følger, ikke bare for Russland, men også for et Europa som ifølge det internasjonale energibyrået (IEA) mottar mer enn 60 prosent

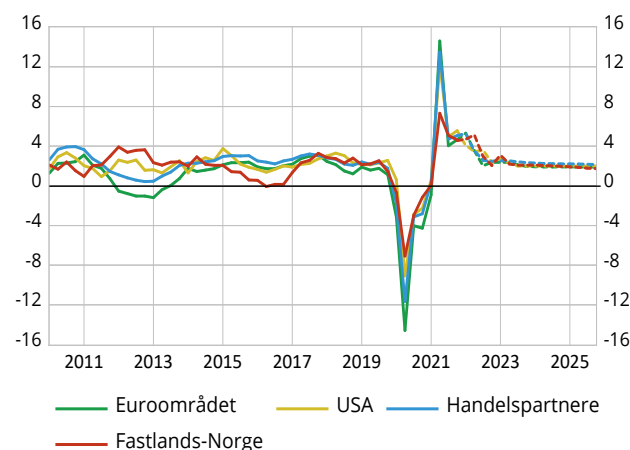
av Russlands totale oljeeksport. Det som i første omgang virker rimelig er at de økte geopolitiske spenningene vil kunne forverre flaskehalser i produksjonen og føre til høyere inflasjon, sistnevnte som følge av høyere råvarepriser på blant annet hvete, mineraler, metaller, olje og gass. De av våre handelspartnere som da blir hardest rammet er de landene som i utgangspunktet har mest handels-samkvem med de krigende partene.

I våre prognoser er veksten i de europeiske landene trukket ned både i år og neste år sammenliknet med sist. Nedjusteringen i veksten for den amerikanske økonomien er antatt å bli noe mer beskjeden. Vekstanslagene for inneværende år er i nær overenstemmelse med de som er utarbeidet av Oxford Economics og den europeiske sentralbanken, men skulle krigen eskalere i omfang, vil effektene kunne bli langt mer alvorlige enn det vi har lagt til grunn.

Krigen i Ukraina kommer i kjølvannet av en periode med kraftig innhenting av økonomiene til våre handelspartnere. Mens veksten i 4. kvartal i fjor tok seg kraftig opp i USA og fortsatte å holde seg godt oppe i både Storbritannia, Sverige og Danmark, falt den kraftig tilbake i euroområdet som helhet, anført av et sesongjustert fall på hele 0,7 prosent fra kvartalet før i Tyskland. Med krig på eget kontinent, stigende råvarepriser og utsikter til nye problemer med leveringskjedene, er det nå fare for stagflasjon i euroområdet. Mye tyder dessuten på at den relativt gode veksten i USA ved utgangen av fjoråret vil

Figur 1.1. BNP-vekst med prognoser. Utvalgte land

Endring fra samme kvartal året før i prosent

Kilde: Macrobond

bli etterfulgt av svak vekst i 1. kvartal i år. Med en inflasjon som for tiden demper husholdningenes kjøpekraft, utsikter til renteoppgang, samt en finansiell buffer som snart er oppbrukt, er stemningen i amerikanske husholdninger for tiden på et svært lavt nivå. Innhenting etter omikron vil imidlertid trolig medføre en viss oppgang senere i år, men ikke større enn at vi venter et sterkt fall i veksten fra året før. I Kina har et omikronutbrudd nylig ført til nedstengninger som berører flere regioner og mer enn 90 millioner innbyggere. Etter god vekst ved utgangen av fjoråret truer dette, i kombinasjon med en intensivering av eiendoms krisen, med å føre til et vekstomslag senere i år. Det er grunn til å tro at myndighetene vi møte dette med mottiltak. Under finanskrisen var massive likviditetstilførsler fra den kinesiske sentralbanken avgjørende for å hjelpe, ikke bare den kinesiske, men også resten av den globale økonomien ut av krisen.

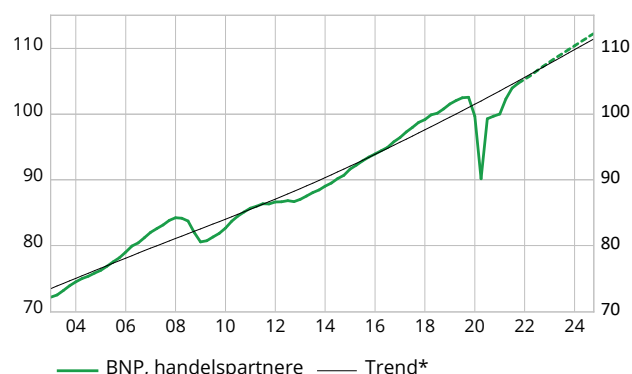
Euroen har falt til sitt svakeste nivå mot dollaren på nesten to år. Det kan øke inflasjonen ytterligere i euroområdet, som var hele 5,8 prosent i februar. Hovedårsaken til den høye inflasjonen i februar var en økning i energiprisene på vel 30 prosent og så langt i mars har prisen på olje og gass fortsatt å øke. Denne prisøkningen kombinert med sterkt stigende priser på korn, vil trolig holde inflasjonen oppe så lenge krigshandlingene pågår og sanksjonspolitikken opprettholdes.

Inflasjonen i USA økte til hele 7,9 prosent i februar og ser nå ut til å bli stadig mer bredt anlagt. Faren for at det skal oppstå såkalte lønns-prisspiraler er til stede, ikke bare som følge av et stramt arbeidsmarked og høye lønnskrav, men også som følge av at virksomheter velter sine økte kostnader over på forbrukerne ved å øke utsalgsprisene. Et annet bidrag til amerikansk inflasjon er boligmarkedet der den høye prisstigningen har begynt å påvirke husleieprisene. Leiepriskomponenten utgjør om lag 1/3 av den amerikanske konsumprisindeksen.

Den høye og tiltagende inflasjonen både i euroområdet og USA har ført til at både den europeiske (ESB) og amerikanske sentralbanken (Fed) har begynt utfasingen av sine kvantitative lettelsers. I motsetning til sentralbankene i Storbritannia og USA har imidlertid ESB så langt valgt å ikke røre styringsrenta, og i lys av den pågående krigen har forventningene til en snarlig renteoppgang i euroområdet blitt redusert. Etter at Fed valgte

Figur 1.2. BNP, handelspartnere

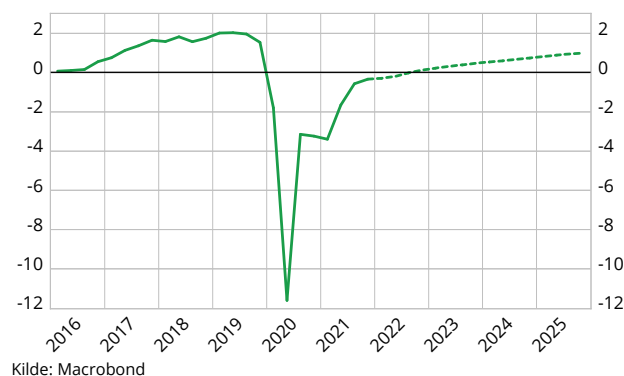
Volumindeks, 2018 = 100, og trend

* Trenden er beregnet med et HP-filter (lambda = 40 000 på kvartal), men slik at trenden ikke påvirkes direkte av aktivitetsutviklingen i 2020 og 2021
Kilde: Macrobond

Figur 1.3. BNP, handelspartnere

Avvik fra beregnet trend i prosent, kvartalsfrekvens

Kilde: Macrobond

Figur 1.4. Oljepris. Brent blend

USD per fat

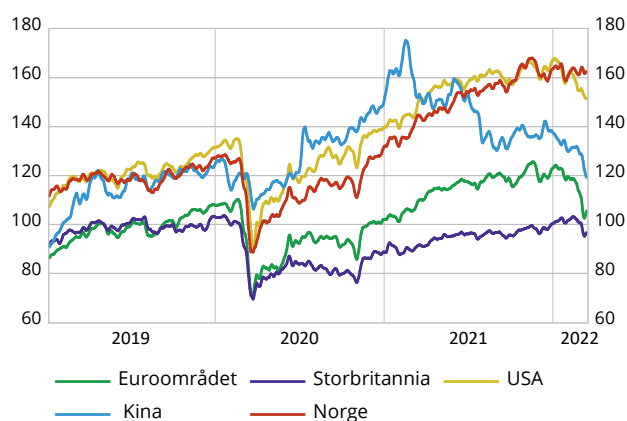

Kilde: Macrobond og Statistisk sentralbyrå

å sette opp sin styringsrente i mars og samtidig signaliserte ytterligere rentehevinger framover, ser markedet for seg at tilstramningen i pengepolitikken i USA vil fortsette, om enn i et noe mer moderat tempo enn det som var forventet før de siste geopolitiske begivenhetene.

Figur 1.5. Aksjekurser. Utvalgte land

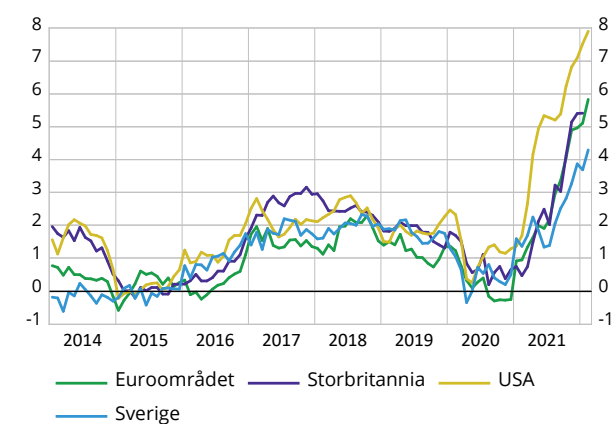
Indeks. 2017 = 100

Kilde: Macrobond

Figur 1.6. Inflasjon. Utvalgte land

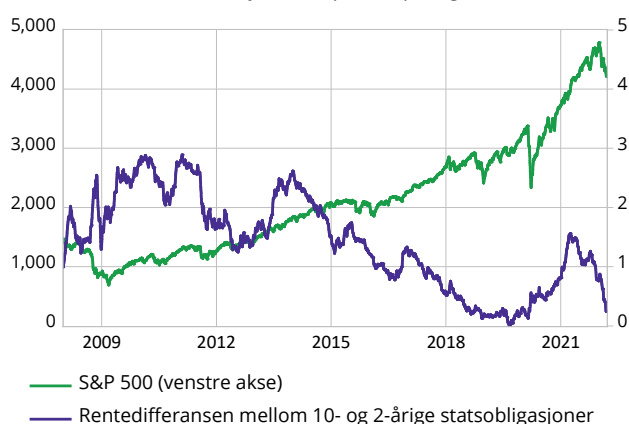
Endring i KPI fra samme måned året før i prosent

Kilde: Macrobond

Figur 1.7. USA. Aksjekurs og rentedifferanse

Venstre akse: indeks. Høyre akse: prosentpoeng

Kilde: Macrobond

Utviklingen i aksjemarkedene siden nyttår har vært preget av stor nervøsitet. I etterkant av krigsutbruddet har det også vært en reallokering av de internasjonale porteføljene ut av euroområdet og inn i USA. Fra begynnelsen av året og fram til krigsutbruddet den 24. februar i år hadde S&P 500-

og Nasdaq-indeksene falt med henholdsvis rundt 12 og 17 prosent. Siden urolighetene i forbindelse med Ukraina-konflikten tok til, har dette hovedsakelig skjedd som følge av utsiktene til en nært forstående omlegging av pengepolitikken og frykt for hva en periode med høyere renter og innstramning av likviditet kunne tenkes å innebære for verdifastsettelsen.

Inntil Fed satte opp renta nylig, hadde Sentralbanken (Fed) ikke foretatt seg noe aktivt utover det å fortsette med sin på forhånd godt kommuniserte utfasing av de kvantitative lettelsene. Dette tyder på at risikoen forbundet med en rask og sterk reversering av den ekspansive pengepolitikken er stor. Skulle den amerikanske sentralbanken trå for hardt på bremsepedalen risikerer man ikke bare å dempe innhentingene, men også å utløse en korreksjon i finansmarkedene som kan få store konsekvenser for realøkonomien. Til tross for korreksjonen vi har sett så langt, befinner verdifastsettelsen i markedene for eksisterende eiendeler (som aksjer og boliger) seg fortsatt på et historisk høyt nivå, og fallhøyden er stor.

Et sentralt spørsmål i forbindelse med muligheten for å temme dagens tilløp til finansielle ubalanser og inflasjonspress er om sentralbankene vil være i stand til å stramme inn på pengepolitikken uten å sette den økonomiske oppgangen i fare. Inflasjonen er dessuten hovedsakelig drevet av flaskehalser på tilbudssiden, og i mindre grad av høy etterspørsel. Som påpekt av ESB, vil pengepolitikk derfor være et lite egnet virkemiddel for å få bukt med inflasjonen. Dette reflekteres også i det amerikanske markedet for statsobligasjonsgjeld der helningen på avkastningskurven, målt ved rentedifferansen på statsobligasjoner med henholdsvis 2- og 10-års løpetid – en historisk pålitelig resesyndikator – nå er nær ved å bli negativ.

Med dette bakteppet har vi i våre prognoser lagt til grunn langt høyere prisvekst og et mer varig inflasjonsforløp i euroområdet enn i tidligere prognoser, uten at vi ser for oss at dette vil utløse noen umiddelbar renterespons fra den europeiske sentralbanken. Den økonomiske aktiviteten er ventet å bli preget av krigen i Ukraina og de påfølgende sanksjonene. Med en vekst på 5,6 prosent i 2021, fallende til henholdsvis 3,5 prosent og 2,4 prosent i 2022 og 2023, er den økonomiske veksten blant våre handelspartnere antatt å bli langt svakere

enn det vi så for oss sist. Nedrevideringen av våre vekstanslag innebærer også at høykonjunkturen er skjøvet noe ut i tid, men ikke mer enn at vi ser for oss at våre handelspartnere fortsatt vil være ute av lavkonjunkturen i løpet av 2022.

Den største nedsiderisikoen forbundet med våre prognoser er denne gang relatert til faren for at den pågående krigen i Ukraina skal eskalere og utvikle seg til å bli en mer langvarig og alvorlig konflikt i Europa. I tillegg er det risiko for at det utvikles en ny variant av koronaviruset som er resistent mot den grunnleggende immuniteten som har blitt opparbeidet i etterkant av vaksinasjon og/eller smitte. Det er også risiko forbundet med utøvelsen av den amerikanske pengepolitikken. En for tidlig og sterk innstramning kan fort vise seg å bli kimen til en ny finanskrisa, spesielt i en situasjon der det er stor usikkerhet både med hensyn til den geopolitiske situasjonen og det framtidige konjunkturforløpet.

1.1. USA

I USA har veksten i andelen vaksinerte steget markant det siste kvartalet. Om lag 88 prosent av den voksne befolkningen har mottatt minst én dose og 75 prosent har blitt fullvaksinert. Av de fullvaksinerte har 47 prosent også mottatt en forsterkende tilleggsdose. Mens antall smittede har bikket 79 millioner, en økning på om lag 115 prosent siste kvartal, har økningen i antall dødsfall vært markant mindre med om lag 55 prosent. Omikron-varianten har så langt vist seg å være mindre dødelig enn tidligere varianter, men den siste del-mutasjonen (omikron BA.2) er mer smittsom.

Veksten i amerikansk økonomi har vært historisk høy i siste halvår av 2021. Regnet som årlig rate steg BNP med 7,0 prosent i 4. kvartal, opp fra 2,3 prosent i 3. kvartal. En tilsvarende økning i den økonomiske aktiviteten har ikke inntruffet på nesten 40 år. Veksten i fjor må sees i sammenheng med innhenting etter pandemien. I tillegg kan veksten være forsterket av historisk høye offentlige underskudd i 2020 og 2021 på kumulativt 1/4 av BNP og en ekspansiv pengepolitikk. Veksten i 4. kvartal var primært drevet av sterk lageroppbygging, delvis som følge av gjenoppbygging fra lave nivåer og delvis som følge av behovet for å bygge opp en buffer mot upålitelige innkjøpskjeder. Veksten i privat konsum og eksport bidro også i 4. kvartal, mens en sterk importøkning trakk ned.

Med en vekst i eksporten på i underkant av 24 prosent var likevel utenrikshandelens bidrag til veksten positiv.

Året 2022 vil trolig preges av økte råvarepriser og høy inflasjon samt en forestående innstramning i penge- og finanspolitikken. Flaskehalser i leveringskjedene bidrar også til økte kostnader. Stemningen blant konsumentene er lav og fallende. Michigan-universitets indeks for konsumenttillit falt videre fra allerede lave nivåer til det laveste nivået på 10 år.

Biden-administrasjonens omfattende Build Back Better-program, som startet for snart ett år siden med planer om å bruke ytterligere 6 000 milliarder dollar, mangler støtte i kongressen, og blir i all hovedsak ikke gjennomført. En nedskalert delpakke øremerket ulike infrastrukturformål på om lag 1 000 milliarder dollar er alt som står igjen.

I februar i år ble det ifølge arbeidsmarkedsundersøkelsen skapt 678 000 nye arbeidsplasser, opp fra 467 000 i januar, mens antall arbeidsledige falt til 6,3 millioner, tilsvarende en ledighetsrate på 3,8 prosent. Antallet personer som ble hindret fra å søke jobb blant annet som følge av pandemien, og som dermed ikke ble telt med i arbeidsstyrken, falt med 600 000 i februar, til 1,2 millioner, om lag tilbake til nivået i desember 2021.

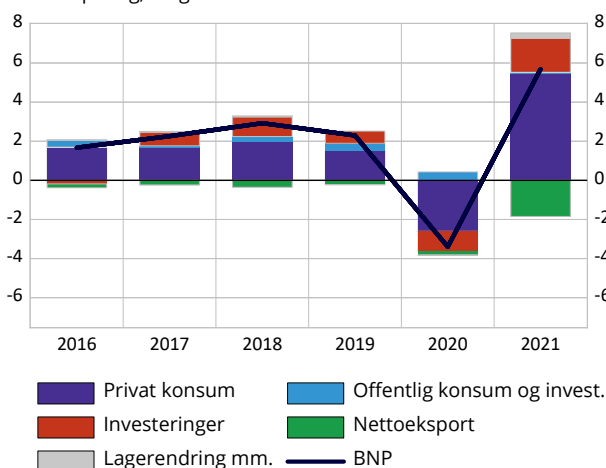
Antall nye søknader om arbeidsledighetstrygd holdt seg stabilt og utgjorde 215 000 personer i den siste uka i februar, mens rundt 4,2 millioner arbeidstakere var undersysselsatte. Både sysselsettings- og yrkesandelen steg svakt til henholdsvis 62,3 og 59,9 prosent i februar. Begge ligger fortsatt under nivåene fra februar 2020.

Den amerikanske statsgjelden nådde, ifølge IMFs globale database for statsgjeld, 134 prosent av BNP i 2020. Sentralbankens (Fed) balanse er som følge av dette kommet opp i 8 900 milliarder dollar, en økning på rundt 600 milliarder bare siden forrige kvartal, og utgjør nå nærmere 40 prosent av BNP.

Ved utgangen av 2021 hadde kvalifiserte finansinstitusjoner plassert nærmere 2 000 milliarder dollar hos Fed, til en rente på 0,15 prosent. Dette har i lengere tid bidratt til å motvirke effekten av Feds kvantitative lettelse og medfører en kontraktiv effekt på om lag samme nivå som de tidligere støt-

Figur 1.8. USA. Bidrag til BNP-vekst

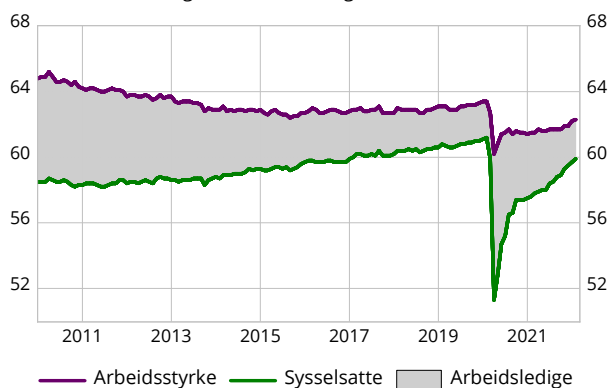
Prosentpoeng, årlig rate

Kilde: Macrobond

Figur 1.9. USA. Arbeidsmarkedet

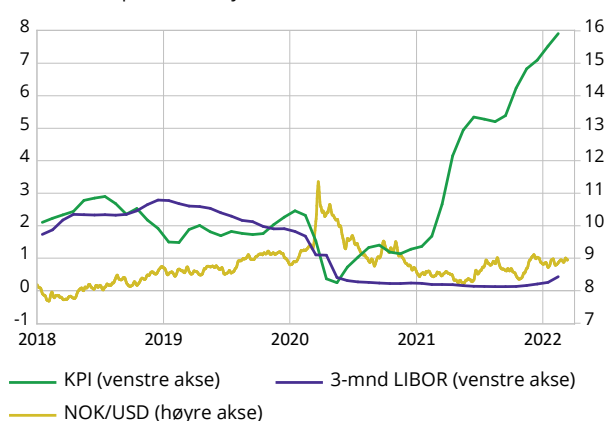
Prosent av befolkningen i alder 16 år og over

Kilde: Macrobond

Figur 1.10. USA. Inflasjon, rente og valutakurs

Venstre akse: prosent. Høyre akse: kroner

Kilde: Macrobond

tekjøpene. I 2022 har plasseringene falt noe, men ligger i starten av mars fremdeles på om lag 1 500 milliarder dollar.

Det er en utfordring for sentralbanken at inflasjonen ligger langt over det fleksible gjennomsnittlige inflasjonsmålet den satte i fjor høst. 12-månedersveksten i konsumprisene var 7,9 prosent i februar, opp fra 7,5 prosent i januar i år og 7 prosent i desember i fjor. Inflasjonen har ikke vært så høy på over 40 år. For å få bukt med inflasjonen har sentralbanken kommunisert at den vil avslutte støttekjøpene i markedet i mars, og øke rentene mer enn tidligere planlagt. Det er imidlertid uklart om den vil makte å gjennomføre en slik omlegging av pengepolitikken. Mens markedsforventningene for kort tid tilbake indikerte muligheten for så mange som syv rentehevinger i 2022, har krigen i Ukraina bidratt til å moderere markedsforventningene noe. Helningen på avkastningskurven, målt ved rentedifferansen på obligasjoner med forfallstid på henholdsvis 10 og 2 år, har i det siste også falt og ligger nær null. En negativ helning på denne kurven har vist seg å være en god indikator på tidligere økonomiske og/eller finansielle kriser i amerikansk økonomi.

Mot dette bakteppet legger vi til grunn en BNP-vekst på 3,4 prosent i 2022, avtagende til rundt 2,0 prosent i 2025.

1.2. Europa

Russlands invasjon i Ukraina har gjort de økonomiske utsiktene for Europa mer usikre. Umiddelbart etter invasjonen steg prisene på eksportvarer fra Russland og Ukraina som olje, gass og korn, hvilket bidro til ytterligere økt prisstigningstakt i euroområdet fra et allerede rekordhøyt nivå. I hvilken grad dette vil bidra til langsiktig høy inflasjon avhenger av invasjonens utvikling og varighet, sanksjonenes omfang og hvordan disse slår ut i ulike råvarepriser som olje- og gasspriser, samt om høyere levekostnader gir press på lønninger.

I vår forrige konjunkturrapport var det største usikkerhetsmomentet en ny smittebølge med omikron-varianten. Med nye nedstengninger så vi for oss at den økonomiske veksten ville bli svak i 4. kvartal 2021 og i begynnelsen av 2022. Veksten i euroområdet har som forventet avtatt brått mot slutten av 2021. Rekordhøye energikostnader, pågående forstyrrelser i forsyningskjeder og en

omfattende økning i antall smittetilfeller medførte at den sesongjusterte veksten falt fra kvartalet før til 0,3 prosent i 4. kvartal. Likevel ble omikron-bølgen noe mildere enn forventet, slik at tiltak kunne fjernes noe tidligere enn man så for seg i november i fjor.

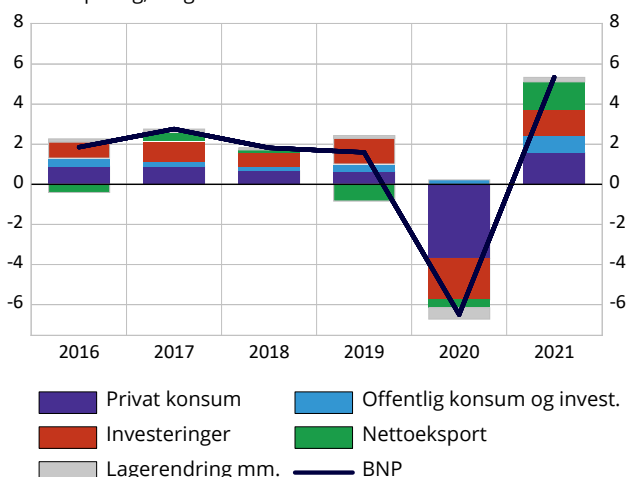
For året 2021 under ett er veksten i BNP i euroområdet anslått til 5,3 prosent etter et fall på 6,5 prosent året før. Selv om noen land har hentet seg inn igjen og nådd sine før-pandemiske BNP-nivåer (blant annet Danmark og Frankrike), gjelder dette ikke alle landene i euroområdet. For eksempel ligger BNP-nivåene i både Spania og Tyskland fortsatt henholdsvis rundt 3 og 1 prosent under nivåene i forkant av pandemien. Det før-pandemiske nivået ligger dessuten lavere enn det nivået BNP ville ha ligget på ved utgangen av 2021 dersom det hadde fulgt den tidligere trendveksten.

Det er særlig Tyskland som for tiden trekker veksten ned. I Tyskland falt BNP med 0,7 prosent i 4. kvartal i fjor, og årsveksten endte med det på 2,7 prosent. Dette er betydelig lavere enn for euroområdet samlet, og et godt stykke unna å kunne kompensere for fallet på 4,6 prosent i 2020. Tidligere under pandemien har tysk industri vært spesielt utsatt for heftelser i forsyningskjedene og problemer med å skaffe innsatsfaktorer, mens en ny utfordring er de høye råvareprisene. Naturgass utgjør 25 prosent av Tysklands totale energiforbruk, og landet mottar 55 prosent av sin gassforsyning fra Russland.

Frankrike og Italia representerer de viktigste driverne bak veksten i euroområdet. I Frankrike passerte BNP sitt før-pandemiske nivå allerede i 3. kvartal i fjor, og fortsatte veksten med 0,7 prosent i 4. kvartal. Veksten var bredt basert, og ble drevet både av konsum, eksport og investeringer. Bidraget fra innenlandsk etterspørsel til veksten i 4. kvartal var 0,5 prosentpoeng, ned fra 3,5 prosentpoeng kvartalet før. Arbeidsledigheten har også falt til nivået den var på før pandemien. I januar ble den registrert til 7 prosent. Som følge av president Macrons reformer, var ledigheten på vei ned også før pandemien. Med sin høye andel energi fra atomkraft er Frankrike mindre sårbar for høye gasspriser, men inflasjonen er høy også i Frankrike. I kombinasjon med et stramt arbeidsmarked kan dette gi press på lønningene i løpet av 2022, noe som igjen vil bidra til å holde inflasjonen oppe.

Figur 1.11. Euroområdet. Bidrag til BNP-vekst

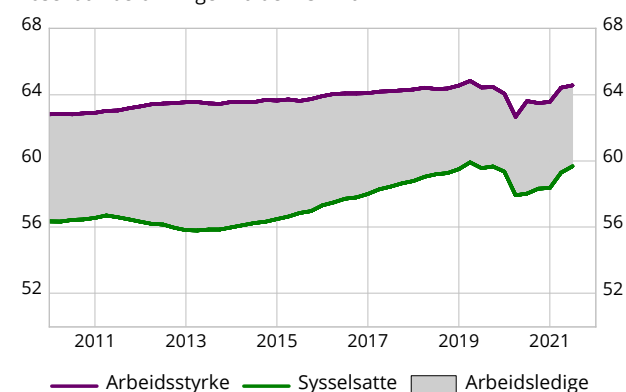
Prosentpoeng, årlig rate

Kilde: Macrobond

Figur 1.12. Euroområdet. Arbeidsmarkedet

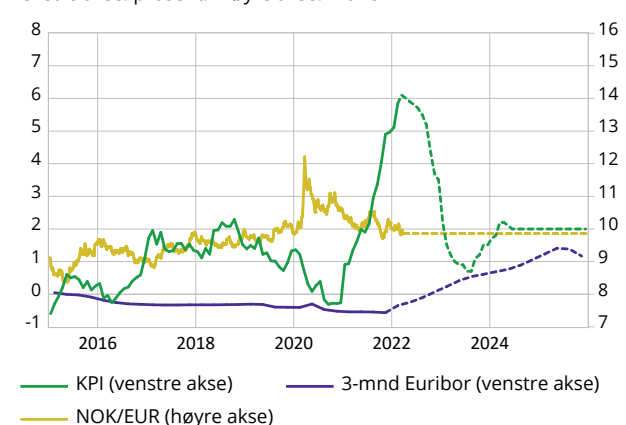
Prosent av befolkningen i alder 15-74 år

Kilde: Macrobond

Figur 1.13. Euroområdet. Inflasjon, rente og valutakurs

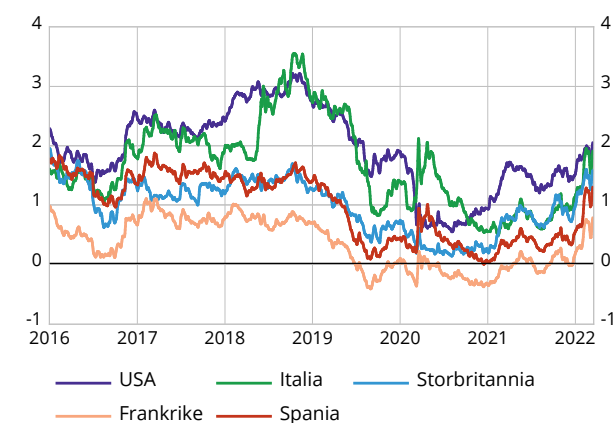
Venstre akse: prosent. Høyre akse: kroner

Kilde: Macrobond

Figur 1.14. 10-årige statsobligasjonsrenter

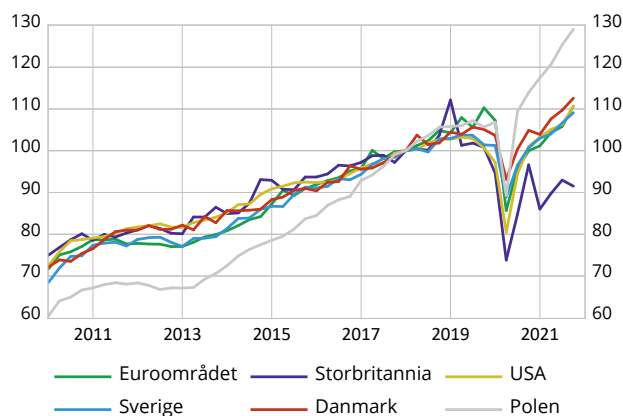
Prosent

Kilde: Macrobond

Figur 1.15. Import. Utvalgte handelspartnere

Sesongjustert. Indeks, 2018K1 = 100

Kilde: Macrobond

Konsumprisene i euroområdet steg med rekordhøye 5,8 prosent i februar i år, opp fra 5,1 prosent i januar og over gjennomsnittsprognosen på 5,4 prosent til økonomer spurt av Reuters. Hovedårsaken til den høye inflasjonen i februar var en økning i energiprisene på vel 30 prosent og så langt i mars har prisen på olje og gass fortsatt å øke. Kombinert med sterkt stigende priser på både hvete

og korn vil dette trolig bidra til å holde inflasjonen oppe så lenge krigshandlingene i Ukraina pågår og sanksjonspolitikken opprettholdes. Sentralbanken uttalte på siste rentemøte at de styrer mot en normalisering av pengepolitikken, men ønsker å se an utviklingen fram til sommeren før de gir noen klare signaler. Markedene tolket dette som at den høye

Tabell 1.1. Makroøkonomiske anslag fra IMF og Statistisk Sentralbyrå (SSB). Årlig endring i prosent

	BNP-vekst											Prognoser			
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Euroområdet															
SSB	1,9	-0,8	-0,2	1,6	2,3	1,8	2,8	1,8	1,6	-6,5	5,3	3,3	2,2	1,9	1,9
IMF												3,9	2,5		
USA															
SSB	1,5	2,3	1,8	2,3	2,7	1,7	2,3	2,9	2,3	-3,4	5,7	3,4	2,2	2,0	2,0
IMF												4,0	2,6		
Sverige															
SSB	3,3	-0,3	1,2	2,8	4,2	1,9	2,8	2,0	2,0	-3,1	4,5	3,3	2,2	2,2	2,1
IMF												3,4	2,8	2,0	2,0
Storbritannia															
SSB	1,5	1,5	1,9	3,0	2,6	2,3	2,1	1,7	1,7	-9,4	7,5	4,0	2,0	1,9	1,9
IMF												4,7	2,3		
Kina															
SSB	9,5	7,7	7,7	7,4	7,2	6,8	6,9	6,7	5,9	1,6	8,5	4,7	5,6	5,5	5,5
IMF												4,8	5,2		
Handelspartnere¹															
SSB	2,5	0,7	1,2	2,4	3,0	2,4	3,0	2,4	2,2	-4,9	5,7	3,4	2,4	2,2	2,2
IMF															
Prisvekst															
Euroområdet															
SSB	2,7	2,5	1,4	0,4	0,2	0,2	1,5	1,8	1,2	0,3	2,6	5,2	1,2	2,0	2,0
IMF												1,7	1,4	1,5	1,6

¹ Euroområdet, Sverige, USA, Storbritannia, Danmark, Kina, Sør-Korea, Polen, Russland og Japan.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

inflasjonstakten vil gi en strammere pengepolitikk i løpet av 2022.

I takt med at omikron-bølgen avtar, og at noen av problemene i forsyningskjedene løses, vil veksten trolig tilta i 2. kvartal 2022. De tjenesteorienterte økonomiene i Sør-Europa kan dra nytte av en oppgang i turisme og reiserelaterte aktiviteter i 3. kvartal. Utviklingen i Ukraina og globale energipriser bidrar til en betydelig nedjustering av anslagene. Etter en nedgang på 6,5 prosent i 2020 og en oppgang på 5,2 prosent i 2021, anslår vi at BNP i euroområdet vil øke med 3,3 prosent i 2022 og 2,2 prosent i 2023.

Også i Storbritannia er inflasjonen sterkt stigende. Ifølge den britiske sentralbankens (BoE) seneste anslag er inflasjonen antatt å nå en topp på over 7 prosent i 2022, og gitt utviklingen internasjonalt kan inflasjonen bli enda høyere. I motsetning til euroområdet er prisveksten i Storbritannia mer bredt basert og ikke bare drevet av energipriser, men også av høye transportkostnader og etter hvert økte lønninger. I et forsøk på å kjøle ned økonomien økte BoE sin styringsrente fra 0,1 til 0,25 prosent i desember i fjor, og videre opp til 0,5 prosent i februar i år. Sentralbanken har angitt at den vil fortsette å øke styringsrenta til et nivå på 1,5 prosent innen midten av 2023, og markedet tror de to neste renteøkningene vil komme i 2022. IMF har anbefalt Storbritannia å framskynde sine planer om skatteøkning for å kjøle ned økonomien i stedet for å foreta ytterligere renteøkninger, da skatter lettere kan utformes slik at lavinntektshusholdninger skjerms. Uansett om det blir kontraktiv penge- eller finanspolitikk forventer vi at BNP-veksten i Storbritannia bremses vesentlig i 2022 og 2023.

Danmark var det første europeiske landet som nådde sitt før-pandemiske nivå på BNP. Landet opplever også den laveste arbeidsledigheten på 12 år. Veksten har medført rekrutteringsvansker for virksomhetene, noe som sammen med press på globale forsyningskjeder, høy inflasjon og usikkerhet rundt situasjonen i Ukraina, innebærer at veksten i økonomien forventes å fortsette i et mer moderat tempo. Også for Sverige antar vi at utviklingen i Ukraina og globale energipriser vil bidra til å dempe utsiktene for BNP-veksten framover.

I sin rapport utgitt før invasjonen av Ukraina anslår IEA (International Energy Agency) at den globale olje-etterspørselen vil øke med 3,2 millioner fat per dag i år. Etterspørselen i 2022 antas dermed å ligge marginalt over nivået før pandemien brøt ut. Mens den samlede etterspørselen etter olje i Kina, India og resten av Asia i 2022 forventes å bli 1,4 millioner fat per dag høyere enn i 2019, forventes etterspørselen i OECD å bli 1,5 millioner fat per dag lavere. Dette skyldes både forskjeller i innhenting mellom de to regionene og at etterspørselen etter olje i OECD har vært avtakende gjennom flere år.

Kilde: IEA Oil Market Report Februar 2022 og Statistisk sentralbyrå.

I april i 2020 ble OPEC+ enige om kutt i oljeproduksjonen på i underkant av 10 millioner fat per dag. Deretter skulle produksjonen økes og kuttene reduseres. Gjeldende fra og med august i fjor vedtok OPEC+ gradvis å øke produksjonen med 0,4 millioner fat daglig hver måned framover til kuttene ble nullet ut, slik at produksjonen skulle være på nivået før pandemien i oktober 2022. OPEC+ har ikke maktet å øke produksjonen slik de hadde planlagt på grunn av problemer enkelte land har hatt med å øke produksjonskapasiteten.

Iran, Libya og Venezuela er fritatt fra kuttavtalen til OPEC+. Det er usikkert hvordan produksjonen i disse landene vil utvikle seg framover. Det ser ut til at Det internasjonale atomenergibyrået snart kan komme til enighet med ledelsen i Iran om å begrense landets atomprogram. Det er derfor mulig at sanksjonene som er blitt innført overfor Iran, vil bli opphevet. Produksjonen i Iran har falt fra om lag 3,8 millioner fat per dag før sanksjonene ble innført til om lag 2,5 millioner fat per dag i januar i år. Dersom det lettes på sanksjonene, kan iransk produksjon relativt raskt økes til nivået før sanksjonene ble innført.

IEA forventer at råoljeproduksjonen utenfor OPEC+ vil stige med 2,1 millioner fat daglig i år. Den største økningen i OECD i 2022 vil først og fremst komme i USA og i mindre grad i Canada og Norge. IEA forventer at produksjonen i USA vil øke med rundt 1,2 millioner fat per dag i år, der størsteparten av økningen vil komme fra olje i tette bergarter. Denne økningen er atskillig større enn i fjor, men lavere enn i flere enkeltår før pandemien. Mange analytikere har hevdet at disse produsentene ville fokusere på avkastning og bare til en viss grad på økte investeringer og produksjonsvolum. Med de høye oljeprisene vi nå har hatt en periode, ser det ut til at produsentene kan fokusere på både økt kontantstrøm og økt volum. Produksjonen i resten av verden, blant annet i Brasil, Argentina og Midtøsten, er forventet å øke med 0,5 millioner fat per dag i år. Av andre land utenfor OPEC kan Russland og Kasakhstan øke produksjonen innenfor OPEC+avtalen.

De samlede kommersielle lagrene av råolje og oljeprodukter i OECD er nå på det laveste nivået på 7 år. Dersom OPEC+ øker produksjonen slik de har skissert, vil de samlede globale lagrene av råolje og oljeprodukter øke med 0,8 millioner fat daglig gjennom 2022. Dette er antakeligvis ikke tilstrekkelig til å kunne ha en dempende effekt på oljeprisutviklingen.

I World Energy Outlook 2021 anslår IEA at den globale etterspørselen vil øke til noe over 103 millioner fat per dag i 2030, som er om lag 2,5 millioner fat over nivået i år. Dersom oljeproduksjonen fra tette bergarter i USA og oljeproduksjonen fra andre regioner fortsetter å stige noe i årene framover, vil det ikke gi rom for økninger i etterspørselen rettet mot OPEC+ innenfor prognoseperioden. På den annen side kan OPEC+ produksjonen komme til å bli lavere som følge av redusert eksport fra Russland. En slik reduksjon kan enten komme som følge av at sanksjonene gjør det vanskelig for Russland å opprettholde eksporten eller ved at landet selv stanser hele eller deler av oljeeksporten til EU som en motreaksjon på sanksjonene som er innført. Russland står for om lag 10 prosent av verdens oljeproduksjon og de eksporterte om lag 5 millioner fat per dag i fjor, hvorav halvparten til Europa.

IEA påpeker at det finnes lite ledig produksjonskapasitet i oljemarkedet og estimerer den til å være om lag 5 millioner fat per dag på lengre sikt og noe over 2 millioner fat per dag på relativt kort sikt. Siden den ledige kapasiteten først og fremst finnes i Saudi-Arabia og til dels i De forente arabiske emirater, vil den planlagte økningen av OPEC+ produksjonen i år føre til enda lavere ledig kapasitet.

Framtidsprisen på Brent Blend er utgangspunktet for vårt anslag over utviklingen i oljeprisen. Nå indikerer denne at prisen vil falle fra 98 dollar per fat i 2022 til om lag 76 dollar per fat i 2025. Et fall i oljeprisen er i overensstemmelse med scenarier fra IEA om konsekvenser for oljemarkedet av å nå 1,5-gradersmålet.

2. Konjunkturutviklingen i Norge

Gjennom 2021 ble nær hele nedgangen i den økonomiske aktiviteten under pandemien hentet inn. Aktiviteten i november i fjor var nær det vi anser å være et trendnivå for økonomien. Spredningen av omikron-varianten fra november i fjor og de

påfølgende smitteverntiltakene bidro til at BNP Fastlands-Norge falt litt i desember og januar, men ikke mer enn 1,5 prosent samlet gjennom disse to månedene.¹ Til sammenlikning falt BNP Fastlands-Norge 10 prosent fra februar 2020 til april 2020. De

Tabell 2.1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall. Vekst fra forrige periode. Prosent

	2020	2021	Sesongjustert			
			21:1	21:2	21:3	21:4
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger mm.	-6,6	5,0	-3,3	2,9	6,0	3,2
Konsum i offentlig forvaltning	1,8	3,9	-1,2	1,1	2,0	0,1
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	-5,6	-0,3	-0,6	-0,1	-0,9	4,2
Utvinning og rørtransport	-4,1	-2,8	-3,2	6,6	-4,7	-0,7
Fastlands-Norge	-3,6	0,8	-0,1	-0,8	0,0	5,2
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	-3,6	3,7	-2,0	1,5	3,5	2,8
Eksport	-1,2	4,8	-0,2	1,7	6,5	-2,6
Tradisjonelle varer	-2,5	6,7	3,8	-1,0	1,0	-2,3
Råolje og naturgass	11,9	2,8	-4,1	4,8	6,3	-3,4
Import	-11,9	2,0	-4,7	4,9	5,4	1,1
Tradisjonelle varer	-2,5	5,4	-4,5	6,2	2,1	-3,1
Bruttonasjonalprodukt	-0,7	3,9	-0,0	0,8	3,9	0,1
Fastlands-Norge	-2,3	4,2	-0,6	1,0	2,8	1,4
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk i Fastlands-Norge	-2,1	2,5	0,4	0,5	2,2	1,1
Sysselsatte personer	-1,5	1,2	-0,4	-0,0	2,2	1,4
Arbeidsstyrke ²	0,4	2,2	-0,8	1,8	0,3	0,3
Arbeidsledighetsrate, nivå ²	4,6	4,4	4,7	5,0	4,0	3,5
Priser og lønninger						
Årslønn	3,1	3,5	..	..	..	..
Konsumprisindeksen (KPI) ³	1,3	3,5	1,7	0,3	1,4	1,1
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ³	3,0	1,7	0,4	0,1	0,4	0,5
Eksportpriser tradisjonelle varer	-3,4	13,1	4,7	4,9	6,7	8,8
Importpriser tradisjonelle varer	4,2	5,5	1,6	1,4	4,3	2,2
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner ⁴	38	636	104	107	156	269
MEMO (ujusterte nivåttall)						
Norges Banks styringsrente (nivå)	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	0,3
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig ⁵	0,6	0,5	2,1	2,0	2,0	2,1
Råoljepris i kroner ⁶	407	609	521	577	641	695
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	114,9	108,8	109,2	107,4	110,6	107,7
NOK per euro	10,72	10,16	10,26	10,09	10,33	9,97

¹ Konsum i husholdninger og idelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

² Ifølge AKU.

³ Prosentvis vekst fra samme periode året før.

⁴ Driftsbalansen uten korreksjon for sparing i pensjonsfond.

⁵ Gjennomsnitt for perioden.

⁶ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

¹ Tallene som presenteres i kapittel 2 er fra foreløpig nasjonalregnskap 2020 som ble publisert 12. februar 2022. Månedlig nasjonalregnskap for januar 2022 ble publisert 9. mars, og månedstall ble da revidert. Se omtale i kapittel 3, boks 3.2.

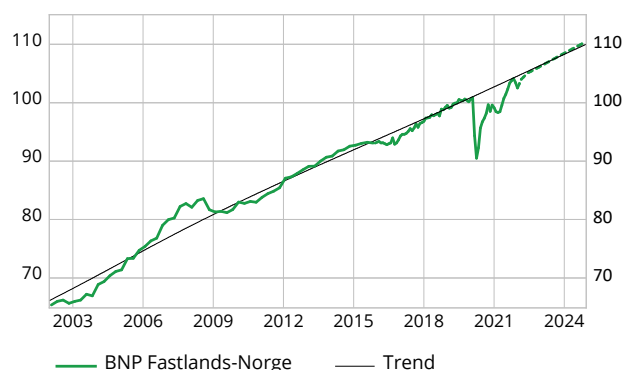
aller fleste smitteverntiltakene ble lettet i slutten av januar, noe som isolert sett tilsier en videre markert oppgang i den økonomiske aktiviteten. Den russiske invasjonen i Ukraina 24. februar og de påfølgende kraftige sanksjonene fra vestlige land har imidlertid endret framtidsutsiktene både for internasjonal og norsk økonomi. Utfallet av krigen i Ukraina er usikkert. Vi legger til grunn at enkelte sanksjoner og ønske om mindre handel med Russland videreføres på noe lenger sikt, også om krigshandlingene opphører. Høye råvarepriser og avdempet vekst hos våre handelspartnere vil dermed prege utviklingen i norsk økonomi framover.

I forbindelse med utbruddet av omikron-varianten innførte Støre-regjeringen i desember 2021 en rekke nasjonale smitteverntiltak og flere av korona-støtteordningene ble forlenget og fornyet. Ifølge våre beregninger blir veksten i offentlig konsum og investeringer litt lavere enn trendveksten i økonomien i år, noe som isolert sett virker dempende på den økonomiske utviklingen. Økte stønader og ettervirkningene av støttetiltakene i 2020 og 2021 vil trolig veie opp for dette og bidra til at den samlede effekten av finanspolitikken likevel er ekspansiv i år. Ifølge Prop. 51 S fra januar anslås det strukturelle oljekorrigerte underskuddet for 2022 til 355,1 milliarder kroner. Dette utgjør 2,9 prosent av oljefondets verdi ved inngangen til året og er om lag på handlingsregelens krittstrek på 3 prosent. Selv om verdien av oljefondet har falt etter utbruddet av krigen i Ukraina, vil økte råvarepriser gi økte skatte- og utbytteinntekter til staten fra produksjonen av olje, gass, strøm og metaller. Vi legger til grunn at oljepengebruken holdes under 3 prosent i årene framover.

Gjennom pandemien har husholdningene vridd konsumet fra tjenester til varer. Selv om det innenlandske konsummønsteret i stor grad ble normalisert gjennom 2021, falt tjenestekonsumet på nytt i desember og januar i forbindelse med smitteverntiltakene iverksatt i forbindelse med omikron-varianten. Våre anslag innebærer at husholdningene vil velge en mer normal sammensetning av vare- og tjenestekonsumet i løpet av 2022, og at utenlandskonsumet vil ta seg kraftig opp. Vi ser for oss at veksten i samlet konsum blir knapt 8 prosent som årsgjennomsnitt i år. Bak dette anslaget ligger antakelser om ingen nye nedstengninger av samfunnet, at oppdemmet etterspørsel ikke er uttømt hos husholdningene og at høye energipriser

Figur 2.1. BNP Fastlands-Norge og beregnet trend

Sesongjustert, indeks, 2019 = 100

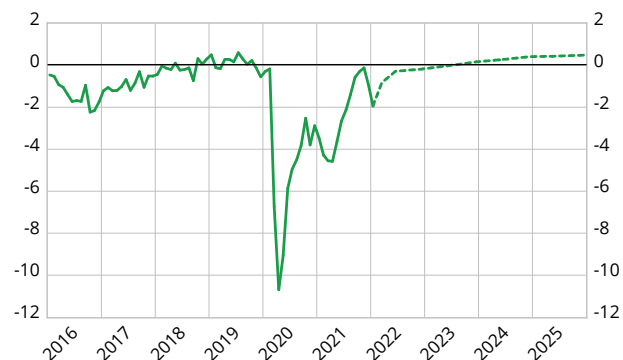

* Kvartalstall før 2016, månedstall deretter. Trenden er beregnet med et HP-filter (lambda = 40 000 på kvartal), men slik at trenden ikke påvirkes direkte av aktivitetsutviklingen i 2020 og 2021

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.2. BNP Fastlands-Norge

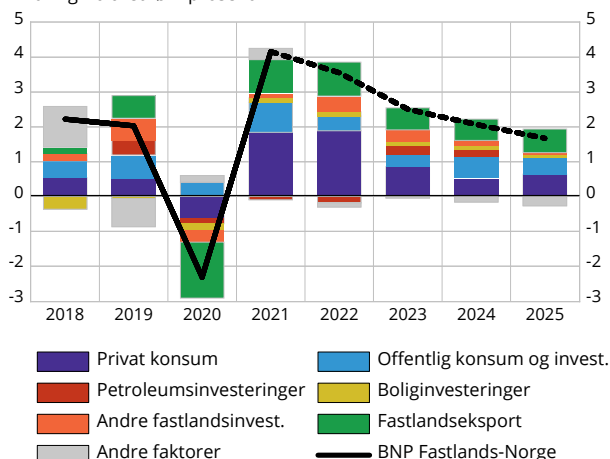
Avvik fra beregnet trend-BNP i prosent, månedsfrekvens

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.3. Bidrag til vekst i BNP Fastlands-Norge, importjustert

Endring fra året før i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Etterspørselsbidragene er regnet ut ved å finne endringen i hver variabel, trekke ut den direkte og indirekte importandelen, og deretter dele på nivået til BNP Fastlands-Norge i perioden før. (Metoden som brukes er dokumentert i Konjunkturtendensene 2019/1 boks 2.4). Alle tall er sesongjusterte og i faste priser.

Fastlandseksport er definert som samlet eksport minus eksport av råolje, naturgass og frakttjenester i utenriks sjøfart.

Andre faktorer inkluderer lagerendring og statistiske avvik.

Boks 2.1. Krigen i Ukraina og norsk økonomi

Utsiktene for internasjonal økonomi er, som vi har pekt på i denne konjunkturrapporten, svært usikre som følge av den pågående krigen i Ukraina. Dersom krigen skulle eskalere og utvikle seg til en mer langvarig og alvorlig konflikt i Europa kan det gå verre i internasjonal økonomi enn det våre prognoser viser. Vi har derfor konstruert en alternativ beregning som illustrerer hvordan utviklingen i norsk økonomi vil kunne bli med mer dystre forutsetninger for internasjonal økonomi.

Alternativberegningen forutsetter, i tråd med alternativscenariet utarbeidet av den europeiske sentralbanken¹, strengere sanksjoner mot Russland som vil gi ytterligere forstyrrelser i globale forsyningskjeder. Selv om direkte handel med Russland står for en mindre del av euroområdet utenlandske etterspørsel, vil ringvirkningene til den globale økonomien – særlig via land med sterkere handelsforbindelser med Russland – svekke aktiviteten i euroområdet som helhet. Videre antar alternativberegningen noe høyere olje- og gasspriser som følge av økt usikkerhet i markedene og et mindre kutt i russisk gassforsyning til Europa som bare delvis kan kompenseres for ved å bruke andre energikilder. Høyere energipriser vil forplante seg i økonomiene og presse inflasjonen ytterligere opp i euroområdet. Samtidig legger alternativberegningen til grunn en brattere og mer vedvarende økning i råvareprisene som vil forsterke andrerundeeffektene på inflasjonen. Alternativberegningen forutsetter også at strengere sanksjoner mot Russland, sammen med mer vedvarende geopolitiske spenninger, vil føre til en mer alvorlig og langvarig økning i den globale usikkerheten knyttet til å investere i næringsvirksomhet. Økt usikkerhet vil kunne gi økte risikopremier i finansmarkedene som igjen vil kunne forsterke de negative effektene på økonomien gjennom lavere investeringer.

Med disse forutsetningene legger alternativberegningen til grunn at markedsindikatoren reduseres med 2 prosent i 2022 sammenliknet med prognosebanen, mens inflasjonen i euroområdet blir vel 2 prosentpoeng høyere i år. I 2025 antas nivåene på både markedsindikatoren og inflasjonen i euroområdet å være tilbake til de samme nivåene som i prognosebanen. Alternativberegningen forutsetter også at oljeprisen blir 10 og 5 dollar høyere per fat i henholdsvis 2022 og 2023 enn i prognosebanen, at gassprisen følger oljeprisen og at strømstøtteordningene skjermer husholdningene for utslagene i kraftprisen som følger av økt gasspris. Ettersom økningen i olje- og gassprisene er relativt kortvarige holdes petroleumsinvesteringene fast i alternativberegningen. Risikopremiene i finansmarkedene er antatt å bli et prosentpoeng høyere i år og neste år enn i våre prognoser. Til sammenlikning har det gjennomsnittlige standardavviket til risikopremiene for aksjer i Europa

Makroøkonomiske hovedstørrelser 2022–2025. Prognoser. Prosentvis avvik fra prognosebanen der ikke annet framgår

	2022	2023	2024	2025
BNP Fastlands-Norge (markedsverdi)	-0,5	-0,7	-0,5	-0,2
Eksport, tradisjonelle varer	-1,1	-0,3	-0,4	-0,2
Eksport, tradisjonelle tjenester	-1,5	-0,8	-0,6	-0,4
Arbeidsledighet ¹	0,1	0,1	0,0	0,0
Konsum i husholdninger mv.	-0,2	-0,2	-0,4	-0,5
Næringsinvesteringer	-4,9	-7,9	-3,8	-0,4
Årslønn	-0,1	-0,3	-0,4	-0,4
KPI ¹	0,3	0,2	0,1	0,1

Forutsetninger

Eksportmarkedsindikator (MII)	-2,0	-0,6	-0,4	-0,1
Konsumpris Euro-området ¹	2,0	0,6	0,0	0,0
Råoljepris per fat i dollar ²	10	5	0	0
Risikopremie ¹	1,0	1,0	0,0	0,0

¹ Avviket er oppgitt i prosentpoeng.

² Avviket er oppgitt i dollar.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

vært rundt 3 prosentpoeng i perioden 1970–2015.² I alternativberegningen er penge- og finanspolitikken samt valutakursen forutsatt å være den samme som i prognosebanen.

Vi har brukt den makroøkonomiske modellen KVARTS til å beregne effektene på norsk økonomi av de mer dystre forutsetningene for internasjonal økonomi enn lagt til grunn i våre prognoser. Effektene på norsk økonomi for perioden 2022–2025 måles som prosentvis avvik mellom alternativbanen og prognosebanen.

Alt i alt vil BNP Fastlands-Norge i alternativbanen være 0,5 prosent lavere i 2022 og 0,7 prosent lavere i 2023. I slutten av prognoseperioden vil det negative avviket være redusert til 0,2 prosent. Eksporten av varer og tjenester utenom råolje og naturgass vil, som følge av svakere internasjonal etterspørsel, i 2022 ligge henholdsvis 1,1 og 1,5 prosent under nivåene i prognosebanen. Økte risikopremier i finansmarkedene vil på sin side svekke næringsinvesteringene og ligge knappe 5 og 8 prosent under i 2022 og 2023. Arbeidsledigheten vil være 0,1 prosentpoeng høyere i alternativbanen i både 2022 og 2023 på grunn av lavere næringsinvesteringer og eksport av tradisjonelle varer og tjenester. Et noe svakere arbeidsmarked vil føre til lavere årslønn gjennom hele prognoseperioden, både i industrien og i økonomien ellers. Svekket lønnsevne i frontfaget, sammen med økt inflasjon her hjemme som følge av økt inflasjon i euroområdet, bidrar til at reallønnsutviklingen i disse årene blir svakere enn i våre prognoser. Svakere reallønnsutvikling vil innebære at husholdnin-

¹ Se rapporten "ECB staff macroeconomic projections for the euro area": <https://www.ecb.europa.eu/pub/projections/html/index.en.html>

² Se Norges Bank (2016). The Equity risk premium. Discussion note. 07/10/2016.

genes konsum ligger 0,2 til 0,5 prosent lavere i perioden 2022-2025.

Vi har sett at forutsetningene i alternativberegningen samlet sett vil medføre at det går verre i norsk økonomi enn i prognosebanen, men ikke mer enn at effekten på norsk økonomi er lavere enn på økonomien i euroområdet. Dette må sees i sammenheng med at handelen med Russland og Ukraina er mindre i Norge enn i mange andre europeiske land. I tillegg utgjør eksporten av varer og tjenester utenom råolje og naturgass bare om lag 20 prosent av BNP Fastlands-Norge. Til sammenlikning utgjør eksporten i EU samlet rundt 47 prosent av BNP. I Sverige og Danmark er eksportandelene henholdsvis 45 og 55 prosent. At Norge har en stor energisektor bidrar også til at de negative effektene ikke blir større og at Norge opplever ytterligere bytteforholdsgevinster som følge av forutsetningene i alternativberegningen. Dersom virkningene på internasjonal

økonomi av krigen i Ukraina skulle bli enda mer alvorlig enn lagt til grunn i alternativberegningen vil utviklingen i norsk økonomi kunne bli ytterligere forverret i år og de nærmeste årene.

Statens petroleumsinntekter vil, som følge av forutsetningene om økte olje- og gasspriser, øke betydelig mer i 2022 og 2023 enn i våre prognoser. Det vil kunne øke handlingsrommet i finanspolitikken. På en annen side vil økt global usikkerhet med en mer langvarig og eskalerende konflikt i Europa kunne slå ut i store fall på verdens børser i år og neste år. Det vil isolert sett kunne redusere verdien på oljefondet og handlingsrommet i finanspolitikken. Vi har som en teknisk forutsetning valgt å holde finanspolitikken fast i alternativberegningen. At eventuelle endringer i fondsverdien vil kunne påvirke det langsiktige handlingsrommet i finanspolitikken har vi ikke analysert.

bremser konsumveksten. Med utsikter til vekst i disponible realinntekter, men med økte realrenter og svak utvikling i realboligprisene, anslås samlet konsum å vokse videre med nær 3 prosent som årlig gjennomsnitt fra 2023 til 2025. Den rekordhøye spareraten ventes å falle relativt raskt, og forbli på mer normale nivåer de neste årene med en svak økning mot slutten av beregningsperioden som følge av økt realrente.

Boligprisveksten ser ut til å bli lavere i årene framover. I 2021 økte boligprisene på årsbasis med hele 10,5 prosent, men veksten var avtakende gjennom året. Den historisk høye veksten i januar i år må sees i sammenheng med strengere krav til tilstandsrapporter i avhendingsloven fra årsskifte og det påfølgende lave utbudet av boliger. Vi legger til grunn at utfordringene med tilstandsrapporter er midlertidige, og at det vil komme flere boliger på markedet utover året. På lenger sikt ventes utbudet av boliger også å øke som følge av

at boliginvesteringene ser ut til å ta seg opp. Økt tilbud av boliger i kombinasjon med økte renter bidrar til å dempe boligprisveksten, slik at realboligprisene trolig forblir nær uendret i årene framover.

Petroleumsinvesteringene har falt de to siste årene, i hovedsak som følge av lavere investeringer innen feltutbygging. Oljeselskapenes rapporterte planer indikerer lav investeringsaktivitet også i år. I Stortingets skattetilbudsplan fra 2020 gis det gunstig beskatning for alle utbygginger der det leveres plan for utbygging og drift (PUD) før utgangen av 2022. Det er derfor ventet at det blir levert PUD på svært mange prosjekter i år, noe som vil bidra til markert økte investeringer de påfølgende årene. Den seneste tids økning i framtidsprisene på olje og gass vil trolig også stimulere operatørene sine boreplaner på felt i drift. I 2023 ventes investeringene å øke rundt 10 prosent, noe som vil bidra til å løfte BNP Fastlands-Norge med 0,3 prosentpoeng (se tabell 2.2). Deretter ventes veksten å avta, og

Tabell 2.2. Vekst i BNP Fastlands-Norge og importjusterte bidrag fra etterspørselskomponenter.¹ Prosentpoeng, årlig rate

	KNR-tall				Prognose			
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
BNP Fastlands-Norge	2,2	2,0	-2,3	4,2	3,6	2,5	2,1	1,7
hvorav bidrag fra:								
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	0,5	0,5	-0,6	1,8	1,9	0,9	0,5	0,6
Konsum og investeringer i offentlig forvaltning	0,5	0,7	0,4	0,9	0,4	0,4	0,6	0,5
Oljeinvesteringer	0,0	0,4	-0,1	-0,1	-0,2	0,2	0,2	0,0
Boliginvesteringer	-0,4	-0,1	-0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Andre fastlandsinvesteringer	0,2	0,6	-0,3	0,1	0,5	0,3	0,2	0,1
Fastlandseksport ¹	0,2	0,7	-1,6	1,0	1,0	0,6	0,6	0,7
Andre faktorer ¹	1,2	-0,8	0,2	0,3	-0,1	-0,0	-0,2	-0,3

¹ Se forklaring under figur 2.3.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

investeringsnivået vil med dette bildet være om lag 2 prosent høyere i 2025 enn i 2019.

Næringsinvesteringene ser ut til å vokse markert i årene framover. Selskapene innen industrien melder om økte investeringer i år og spesielt innen data og elektrisk utstyrsindustri samt metallindustri er det planlagt store investeringsprosjekter. Ifølge Norges Banks regionale nettverk er det også ventet økte investeringer innen tjenestenæringene. Disse investeringsundersøkelsene ble riktignok utført før krigen i Ukraina, og lavere vekstutsikter internasjonalt bidrar isolert sett til å dempe lønnsomheten av investeringer nasjonalt. Samlet venter vi at investeringene vil vokse rundt 7 prosent i år og at veksten deretter avtar mot 2025.

Krona svekket seg kraftig i mars 2020, fra rundt 10,0 kroner per euro før utbruddet av koronaviruset i Norge, til drøye 12,0 kroner i midten av mars 2020. Krona har siden styrket seg og kostet i midten av mars 2022 rundt 9,9 kroner per euro. Vi legger til grunn uendret kronekurs framover, noe som innebærer en kronestyrkelse på 1,9 prosent fra i fjor til i år, målt ved den importveide kronekursen.

Økte energipriser bidro i fjor til at inflasjonen ble hele 3,5 prosent. Ytterligere økninger av energipriser som følge av krigen i Ukraina gir kraftige inflasjonsimpulser også i inneværende år. Flaskehalsene i produksjonen av varer og tjenester som preger internasjonal økonomi trekker i samme retning. Styrkingen av krona og strømstøtteordningene som regjeringen har innført reduserer derimot det økte prispresset. Veksten i konsumprisindeksen (KPI) anslås i år til 3,3 prosent. Uten strømstøtteordningene ville veksten blitt hele 4,5 prosent. Lavere elektrisitetspriser bidrar til at KPI-veksten faller til 1,8 prosent i 2023 og forblir rundt 2 prosent i årene 2024 og 2025, om lag på inflasjonsmålet.

Etter godt over ett år med rekordlav styringsrente på 0 prosent satte Norges Bank opp renta med 0,25 prosentpoeng både i september og desember i fjor, slik at styringsrenta nå er 0,5 prosent. Renteøkningene i siste halvdel av 2021 er sannsynligvis de første av en rekke renteøkninger som vil komme de nærmeste årene. Samtidig vil sentralbanken gå forsiktig fram med sine renteøkninger. I år venter vi at renta heves med 0,25 prosentpoeng

hvert kvartal og at den også øker med 0,25 prosentpoeng i 2023, for deretter å holde dette nivået til 2025. Med dette bildet blir styringsrenta 1,75 prosent, pengemarkedsrenta nær 2 prosent og den gjennomsnittlige rammelånsrenta rundt 3,5 prosent fra 2023. Dette er på linje med det Norges Bank omtaler som et normalt rentenivå.

Arbeidsledigheten målt ved Arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) er nå lavere enn gjennomsnittet for tiårsperioden 2010–2019. Den gjennomsnittlige arbeidsledigheten i tremånedersperioden fra november 2021 til januar 2022 var 3,3 prosent. At smitteverntiltakene nå er opphevet i Norge åpner for at også sysselsettingen i de næringene som enda ikke har hentet seg inn igjen vil normaliseres. Samtidig vil de negative etterspørselsimpulsene i internasjonal økonomi som følge av krigen i Ukraina legge en demper på sysselsettingsutviklingen her hjemme. I 2022 vil AKU-ledigheten ifølge våre beregninger bli 3,5 prosent som årsgjennomsnitt. Arbeidsinnvandringen ventes etter hvert å ta seg opp, noe som vil dempe presset i arbeidsmarkedet. I 2023 og 2024 anslår vi at ledigheten blir rundt 3,6 prosent.

Det ser ut til at reallønnsveksten forblir midlertidig lav i år. I fjor var reallønnsveksten uendret og i år vil krigen i Ukraina prege lønnsevnene for mange av virksomhetene som utgjør frontfaget. Ifølge våre beregninger blir årslønnsveksten 3,6 prosent i 2022, litt høyere enn den anslåtte inflasjonen. I årene framover ventes reallønnsveksten å øke. Lavere energipriser trekker både inflasjonen ned og bedrer lønnsomheten for virksomhetene i frontfaget. Den nominelle veksten i årslønnsveksten ventes å ta seg opp til knappe 4 prosent i 2023, samtidig som inflasjonen blir lavere. Reallønnsveksten vil med dette bildet bli rundt 2,0 prosent i alle årene fra 2023 til 2025.

Samlet sett ser det ut til at oppgangen og en videre normalisering av norsk økonomi kan fortsette, men dette forutsetter at koronaviruset fortsatt holdes under kontroll og at vaksinene har en god effekt på eventuelle nye virusmutasjoner. Vi anslår at BNP Fastlands-Norge vil øke med 3,6 prosent i år. Dette er litt svakere enn anslått i vår forrige konjunkturrapport og henger sammen med svakere vekstutsikter internasjonalt. Veksten i fastlandsøkonomien er deretter ventet å avta mot rundt 2 prosent i resten av prognoseperioden. Med dette bildet

Tabell 2.3. Makroøkonomiske hovedstørrelser 2021-2025. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	Regn- skap 2021	Prognoser										
		2022			2023			2024			2025	
		SSB	NB	FIN	SSB	NB	FIN	SSB	NB	FIN	SSB	NB
Realøkonomi												
Konsum i husholdninger mm.	5,0	7,8	6,0	10,4	3,3	6,0	4,4	2,2	2,0	..	2,4	..
Konsum i offentlig forvaltning	3,9	1,2	0,8	0,1	1,2	0,5	..	2,0	0,3	..	1,6	..
Bruttoinvestering i fast realkapital	-0,3	3,3	..	1,4	4,3	..	1,6	3,2	..	..	1,0	..
Utvinning og rørtransport	-2,8	-6,0	-6,0	-8,3	9,0	10,0	0,4	6,5	9,0	..	0,0	..
Næringer	2,2	7,2	2,2	6,0	5,3	6,3	2,6	2,4	5,9	..	0,9	..
Bolig	2,6	2,5	3,5	2,1	2,2	2,4	2,9	2,0	0,7	..	1,6	..
Offentlig forvaltning	-3,1	2,2	..	1,3	1,2	..	..	3,0	..	..	1,7	..
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	3,7	5,2	3,6	5,9	2,7	4,0	2,8	2,2	0,6	..	1,9	..
Eksport	4,8	4,2	..	5,6	3,5	..	5,4	2,6	..	..	1,5	..
Tradisjonelle varer ²	6,7	1,8	4,8	8,0	2,5	4,0	5,9	2,8	2,6	..	3,2	..
Råolje og naturgass	2,8	3,3	..	1,9	4,9	..	6,1	2,3	..	..	-1,3	..
Import	2,0	8,2	5,8	10,8	4,3	8,6	4,8	3,6	4,6	..	3,0	..
Bruttonasjonalprodukt	3,9	3,5	4,3	3,6	2,7	2,5	2,9	2,1	1,3	..	1,3	..
Fastlands-Norge	4,2	3,6	3,5	3,6	2,5	2,0	2,5	2,1	1,0	..	1,7	..
Arbeidsmarked												
Sysselsatte personer	1,2	2,4	2,5	2,5	0,8	0,7	0,8	0,5	0,3	..	0,8	..
Arbeidsledighetsrate (nivå)	4,4	3,5	3,6	3,5	3,6	..	3,4	3,6	..	..	3,6	..
Priser og lønninger												
Årslønn	3,5	3,6	3,2	..	3,8	3,6	..	3,8	3,5	..	3,6	..
Konsumprisindeksen (KPI)	3,5	3,3	2,7	..	1,8	1,5	..	1,9	2,0	..	1,9	..
KPI-JAE ³	1,7	2,1	1,7	..	2,0	2,0	..	2,1	2,0	..	2,1	..
Boligpris ⁴	10,5	4,8	2,8	..	3,6	0,7	..	2,4	2,3	..	0,9	..
Utenriksøkonomi												
Driftsbalansen, mrd. kroner ⁵	636	1065	..	..	811	..	..	637	..	..	515	..
Driftsbalansen i prosent av BNP	15,3	21,7	..	..	16,7	..	..	13,1	..	..	10,4	..
MEMO:												
Pengemarkedsrente (nivå)	1,9	1,2	..	..	1,7	..	..	2,0	..	..	2,0	..
Råoljepris i kroner (nivå) ⁶	609	887	..	..	776	..	..	720	..	..	687	..
Importveid kronekurs (44 land) ⁷	-5,3	-1,9	-0,9	..	-0,2	-2,6	..	0,0	-0,7	..	0,0	..

¹ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.

² Norges Bank gir anslag for tradisjonelle varer og tjenester fra Fastlands-Norge. Finansdepartementet gir anslag for varer utenom olje og gass.

³ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE).

⁴ Norges Bank gir anslag på boligprisindeksen publisert av Eiendom Norge.

⁵ Driftsbalansen uten korreksjon for sparing i pensjonsfond.

⁶ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend.

⁷ Positivt tall innebærer svekket krone. Finansdepartementet gir anslag på konkurranseprisindeksen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet, Anslagene i materialet til regjeringens budsjettkonferanse 2022, publisert 14. mars 2022 (FIN), Norges Bank, Pengepolitisk rapport 4/2021 (NB).

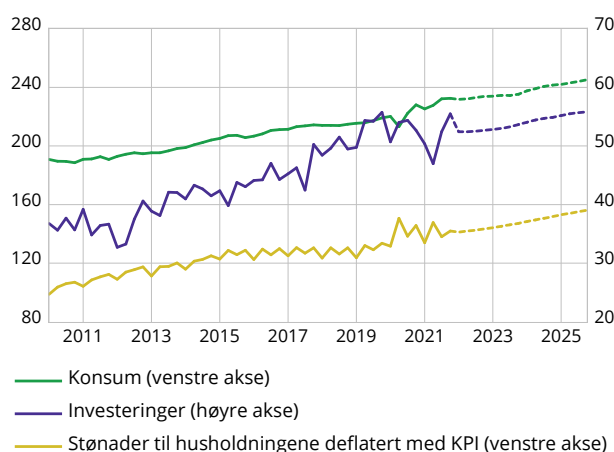
vil norsk økonomi være nær konjunktturnøytral de neste årene.

Usikkerheten om den økonomiske utviklingen i Norge er ekstraordinær. Usikkerheten knytter seg først og fremst til pandemien, krigen i Ukraina, sanksjonene mot Russland og effektene dette har på energipriser og flaskehals i produksjonen av varer og tjenester som nå preger internasjonal økonomi. Vi har lagt til grunn at enkelte sanksjoner og ønske om mindre handel med Russland videre-

føres på noe lenger sikt, også om krigshandlingene opphører. Samtidig er det antatt at flaskehalsene i internasjonal økonomi er midlertidige. Hvis disse forutsetningene ikke slår til vil konsekvensene for norsk økonomi kunne bli verre enn det våre beregninger viser. I boks 2.1 viser vi med en alternativ beregning hvordan norsk økonomi påvirkes hvis krigen, sanksjonene og flaskehalsene i internasjonal økonomi blir mer langvarig enn det vi har lagt til grunn. Men selv i et slikt tilfelle anslår vi at norsk økonomi vil vokse klart over trend i 2022.

Figur 2.4. Offentlig forvaltning

Sesongjustert, mrd 2019-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå

2.1. Finanspolitikk med tiltakspakker

Utfasing av smitteverntiltak normaliserte det offentlige konsummønsteret gjennom siste halvår av 2021. Konsumet i statsforvaltningen steg med 1,6 prosent i 4. kvartal 2021 etter en vekst på 3,0 prosent i 3. kvartal. Konsumet i kommuneforvaltningen steg med 2,2 prosent i 4. kvartal etter en vekst på 5,9 prosent i 3. kvartal. Gjenåpningen av kulturinstitusjoner som museer, biblioteker og kinoer, samt økt aktivitet forbundet med koronavaksinering, testing og smittesporing trakk dette konsumet opp. Investeringene i offentlig forvaltning steg med 4,4 prosent i 4. kvartal 2021, etter et fall på 3,8 prosent i det foregående kvartalet.

Strukturelt oljekorrigert underskudd for 2021 utgjorde 379,3 milliarder kroner ifølge saldert budsjett. Strukturelt oljekorrigert underskudd for 2022 anslås til 322,4 milliarder kroner i saldert budsjett, som er identisk med anslaget i Nasjonalbudsjettet. Tiltak forbundet med utbruddet av omikron-viruset, de høye strømprisene, samt krigen i Ukraina har imidlertid økt anslått underskudd. I starten av desember innførte Støre-regjeringen en rekke nasjonale smitteverntiltak for å få ned belastningen på helse- og omsorgstjenesten. Flere av koronastøtteordningene ble forlenget og fornyet. Regjeringen reduserte perioden arbeidsgivere må betale sykepenge til 5 dager for perioden fra 1. desember til 30. juni 2022. Koronatiltakene for arbeidsløse og permitterte ble forlenget til ut januar 2022. Det ble innført en ny lønnsstøtteordning for desember, januar og februar basert på omsetningsfall. Koronastøtteordningene for kultur-, frivil-

lighets- og idrettssektoren ble videreført fram til sommeren 2022. Koronastøtteordninger til foretak ble forlenget til ut februar. Tilskudd må imidlertid tilbakebetales dersom mottaker går med overskudd året under ett, eller deler ut utbytte. Økonomiske koronatiltak som er vedtatt eller foreslått for 2022 utgjør 28,3 milliarder kroner ifølge Prop. 51 S.

I Prop. 44 L (2021–2022) foreslo regjeringen at staten skulle dekke halvparten av husholdningenes strømutfgifter som skyldes en gjennomsnittlig strømpris høyere enn 70 øre per kWh eksklusiv merverdiavgift. Stønadordningen skulle gjelde fra 1. desember 2021 til 31. mars 2022 for månedlig strømforbruk inntil 5 000 kWh per husholdning. I forhandlinger med SV ble stønadsgraden økt til 55 prosent. I Prop. 50 L (2021–2022) ble stønadsgraden utvidet til 80 prosent for perioden januar 2022 til og med mars 2022. Regjeringen har nylig vedtatt at strømtøtten skal forlenges til mars 2023. I Prop. 46 S (2021–2022) ble det i tillegg foreslått ekstra utbetaling til mottakere av bostøtte i perioden januar til mars 2022 som hjelp til å dekke høye strømutfgifter. Tiltakene kommer i tillegg til Støre-regjeringens reduksjoner i elavgiften. Høyere kraftpriser som øker skatte- og utbytteinntektene til staten vil imidlertid dempe budsjettunderskuddet. Tiltakene som er vedtatt eller foreslått for å skjerme mot høye strømutfgifter utgjør nær 13 milliarder kroner i 2022 (bokført), hvorav 10,2 milliarder kroner er vedtatt eller foreslått etter saldert budsjett. Videreføringen som ble varslet i mars kommer i tillegg. Prop. 51 S anslår strukturelt oljekorrigert underskudd for 2022 til 355,1 milliarder kroner. Regjeringen planlegger i tillegg å gi 2 milliarder kroner samt militært materiell til Ukraina. Oljefondet (NBIM) planlegger også å fase ut sine investeringer i Russland. Videreføring av strømtøtten samt andre mindre justeringer vil øke underskuddet ytterligere.

Anslått underskudd i 2022 utgjør 2,9 prosent av Statens pensjonsfond utland, som er innenfor handlingsregelens rammer. Vekst i fondsverdien de senere årene innebærer imidlertid økt oljepengebruk målt i kroner. Oljepengebruken vil i 2022 utgjøre 10,4 prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge, som er høyere enn før pandemien da oljepengebruken utgjorde 7,7 prosent. Beregninger viser dessuten at finanspolitikken i 2020 og 2021 vil bidra positivt til den økonomiske aktiviteten også i 2022. I prognosene for 2023–2025 antar vi at oljepengebruken, målt ved det strukturelle

oljekorrigerte underskuddet som prosentandel av oljefondet, holder seg litt under 3 prosent gitt en normal utvikling i fondsverdien. Store endringer i børskurser og innskutt kapital kan imidlertid påvirke uttaksprosenten.

Vi anslår en prosentvis økning i konsum og bruttoinvesteringer i offentlig forvaltning i 2022 på henholdsvis 1,2 og 2,2 prosent, som er noe høyere enn anslagene i Nasjonalbudsjettet. Veksten i investeringer er økt noe i forhold til forrige prognose som følge av høyere forventede investeringer i forsvaret. Vekstanslagene for perioden 2023–2025 er en videreføring av tidligere anslag, med stabile leveranser av kampfly. Stønader, som vi ved forrige prognose antok skulle øke reelt med 0,8 prosent i 2022, antas nå å øke med 1,3 prosent. Oppjusterin-

gen skyldes hovedsakelig et høyere forventet sykefravær som følge av omikron-smitte. Utbetaling av pensjoner øker gradvis i prognoseperioden. Satsing på energiproduksjon og grønn omstilling kan føre til mer ekspansiv finanspolitikk, men effekten av dette vil avhenge av både hvordan tiltakene finansieres og innrettes.

En langvarig krig i Ukraina kombinert med omfattende sanksjoner mot Russland vil trolig gi enda høyere verdensmarkedspriser på olje, metaller og hvete enn vi har observert den senere tiden. Prisene på gass og strøm levert til Europa vil trolig også bli svært høye. Skatte- og utbytteinntektene til staten fra olje- og gassproduksjon, som kanaliseres inn i Statens pensjonsfond utland, samt fra strøm- og metallproduksjon, som demper budsjettunder-

Boks 2.2. Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs

Om lag 60 prosent av Norges utenrikshandel i tradisjonelle varer skjer med land som ikke er med i EUs pengeunion. Tradisjonelle varer innebærer eksport og import av varer unntatt olje, gass, skip og plattformer. Kronekursen målt mot euro gir følgelig begrenset informasjon om den norske kronas internasjonale verdi. Det er derfor viktig å supplere med alternative valutakursindikatorer som i større grad gjenspeiler bredden i vårt handelsmønster. Eksempler på slike er industriens effektive kronekurs, også kjent som konkurransekursindeksen (KKI), og importveid kronekurs (I44).

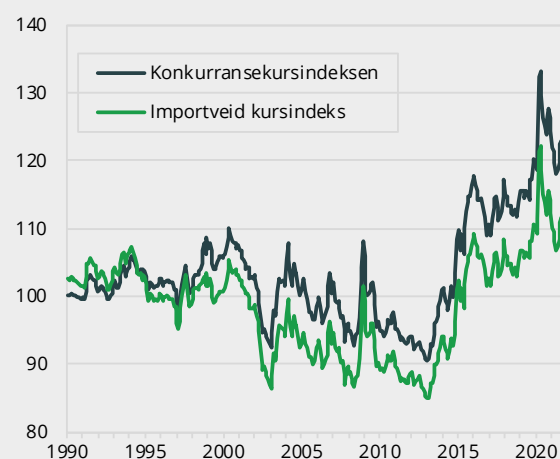
Industriens effektive kronekurs er beregnet på grunnlag av kursen på norske kroner mot valutaene for Norges 25 viktigste handelspartnere, og er et geometrisk gjennomsnitt basert på OECDs løpende konkurransevekter. Vektene i den importveide kronekursen er beregnet med utgangspunkt i sammensetningen av importen av tradisjonelle varer fra Norges 44 viktigste handelspartnere. Begge indeksene er konstruert slik at høye verdier betyr en svak krone, og lave verdier en sterk krone.

I figuren viser begge indeksene at krona gjennomgående var svakere på 1990-tallet enn fra tidlig på 2000-tallet og fram til 2013. Tidlig i 2013 var krona rekordsterk, men svekket seg deretter markert, blant annet som følge av nedgangen i oljenæringen. Forløpet til de to indeksene er imidlertid ikke helt sammenfallende. For eksempel var krona i januar 2013 rundt 20 prosent sterkere enn gjennomsnittet for 1990-tallet målt ved den importveide kronekursen, mens den ifølge industriens effektive kronekurs bare var 13 prosent sterkere. Dette gjenspeiler at de to indeksene er konstruert for noe ulike formål. Vektene i konkurransekursindeksen skal gjenspeile norsk industris konkurranseflate både på eksport- og hjemmemarkedet og ikke bare være relevant for hjemmemarkedet og norske priser. Den

ulike utviklingen skyldes at krona styrket seg mer mot land Norge importerer mye fra enn mot land Norge eksporterer mye til. Kronas internasjonale kjøpekraft ble dermed styrket mer enn industriens internasjonale konkurranseevne isolert sett ble svekket av valutakursene. Denne utviklingen var særlig markert fra 1993 til 2004.

De siste årene har de to indeksene likevel gitt et noenlunde likt bilde på utviklingen i krona. Fra januar 2013 til april 2020 har valutaene som er med i den importerte valutakursindeksen styrket seg med 44 prosent, noe som tilsvarer en svekking av krona på 30 prosent. Målt ved industriens effektive kronekurs svekket krona seg litt mer i samme periode, nær 32 prosent. Fra april 2020 til februar 2022 har krona styrket seg med om lag 12,5 prosent målt både med den importveide kronekursen og med konkurransekursindeksen.

Valutakurser

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

skuddet, vil bli enorme i et slikt scenario. En langvarig krig øker på den annen side sannsynligheten for et kraftig kursfall på verdens børser. Et slikt kursfall vil påføre den norske staten store tap ved at verdien av Statens pensjonsfond utland reduseres. Utgifter forbundet med mottak av flyktninger kommer i tillegg. Krigens utvikling samt muligheten for nye virusvarianter skaper altså vesentlig usikkerhet for finanspolitikken.

2.2. Fire renteøkninger i år

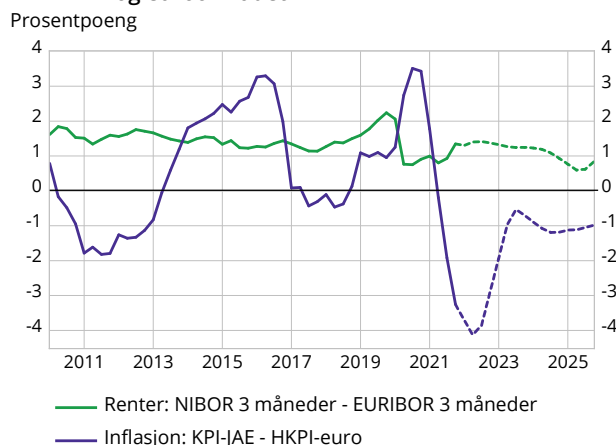
Etter godt over ett år med rekordlav styringsrente på 0 prosent satte Norges Bank opp renta med 0,25 prosentpoeng i september 2021. Renteoppgangen fortsatte på rentemøtet i desember, slik at styringsrenta nå er 0,5 prosent.

Pengemarkedsrenta følger styringsrenta. I fjor sommer var tremåneders pengemarkedsrente nede i 0,2 prosent. Ved utgangen av året hadde den økt til 1,0 prosent og den fortsatte å øke inn i 2022. I midten av mars 2022 var den 1,4 prosent. I rentemarkedet prises det inn at pengemarkedsrenta kommer opp i 2,2 prosent i desember i år og blir liggende i overkant av dette nivået i årene deretter.

Innskudds- og utlånsrentene har økt i 4. kvartal 2021, etter at de var rekordlave i 2. og 3. kvartal. Gjennomsnittlig rammelånsrente var 2,20 prosent ved utgangen av 4. kvartal, noe som var en økning på 0,2 prosentpoeng fra utgangen av kvartalet før. Gjennomsnittlig innskuddsrente var ved utgangen av fjoråret på 0,46 prosent, som var 0,1 prosentpoeng høyere enn ved utgangen av 3. kvartal og 0,15 prosentpoeng høyere enn utgangen av 2. kvartal.

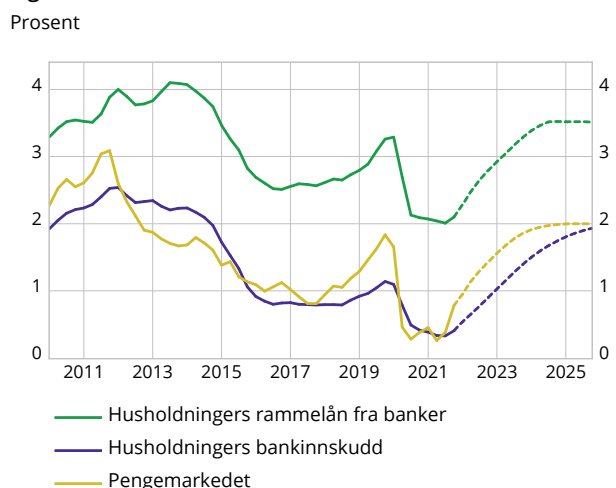
Renteøkningene i siste halvdel av 2021 er sannsynligvis de første av en rekke renteøkninger som vil komme de nærmeste årene. Samtidig vil sentralbanken gå forsiktig fram med sine renteøkninger. Krig i Ukraina med tilhørende sanksjoner mot Russland, har ført til at vi har nedjustert veksten i internasjonal økonomi. Svakere vekst i verdensøkonomien kan føre til lavere renter internasjonalt enn det vi tidligere har sett for oss, selv om økt prisvekst kan trekke i motsatt retning. En lavere rentebane internasjonalt bidrar isolert sett til å bremse de norske renteøkningene. Vi har også nedjustert vekstanslaget for norsk økonomi, noe som trekker i retning av en lavere rentebane i Norge enn ved vår forrige konjunkturrapport. Samtidig er arbeids-

Figur 2.5. Rente- og inflasjonsforskjell mellom Norge og euroområdet

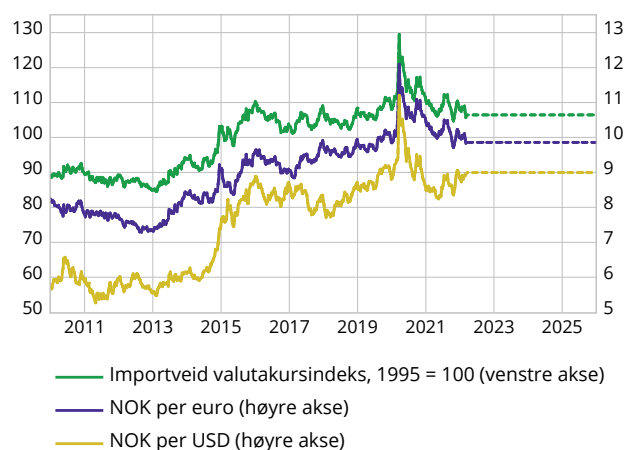
Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå

Figur 2.6. Norske renter

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå

Figur 2.7. Valutakurser

Kilde: Norges Bank

ledigheten i våre prognoser relativt lav. Inflasjonen målt med konsumprisindeksen, KPI, er nå høy, men det skyldes i stor grad den kraftige veksten i energipriser den siste tiden. Konsumprisindeksen justert for avgifter og uten energivarer, KPI-JAE, vokser i våre prognoser på linje med inflasjonsmålet. Dermed trekker inflasjonsprognosene rentebanen verken opp eller ned.

Som i tidligere prognoser legger vi til grunn uendrede valutakurser framover. I midten av mars var eurokursen på 9,9 kroner og dollaren var verdt 9,0 kroner. Hvis disse og andre valutakurser holder seg uendret framover, vil krona på årsbasis styrke seg med 1,9 prosent fra 2021 til i år målt ved den importveide kronekursen. Denne antatte styrkingen av krona skjer etter en styrking også fra 2020 til 2021.

Til tross for to renteøkninger i 2021 er rentenivået ved inngangen til 2022 fortsatt meget lavt. Vi forventer derfor at Norges Bank vil fortsette sine renteøkninger framover. Norges Bank har anslått at påslaget mellom styringsrenta og pengemarkedsrenta vil komme ned i 0,3 prosentpoeng fra sommeren. Hvis det slår til, tror vi at Norges Bank vil øke styringsrenta ved hvert rentemøte hvor det legges fram Pengepolitisk rapport. Det innebærer en økning med 0,25 prosentpoeng i hvert kvartal i 2022. Med ytterligere én renteøkning i 2023 vil styringsrenta komme opp i 1,75 prosent. Da vil pengemarkedsrenta kunne ligge nær 2 prosent, noe vi også legger til grunn for 2024 og 2025. Gjennomsnittlig rammelånsrente vil da komme opp i 3,5 prosent.

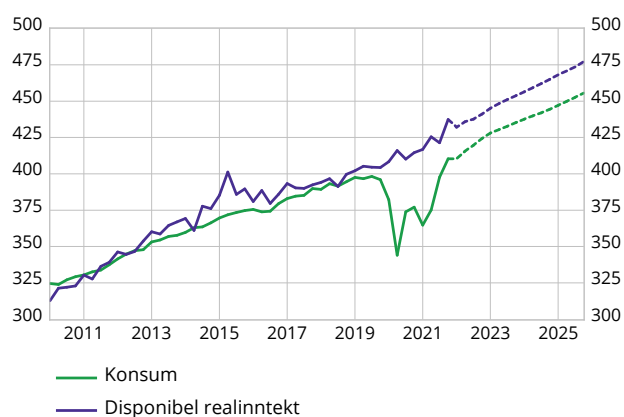
2.3. Spareraten ned mot et mer normalt nivå

Veksten i disponibel realinntekt samlet for husholdninger og ideelle organisasjoner er i inntekts- og kapitalregnskapet anslått til 3,2 prosent i 2021 mot 2,0 prosent i 2020. Dersom vi holder utbetalinger av aksjeutbytte utenfor, som økte med nær 25 prosent i fjor som følge av blant annet økt utbytteskatt fra 2022, var veksten i disponibel realinntekt 2,2 prosent, om lag som året før. Dette er også på linje med gjennomsnittlig årlig vekst i tiårsperioden 2010–2019.

Husholdningene opplevde store endringer i sammensetningen av sine inntekter og utgifter under koronapandemien med smitteverntiltak, tidvis nedstengning av næringslivet og svært lave

Figur 2.8. Inntekt og konsum i husholdninger mv.

Sesongjustert, mrd 2019-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå

renter. Mens lønnsinntektene som følge av fall i sysselsettingen ga et negativt vekstbidrag på vel ett prosentpoeng til disponibel realinntekt i 2020, var vekstbidraget i 2021 godt over 2,5 prosentpoeng. Vekstbidraget fra offentlige stønader var knappe 3 prosentpoeng i 2020 som følge av rekordstore utbetalinger til et stort antall permitterte og ledige arbeidstakere. Vi må tilbake til 2009 for å finne et tilsvarende stort vekstbidrag fra offentlige stønader. I fjor var vekstbidraget fra offentlige stønader nær null. Netto renteutgifter ga med lave utlånsrenter klare positive vekstbidrag til disponibel realinntekt i både 2020 og 2021. Rentebelastningen til husholdningene, det vil si renteutgifter sett i forhold til disponibel inntekt, falt fra 5,5 prosent i 2019 til 4,6 prosent i 2020 og videre til 3,9 prosent i 2021.

Husholdningenes konsummønster endret seg også betydelig under koronapandemien. Da smitteverntiltak medførte strenge restriksjoner på tjenestekonsumet tilpasset husholdningene seg ved å øke sitt varekonsum. Etter et fall ved pandemiens utbrudd hentet varekonsumet seg raskt inn og vokste sterkt gjennom de tre siste kvartalene i 2020. Tjenestekonsumet falt derimot vesentlig mer gjennom første halvår i 2020 enn det hentet seg inn gjennom andre halvår. Ifølge kvartalsvis nasjonalregnskap vokste varekonsumet med 6,5 prosent som årsgjennomsnitt i pandemiens første år, mens tjenestekonsumet falt med 10,3 prosent. Denne utviklingen i vare- og tjenestekonsumet, sammen med at nordmenns konsum i utlandet falt, ga et fall i samlet konsum på rekordstore 6,6 prosent i 2020. I løpet av 2021, etter hvert som samfunnet ble gjenåpnet, tok tjenestekonsumet seg kraftig opp

samtidig som varekonsumet holdt seg oppe. Etter syv måneder med sammenhengende vekst falt tjenestekonsumet, ifølge månedlig nasjonalregnskap, med 6,6 prosent i desember. Også varekonsumet falt i samme måned med 0,7 prosent, slik at samlet konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner falt med 3,3 prosent. Nye smitteverntiltak for tjenestenæringer i forbindelse med omikronvarianten og framskyvning av varekjøp til november på grunn av forsinkelser i den internasjonale varetransporten kan i stor grad forklare konsumfallet i desember. På årsbasis vokste samlet konsum med 5 prosent i 2021. Likevel var nivået på samlet konsum i fjor om lag 2 prosent lavere enn nivået i 2019.

Samlet konsum falt videre i januar i år med 3,3 prosent og indikerer at veksten i 1. kvartal kan bli svak. Tjenestekonsumet gikk ned med 0,9 prosent ettersom smitteverntiltakene fra desember også gjaldt i januar. Varekonsumet falt med 4,4 prosent i årets første måned. Særlig elektrisitetsforbruket og kjøp av biler, som gikk ned med henholdsvis 7,4 prosent og 22,9 prosent, bidro til fallet i varekonsumet. Mens utviklingen i elektrisitetsforbruket skyldes høyere temperaturer enn normalt og svært høye strømpriser i vinter, kan fallet i bilkjøpene ses i sammenheng med rekordsalg av nye personbiler gjennom 2021. Ifølge Opplysningsrådet for veitrafikk økte salget av nye personbiler, særlig elbiler, med hele 24,7 prosent i fjor mot nær nullvekst året før. At bilkjøpene var rekordstore i 2021 kan forklares med mye oppsparte midler hos husholdningene gjennom koronapandemien.

Siden samlede inntekter holdt seg godt oppe og konsumet falt kraftig økte spareraten, målt ved sparing som andel av disponibel inntekt, fra 7,0 prosent i 2019 til 14,2 prosent i 2020. Så høy årlig sparerate er ikke tidligere målt i inntekts- og kapitalregnskapet. Spareraten justert for utbetalinger av aksjeutbytte økte på sin side fra 2,2 prosent til 9,9 prosent i samme periode. I løpet av 2021 falt spareraten, med og uten utbetalinger av aksjeutbytte, til henholdsvis 13,1 prosent og 7,9 prosent. Til sammenlikning var gjennomsnittlig årlig spare-rate i tiårsperioden fra 2010 til 2019 henholdsvis 6,7 prosent og 2,9 prosent. Dermed er det fortsatt mye oppsparte midler hos husholdningene som følge av koronapandemien.

Vi anslår nå at veksten i disponibel realinntekt justert for utbetalinger av aksjeutbytte blir vel 1,5 prosent i år. Dette er en nedjustering fra vår forrige konjunkturrapport på rundt 1 prosentpoeng og henger i hovedsak sammen med en anslått svakere utvikling i lønnsinntektene reelt sett i år. For årene 2023–2025 vil gjennomsnittlig årlig vekst i disponibel realinntekt med våre forutsetninger bli rundt 3 prosent. Både lønnsinntektene og offentlige stønader vil reelt sett ta seg opp i takt med vesentlig lavere forventet inflasjon i årene framover og gi store positive bidrag til disponibel realinntekt. Netto renteutgifter vil dempe realinntektsveksten i årene 2023–2025 sett under ett når lånerentene som husholdningene står overfor fortsetter å stige i takt med økende styringsrente. Nivået på rentebelastningen til husholdningene vil i disse årene komme opp til om lag 6 prosent, noe som er litt høyere enn gjennomsnittet i tiårsperioden 2010–2019.

Vi ser for oss at veksten i samlet konsum blir knappe 8 prosent som årsgjennomsnitt i år. Bak dette anslaget, som er en nedjustering fra sist i tråd med nedjusteringen av realinntektsveksten, ligger antakelser om ingen nye nedstengninger av samfunnet og at oppdemmet etterspørsel ikke er uttømt hos husholdningene. Nivået på samlet konsum i 2022 vil dermed kunne ligge vel 5 prosent høyere enn nivået i 2019. På grunn av krigen i Ukraina er imidlertid usikkerheten rundt vårt konsumanslag for i år stor. Vi anslår at samlet konsum vil vokse videre med vel 2,5 prosent som årlig gjennomsnitt de siste tre årene av prognoseperioden. Utviklingen i disse årene drives av veksten i disponible realinntekter, men dempes av økte realrenter etter skatt og svak utvikling i realboligpriser, særlig i 2024 og 2025.

Med våre anslag på inntekts- og konsumutviklingen vil spareraten falle til 8,5 prosent som årsgjennomsnitt i år, for så å ligge noe høyere i både 2024 og 2025. Høyere realrente etter skatt vil bidra til å øke spareraten. Spareraten justert for utbetalinger av aksjeutbytte vil falle til rundt 2 prosent i år og stige gradvis til om lag 3,5 prosent i 2025. Disse anslagene innebærer at spareraten vil være tilbake på mer normale nivåer gjennom prognoseperioden.

2.4. Lavere vekstutsikter i boligmarkedet

I 2021 økte boligprisene på årsbasis med 10,5 prosent. Veksten var imidlertid avtagende gjennom året. Ifølge Statistisk sentralbyrås sesongjusterte prisindeks, steg boligprisene i 1. og 2. kvartal med henholdsvis 3,5 og 2,5 prosent, mens veksten i fjorårets to siste kvartaler kun var på 1,0 og 0,8 prosent.

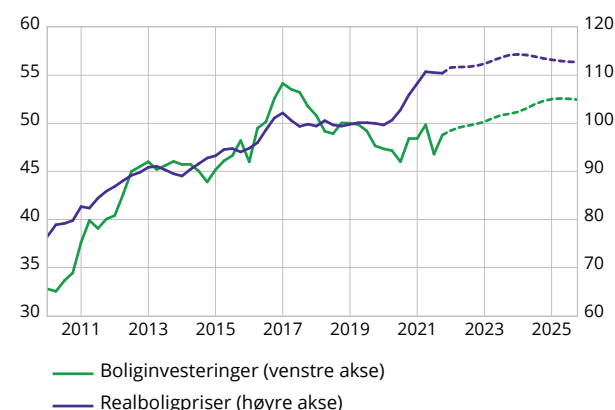
Ifølge den månedlige statistikken fra Eiendom Norge har boligprisveksten tatt seg sterkt opp de første månedene i 2022, og var 2,1 prosent i januar og 0,7 prosent i februar. Veksten i januar var historisk høy, og lå langt over den såkalte «januareffekten» med sterk prisvekst i årets første måned. Den sterke prisoppgangen må sees i sammenheng med innføringen av strengere krav til tilstandsrapporter i avhendingsloven som trådte i kraft fra årsskiftet. Dette har skapt flaskehalser i boligmarkedet og ført til færre boliger på markedet over hele landet. Den svake tilbudssiden gjenspeiles i statistikken over antall boliger som er lagt ut til salg, antall usolgte boliger og omsetningstid, som alle så langt i år har ligget på et historisk lavt nivå. Det er rimelig å anta at utfordringene med tilstandsrapportene er midlertidige, og at det vil komme flere boliger på markedet utover året.

Ifølge tall fra nasjonalregnskapet steg boliginvesteringene med 4,3 prosent i 4. kvartal i fjor, etter et fall på over 6 prosent kvartalet før. Den samlede veksten i boliginvesteringene for 2021 endte på 2,5 prosent. Ifølge Boligprodusentene, falt salget av nye boliger gjennom de to første månedene i år, fra omtrent samme nivå som i fjor i januar, til det laveste som har vært registrert for februar måned. Igangsettingen av nye boliger i år har ligget på et middels nivå sammenliknet med tidligere år. Utviklingen i salgshallene må sees i sammenheng med prisveksten på byggevarer og usikkerheten rundt krigen i Ukraina. Ifølge våre beregninger vil boliginvesteringene stige med 2,5 prosent også i år. Deretter ser vi for oss at veksten vil avta til om lag 1,5 prosent mot slutten av prognoseperioden, blant annet som følge av økte renter.

I vår makroøkonomiske modell, KVARTS, er det en gjensidig påvirkning mellom boligprisene og tilbudet av boliger. Høyere boliginvesteringer fører til høyere vekst i tilbudet av boliger, og dermed til lavere boligpriser i årene framover. Gradvise rente-

Figur 2.9. Boligmarkedet

Sesongjustert. Venstre akse: mrd 2019-kr, kvartal
Høyre akse: indeks, 2019 = 100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

økninger trekker også i retning av lavere boligpriser.

En kombinasjon av økte renteutgifter og høy inntektsvekst, sammen med stabil boligbygging og lav befolkningsvekst, tilsier en moderat prisutvikling framover. Etter hvert som rentene kommer opp og inntektsveksten normaliserer seg, vil også veksten i boligprisene avta. Dette gjenspeiles i husholdningens gjeldsopptak, som i KVARTS vokser i takt med boligprisene. Våre beregninger tilsier at den årlige gjeldsveksten vil avta fra drøye 5 prosent i 2022 til knappe 4 prosent i 2025.

Det er imidlertid flere usikkerhetsfaktorer som kan påvirke utviklingen i boligmarkedet framover. Den pågående pandemien og krigen i Ukraina fører til økte energipriser og høye materialkostnader. Krigen øker også global usikkerhet og skaper internasjonal uro. Dette kan svekke investeringslysten. Mindre økning i rentene som følge av krigen kan imidlertid trekke i motsatt retning.

Samlet sett anslår vi en boligprisvekst på knappe 5 prosent i år. Dette anslaget følger i hovedsak av boligprisutviklingen gjennom 2021 og inn i 2022. Deretter legger vi til grunn en gradvis avtakende boligprisvekst på årsbasis, på drøye 3 prosent i 2023 til i underkant av 1 prosent i årene 2024 og 2025.

2.5. Fall i petroleumsinvesteringene i 2022, snur til solid vekst i 2023

Etter en vekst i petroleumsinvesteringene på 14,3 prosent i 2019 falt petroleumsinvesteringene med 4,1 prosent i 2020. Ifølge foreløpige tall fra nasjo-

Figur 2.10. Petroleumsinvesteringer og oljepris

Sesongjustert. Venstre akse: mrd 2019-kr, kvartal

Høyre akse: USD per fat

Kilde: Statistisk sentralbyrå

nalregnskapet falt investeringene videre med 2,8 prosent i 2021. Nedgangen var drevet av markant lavere investeringer innen de største feltutbyggingene på norsk sokkel. I tillegg ble flere utbygginger ferdigstilt og investeringene fra disse ble dermed faset ut. Investeringer i nye utbygginger var langt fra omfattende nok til å veie opp for denne nedgangen. De andre investeringskategoriene, særlig leting, konseptstudier og felt i drift hadde høyere investeringer i 2021 enn i 2020, og bidro dermed til å dempe fallet i samlede petroleumsinvesteringer. Leteaktiviteten tok seg opp igjen i fjor etter å ha blitt redusert i 2020 som følge av svært lave oljepriser i forbindelse med pandemien. Investeringsaktiviteten i felt i drift ble i fjor hovedsakelig drevet opp av høyere olje- og gasspriser og gunstige skatteregler. Investeringsforløpet gjennom året var relativt ujevnt. Et sesongjustert fall på 3,2 prosent i 1. kvartal ble snudd til en vekst på 6,6 prosent i 2. kvartal. I 3. og 4. kvartal falt de sesongjusterte investeringene med henholdsvis 4,7 og 0,7 prosent.

Statistisk sentralbyrå kartlegger oljeselskapenes investeringsplaner i den kvartalsvise investeringstellingen (KIS) for det inneværende og det neste året. Det nominelle anslaget for 2022 i siste investeringstelling er på om lag 160 milliarder kroner. Dette er 3,3 prosent høyere enn anslaget gitt i forrige telling, men er likevel 8,1 prosent lavere enn anslaget gitt for 2021 på samme tidspunkt i fjor. Nedgangen som indikeres i år er bredt basert, og investeringer i alle kategorier ventes å falle sammenliknet med tilsvarende anslag gitt for 2021. Et markant fall i feltutbygging bidrar mest til den anslåtte nedgangen i 2022. Flere utbyggingsprosjekter ble ferdigstilt i fjor, og andre utbygginger nærmer seg

ferdigstillelse, og har derfor hatt sin investerings-topp tidligere. Utbyggingsprosjekter kommer med i investeringsundersøkelsen først når det blir levert plan for utbygging og drift (PUD) til myndighetene. I Stortingets skattetiltakspakke, vedtatt i juni i 2020 for å avhjelpe næringen i forbindelse med det kraftige oljeprisfallet i kjølvannet av koronapandemien, gis det gunstig beskatning for alle utbygginger det leveres PUD på før utgangen av 2022. Det er derfor ventet at det blir levert PUD på svært mange prosjekter mot slutten av året. De som først blir levert i 4. kvartal vil ha beskjedne investeringer i år, mens de som kommer tidligere vil ha høyere investeringer. Det forventes PUD tidlig på året for utbygginger som Eldfisk Nord, Brasse, Trine og Trell. I sum regner vi med at utbyggingsinvesteringene vil øke med 7 milliarder utover det som nå ligger inne i tellingen. Våre anslag for petroleumsinvesteringene er tett knyttet opp til våre prognoser for utviklingen i oljeprisen som baseres på terminpriser. Energi-krisen i Europa i høst og den nåværende krigen i Ukraina har medført en markant økning i både gassprisen og oljeprisen. Vi venter at dette kan stimulere operatørene til å øke sine boreplaner på felt i drift utover det som ligger inne i de nåværende budsjetter. Økningen i boreaktiviteten kan likevel fortrenge noe av leteaktiviteten ved at rigger flyttes fra bruk i letevirksomheten til produksjonsboring. Med bakgrunn i disse forholdene anslår vi at volumet av petroleumsinvesteringene vil falle med 6 prosent i år. Dette er 2 prosentpoeng lavere fall enn anslått i forrige konjunkturrapport hovedsakelig fordi vi legger til grunn at svært høye produktpriser vil utløse økt investeringsaktivitet.

I tellingens førstegangsanslag for 2023 anslås investeringene til om lag 131 milliarder kroner. Anslaget indikerer et nominelt fall på om lag 5 prosent i 2023 når vi sammenlikner med tilsvarende anslag gitt for 2022. Det er kategoriene felt i drift, nedstengning og fjerning, og leting og konseptstudier som trekker ned sammenliknet med førstegangsanslaget for 2022. I motsatt retning går anslagene for feltutbygging. Det indikeres også en kraftig oppgang innen kategoriene rørtransport og landvirksomhet til neste år, men disse bidrar i liten grad til å dempe nedgangen som anslås for investeringene totalt. De mange utbyggingene som kommer i år vil ha svært høye investeringer, noe som hever utbyggingsinvesteringene vesentlig sammenliknet med det som nå ligger inne i tellingen. I tillegg legger vi til grunn at de høye olje- og

gassprisene vil stimulere til langt høyere investeringer enn det som ligger inne i førstegangsanslaget for felt i drift også til neste år. Vi anslår at realinvesteringene vil øke med 9 prosent i 2023.

Våre prognoser tar hovedsakelig utgangspunkt i investeringstillingen, men den samler inn investeringskostnader og anslag kun for inneværende og neste året. Derfor blir andre kilder til informasjon spesielt viktig for de to siste årene i vår prognosehorisont, som nå strekker seg til 2025. De mange PUD-ene som ventes å bli levert i 2022 vil trolig generere svært høye investeringer i feltutbygging både i 2024 og 2025. Utbyggingsprosjekter pleier å ha høyest investeringer i utbyggingenes andre eller tredje år, litt avhengig av prosjektets omfang. De store prosjektene har gjerne høyest investeringer det tredje året, mens de minste ofte har størst investeringer i det andre utbyggingsåret. Siden de aller fleste planlagte prosjekter kommer mot slutten av inneværende år, kan 2023 ses på som det første utbyggingsåret for disse. Ifølge våre beregninger vil derfor investeringene til feltutbygging være klart høyere i 2024 enn i 2023. Av de kommende utbyggingsene er de fleste små/mellomstore mens noen er store. De fleste av de små vil sannsynligvis ha høyest investeringer i 2024 mens de store trolig vil ha høyere investeringer i 2025. Dette innebærer at utbyggingsinvesteringene trolig vil flate ut i 2025. Vi anslår på bakgrunn av dette en volumvekst på 6,5 prosent i 2024, mens vi beregner investeringene i 2025 til å bli på om lag samme nivå som i 2024. Med en slik utvikling vil investeringene i 2024 og 2025 være om lag 2 prosent høyere enn i 2019.

Petroleumsproduksjonen i 2021 endte 2 prosent høyere enn i 2020. Væskeproduksjonen økte med 1,2 prosent, mens gassproduksjonen økte med 2,7 prosent. Væskeproduksjonen økte hovedsakelig som følge av høyere produksjon på Johan Sverdrup, mens høye gasspriser drev gassproduksjonen opp mot slutten av året. Oljedirektoratet anslår veksten i utvinningen til å bli på 2,6 prosent i år og 4,7 prosent til neste år. Olje- og energidepartementet har nylig gitt konsesjon til å øke gassproduksjonen utover det som ligger i anslaget til Oljedirektoratet for i år. Disse konsesjonene inngår ikke i våre anslag. Petroleumsproduksjonen ventes å øke med 2 prosent i 2024, før den gradvis faller i andre halvdel av dette tiåret. I 2031 antas produksjonsnivået å være 18 prosent lavere enn i 2024.

2.6. Næringsinvesteringene tar seg opp

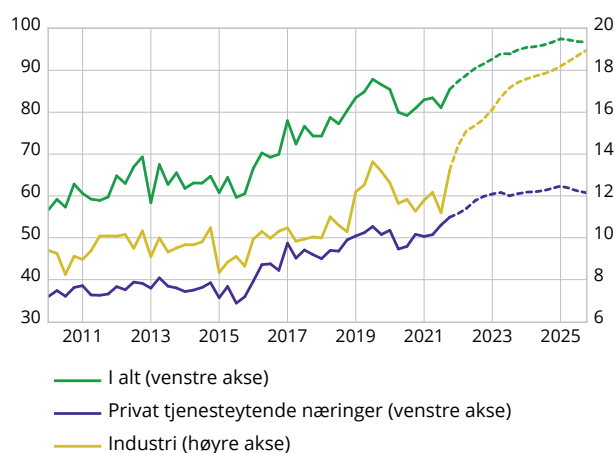
Ifølge sesongjusterte tall fra nasjonalregnskapet økte næringsinvesteringene med 5,4 prosent i 4. kvartal 2021. Investeringene økte i alle fastlandsnæringer bortsett fra tjenester tilknyttet utvinning, som falt med 3,1 prosent. Veksten var klart høyest innen industri og bergverk, som vokste med 18,1 prosent. Innen annen vareproduksjon og andre tjenester var veksten på vel 3 prosent. Utviklingen gjennom fjoråret gjør at investeringsnivået innen industri og bergverk, tjenester tilknyttet utvinning, og andre tjenester var betydelig over nivået fra 4. kvartal 2020. Investeringene innen industri og bergverk er tilbake på samme nivå som før pandemien, mens investeringene innen andre tjenester har passert nivået før pandemien.

Årsveksten i næringsinvesteringene var 2,1 prosent i 2021, som er høyere enn vårt anslag på 1,5 prosent i forrige konjunkturrapport. Dette skyldes i hovedsak den overraskende sterke veksten innen industri og bergverk i 4. kvartal.

Statistisk sentralbyrå kartlegger virksomhetenes antatte investeringer for inneværende og neste år innen industri, bergverk og kraftforsyning. Siste publisering i februar viser at industriinvesteringene økte rundt 4 prosent fra 2020 til 2021 i løpende priser mens det i forrige undersøkelse ble indikert en nedgang på 1,5 prosent. Endelige investeringer ble klart høyere enn anslått i forrige undersøkelse hovedsakelig som følge av høyere investeringer innen gummi, plast, mineralsk industri mv. Anslaget for 2022 indikerer en vekst i industriinvesteringene

Figur 2.11. Investeringer i fastlandsnæringer

Sesongjustert, mrd 2019-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå

på hele 37,8 prosent når det sammenliknes med tilsvarende anslag for 2021, gitt i februar i fjor. Veksten drives av næringene dataindustri og elektrisk utstyrsindustri. Sammen med metallindustrien står disse to næringene for nærmere 80 prosent av vekstbidraget for 2022.

Kraftinvesteringene falt 23 prosent i 2021 grunnet nedgang innen både produksjons- og distribusjonsleddet. Den negative utviklingen anslås å fortsette i 2022, med et fall på 20 prosent hovedsakelig grunnet ferdigstillingen av eksisterende prosjekter og få nye vindkraftprosjekter.

Ifølge mars-rapporten til Norges Banks Regionale Netterverk, forventer virksomhetene en betydelig investeringsvekst det kommende året, selv om anslagene er blitt redusert siden forrige måling i desember. Varehandel ser for seg stabil utvikling i investeringene, mens industri og tjenesteytende næringer ser for seg økende investeringstakt.

Klima- og energiomstilling kan påvirke investeringene i betydelig grad i årene som kommer. En slik omstilling vil samlet sett gi økte investeringer i fastlandsvirksomheter. Statistisk sentralbyrås kartlegging av virksomhetenes investeringer indikerer at dette er tilfelle for innværende år. I hovedsak investerer industrivirksomhetene for å redusere utslipp samt for å sikre energieffektivisering. Videre er flere batterifabrikker og hydrogenanlegg i oppstarts- og planleggingsfasen, og noen av selskapene er i gang med pilotanlegg. Dersom selskapene lykkes med teknologiutviklingen, og planene om fullskala produksjon blir satt ut i livet, vil det gi investeringer på flere titalls milliarder kroner i årene framover.

Utviklingen i næringsinvesteringene vil være avhengig av utviklingen i den pågående pandemien og krigen i Ukraina. Global usikkerhet og internasjonal uro, sammen med høye energipriser og økende inflasjon kan svekke investeringslysten.

Vi anslår nå en vekst i næringsinvesteringene for innværende år på rundt 7 prosent. For 2023 antas veksten i næringsinvesteringene å bli på drøye 5 prosent for deretter å avta mot rundt 1–2 prosent mot slutten av prognoseperioden.

2.7. Kjempeoverskudd i utenrikshandelen

Utenrikshandelen i 2021 reflekterte, som i 2020, utviklingen til koronaviruset og smitteverntiltakene nasjonalt og internasjonalt. Etter en nedgang i første halvår i fjor fulgte et oppsving i handelsvolumer og i særdeleshet priser i andre halvår. Spesielt bidro svært høye gasspriser til et historisk høyt overskudd på handelen med utlandet i 2021.

Etter en liten økning i 3. kvartal i fjor, falt eksportvolumet av tradisjonelle varer i 4. kvartal, ifølge sesongjusterte tall fra nasjonalregnskapet. Eksporten av verkstedprodukter samt fisk og fiskeprodukter gikk ned, mens eksporten av raffinerte oljeprodukter økte. Veksten i tradisjonell vareeksport var høy gjennom hele 2021. Eksporten av olje og gass falt i 4. kvartal i fjor, men fra høye nivåer etter høy vekst i 2. og 3. kvartal. Eksporten av olje ble mer redusert enn eksporten av gass. Både olje- og gasseksporten er begrenset av produksjonskapasiteten, slik at prisstigningen på gass gjennom fjoråret derfor påvirket eksportvolumet i begrenset grad. Tjenesteeksporten tok seg kraftig opp i andre halvår i fjor etter en flat utvikling gjennom første halvår, og gjentok med det mønsteret fra 2020. Utlendingers konsum i Norge, som regnes som eksport, doblet seg i 3. kvartal 2021 og doblet seg igjen i 4. kvartal. Nivået på utlendingers konsum er likevel fortsatt lavt, og var i 4. kvartal mye lavere enn i samme kvartal i 2019. Transport og transporttjenester økte relativt mye i andre halvår i fjor. Den største tjenestekategorien, utenriks sjøfart, holdt et volum gjennom 2021 som var om lag ti prosent høyere enn i 2020. Det tyder på økt internasjonal varehandel.

Eksportprisene på både varer og tjenester økte sterkt i 2021, spesielt i andre halvår. Det var prisvekst på verdensmarkedet for viktige norske eksport(rå)varer som gass, olje, raffinerte oljeprodukter, elektrisk kraft, metaller og oppdrettsfisk. Høyest eksportprisvekst hadde elektrisitet og naturgass, som økte flere hundre prosent gjennom 2021. Eksportprisen på naturgass nådde et historisk høyt nivå i 3. kvartal i fjor, og nær doblet seg videre i 4. kvartal. Gassen var da flere ganger dyrere enn olje per energienhet. Årsaken var en sjelden kombinasjon av klima- og markedsforhold i Europa. De andre råvarebaserte varene nevnt ovenfor hadde en eksportprisvekst på over tjue prosent gjennom fjoråret. Eksportprisindeksen for samlet tjenesteeksport tok seg markant opp fra og med 2. kvartal i fjor. Det største bidraget kom fra

Boks 2.3. Importandeler

Bruken av varer og tjenester kan deles inn i sluttleveringer – det vil si konsum, investeringer og eksport – og produktinnsats, som er en produksjonsfaktor. Deler av sluttleveringene kommer direkte fra import. Resten leveres fra norske produsenter, som i ulik grad benytter seg av importert produktinnsats.

I denne boksen vises beregnede importandeler for norsk økonomi. Vi gjør dette med en statisk kryssløpsmodell for det seneste året med endelige nasjonalregnskapstall som er 2019. For å sammenlikne viser vi også importandeler for året før. Beregningene nedenfor fanger dermed ikke opp endringer i importandelene som følge av koronapandemien. Analysen tar hensyn til importert produktinnsats, også gjennom underleverandører, i tillegg til direkte import av sluttleveringer. Det statiske kryssløpet tar imidlertid ikke hensyn til forhold som endringer i relative priser, ringvirkninger fra endringer i inntekstsoptjening, behov for endret produksjonskapasitet (investeringer) og endringer i renter og valutakurs.

Av hovedgruppene av sluttleveringskategorier har investeringer den høyeste importandelen. Vi deler opp totale nyinvesteringer etter både art og næring. Importandelen for investeringer i bygg og anlegg er relativt beskjeden, mens den er høy for fly og skip. Øvrige investeringsarter har også et betydelig innslag av import. Av næringene har utenriks sjøfart den klart høyeste importandelen. Importandelen for petroleumsvirksomheten falt noe i 2018, men ligger likevel klart over gjennomsnittet for andre investeringer.

Konsum står for litt over halvparten av de totale sluttleveringene. Her er importandelen om lag som importandelen for hele norsk økonomi. Det er stor variasjon mellom de ulike undergruppene av konsumet. Nordmenns konsum i utlandet er i sin helhet regnet som import. Transportmidler har et betydelig innslag av import, siden det produseres svært få biler i Norge. Bakgrunnen for at importandelen ikke er høyere enn 47,9 prosent er at avanse og avgifter utgjør en stor andel av utgiftene ved bilkjøp. Undergruppen diverse varer – som består av varer som klær og skotøy, møbler og elektronikk – har også en relativt høy importandel, på 45,2 prosent. Energivarer produseres i hovedsak i Norge, men til tross for høy oljeproduksjon importeres det betydelig med bensin og diesel. I perioder med lav kraftproduksjon importeres det dessuten kraft fra våre naboland. I sum bidrar dette til en importandel på 5,9 prosent for energivarene i husholdningenes konsum. Ved siden av energivarer og boliger, er offentlig konsum, som i stor grad består av lønnskostnader, den konsumkomponenten med lavest importandel.

For eksport er det også betydelige variasjoner mellom de ulike undergruppene. Eksporten av utenriks frakttjenester og tradisjonelle varer har et høyt importinnhold, noe som skyldes at mye av produktinnsatsen kjøpes utenfor Norge. Eksport av olje og gass skiller seg ut med en liten andel import. Dette følger av at mesteparten av produksjonsverdien kommer fra norsk kontinentalsokkel og dermed består av petroleumsrente.

Importandeler

	Andel i prosent ¹	Importandel i prosent	
		2018	2019
Konsum	51,0	19,5	23,8
Konsum i hush. og ideelle org.	32,9	25,9	30,8
Konsum i ideelle organisasjoner	1,8	..	17,3
Varekonsum	13,7	..	37,8
Nærings- og nytelsesmidler	4,3	30,4	30,3
Energivarer mv.	1,1	4,7	5,9
Egne transportmidler	2,4	42,6	47,9
Div. varer	5,9	44,5	45,2
Tjenestekonsum	14,8	..	13,9
Bolig	5,6	7,5	7,4
Andre tjenester	9,2	18,8	17,8
Nordmenns konsum i utlandet	2,6	100,0	100,0
Offentlig konsum	18,1	9,5	11,0
Nyinvesteringer	19,9	36,2	36,9
Etter art:			
Bygninger og anlegg	9,1	22,3	22,3
Fly og skip	1,1	64,6	72,5
Øvrige arter	9,7	48,2	46,7
Etter næring:			
Fastlands-Norge	15,7	32,9	34,4
Off. forvaltning	4,4	31,1	31,6
Industri	1,1	46,8	46,4
Andre vareproduserende næringer	1,7	43,3	45,9
Boliger	4,1	22,3	22,3
Andre tjenesteytende næringer	4,4	39,3	41,2
Utvinning og rørtransport	3,7	46,8	43,1
Utenriks sjøfart	0,5	65,6	71,6
Eksport	26,9	18,7	21,3
Fastlands-Norge	16,1	25,8	25,3
Varer	9,0	28,5	28,8
Tjenester	6,0	19,9	20,0
Utlendingers konsum i Norge	1,1	..	24,2
Andre tjenester	4,9	..	19,1
Olje og gass	9,6	3,1	3,9
Utenriks sjøfart mm.	2,3	67,3	68,5
Samlete sluttanvendelser	100,0	24,4	25,8

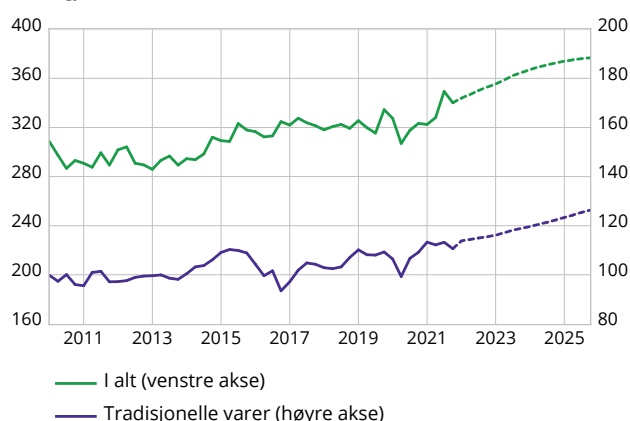
¹ For vare- og tjenestekonsum inkluderer ikke andelen utlendingers konsum.

utenriks sjøfart, der prisveksten var om lag tretti prosent gjennom fjorårets tre siste kvartaler. Som for volumveksten, tyder også prisveksten på sjøfrakt på at internasjonal handel har økt i 2021 etter koronapandemiens bråbrems i 2020.

Sesongjustert import av varer falt i 4. kvartal i fjor. Størst nedgang hadde sivile skip og båter, som også falt mye på årsbasis. Importen av metaller og metallvarer falt i både 3. og 4. kvartal. Mottak av seks kampfly i andre halvår ga et positivt vekst-

Figur 2.12. Eksport

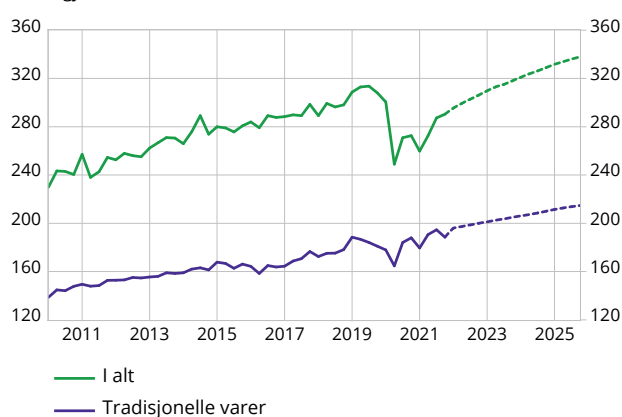
Sesongjustert, mrd 2019-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.13. Import

Sesongjustert, mrd 2019-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå

bidrag til vareimporten. En markant økning i samlet vareimport i 2. og 3. kvartal bidro til høy vekst i 2021. Etter fall i 1. og 2. kvartal i 2021 tok nordmenns konsum i utlandet, som regnes som import, seg kraftig opp og doblet seg i både 3. og 4. kvartal. Utenlandskonsumet sto for det meste av veksten i samlet tjenesteimport i andre halvår. Ettersom veksten startet fra et lavt nivå ble samlet tjenesteimport likevel noe lavere i 2021 enn i 2020. Veksten i vareimporten sørget for vekst også i samlet import av varer og tjenester. Importprisene på varer økte mer enn på tjenester i 2021. I løpet av 2021 styrket krona seg, noe som kan ha dempet importprisveksten litt. Høy internasjonal prisvekst på råvarer forklarer den høye importprisveksten for varegrupper som metaller og raffinerte oljeprodukter.

Til dels ekstrem prisvekst i viktige norske eksportmarkeder, spesielt for gass og lite bearbejdede (rå)

varer, og en mer normal prisvekst på norsk import sørget for en svært stor bytteforholdsgevinst i 2021. Samtidig økte samlet eksport litt mer enn samlet import målt i faste 2019-priser, også når olje- og gasseksporten holdes utenom (den økte lite). Til sammen ga den svært store bytteforholdsgevinsten og den lille volumgevinsten et svært høyt handelsoverskudd i 2021 på om lag 516 milliarder kroner. I 2020 var det et handelsunderskudd på 3 milliarder kroner. I tillegg til handelsoverskuddet bidro et rekordhøyt oljefond til et overskudd på rente- og stønadsbalansen overfor utlandet på 125 milliarder kroner i fjor. I sum sørget overskuddene på handelsbalansen og på rente- og stønadsbalansen til at overskuddet på driftsbalansen overfor utlandet som andel av BNP steg fra 1 prosent i 2020 til om lag 15 prosent i 2021.

Som i 2020 står vi overfor en spesiell, vanskelig og svært usikker framtid. Russlands invasjon i Ukraina påvirker allerede Norges utenriksøkonomi ved økte energipriser, mens prisene på norske importvarer foreløpig er påvirket i liten eller ingen grad. Norges handelsinntekter ser ut til å øke enormt som følge av krigen i Ukraina og sanksjonene mot Russland, fordi prisene på norske eksportvarer ventes å stige mer enn prisene på norsk import. De særlig høye energiprisene ventes å gi Norge rekordinntekter i år.

Anslått markedsvekst hos våre handelspartnere de nærmeste årene er justert noe ned fra forrige prognose. Vareeksporten fra Fastlands-Norge ventes dermed å vokse vesentlig mindre i år og i de påfølgende tre årene. Tjenesteeksporten, som falt mye mer enn vareeksporten under koronapandemien, anslås fortsatt å vokse mye, men likevel uten å ta igjen nivåtrenden fra før pandemien i løpet av prognoseperioden. Vekst i olje- og gasseksporten er begrenset av produksjonen, og kan på kort sikt ikke økes i særlig grad, selv om prisene er høye. Svært høye energipriser vil bidra vesentlig til at handelsoverskuddet i år øker ytterligere fra fjorårets rekordnivå. Fra og med 2023 antas energiprisene å falle mot mindre ekstreme nivåer. Dermed vil handelsoverskuddet reduseres litt fra og med neste år, men fortsatt holde seg oppe på et svært høyt nivå. Krigen i Ukraina kan påvirke rente- og stønadsbalansen overfor utlandet via aksjekurser, utbyttebetalinger og bistand/stønader. Likevel ventes vedvarende store overskudd på rente- og stønadsbalansen, og overskuddet på driftsbalan-

sen overfor utlandet som andel av BNP anslås å krype over 21 prosent i år for deretter å reduseres mot 10 prosent i 2025.

2.8. Produksjonsoppgangen fortsetter i svakere tempo

Ved utgangen av 2021 hadde pandemien preget norsk økonomi i nesten to år, og det fortsatte inn i 2022. Forløpet i aktivitetsutviklingen henger nært sammen med forløpet til pandemien og med de ulike smitteverntiltakene. I april i fjor startet den gradvise gjenåpningen av samfunnet, og aktiviteten i fastlandsøkonomien vokste hver måned fra april til og med november. I juni 2021 var BNP Fastlands-Norge høyere enn nivået i februar 2020, den siste måneden før pandemien for fullt kom til landet, og i november var aktiviteten nær den anslåtte trendbanen, se figur 2.1.

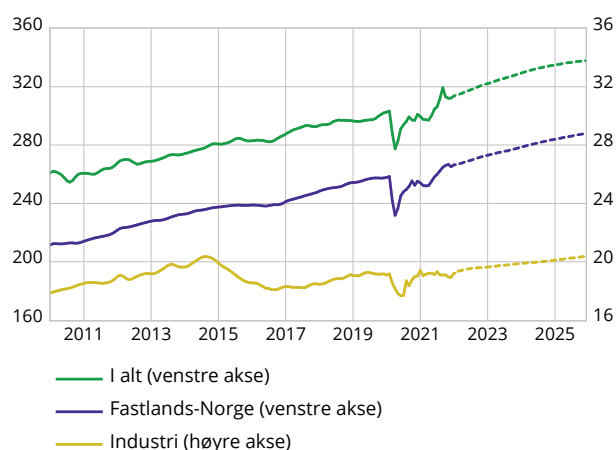
Oppgangen har særlig vært drevet av oppgang i tjenestenæringene. Dette gjelder næringer med mye én-til-én kontakt, næringer som benytter mye utenlandsk arbeidskraft, samt turisme, reiseliv og kultur som har vært hardt rammet av pandemien og smitteverntiltak. Varehandelen har hatt et stort oppsving som følge av husholdningenes endrete konsummønster og stengte grenser. Ikke-konjunkturrelle næringer som tradisjonell fiske og kraftproduksjon har også klart seg bra gjennom pandemien, noe som har bidratt til veksten i fastlandsøkonomien

Den mer smittsomme omikronvarianten førte til at flere smitteverntiltak ble gjeninnført i desember i fjor og varte fram til midten av februar i år. Det bidro til å redusere aktiviteten mot slutten av fjoråret. Det var igjen betydelig redusert aktivitet innen overnattings- og serveringsvirksomhet, og noe nedgang i transport- og kulturnæringene. Nedgangen i norsk økonomi fortsatte videre i januar, men sammenliknet med tidligere perioder med smitteverntiltak var nedgangen i januar beskjeden. Mesteparten av nedgangen skyldes andre forhold enn pandemien, slik som redusert produksjon av kraft og fiske.

Det er rimelig å anta at aktivitetsnedgangen rundt årsskiftet vil avløses av ny aktivitetsoppgang nå som samfunnet har blitt gjenåpnet. Men usikkerheten knyttet til den videre utviklingen i økonomien er fremdeles stor. I vår forrige konjunkturrapport var det største usikkerhetsmomentet en ny smitte-

Figur 2.14. Bruttonasjonalprodukt

Sesongjustert, mrd 2019-kr, måned

Kilde: Statistisk sentralbyrå

bølge med omikron-varianten. Konsekvensene ble imidlertid mildere enn forventet, og tiltak kunne fjernes tidligere enn man så for seg i desember i fjor. Det er likevel fortsatt en mulighet for at det utvikler seg en ny variant av koronaviruset som er resistent mot den grunnleggende immuniteten som har blitt opparbeidet i etterkant av vaksinasjon og/eller smitte i befolkningen.

Den største nedsiderisikoen forbundet med våre prognoser er relatert til faren for at den pågående krigen i Ukraina skal eskalere og utvikle seg til å bli mer langvarig og alvorlig. Den økonomiske aktiviteten vil isolert sett dempes som følge av lavere etterspørsel fra våre handelspartnere i kjølvannet av krigen i Ukraina og de påfølgende sanksjonene. I våre prognoser har vi trukket ned veksten i de europeiske landene både i år og neste år i forhold til forrige rapport. Vi venter derfor at oppgangen i norsk økonomi fortsetter, men at veksttakten blir lavere enn i forrige prognose.

Det lave innenlandske forbruket bidro sterkt til å trekke ned aktiviteten gjennom 2020 og inn i 2021. Lettelser av smitteverntiltak siden april i fjor har imidlertid løftet konsumet før det ble en ny nedgang rundt årsskiftet som følge av smitte og restriksjoner. Ettersom tiltakene mot covid-19 ble fjernet i februar i år, og husholdningene har historisk høye nivåer av oppsparte midler, venter vi at det innenlandske forbruket vokser videre. Dette vil bidra til å trekke opp aktiviteten i år og resten av prognoseperioden.

Næringssammensetningen er nokså forskjellig fra før pandemien, og aktiviteten i mange tjeneste-

næringer ligger under førpandemiske nivåer. Den videre oppgangen antas å bli særlig sterk innen de områdene som ble hardt rammet av smitteverntiltakene under pandemien. Dette gjelder spesielt tjenestenæringene kulturliv, servering og reiseaktivitet. Vi venter også oppgang innen andre områder. Etter flere år med solid vekst og høy aktivitet falt produksjonen i bygge- og anleggsnæringen etter virusutbruddet, men den vil trolig ta seg opp igjen de neste årene i takt med økte boliginvesteringer. Aktiviteten i offentlig forvaltning er også ventet å holde seg oppe.

Oppgangen og en videre normalisering av norsk økonomi kan dermed fortsette, men dette forutsetter at koronaviruset fortsatt holdes under kontroll og at vaksinene har en god effekt på eventuelle nye virusmutasjoner. Nye restriksjoner og videre eskalering av krigen i Ukraina kan bremse den økonomiske innhenting i både Norge og mange andre land. Vi anslår at BNP Fastlands-Norge vil øke med 3,6 prosent i år. Denne oppgangen er svakere enn anslått i vår forrige konjunkturrapport, noe som henger sammen med de svakere vekstutsiktene internasjonalt. Veksten i fastlandsøkonomien er deretter antatt å dempe seg i resten av prognoseperioden.

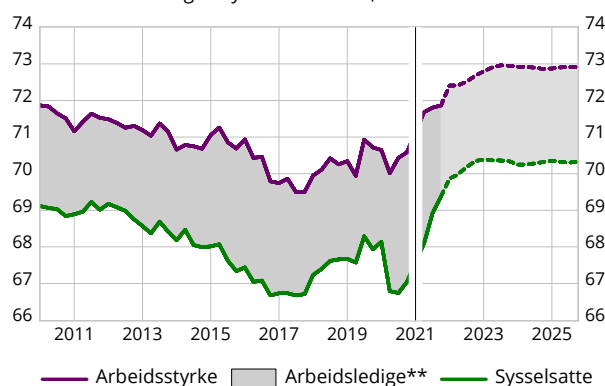
2.9. Et strammere arbeidsmarked

De to siste årene har arbeidsmarkedet vært sterkt preget av tiltak iverksatt for å håndtere koronapandemien. Fra de første omfattende tiltak ble iverksatt i mars 2020 til slutten av 2021 har det vært innført restriksjoner som spesielt har rammet arbeidstakere innen tjenestenæringene, som for eksempel overnattings- og serveringsvirksomhet, samt arbeidstakere på korttidsopphold i Norge. De restriktive tiltakene er blitt kombinert med en ekspansiv penge- og finanspolitikk som har gitt økonomien som helhet en kraftig stimulans. Høy arbeidsledighet gjennom 2020 og i første halvår 2021 har blitt etterfulgt av en nedgang i andre halvdel av året. Ledigheten er nå lavere enn gjennomsnittet for tiårsperioden 2010–2019.

Ifølge Arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) var den gjennomsnittlige arbeidsledigheten i perioden fra og med 2. kvartal 2020 til og med 2. kvartal 2021 på 5,0 prosent, med en topp på 5,1 prosent i 2. kvartal 2021. Den har så falt til 4,2 prosent i 3. kvartal og 3,4 prosent i 4. kvartal 2021, hvilket utgjorde 99 000 ledige personer. Økningen i AKU-ledigheten

Figur 2.15. Arbeidsmarkedsstatus

Prosent av befolkningen i yrkesaktiv alder, AKU*

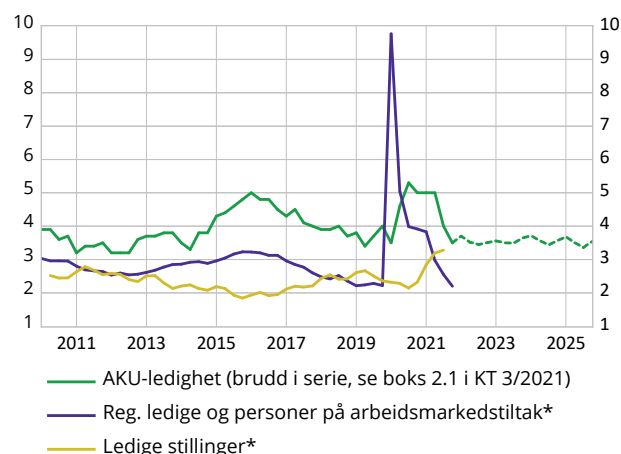
* Brudd i AKU dataserier f.o.m. 1. kvartal 2021

** Arbeidsledigheten er målt som andel av befolkningen i yrkesaktiv alder

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.16. Arbeidsledige personer og ledige stillinger

Prosent av arbeidsstyrken og av summen av besatte og ledige stillinger, sesongjustert og glattet

*Pga brudd i statistikken er tallene ikke sammenliknbare før/etter januar 2013

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten og Statistisk sentralbyrå

i begynnelsen av pandemien ville vært høyere hvis ledige permitterte hadde vært inkludert. I begynnelsen av pandemien var det opptil 184 500 helt ledige permitterte, men antallet falt forholdsvis raskt og i desember 2021 var det kun 7 800 ledige permitterte.

Den brudd- og sesongjusterte ledigheten var på 3,5 prosent i 4. kvartal 2021 og falt videre til 3,3 prosent i desember (månedstallet er beregnet som gjennomsnittet over tremånedersperioden november 2021–januar 2022), mot et historisk snitt på 3,9 prosent tiåret før pandemien. I desember 2021 var ledigheten 0,6 prosentpoeng lavere enn tilsvarende måned i 2019, året før pandemien traff Norge. I aldersgruppen 15–25 år var den brudd- og sesongjusterte ledigheten på 9,7 prosent i desember 2021, et fall på 0,9 prosentpoeng i forhold til

Boks 2.4. Spesielt berørte grupper gjennom pandemien

Fra innføringen av de første smitteverntiltakene i mars 2020 og fram til utgangen av 2021 har noen grupper i arbeidsmarkedet blitt mer påvirket enn andre. Utslagene har vært særlig store for gruppen av lønns-takere under 25 år og ikke-bosatte lønns-takere.

Utviklingen for disse to gruppene har i hovedsak svingt i takt med endringene for alle lønns-takere, men utslagene har vært betydelig større. Mange unge arbeidstakere har hatt jobber i næringer som har vært utsatt ved forskjellige innstramminger eller lettelser i smitteverntiltak som for eksempel overnatting og servering.¹ For ikke-bosatte som oftere har jobber i andre næringer, som industri, bygg og anlegg, og utleie av arbeidskraft, har utviklingen kanskje vært vel så mye preget av begrensinger knyttet til å reise til og fra landet eller på tvers av flere land.² Ikke-bosatte lønns-takere har også tidligere blitt beskrevet som mer konjunkturutsatte enn andre grupper.³

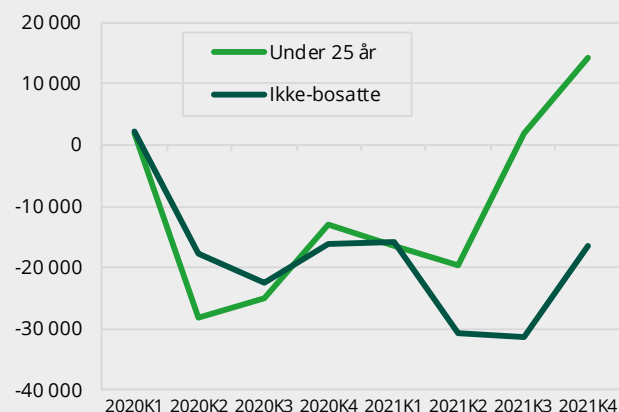
Et særlig trekk ved unge arbeidstakere er feriejobber. Unge, særlig skoleelever og studenter, vil i større grad trekkes til arbeid når de har ferie. Både i 2020 og 2021 var det en topp i antall lønns-takere under 25 år i sommermånedene. Antallet falt igjen i løpet av sensommeren og høsten. Oppgangen og toppen omkring sommeren for unge arbeidstakere var lavere i 2020 enn i 2021 og reflekterer at det sommeren 2021 ikke var så omfattende smitteverntiltak og at vaksineringsen på samme tidspunkt var mer utbredt.

¹ Ikke-bosatte er definert som personer registrert i Det sentrale folkeregisteret med planlagt opphold i Norge på under seks måneder. Ikke-bosatte omfatter personer med et midlertidig personnummer (D-nummer) eller som er registrert som utvandret, men jobber i Norge.

² Se artikkelen: Bakke, Stine (2018): Lønns-takere på korttidsopphold med konjunkturutsatt. Tilgjengelig på: <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/lonnstakerne-pa-korttidsopphold-mer-konjunkturutsatt>

³ Se artiklene: Horgen, Erik Herstad (2018): Unge viktige for å holde hjulene i gang om sommeren, tilgjengelig på: <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/unge-viktige-for-a-holde-hjulene-i-gang-om-sommeren> og Grini, Knut Håkon og Tonje Køber (2020): I år er sommerjobben mer usikker, tilgjengelig på: <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/i-ar-er-sommerjobben-mer-usikker>

Endring i antall lønns-takere i forhold til tilsvarende kvartal i 2019. Lønns-takere under 25 år og ikke-bosatte lønns-takere¹

¹ Antall lønns-takere under 25 år er hentet fra tabell 11656 i Statistikkbanken, mens antall ikke-bosatte lønns-takere er hentet fra tabell 13352 i Statistikkbanken.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figuren viser endring i antall lønns-takere som var under 25 år og antallet som var ikke-bosatte gjennom 2020 og 2021 i forhold til tilsvarende kvartal i 2019. Fram til 1. kvartal 2020 var endringen i antall lønns-takere av samme størrelsesorden for begge gruppene, mens i de tre siste kvartalene av 2021 har utviklingen vært klart mer positiv for personer under 25 år enn for ikke-bosatte. Endringene i forhold til størrelsene på gruppene er mye sterkere for ikke-bosatte enn for de under 25 år i og med at det i 2021 var fem ganger så mange unge under 25 år som ikke-bosatte. I 4. kvartal 2021 hadde antallet under 25 år økt med 4 prosent i forhold til 4. kvartal 2019, mens ikke-bosatte hadde falt med 17 prosent. Den sterke veksten i sysselsettingen blant unge kan tyde på at fallet i antall ikke-bosatte har åpnet opp muligheter på arbeidsmarkedet, men man skal være oppmerksom på at vi ikke vet hva som har skjedd med jobbene tidligere utført av ikke-bosatte.

desember 2019. Blant kvinner i samme alders-gruppe var ledigheten blitt 1,2 prosentpoeng lavere i perioden. En nærmere omtale av spesielt berørte grupper gjennom pandemien er gitt i boks 2.4.

Sysselsettingen og arbeidsstyrken har økt og er nå på høyere nivåer enn før pandemien. Ifølge AKU økte sysselsettingen med 0,2 prosent fra 3. til 4. kvartal og var i 4. kvartal 2021 3,1 prosent høyere enn i 4. kvartal 2019. Arbeidsstyrken falt med 0,5 prosent fra 3. kvartal til 4. kvartal 2021, men var likevel 2,7 prosent høyere inn i 4. kvartal 2019. Den brudd- og sesongjusterte yrkesfrekvensandelen har ligget rundt 71,4 prosent de siste måne-

dene av 2021, et nivå som er opp mot det høyeste som er observert siden 2012.

Antall ledige stillinger har ligget på et høyt nivå gjennom 2021 med en topp i 2. kvartal. I 3. og 4. kvartal har antallet sunket noe, men var i 4. kvartal 2021 fremdeles 44 prosent høyere enn i tilsvarende kvartal i 2020 og 35 prosent høyere enn i 4. kvartal 2019.

Utviklingen i ledighetsstatistikken til NAV bekrefter inntrykket av at det er et visst press i arbeidsmarkedet. Den registrerte arbeidsledigheten har stort sett falt gjennom 2021 og lå i desember på 2,2

prosent av arbeidsstyrken. I de første månedene av 2022 har ledigheten stabilisert seg, og lå i februar 2022 på 2,3 prosent. Til sammenlikning var den gjennomsnittlige ledigheten i perioden 2010 til 2019 på 2,7 prosent. Antall langtidsledige, det vil si de som har vært ledige i mer enn 26 uker, nådde en topp sommeren 2021, da de utgjorde rundt 40 prosent av de arbeidsledige, men har siden falt. I februar 2022 var det 20 300 personer som var langtidsledige, som utgjorde 31,5 prosent av alle arbeidsledige.

Også nasjonalregnskapet viser økning i sysselsettingen, som nå har nådd et nivå som er høyere enn før koronautbruddet. Sysselsettingen i 4. kvartal 2021 økte med 3,2 prosent fra samme kvartal året før, til et nivå som lå 1,4 prosent høyere enn i 4. kvartal 2019. Antall utførte timeverk økte med 4,2 prosent i forhold til samme periode året før, og lå dermed 0,6 prosent høyere enn i 4. kvartal 2019. Utviklingen i sysselsettingen har likevel ikke vært like god i alle næringer. En del næringer som ble særlig hardt rammet av smitteverntiltakene har fremdeles lavere sysselsetting enn før pandemien inntraff. Innen overnattings- og serveringsvirksomhet lå sysselsettingen 5,7 prosent lavere i 4. kvartal 2021 enn i 4. kvartal 2019. Sysselsettingen i 4. kvartal innen transport var 4,9 prosent lavere og innen forretningsmessig tjenesteyting 3,8 prosent lavere enn samme kvartal to år tidligere. Sysselsettingen innen kultur, underholdning og annen tjenesteyting er nå derimot høyere enn i 2019. En annen arbeidstakergruppe som har lavere sysselsetting enn før koronapandemien er arbeidere på korttidsopphold. I 4. kvartal 2019 var 3,6 prosent av alle arbeidsforhold (jobber) besatt av ikke-bosatte lønnstakere, mens i tilsvarende kvartal i 2021 var dette sunket til 2,9 prosent, en nedgang på 16 400 personer.

På slutten av 2021 var det tegn til et stramt arbeidsmarked, med en arbeidsledighet som var lavere enn gjennomsnittet de siste årene og en sysselsetting som var høyere enn før pandemien inntraff. Smitteverntiltakene er nå opphevet i Norge hvilket åpner for at også sysselsettingen i de næringene som enda ikke har hentet seg inn igjen vil normaliseres. Det er likevel stor usikkerhet knyttet til utviklingen i norsk økonomi grunnet høy inflasjon og den pågående krigen i Ukraina. Det kan bli innstramminger i penge- og finanspolitikken både fordi de ekstraordinære tiltakene som ble

innført under pandemien fases ut og fordi renta lenge har vært eksepsjonelt lav. Selv om krigen i Ukraina fører til høye inntekter til den norske staten, antar vi at den vil øke prisene på mange varer og trolig dempe etterspørselen fra våre handelspartnere slik at utviklingen på arbeidsmarkedet blir svakere enn den ellers ville vært. Tilstrammingen vi så i arbeidsmarkedet på slutten av 2021 vil således trolig ikke fortsette i samme grad de neste årene. I 2022 regner vi med en vekst i timeverkene på 2,1 prosent og en vekst i sysselsettingen på 2,4 prosent, mens utviklingen blir klart svakere i 2023, delvis fordi antall arbeidsdager faller med 0,9 prosent. I 2024 og 2025 ventes en årlig vekst i timeverkene på henholdsvis 1,0 og 1,4 prosent. Sysselsettingen antas å stige med mellom 0,5 og 0,8 prosent i perioden 2023 til 2025. For 2022 ser vi for oss at AKU-ledigheten i gjennomsnitt vil bli 3,5 prosent, for deretter å ligge på 3,6 prosent i perioden fram til 2025. Arbeidsstyrken vil vokse med 0,9 prosent i 2022 og 1,0 prosent i 2023 for deretter å utvikle seg svakt mens endringer i yrkesandelen blir beskjedne. Dette er omtrent som forventet i vår forrige konjunkturrapport, men med en noe sterkere sysselsettingsvekst i 2022 og en noe lavere ledighet gjennom prognoseperioden.

2.10. Svak reallønnsvekst

Tall fra nasjonalregnskapet viser en vekst i gjennomsnittlig årslønn på 3,5 prosent fra 2020 til 2021. Med en konsumprisvekst på 3,5 prosent fra 2020 til 2021 innebærer dette uendret gjennomsnittlig reallønn i 2021. Et stadig strammere arbeidsmarked, samt økte utbetalinger av bonus, bidro til å trekke opp årslønnsveksten i 2021. I likhet med 2020 var veksten i markedsrettede næringer i 2021 noe høyere enn for offentlig forvaltning. Innenfor for eksempel varehandel og reparasjon av motorvogn økte gjennomsnittlig årslønn med 4,6 prosent i 2021, mens vekstraten for faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting var på 5,5 prosent. Undervisning og helse- og omsorgstjenester, to næringer hvor en stor andel av tjenestene tilbys av det offentlige, hadde på sin side en årslønnsvekst på henholdsvis 2,2 og 3,0 prosent i 2021.

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) beregner årslønnsveksten for de største forhandlingsområdene. Foreløpige beregninger fra TBU viser en årslønnsvekst for industriarbeidere i NHO-virksomheter på om lag 2,7 prosent i 2021, mens tilsvarende vekstrate for

industrifunksjonærer var om lag 3,2 prosent. Samlet for NHO-virksomheter i industrien er veksten i årslønn beregnet til 3,0 prosent i 2021. Dette ligger noe over rammen på 2,7 prosent som NHO, i forståelse med LO, anslo for inntektsoppgjøret i 2021.

Veksten i gjennomsnittlig årslønn kan dekomponeres i bidrag fra overheng, tariff tillegg og lønns glidning. Overhenget angir forskjellen mellom årslønnsnivået på slutten av fjoråret og fjorårets gjennomsnittlige årslønnsnivå, og bidrar med viktig informasjon om årslønnsveksten for det inneværende året. Tariff tillegg omfatter lønnsøkning fra sentrale forhandlinger. Lønns glidning er summen av alle andre faktorer som påvirker årslønna utover overhenget og tariff tillegg.

For industriarbeidere i NHO-virksomheter utgjorde overhenget 1,0 prosentpoeng, tariff tilleggene 0,7 prosentpoeng og lønns glidningen 1 prosentpoeng i 2021. For varehandelsvirksomheter innen Virkeområdet, hvor årslønnsveksten i 2021 foreløpig er beregnet til om lag 4,7 prosent, utgjorde lønns glidning 3,6 prosentpoeng hvorav bonusutbetalinger trakk opp med 1,4 prosentpoeng. Til sammenlikning utgjorde lønns glidning for disse virksomhetene i gjennomsnitt 2 prosentpoeng over perioden 2017–2021.

For NHO-virksomheter i industrien samlet er overhenget inn i 2022, ifølge TBU, beregnet til om lag 1,3 prosentpoeng, herunder 1 prosentpoeng for industriarbeidere og om lag 1,3 prosentpoeng for industrifunksjonærer. Overhenget fra 2021 til 2022 er 1,6 prosentpoeng for både statsansatte og kommuneansatte, herunder 1,8 prosentpoeng for undervisningsansatte i kommunene. Anslaget for det samlede overhenget til 2022 er foreløpig beregnet til 1,6 prosentpoeng, som er over gjennomsnittet i perioden 2017–2021.

Ifølge våre beregninger vil årslønnsveksten bli 3,6 prosent i 2022, før den øker til i underkant av 4 prosent mot 2025. Krigen i Ukraina vil kunne øke prisen på innsatsfaktorer ytterligere gjennom 2022, og dermed redusere lønnsevnene noe, men dette vil kunne motvirkes av flere andre faktorer. Først og fremst anslås det stadig god vekst i lønnsomheten i deler av industrien og privat tjenesteyting, som igjen kan bidra positivt til utviklingen i årslønn. Videre viser tall over ledige stillinger i 4. kvartal 2021 at det fortsatt er høy etterspørsel etter arbeids-

kraft, og dette presset i arbeidsmarkedet kan bidra til å trekke opp lønnsveksten for inneværende år.²

2.11. Utsikter til høyere underliggende inflasjon

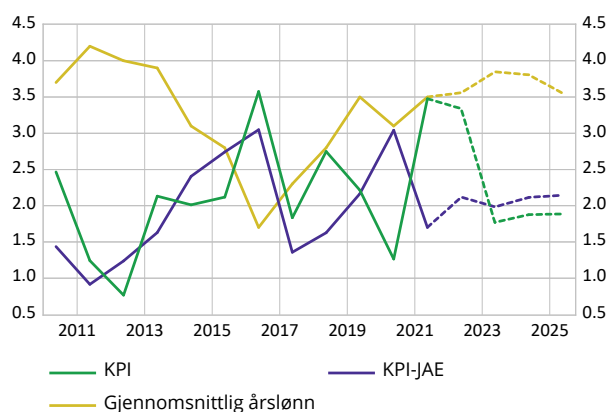
Årsveksten i konsumprisindeksen (KPI) endte på 3,5 prosent i 2021, og prisveksten var dermed klart høyere enn i 2020 da KPI steg med 1,3 prosent. Hovedårsaken til den økte prisstigningstakten i 2021 var elektrisitetsprisene, som var rekordhøye i 2021, mens de var historisk lave i 2020. Elektrisitetsprisene trakk inflasjonen opp gjennom hele 2021, og bidraget var særlig stort i andre halvår. Etter å ha falt i starten av koronapandemien våren 2020, har også drivstoffprisene økt betydelig og bidro til en høyere samlet KPI-vekst i fjor, men her var vekstene mer beskjedne sammenliknet med veksten i strømprisene. Elektrisitet inkludert nettleie steg med 71 prosent og drivstoffpriser steg med 12 prosent i 2021. Konsumprisindeksen utenom energivarer (KPI-JE) steg med 1,2 prosent fra 2020 til 2021, slik at bidraget til økt KPI-vekst fra energivarer ble på hele 2,3 prosentpoeng. Den underliggende prisstigningen målt med konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) var på 1,7 prosent i 2021, og gikk dermed ned med 1,3 prosentpoeng fra 2020 da årsveksten var 3,0 prosent. Både lavere vekst i prisene på importerte varer og lavere vekst i prisene på norskproduserte varer og tjenester trakk veksten i KPI-JAE ned fra 2020 til 2021. I 2021 bidro reduksjoner i avgiftene på øl, vin, snus, sjokolade- og sukkervarer og alkoholfrie drikkevarer til å redusere veksten i KPI. Med et positivt bidrag fra energivarer på 2,3 prosentpoeng til KPI-veksten, og et negativt bidrag på 0,5 prosentpoeng fra avgiftslettelser på andre varer enn energivarer, ble forskjellen i veksttakten mellom KPI-JAE og KPI 1,8 prosentpoeng.

12-månedersveksten i KPI-JAE falt fra 2,7 prosent i januar 2021 til 0,9 prosent i oktober. Denne utviklingen kan i stor grad tilskrives valutakurssjokket i starten på koronapandemien våren 2020, som førte til høy importert prisvekst og økt underliggende prisstigning utover i 2020. Styrkingen av krona fra sommeren 2020 og inn i 2021 medvirket til at den underliggende prisstigningstakten ble svært lav utover i 2021. Med økt internasjonal

² Se artikkelen: Gading, Rakel (2022): Framleis stor etterspørsnad etter arbeidskraft, tilgjengelig på: <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/sysselsetting/statistikk/ledige-stillinger/artikler/framleis-stor-etterspurnad-etter-arbeidskraft>.

Figur 2.17. Konsumprisindekser og årslønn

Endring fra året før i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

prisvekst på råvarer, metaller og frakt, samt sterk vekst i energiprisene var det forventet at den underliggende prisstigningen ville ta seg opp mot slutten av fjoråret. Årsveksten i KPI-JAE tiltok fra 0,9 prosent i oktober til 1,8 prosent i desember, før den falt til 1,3 prosent i januar. I februar 2022 økte 12-månedersveksten i KPI-JAE til 2,1 prosent. De siste månedsbevegelsene har vært knyttet opp mot prisutviklingen på matvarer og alkoholholdige drikkevarer hvor veksten har vært svært lav det siste året og hvor prisene falt fra desember til januar, mens det var en betydelig prisoppgang fra januar til februar. Korrigert for avgiftsendringer var 12-månedersveksten for matvarer og alkoholholdige drikkevarer i KPI-JAE negativ i januar, med en veksttakt på -1,2 prosent, mens dette snudde til en positiv veksttakt på 1,3 i februar. Etter krigsutbruddet i Ukraina forventes det at matvareprisene internasjonalt vil øke ytterligere, og føre til økt prisvekst på matvarer også innenlands i månedene framover.

Landbruksministeren har signalisert at regjeringen vil ta grep for å øke landets matproduksjon på grunn av krigen i Ukraina, og har spesielt varslet om at tilbudet i årets jordbruksoppgjør vil inneholde økninger i målpriser for matkorn og økte tilskudd til gjødsel og andre innsatsfaktorer over statsbudsjettet for å øke lønnsomheten i kornproduksjonen. Både Ukraina og Russland er blant verdens største hveteeksportører. Ifølge Landbruksdirektoratet har internasjonale mathvetepriser skutt i været i slutten av februar og i starten av mars fra et allerede høyt nivå som følge av krigen i Ukraina. FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) anslo 11. mars 2022 at lavere produksjon av korn

og solsikkefrø vil kunne medføre at internasjonale fôr- og matvarepriser stiger mellom 8 og 22 prosent fra dagens nivåer. Ifølge markedsregulatoren for korn, Felleskjøpet, var det i 2021 over 70 prosent norsk korn i norsk brød og andre norske produkter basert på korn. For å sikre at mel- og kraftfôrindustrien er sikret tilgang på varer som ikke produseres i tilstrekkelige mengder i Norge er det nødvendig å importere korn gjennom importkvoter med redusert tollsats. Tollsatsen settes normalt slik at importkornet er omtrent like dyrt som norsk korn. I dagens situasjon hvor den internasjonale prisen på hvete er høyere enn norske priser, er tollsatsen på importkvoter satt lik null. Ifølge markedsregulatoren for egg og kjøtt, Nortura, var markedet også i 2021 preget av økt etterspørsel etter egg og kjøtt som følge av myndighetenes tiltak mot spredning av covid-19. Det var ikke mulig å øke råvareproduksjonen i takt med etterspørselen, noe som resulterte i økt råvareimport. Ved utgangen av året var det lite kjøtt på reguleringslager, mens det ble produsert mer egg enn det var etterspørsel etter i 2021. Behovet for kjøtt ut over norsk produksjon kan i første omgang dekkes inn med kvoteimport til nedsatte tollsatser. Landbrukspolitikken bidrar til at internasjonale matvarepriser ikke får fullt gjennomslag i de prisene konsumentene står overfor. De største prisendringene på matvarer skjer normalt på to tidspunkt (1. februar og 1. juli) etter at nye målpriser er fastsatt i jordbruksforhandlingene. I hvilken grad regjeringens satsing på økt norsk matproduksjon slår ut i økt prisstigning avhenger av hvor mye av jordbruksoppgjøret som tas ut i form av økte målpriser og hvor mye som finansieres med økte tilskudd over statsbudsjettet. Matvarer utgjør rundt 11 prosent av varekurven i konsumprisindeksen. Om dagens situasjon vedvarer må man regne med fortsatt oppgang i matprisene. Økte internasjonale matvarepriser vil ha betydning, men både innretningen i jordbruksforhandlingene, kostnadsutvikling på øvrige innsatsfaktorer for produsenter og matvarekjedene, samt avanseplagslag gjør at det er stor usikkerhet knyttet til effektene på forbrukerprisene.

Observerte og anslåtte husleier, som utgjør vel 20 prosent av konsumet i KPI, økte litt gjennom andre halvår 2021 og har gått ytterligere opp ved inngangen til 2022. 12-månedersveksten i husleier var 1,6 prosent i januar og 1,8 prosent i februar. Når husleiene øker noe mer enn før, bidrar dette til å trekke veksten i KPI-JAE over inflasjonsmålet til

Tabell 2.4. Konsumprisindeksen – varer og tjenester etter konsumgruppe

	Vekt ¹	Endring i prosent fra året før					
		2018	2019	2020	2021	Jan.2022	Feb.2022
Totalt	1 000	2,7	2,2	1,3	3,5	3,2	3,7
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	128,6	2,5	1,0	3,2	-2,0	-1,6	0,8
Alkoholholdige drikkevarer og tobakk	42,0	2,2	2,7	2,7	-1,8	1,7	2,5
Klær og skotøy	50,9	-3,4	1,0	-1,7	-1,3	-2,3	-0,9
Bolig, lys og brensel	246,2	5,0	1,9	-3,5	10,0	7,2	5,8
Herav: Elektrisitet inkludert nettleie	39,7	25,6	0,7	-29,4	70,8	19,7	8,9
Møbler og husholdningsartikler	68,9	1,2	2,4	6,8	3,7	3,6	4,9
Helsepleie	33,9	1,6	2,6	2,9	3,0	2,3	2,3
Transport	149,7	3,5	3,0	1,6	2,1	4,1	4,6
Herav: Kjøp av kjøretøy	68,2	2,8	1,1	1,8	2,0	1,8	1,9
Post- og teletjenester	23,7	1,0	3,2	4,8	1,5	0,3	1,3
Kultur og fritid	107,9	2,4	2,9	3,4	3,1	2,1	3,1
Utdanning	4,9	6,2	4,3	3,1	1,9	2,0	2,0
Hotell- og restauranttjenester	56,2	2,8	2,6	2,1	3,3	5,1	5,4
Andre varer og tjenester	87,2	1,5	1,4	3,6	2,6	1,8	2,1

¹ Vektene gjelder fra januar 2022 til desember 2022.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.5. Konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE), etter leveringssektor

	Vekt ¹	Endring i prosent fra året før					
		2018	2019	2020	2021	Jan.2022	Feb.2022
Totalt	1000	1,6	2,2	3,0	1,7	1,3	2,1
Norske varer	146,6	1,3	2,1	3,0	1,4	-0,2	1,5
Importerte varer	363,4	0,7	1,3	2,9	1,5	1,2	2,4
Husleie	219,6	1,6	1,7	1,5	1,3	1,6	1,8
Tjenester uten husleie	270,4	2,5	3,7	4,1	2,3	2,0	2,1
- med lønn som dominerende priskfaktor	91,5	2,8	2,9	3,0	3,6	2,1	2,8
- også med andre viktige priskomponenter	178,8	2,4	4,0	4,6	1,7	1,8	1,8

¹ Vektene gjelder fra januar 2022 til desember 2022.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Norges Bank. Økte byggekostnader og nominelle renter vil bidra til å opprettholde veksten i husleiene framover.

Passasjertransport med fly var med på å trekke ned veksttakten i priser i januar og februar med betydelig prisnedgang. På grunn av koronapandemien og svært lave reisetall ble prisene estimert for deler av 2021. Med den utviklingen som observeres for oljepris og drivstoffkostnader er det grunn til å forvente at prisveksten på flyreiser tar seg opp framover.

Gjennom kraftutvekslingen mellom Norden og Europa er de norske strømprisene knyttet opp mot europeiske kraftpriser. To nye kabler for kraftutveksling med utlandet, henholdsvis mot Tyskland og England kom i drift i fjor. Strømprisene var i 2021 på et historisk høyt nivå både i Norge og i landene rundt oss. Strømmarkedet i Norge er delt inn i ulike prisområder, og det var de sørlige områdene som opplevde de høyeste prisene. I gjennomsnitt var spotprisen i Midt- og Nord-Norge tilnærmet

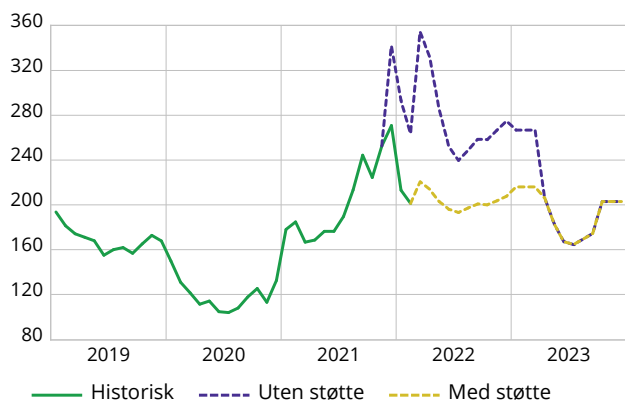
halvparten av gjennomsnittsprisen i Sør-Norge i 2021.

Flaskehalser i overføringsnettet har medvirket til disse betydelige prisforskjellene mellom norske spotprisområder, og forskjellene ser ut til å vedvare på mellomlang sikt. Etter å ha steget svært mye i andre halvår i fjor, falt spotprisene i de sørlige områdene fra rekordhøye nivåer i desember til februar i år. En mild vinter i Norge og i Europa medvirket til denne utviklingen. Etter Russlands invasjon av Ukraina har spotprisene i Sør-Norge igjen vært langt over 2 kr/kWh i perioder i mars. Prisøkningene kan primært forklares med en eksplosiv økning i priser på gass og kull i Europa. Dette driver opp prisene på framtidige kraftkontrakter på kontinentet, som igjen får følger for det nordiske kraftmarkedet.

I Norden foregår det meste av den finansielle framtidige krafthandelen på børsen Nasdaq OMX. Som vanlig tar vi i vår prognose utgangspunkt i prisen på framtidskontrakter for nordisk systempris. Fram

Figur 2.18. Konsumprisindeks for elektrisitet

Historisk utvikling og prognose med og uten støtteordninger
Inkludert nettleie. Indeks, 2015=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

til 2019 var det relativt liten prisforskjell på den nordiske systemprisen og de realiserte spotprisene i de underliggende norske og nordiske kraftområdene. Med tiltagende prisforskjeller har vi valgt å supplere systemprisen med priser for Electricity Price Area Differentials (EPAD), som er forwardkontrakter som dekker differansen mellom områdeprisen og nordisk systempris. En områdepris skiller seg fra systemprisen når det er begrensninger i overføringsnettet, og EPAD tillater medlemmer på børsen å sikre seg mot denne prisforskjellen. I prognosen vektet prisanslag for de ulike norske prisområdene til en felles norsk spotpris basert på forbruksnøkler, og områdeprisene danner også grunnlag for å beregne strømstøtte til husholdningene i områder som tilfredsstiller kravene for støtte.

Regjeringen har signalisert at den midlertidige ordningen med strømstøtte til husholdninger vil forlenges til og med mars 2023 med de samme vilkårene som gjelder i 1. kvartal 2022. Vi har lagt dette til grunn i prognosen, og forutsetter også at den lave satsen på elavgiften i 1. kvartal videreføres i hele tidsrommet med strømstøtte. Statnett har varslet at sentraltariffen for nettleie til alminnelig forbruk vil bli satt til null fra første april grunnet høye inntekter som skyldes prisforskjeller mellom Norge og utlandet. Vi legger til grunn at de lokale nettselskapene viderefører endringen i sentraltariffen til husholdningene og at den tidligere varslede oppgangen i nettleia uteblir. Husholdningenes gjennomsnittlige nettleie eksklusive alle avgifter er i prognosen om lag uendret på årsbasis fra 2021 til 2022. Figur 2.18 illustrer utviklingen i elektrisitets-

prisen i prognosebanen slik den måles i KPI, med og uten støtteordninger.

Framtidsprisene på kraft har steget svært mye siden krigsutbruddet i Ukraina, men har i midten av mars falt tilbake fra de største toppene. En medvirkende årsak til denne utviklingen er at markedet har fått et mer optimistisk syn på forsynings-situasjonen for russisk gass. Anslagene i denne prognosen er utarbeidet på grunnlag av observerte framtidspriser slik de var ved utgangen av uke 10. På grunn av forutsetningene som er lagt inn om forlengelse av strømstøtteordningen og redusert elavgift øker den gjennomsnittlige prisen på elektrisitet inkludert nettleie kun marginalt fra 2021 til 2022, og selv om støtteordningene avvikles faller gjennomsnittsprisen noe tilbake steg for steg i årene framover. En gradvis utjevning av norske områdepriser bidrar til denne utviklingen i tillegg til en forventning om at det europeiske kraftmarkedet vil normaliseres framover i tid. Drivstoffprisene følger i stor grad utviklingen i oljeprisen og stiger markert i år med en anslått vekst på 22 prosent. Med våre anslag på oljepris og dollarkurs går pumpeprisene noe ned fra dagens høye nivåer i andre halvår, men forventes å holde seg på et høyt nivå i årene framover. Avgiftene på drivstoff øker noe samlet sett i 2022, men en økning i CO₂-avgiften kompenseres delvis med redusert veibruksavgift. I prisanslagene for energivarer er virkninger fra avgiftsendringer på energivarer og strømstøtten inkludert. Prisøkninger på energivarer anslås samlet sett til å øke KPI-veksten med 1,0 prosentpoeng i 2022. Strømstøtten og redusert forbruksavgift på elektrisitet er beregnet til å dempe den samlede KPI-veksten med 1,2 prosentpoeng i 2022.

For å beregne den samlede kilen mellom KPI og KPI-JAE må effekten av avgiftsøkninger utenom energivarer legges til bidraget fra energivarene. Særaggiftene for 2022 er i utgangspunktet inflasjonsjustert med 1,3 prosent i tråd med forslaget i fjorårets Nasjonalbudsjett. For 2022 må det tas hensyn til avgiftsendringer som ble innført eller utfaset i løpet av 2021, og som gir priseffekter inn i 2022. Dette gjelder avgifter på alkoholfrie drikkevarer som ble avviklet 1. juli 2021 og reverseringen av lav sats for merverdiavgift fra 1. oktober 2021. Stortinget har vedtatt å utsette den planlagte gjennføringen av flypassasjeravgiften til 1. juli 2022. Tobakksavgiften har økt med 5 prosent utover

ordinær prisjustering fra årsskiftet. Engangsavgiften for fossile personbiler og ladbare hybridbiler har økt, og det er i tillegg innført full trafikkforsikringsavgift og omregistreringsavgift (reduisert sats) for elbiler. Samlet sett antas avgiftsendringer på andre varer enn energivarer å øke KPI-veksten med 0,2 prosentpoeng i 2022. Det er stor usikkerhet i kostnadsutviklingen framover som følge av krigen i Ukraina. Det er ventet at økte verdensmarkedspriser på råvarer og frakt, samt høye energipriser, vil slå gjennom i prisene til konsumentene i månedene som kommer. Økt prisvekst hos våre handelspartnere kan gi høyere prisvekst på ferdigvarer. Konflikten kan føre til knapphet på enkelte råvarer og andre innsatsfaktorer internasjonalt som kan virke prisdrivende også innenlands. Styrkingen av krona både i fjor og i inneværende år vil dempe virkningene av økt internasjonal prisvekst. Endringer i kronekursen påvirker prisene på importerte varer med et tidsetterslep, og selv om vi som vanlig holder valutakursen konstant i prognosebanen tar det tid før alle valutakurseffektene er utspilt. En vridning av importen i retning av lavkostnadsland kan også dempe prisene på importerte varer. På sikt legger vi til grunn at det internasjonale kostnadsbildet normaliseres, og at importprisveksten gradvis vil falle tilbake til mer normale nivåer på rundt 2 prosent.

Med de anslagene som legges til grunn for lønns- og produktivitsvekst i denne prognosen anslås KPI-veksten til å bli 3,3 prosent i 2022. Med de forutsetningene som legges til grunn for prisutviklingen på energivarer og for samlede avgiftsøkninger utenom energivarer blir den samlede kilen mellom KPI og KPI-JAE 1,2 prosentpoeng i våre beregninger. Dette medfører at veksten i KPI-JAE øker fra 1,7 prosent til 2,1 prosent fra 2021 til 2022.

For årene 2023-2025 har vi inflasjonsjustert særavgiftssatsene med unntak av elavgiften som går opp igjen når støtteordningene avvikles. Vi legger dermed til grunn særavgiftene utenom avgifter på energivarer virker nøytralt på KPI-veksten i årene framover. Veksten i KPI-JAE blir om lag på linje med Norges Banks inflasjonsmål på 2 prosent ut prognoseperioden. Et gradvis fall i elektrisitetsprisene bidrar til at KPI veksten blir 0,2 prosentpoeng lavere enn veksten i KPI-JAE i årene 2023-2025.

2.12. Usikkerhet i anslagene

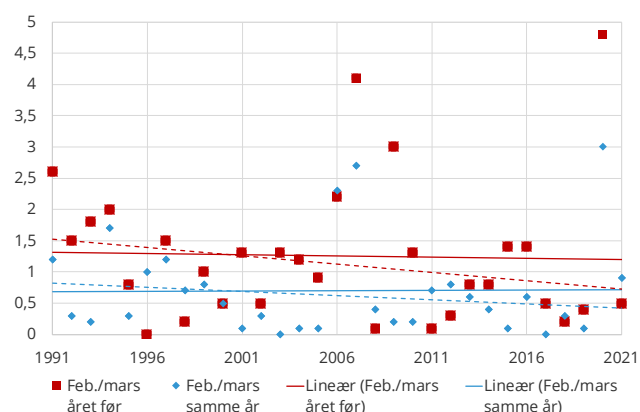
Statistisk sentralbyrå presenterte sine første kvantifiserte konjunkturprognoser for norsk økonomi i 1988, og har siden 1990 med få unntak publisert prognoser minst to år fram i tid i februar/mars, mai/juni, august/september og november/desember hvert år. Vi gir her en evaluering av prognosevirksomheten. Evalueringen tar for seg tre viktige makroøkonomiske størrelser: Veksten i bruttonasjonalproduktet (BNP) for Fastlands-Norge, veksten i konsumprisindeksen (KPI) og nivået på arbeidsledigheten i prosent av arbeidsstyrken (AKU). Vi undersøker både om anslagene har avveket systematisk fra «fasit» og hvor stor spredningen i avvikene har vært. Analysen benyttes også til å si noe om usikkerheten i våre anslag for 2022 og 2023.

Det er ofte avvik mellom de foreløpige BNP-tallene som publiseres i februar året etter regnskapsåret, og de endelige tallene som normalt først er klare nærmere to år senere. De «endelige» tallene kan dessuten bli revidert i forbindelse med periodiske revisjoner hvor ny statistikk innarbeides eller ved omlegginger av beregningsprinsipper. Vi benytter likevel foreløpige BNP-tall som «fasit» av tre grunner. For det første foreligger ikke endelige regnskapstall for årene etter 2019. Anslagene for disse årene må derfor uansett sammenliknes med foreløpige regnskapstall. For det andre er prognosene laget med utgangspunkt i foreløpige – ikke endelige – regnskapstall for den nære forhistorien. For det tredje ble det ved hovedrevisjonene i 1995, 2002, 2006 og 2014 foretatt endringer i definisjoner, som innebar at prognoser og endelige tall ikke knytter seg til samme målesystem.³ Våre prognoser for BNP Fastlands-Norge i 2013, avgitt før hovedrevisjonen i 2014, hadde for eksempel blitt annerledes dersom vi på prognosetidspunktene hadde brukt den nye definisjonen. For KPI og for AKU-ledigheten foreligger endelige tall kort tid etter utgangen av året.⁴

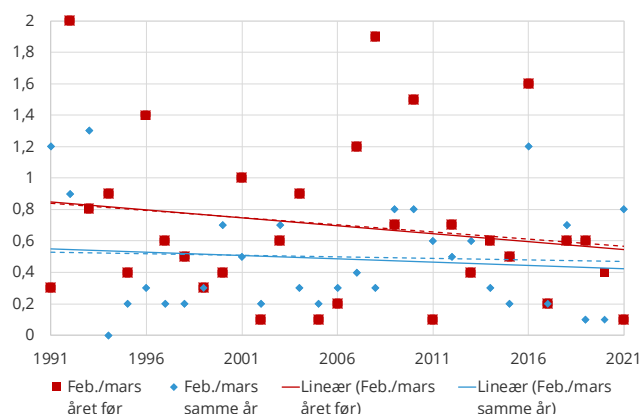
³ Hovedrevisjonen i 2011 innebar ikke store endringer av makrotall.

⁴ Med oppstart fra publisering av januarindeks 10. februar 2017 er referanseåret i KPI endret til 2015 (2015 = 100). Endret referanseår kan gi avvik i allerede publiserte endringstall som skyldes avrundningseffekter. Ettersom KPI er endelig ved første publisering er det de tallene som først er publisert som representerer de offisielle og endelige tallene.

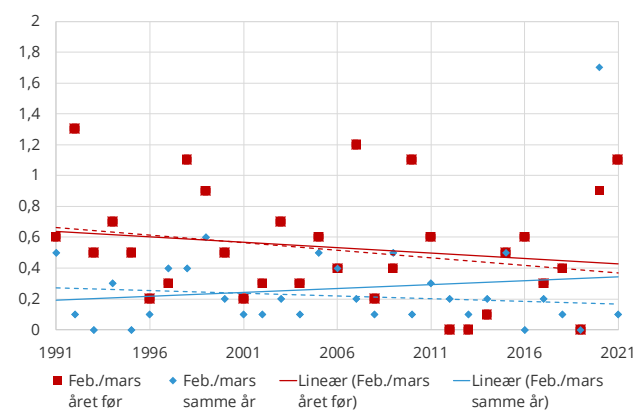
Figur 2.19. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Absolutt avvik fra foreløpig regnskap

Figur 2.20. Anslag på prosentvis endring i KPI. Absolutt avvik fra publiserte tall

Figur 2.21. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Absolutt avvik fra publiserte tall

Hvor gode har anslagene vært?

Figurene 2.19, 2.20 og 2.21 viser utviklingen over tid i det absolutte avviket mellom anslag og foreløpig regnskap for veksten i BNP Fastlands-Norge, veksten i KPI og AKU-ledigheten. I tillegg har vi tatt med noen lineære trendlinjer som viser hvordan prognosefeilene har utviklet seg over tid. Siden prognosebommene for 2020 har vært meget store, har vi laget to trendlinjer for hver prognosehorisont; en basert på alle prognoseårene fra og med 1991 til og med 2021 (heltrukken linje), og en der vi utelukker anslagene for 2020 (stiplet linje).

Når vi ser bort fra prognosene for 2020 viser den stiplede blå linjen i figur 2.19 at prognosefeilene for BNP Fastlands-Norge har blitt mindre over tid. Det gjelder både prognosene som er avgitt året før og de som er avgitt samme år, vist ved den stiplede røde linjen. De heltrukne linjene viser utviklingen i prognosene når også prognosene for 2020 tas med. Disse faller ikke over tid. Det innebærer at prognosebommene for 2020 er alene så store at vi ikke lengre kan si at prognosefeilene blir mindre over tid.

Figur 2.20 viser at prognosene for KPI har blitt bedre over tid. Det gjelder også når vi tar med prognoser for 2020, noe som skyldes av prognosebommene for KPI for 2020 avgitt på ulike tidspunkter var relativt små.

Når vi ser bort fra prognosene for 2020, har prognosene på arbeidsledigheten blitt bedre over tid, se figur 2.21. Prognosene for AKU-ledigheten laget året før prognoseåret har blitt bedre over tid også når vi tar med prognosene for 2020. Det skjer til tross for at prognosen for arbeidsledigheten i 2020 avgitt i mars 2019 bommet med 0,9 prosentpoeng. Prognosen for arbeidsledighet i 2020 avgitt i april samme året (som var den første publiserte prognosen i 2020), var alt for pessimistisk og overvurderte arbeidsledigheten med 1,7 prosentpoeng. Denne prognosebommen var så stor at når vi inkluderer prognosen for 2020 så har vi ikke lengre at AKU-prognosene avgitt tidlig samme år har blitt mer presise over tid.

I de neste figurene ser vi på ulike aspekter ved usikkerheten i prognoser avgitt på ulike tidspunkter. Disse er basert på historiske prognosefeil, der vi tar med prognosefeilen for 2020.

Figurene 2.22, 2.23 og 2.24 viser gjennomsnittlig avvik mellom anslag gitt på ulike tidspunkter og regnskapstall for henholdsvis veksten i BNP Fastlands-Norge, veksten i KPI og nivået på arbeidsledigheten målt i prosent av arbeidsstyrken. Figurene gir også en indikasjon på spredningen i avvikene ved at de inkluderer tre intervaller rundt gjennomsnittet. Disse intervallene er regnet ut på bakgrunn av den historiske spredningen. De sier ikke noe om hvor mange av avvikene som faktisk ligger innenfor intervallene. Under gitte forutsetninger⁵ er sannsynligheten for at avviket mellom framtidige anslag og regnskapstall ligger innenfor disse intervallene henholdsvis 50, 80 og 90 prosent. Vi har kun benyttet prognosene for årene fra og med 1995 i beregningene av intervallene. Prognosebommene for 2020 er dermed med i grunnlaget for beregningen av usikkerhetsintervallene, noe som har bidratt til at disse har blitt større enn tidligere beregnet.

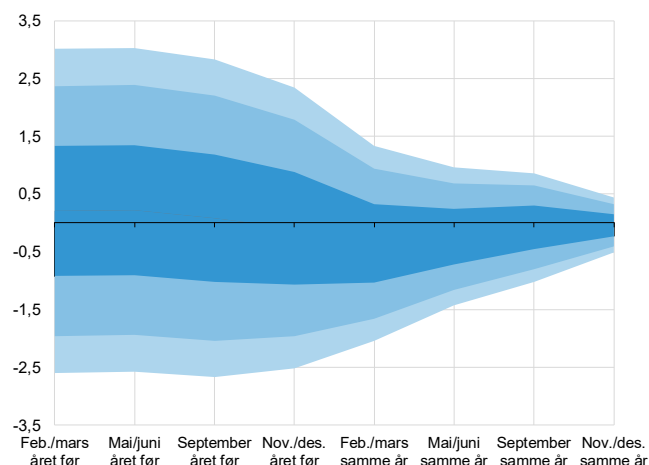
Har det vært systematiske avvik?

Prognosefeilene for BNP-veksten gitt på forskjellige prognosehorisonter har samlet vært nær null, se figur 2.22. I gjennomsnitt har prognosene avgitt året før (med unntak av prognosene avgitt i november/desember året før) vært for høye. Det gjelder spesielt prognosene avgitt i februar/mars og mai/juni året før, der prognosene i gjennomsnitt har ligget 0,2 prosentpoeng over «fasit». BNP-prognosene som er avgitt samme år har derimot vært for lave. Det gjelder spesielt de første prognosene som er avgitt i prognoseåret, hvor prognosene i gjennomsnitt har vært 0,4 prosentpoeng for lave. Prognosefeilen for 2020 har bidratt mye til dette bildet. Prognosene avgitt i februar/mars og mai/juni året før er tilnærmet forventningsrette hvis vi ikke inkluderer prognosene for 2020.

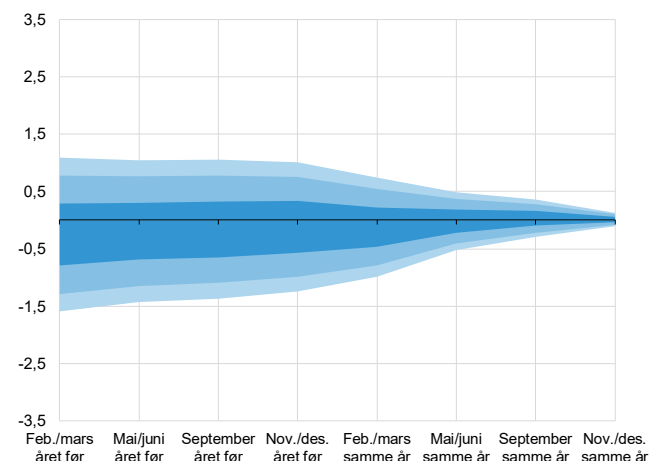
Prognosene på KPI-veksten har i gjennomsnitt vært litt lavere enn den faktiske KPI-veksten. Gjennomsnittlig prognoseavvik på veksten i KPI reduseres fra -0,3 prosentpoeng i februar/mars året før prognoseåret til nær null fra mai/juni i prognoseåret.

Prognosene på arbeidsledigheten har hatt en tendens til systematisk å ha blitt noe for høye. Prognosene gitt i februar/mars året før prognoseåret er 0,2 prosentpoeng for høyt, deretter er gjennomsnittlig avvik omtrent 0,1 prosentpoeng fram til og

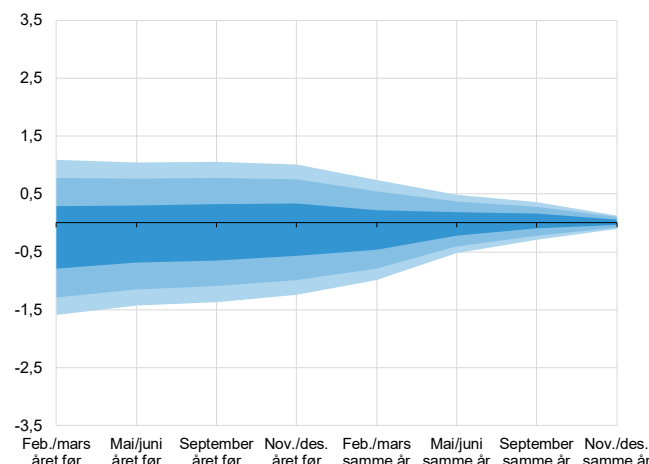
Figur 2.22. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Absolutt avvik fra foreløpig regnskapstall og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 percents konfidensintervaller

Figur 2.23. Anslag på prosentvis endring i KPI. Absolutt avvik og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 percents konfidensintervaller

Figur 2.24. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Absolutt avvik og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 percents konfidensintervaller

⁵ At alle avvik tilhører en gitt statistisk fordeling (Students t-fordeling med lik forventning og spredning) og er uavhengige.

med prognosene gitt i mai/juni samme år. Etter dette er avvikene i gjennomsnitt tilnærmet null.

Sett i lys av den store spredningen i disse anslagene, tyder resultatene på at det ikke er store systematiske feil i våre anslag for de tre hovedstørrelsene.

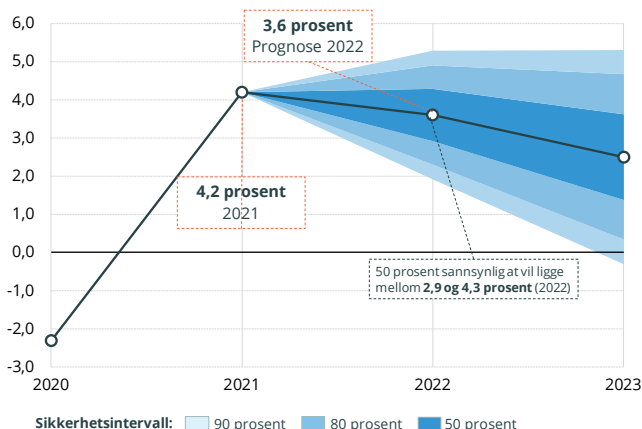
Spredningen i anslagene

Det har vært relativt stor spredning i avviket mellom anslaget på BNP-veksten gitt i de tre første analysene året før prognoseåret og det foreløpige regnskapstallet. Av de 27 anslagene fra og med 1995-prognosen vi har laget i februar/mars året før, ligger 11 mer enn ett prosentpoeng unna det foreløpige regnskapstallet. Én gang traff prognosen helt nøyaktig – prognosen for 1996. Prognosene i 1998, 2008, 2011, 2012 og 2018 var også svært gode med kun et avvik på mellom 0,1 og 0,3 prosentpoeng. Variasjonen i avvikene er i gjennomsnitt betydelig mindre i de prognosene som er gitt i desember året før, men fortsatt avviker 8 av 26 anslag med mer enn 1 prosentpoeng. Til tross for stadig mer informasjon om den økonomiske utviklingen i det året det gis prognoser for, er spredningen i avvikene deretter kun litt mindre helt fram til og med prognosene i september det samme året. En viktig årsak til dette er at de kvartalsvise BNP-tallene ofte har blitt revidert til dels betydelig gjennom prognoseåret. Først den siste prognosen vi gir før «fasiten» foreligger viser på ny en klar nedgang i spredningen i avvikene. BNP-prognosene avgitt i november/desember samme år har bommet med maksimalt 0,6 prosentpoeng (for 1995), men prognosefeilen har vært 0,5 prosentpoeng for 3 år (1997, 2015 og 2020).

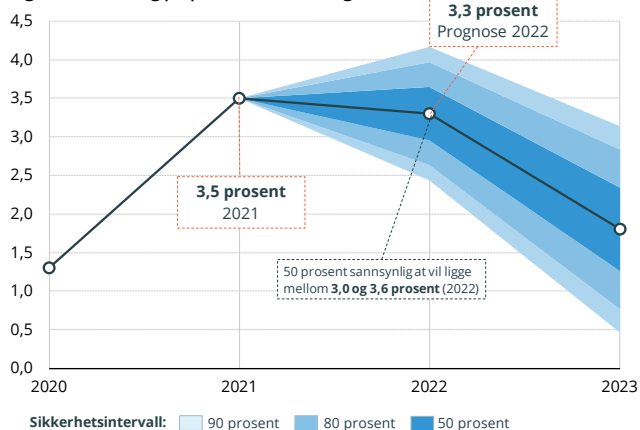
Vi finner et liknende mønster i anslagene for årsveksten i KPI. Det er betydelig variasjon mellom de første tre anslagene og resultatet, mens spredningen reduseres deretter gradvis. Siden KPI ikke revideres, avspeiler dette at usikkerheten reduseres gjennom året etter hvert som den faktiske utviklingen i KPI gradvis blir kjent.

Spredningen i avviket mellom anslaget på arbeidsledigheten og resultatet viser også en nedgang etter hvert som prognosehorisonten blir kortere. Det gjennomsnittlige absoluttavviket er på 0,5 prosentpoeng i februar/mars året før og 0,3 prosentpoeng i november/desember året før. Deretter

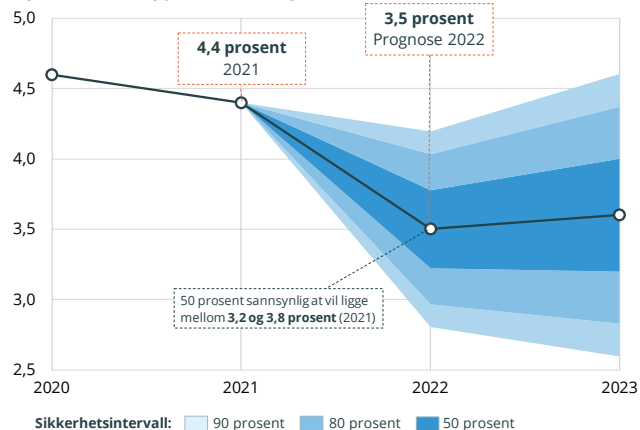
Figur 2.25. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge

Figur 2.26. Anslag på prosentvis endring i KPI

Figur 2.27. Anslag på arbeidsledighet (AKU)

fortsetter spredningen å synke gradvis, målt ved gjennomsnittlig absoluttavgang. Likevel er usikkerhetsintervallet for prognoser avgitt i februar/mars samme år større enn intervallet for prognosene gitt en periode tidligere. Det skyldes den store prognosebommen for 2020 på 1,7 prosentpoeng. Prognosefeilen for ledigheten reduseres betraktelig i de to siste prognosene før resultatet foreligger med maksimalt 0,3 prosentpoengs prognosefeil. Som for KPI, skyldes dette at tallet blir gradvis kjent gjennom året og ikke revidert.

Prognosene for 2020 og 2021 er usikre

I figurene 2.25, 2.26 og 2.27 illustreres usikkerheten i våre anslag for 2022 og 2023. Vi anslår nå veksten i BNP for Fastlands-Norge til 3,6 prosent i 2022 og 2,5 prosent i 2023. Basert på historiske prognosefeil for årene 1995-2021, er det 50 prosent sannsynlig at BNP-veksten for Fastlands-Norge vil ligge mellom 2,9 og 4,3 prosent i 2022 og mellom 1,4 og 3,6 prosent i 2023. Et intervall på til sammen 3,4 prosentpoeng i 2022, og 5,6 prosentpoeng i 2023, dekker med 90 prosent sannsynlighet den realiserte veksten.

Veksten i KPI var på 3,5 prosent i 2021. For 2022 og 2023 anslår vi veksten til henholdsvis 3,3 og 1,8 prosent. Det er 80 prosents sannsynlighet for at anslagene for 2018 og 2019 ikke bommer med mer enn henholdsvis 0,7 og 1,0 prosentpoeng.

Arbeidsledigheten kom opp i 4,4 prosent i 2021 og er i våre prognoser anslått å være 3,5 prosent i 2022 og 3,6 prosent i 2023. Basert på historiske prognosefeil vil regnskapstallet med 80 prosent sannsynlighet ikke ligge mer enn 0,5 prosentpoeng fra vårt anslag for 2022. I 2023 er det derimot 80 prosent sannsynlighet for at ledigheten blir innenfor et intervall på 0,8 prosentpoeng over og under anslaget.

2.13. Hvor godt traff SSBs prognoser for 2021?

I begynnelsen av 2019 var norsk økonomi nær konjunkturnøytral etter flere år med moderat oppgang. Den gang var vurderingen at norsk økonomi ville forbli nær konjunkturnøytral også i de kommende årene. Dette innebar en vekst i BNP Fastlands-Norge på 2,0 prosent i 2021, nær det man da anså som trendveksten i økonomien. Arbeidsledigheten målt med AKU var anslått å bli rundt 3,7 prosent, mens veksten i årslønnen var

anslått til rundt 3,6 prosent. Inflasjonen var anslått til 1,9 prosent og boligprisveksten var anslått til 0,9 prosent. Pengemarkedsrenta var ventet å bli 2,3 prosent, altså nær det Norges Bank ser på som et normalt nivå.

Fra midten av mars 2020 endret som kjent utsiktene for norsk økonomi seg fullstendig. Den 12. mars 2020 innførte regjeringen strenge og meget inngripende tiltak som blant annet inkluderte påbud om hjemmekontor for de som kunne, stenging av barnehager, skoler og utdanningsinstitusjoner, samt forbud av ulike arrangementer og stengning av treningssentre og svømmehaller. Statistisk sentralbyrå skulle etter planen publisere prognoser om morgenen 12. mars 2020, men valgte å avlyse/utsette. Oppdaterte prognoser ble isteden publisert 24. april.

I disse prognosene anslo Statistisk sentralbyrå at norsk økonomi ville hente seg inn og at BNP Fastlands-Norge ville øke med 4,7 prosent i 2021. Til grunn for dette lå antakelser om at de mest inngripende smittevernstiltakene gradvis skulle slippes opp gjennom 2. kvartal 2020, men at enkelte av tiltakene ville videreføres lenger. Utsiktene for norsk økonomi i 2021 endret seg i takt med nye virusvarianter og smittebølger. Gjennom 2020 tok aktiviteten seg opp, men den andre runden med inngripende smitteverntiltak ble innført i november 2020. Tiltakene ble trappet opp gjennom januar 2021 og kom i kjølvannet av en stigende smittebølge både nasjonalt og internasjonalt. I mars 2021 hadde i overkant av 7 prosent av befolkningen fått minst en vaksinedose og det var antatt at vaksineringsen ville øke betydelig i månedene framover. I KT 2021/1 ble det anslått at BNP Fastlands-Norge ville øke med 3,3 prosent i 2021. Til grunn for dette anslaget lå en antakelse om at smitteverntiltakene trolig ble lettet i løpet av våren 2021 og at aktiviteten ville øke markert gjennom sommeren etter at store deler av befolkningen ble vaksinert og smittetrykket avtok.

Som antatt på begynnelsen av året tok aktiviteten seg opp, men styrken i oppgangen var undervurdert. Lavere smittetall, økt vaksineringsen og lettelser i nasjonale restriksjoner bidro til at BNP Fastlands-Norge allerede i juni var tilbake på samme nivå som før pandemien rammet i mars 2020. Gjenåpningen av samfunnet i fjor høst og andre midlertidige faktorer som økt makrellfiske forsterket

Tabell 2.6. Prognoser for 2021 gitt på ulike tidspunkt. Prosentvis vekst der annet ikke framgår

	2019/1	2020/1	2021/1	2021/2	2021/3	2021/4	2022/1
Realøkonomi							
Konsum i husholdninger mm.	2,3	9,4	6,9	5,1	4,1	4,2	5,0
Konsum i offentlig forvaltning	1,6	2,0	2,1	2,7	3,2	3,1	3,9
Bruttoinvestering i fast realkapital	1,0	1,2	-0,2	0,9	1,2	0,4	-0,3
Utvinning og rørtransport	1,0	-11,9	-3,0	-1,0	-2,0	-2,0	-2,8
Fastlands-Norge	1,0	4,2	0,2	0,9	1,8	0,8	0,8
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	1,8	6,0	4,0	3,5	3,3	3,1	3,7
Eksport	3,3	4,5	3,3	2,9	2,8	4,3	4,8
Import	1,8	4,6	5,0	2,7	2,5	1,6	2,0
Bruttonasjonalprodukt	2,2	4,8	3,0	2,8	3,0	3,7	3,9
Fastlands-Norge	2,0	4,7	3,3	3,1	3,6	4,1	4,2
Arbeidsmarked							
Sysselsatte personer	1,0	0,0	0,9	0,4	0,7	0,9	1,2
Arbeidsstyrke	0,9	-1,0	0,2	0,3	1,5	2,1	2,2
Yrkesandel (nivå)	71,2	69,3	70,2	70,5	71,7	72,0	72,1
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,7	5,5	4,5	4,6	4,7	4,6	4,4
Priser og lønninger							
Årslønn	3,6	1,6	2,6	3,1	3,1	3,3	3,5
Konsumprisindeksen (KPI)	1,9	3,4	2,7	3,1	3,3	3,4	3,5
KPI-JAE	2,1	2,3	2,1	2,1	1,9	1,7	1,7
Boligpris	0,9	-0,5	9,2	9,2	9,7	10,4	10,5
Inntekter, renter og valuta							
Husholdningenes disponible realinntekt	2,6	0,3	2,3	0,9	2,2	2,1	3,2
Husholdningenes sparerate (nivå)	8,2	8,1	11,7	11,9	13,5	12,9	13,1
Pengemarkedsrente (nivå)	2,3	0,8	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
NOK per euro (nivå)	9,8	11,3	10,20	10,21	10,23	10,2	10,2
Utenriksøkonomi							
Driftsbalansen, mrd. Kroner	392,0	187,0	329	319	405	497,0	636,0
Driftsbalansen i prosent av BNP	9,7	5,2	8,6	8,3	10,4	12,3	15,3
Utlandet							
Eksportmarkedsindikator	4,0	8,2	10,6	9,5	8,5	9,1	9,2
Konsumpris euro-området	1,7	1,0	1,5	1,9	2,2	2,6	2,6
Pengemarkedsrente, euro (nivå)	0,3	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6	-0,5
Råoljepris i dollar (nivå)		43,0	65	66	69	70,0	71,0

oppgangen. I september var aktivitetsnivået drøye 2 prosent høyere enn før pandemien. I KT 2021/4 var det anslått at veksten i BNP Fastlands-Norge ville bli 4,1 prosent. Rapporten ble publisert 3. desember 2021. På dette tidspunktet skapte utbruddet av omikron-varianten stor usikkerhet om den videre utviklingen. Årlige nasjonalregnskapstall publisert i februar 2020 viste en årsvekst i 2021 på 4,2 prosent, men denne ble senere nedjustert til 4,1 prosent i forbindelse med publiseringen av månedlig nasjonalregnskap for januar.

Flere andre områder overrasket oss gjennom 2021. Gjennomgående ble vi overrasket av den raske innhentingen når smitteverntiltakene ble lettet. Dette

ga seg også utslag i arbeidsmarkedet, hvor veksten i sysselsettingen og nedgangen i arbeidsledigheten ble sterkere enn det som var anslått ved inngangen til 2021. Lønnsutviklingen ble også sterkere enn vi hadde forventet. Allerede i juni 2021 ble det klart at lønnsveksten så ut til å bli høyere enn rammen fra lønnsoppgjøret, på 2,7 prosent. I KT 2021/2 var lønnsveksten anslått til 3,1 prosent. Det høye presset i arbeidsmarkedet gjennom høsten bidro til at vi oppjusterte anslaget til 3,3 prosent i KT 2021/4. Veksten i årslønnen ble til slutt 3,5 prosent. Utviklingen i konsumprisindeksen ble også høyere igjen gjennom året, som følge av overraskende stor økning i energipriser, og da spesielt i elektrisitetsprisene.

Temabokser i Konjunkturtendensene. 2017-2021

KT 2021/4

- Kan det gå verre i norsk økonomi?, 18
- Omlegging i AKU gir brudd i enkelte størrelser, 30

KT 2021/3

- Brudd i AKU-tidsseriene, 29

KT 2021/2

- Koronatiltak og BNP Fastlands-Norge, 18
- Økte råvarepriser og inflasjonsimpulser, 30

KT 2021/1

- Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs, 22
- Oljepakke, 27
- Importandeler, 30
- Avviket mellom anslaget og nasjonalregnskapets publiserte tall for årslønnsvekst i 2020, 34

KT 2020/4

- Om beregningen av årslønnsanslaget for 2020, 24
- Industrien og detaljomsetningen i Norge, Sverige og Danmark, 28
- Forretningsmessig tjenesteyting i nasjonalregnskapet under koronakrisen, 31
- Behandling av lønnskompensasjonsordningen ved permittering, 35

KT 2020/3

- Arbeidsledige og permitterte i Arbeidskraftundersøkelsen, 21
- Sammensetningseffekter og årslønnsvekst, 24
- Helse- og omsorgsnæringene i nasjonalregnskapet under koronakrisen, 2

KT 2020/2

- Konjunkturrelle eller strukturelle sjokk? 12
- Norsk økonomi er sårbar overfor ytterligere forstyrrelser, 14
- Effekter på sysselsettingsandelen av endret befolkningssammensetning fram mot 2030, 23

KT 2020/1

- Nærmere om finanspolitikken, 8

KT 2019/4

- Ulike mål på veksten i BNP Fastlands-Norge – effekten av virkedagsjustering, 15
- Konsekvenser for norsk økonomi av lavere vekst internasjonalt, 21
- Nedgangskonjunktoren fra 2014 og sysselsettingsandelen i Norge, 24

KT 2019/3

- Hvordan påvirkes prognosene av en sterkere kronekurs?, 15
- Nærmere om anslag på petroleumsinvesteringene, 18

KT 2019/2

- Virkninger på norsk økonomi av en opptrapping i handelsspenningene internasjonalt, 21

KT 2019/1

- Forutsetningene for kronekursen, 19
- Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs, 20
- Høyere rentebelastning framover, 22
- Importandeler, 26
- Effekter av høyere oljepris, 28
- Utsikter for strømprisene, 32

KT 2018/4

- Implikasjoner av en svakere kronekurs, 20
- Hvordan skal sesongjusterte årstall tolkes?, 21
- Beregning av konjunkturavvik, 22

KT 2018/3

- Nærmere om anslag på petroleumsinvesteringene, 18-19
- Virkninger på internasjonal og norsk økonomi av økte handelsspenninger, 22-23

KT 2018/2

- Effekter av lavere oljepris, 23

KT 2018/1

- Bidrag fra økte petroleumsinvesteringer, 22
- Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs, 23
- Hvorfor er det sprik mellom boligprisindeksen til Eiendom Norge og SSB?, 26-27
- Importandeler, 30
- Nærmere om underliggende vekst i norsk økonomi, 33
- Sammensetningseffekter mellom næringer trakk ned veksten i gjennomsnittlig årslønn med 0,1 prosentpoeng i 2017, 37

ØA 3/2017

- Makroøkonomiske virkninger av økte drivstoffavgifter, 27
- Men hva hvis... – Noen følsomhetsberegninger, 28-29

ØA 2/2017

- Hvordan påvirkes prognosene av en mer positiv utvikling i boligmarkedet? 20

ØA 1/2017

- Effekter av høyere oljepris, 19
- Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs, 20
- Importandeler, 26
- Over 45000 færre sysselsatte knyttet til petroleumsnæringen siden 2013, 28
- Sammensetningseffekter mellom næringer trekker ned veksten i gjennomsnittlig årslønn med 0,3 prosentpoeng i 2016, 32

3. Norsk økonomi gjennom 2021

Foreløpig nasjonalregnskap for 2021 viser at bruttonasjonalprodukt (BNP) for Fastlands-Norge vokste 4,2 prosent fra 2020 målt i faste 2019-priser.¹ Oppgangen reflekterer at fastlandsøkonomien fram mot slutten av 2021 hentet inn det aller meste av nedgangen under pandemien. Samlet BNP, medregnet petroleumsvirksomhet og utenriks sjøfart, vokste 3,9 prosent i 2021. Det var kraftig prisvekst på varer som er viktige for norsk økonomi i 2021, særlig naturgass og råolje. Målt i løpende priser økte samlet BNP hele 21,5 prosent, eller 734 milliarder kroner. Dette er den høyeste prosentvise årsveksten i nominelt BNP på mange tiår.

3.1. Overblikk

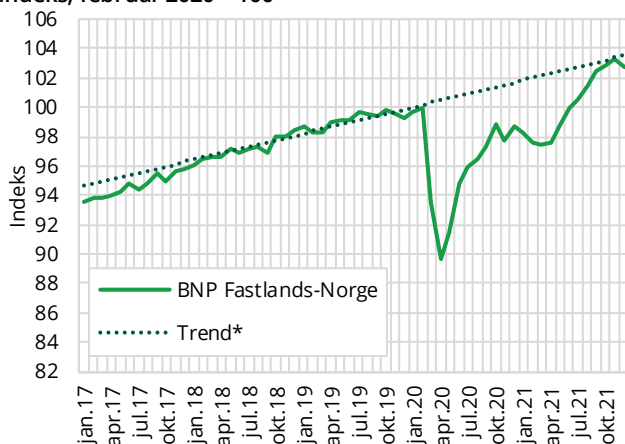
Ved utgangen av 2021 hadde koronapandemien preget norsk økonomi i nesten to år. Strengte smitteverntiltak pålagt av myndighetene sammen med forholdsreglene som enkeltpersoner, organisasjoner og næringsliv tok for å redusere smitterisiko førte til en brå og dyp nedgang i økonomisk aktivitet våren 2020. Deretter var det store svingninger i den økonomiske aktiviteten i takt med at smittetallene sank og steg igjen. Forløpet for norsk økonomi henger nært sammen med forløpet til pandemien og med de ulike smitteverntiltakene, se beskrivelsen i boks 3.1.

Ser vi tilbake på årene 2020 og 2021, viser figurene 3.1 og 3.2 et W-formet forløp for fastlandsøkonomien. Etter den første brå nedgangen våren 2020 sank smittetallene, og BNP tok seg opp gjennom

sommeren. Smitten steg igjen på høsten, og gjeninnhenting stoppet opp. I begynnelsen av 2021 var det igjen strenge nasjonale smitteverntiltak, og enda strengere tiltak i mange kommuner. Den økonomiske aktiviteten falt de tre første månedene i 2021. Nedgangen var likevel langt mer dempet enn under den første smittebølgen. Mens sesongjustert BNP for Fastlands-Norge i faste priser falt 10,3 prosent fra februar til april 2020, var nedgangen kun 1,3 prosent fra desember 2020 til april 2021.

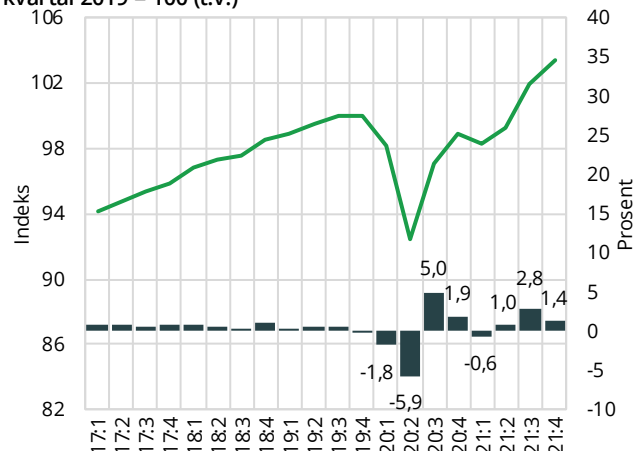
Vaksineringen av befolkningen skjøt fart våren 2021, både i Norge og i vesten for øvrig, vist i figur 3.6. Ved utgangen av 1. kvartal 2021 hadde kun 13 prosent av befolkningen i Norge fått minst én vaksinedose. Innen slutten av 2. kvartal hadde andelen økt til nærmere 50 prosent. Over 76 prosent var vaksinert med minst én dose innen utgangen av 3.

Figur 3.1. Bruttonasjonalprodukt for Fastlands-Norge og beregnet trend. Faste 2019-priser. Sesongjustert. Måned. Indeks, februar 2020 = 100

* Trenden er beregnet med et HP-filter (lambda = 40 000 på kvartal), men slik at trenden ikke påvirkes direkte av aktivitetsutviklingen i 2020 og 2021
Kilde: Statistisk sentralbyrå

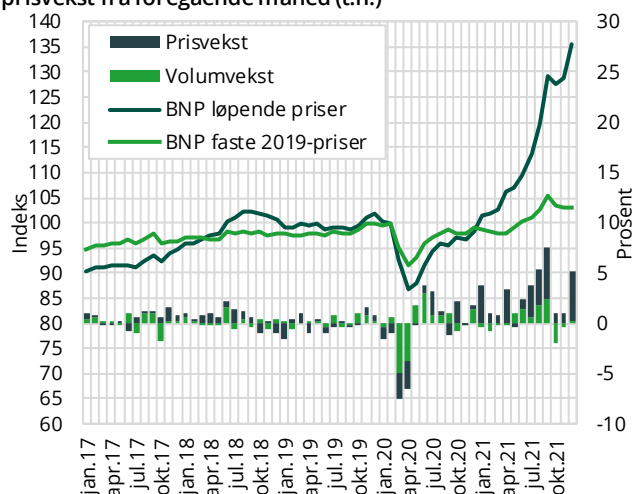
Figur 3.2. Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge. Faste 2019-priser. Sesongjustert. Kvartal. Prosentvis volumendring fra foregående periode (t.h.) og indekstert volumutvikling, 4. kvartal 2019 = 100 (t.v.)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

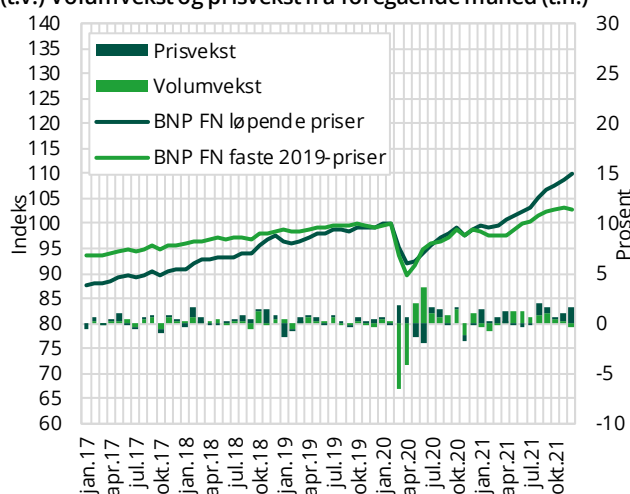
¹ Tallene som presenteres i kapittel 3 er fra foreløpig nasjonalregnskap for 2021 som ble publisert 16. februar 2022. Månedlig nasjonalregnskap for januar 2022 ble publisert 8. mars, og månedstall ble da revidert. Se omtale i boks 3.2.

Figur 3.3. Bruttonasjonalprodukt totalt. Løpende priser. Sesongjustert. Måned. Februar 2020 = 100 (t.v.) Volumvekst og prisvekst fra foregående måned (t.h.)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 3.4. Bruttonasjonalprodukt for Fastlands-Norge. Løpende priser. Sesongjustert. Måned. Februar 2020 = 100 (t.v.) Volumvekst og prisvekst fra foregående måned (t.h.)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

kvartal, og nær 70 prosent hadde fått andre vaksinedose. I takt med utrulling av vaksinen startet gjenåpningen av samfunnet for fullt.

Smittetallene avtok, og bunnpunktet i den andre økonomiske nedgangsperioden ble passert i april 2021. Aktiviteten i fastlandsøkonomien steg deretter kraftig hver måned fra april til og med november. I juni var sesongjustert BNP for Fastlands-Norge for første gang høyere enn i februar 2020, og i november var økonomien nesten tilbake på den anslåtte trendbanen, se figur 3.1.

November markerte også den foreløpige toppen for gjeninnhenting. For å redusere belastningen

på helsevesenet fra den svært smittsomme omikronvarianten, ble nye smitteverntiltak innført i desember. BNP for Fastlands-Norge falt 0,4 prosent i årets siste måned. Dermed sluttet året 2021 som det begynte, med strengere smitteverntiltak og fallende økonomisk aktivitet.

Utgangen av 2021 var likevel helt annerledes enn starten på året. Selv med nedgangen i desember, var BNP for Fastlands-Norge likevel 4,6 prosent høyere i desember enn i januar 2021. Høy vaksinegrad og redusert sykdomsbyrde har gjort at smitteverntiltakene raskt ble trappet ned i februar 2022, og det økonomiske livet vil framover vende tilbake til en mer normal situasjon. Dersom pande-

Tabell 3.1. Bruttonasjonalprodukt og næringsaggregater. Millioner kroner og prosentvis vekst¹

	2019-kroner			Løpende kroner			Prosentvis vekst i faste priser	Prosentvis vekst i løpende priser	Prisvekst
	2019	2020	2021	2019	2020	2021			
Bruttonasjonalprodukt	3 563 484	3 537 927	3 676 709	3 563 484	3 410 399	4 144 134	3,9	21,5	16,9
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge	3 062 974	2 992 002	3 116 548	3 062 974	3 042 961	3 265 338	4,2	7,3	3,0
Petroleumsvirksomhet og utenriks sjøfart	500 510	545 925	560 161	500 510	367 438	878 796	2,6	139,2	133,1
Fastlands-Norge(basisverdi)	2 664 333	2 601 672	2 706 243	2 664 333	2 639 172	2 837 652	4,0	7,5	3,4
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 989 104	1 929 791	2 008 189	1 989 104	1 945 356	2 105 556	4,1	8,2	4,0
Industri og bergverk	226 565	220 897	227 470	226 565	228 894	237 376	3,0	3,7	0,7
Annen vareproduksjon	359 304	361 249	371 694	359 304	328 023	408 297	2,9	24,5	21,0
Tjenester inkl bolig tjenester	1 403 235	1 347 645	1 409 025	1 403 235	1 388 440	1 459 884	4,6	5,1	0,6
Offentlig forvaltning	675 229	671 881	698 053	675 229	693 816	732 095	3,9	5,5	1,6
Produktavgifter og -subsidier	398 641	390 330	410 305	398 641	403 789	427 686	5,1	5,9	0,8

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

mien med dette er bak oss, vil årene 2020 og 2021 bli stående som helt spesielle unntaksår for norsk økonomi.

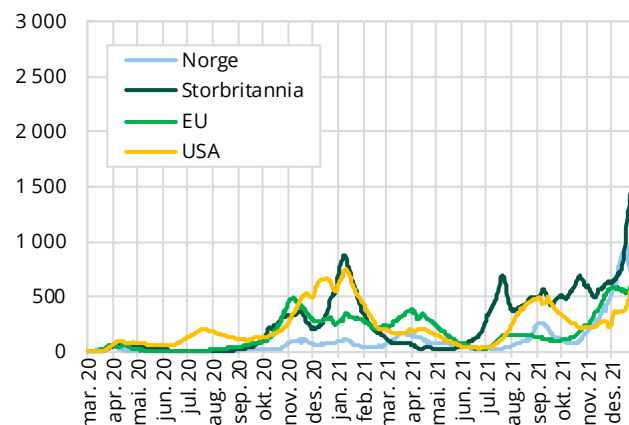
Det er betydelig usikkerhet om hvilke langsiktige virkninger disse årene kan få. Selv ved utgangen av 2021 var aktiviteten i noen næringer lavere enn før pandemien. Reisetrafikk og handel i utlandet var fortsatt redusert. Mange utenlandske arbeidstakere som måtte reise hjem da grensene stengte har heller ikke kommet tilbake. Noen av endringene som pandemien har ført med seg har blitt dempet gjennom 2021, og antas etter hvert å bli reversert. Andre endringer kan vise seg mer varige. For eksempel kan økningen i netthandel de siste årene representere et skift i husholdningenes handlemønstre. Erfaringer med digital møtevirksomhet kan vise seg å prege folks reisevaner, og dermed næringer som overnatting og transport, selv etter at pandemien er over.

Gjennom hele pandemien har det vært en markert todeling i norsk økonomi: Næringer som fordrer personlig kontakt eller er knyttet til reisevirksomhet, har hatt en langt kraftigere nedgang enn økonomien forøvrig. Gjeninnhenting i disse næringene fra april 2021 drev mye av oppgangen i BNP for Fastlands-Norge gjennom året. Samtidig var det en mer normal drift i store deler av økonomien i 2021 sammenlignet med året før. Flere næringer som i mindre grad var preget av pandemiens forløp gjennom året, sto for betydelige bidrag til årsveksten i samlet BNP fra 2020 til 2021.

BNP for Fastlands-Norge økte 4,2 prosent i 2021. Bevegelsene gjennom året var enda større, med en svært rask vekst fra april til november. Det kom 99 300 flere i arbeid fra 1. til 4. kvartal, i takt med at foretak økte produksjonen eller gjenåpnet etter nedstenging. Denne sysselsettingsveksten kom på tross av at det fortsatt var i underkant av 16 500 færre ikke-bosatte lønnstakere i 4. kvartal 2021 enn samme kvartal i 2019.

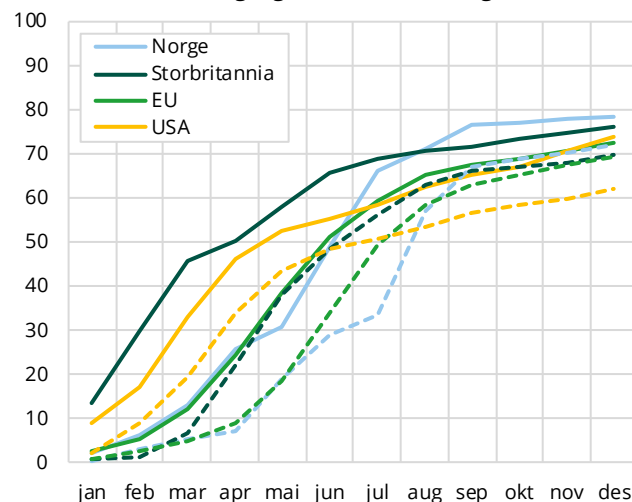
I en periode med raske endringer i produksjonen, er det ikke uventet at det oppstår flaskehalser og at foretakene møter kapasitetsskranke som fører til at prisene går opp på enkelte varer og tjenester. Gjennom 2020 og 2021 har det tidvis vært høye priser på ulike råvarer, internasjonale fraktrater, og enkelte innsatsvarer i industriproduksjonen. Også lønningene har økt i deler av økonomien.

Figur 3.5. Bekreftede daglige nye COVID-19 tilfeller per million innbygger¹, 7 dagers rullende gjennomsnitt, utvalgte land

¹ Tidlig i pandemien var det mindre smittetesting, slik at virusets utbredelse under den første smittebølgen trolig er underrepresentert
Kilde: Our World in Data

Figur 3.6. Prosentandel av befolkningen med én og to vaksinedoser ved utgangen av måned, utvalgte land, 2021

Kilde: Our World in Data

Gjennomsnittlig årslønn økte med 3,5 prosent fra 2020 til 2021. Årslønnsveksten var sterkest i næringslivet. Utenom offentlig forvaltning var årslønnsveksten på 3,9 prosent.

For Norges del har det i 2021 vært uvanlig store bevegelser i BNP målt i løpende priser, se figur 3.3 og 3.4. Prisveksten på bruttonasjonalproduktet var hele 16,9 prosent i 2021, etter en nedgang på 3,6 prosent i 2020. Det er den sterkeste prisveksten for bruttonasjonalproduktet målt på mange tiår, og skyldes i all hovedsak den sterke prisveksten innen olje- og gassutvinning. Konsekvensen er at samlet BNP, altså inkludert olje- og gassutvinning, økte hele 21,5 prosent målt i løpende priser.

Boks 3.1. Smitteverntiltak og økonomiske tiltak gjennom koronapandemien

Det første koronatilfellet i Norge ble registrert 26. februar 2020. Fra 12. mars og utover de følgende ukene innførte myndighetene i Norge svært vidtrekkende smitteverntiltak. Tiltakene inkluderte påbud om hjemmekontor for de som kunne, stenging av barnehager, skoler og utdanningsinstitusjoner, samt forbud mot ulike arrangementer og stengning av treningssentre og svømmehaller. Reiser til andre land som ikke var strengt nødvendige ble frarådet, og det ble innført karantene ved innreise til Norge. For å dempe de økonomiske konsekvensene av smitteverntiltakene ble den første økonomiske krisepakken lagt frem allerede 13. mars 2020. Krisetiltakene har vært rettet mot alle deler av økonomien, men har vært særlig viktige for de næringene som er hardest rammet av krisen, som kultur, reiseliv og servering. I 2020 ble det til sammen bevilget 131,3 mrd. kroner over statsbudsjettet til økonomiske tiltak i møte med pandemien.¹

Etter påsken 2020, bedret smittesituasjonen seg, og smitteverntiltakene ble gradvis lempet på. Skoler og barnehager åpnet delvis andre halvdel av april. Flere andre smitteverntiltak ble også gradvis lettet gjennom våren, blant annet fikk serveringssteder åpne, og det ble åpnet opp for arrangementer med inntil 200 deltakere på offentlig sted. Fra 15. juli var det ikke lenger frarådet å reise til en rekke land i Europa. Gjennom sommeren var dermed samfunnet forholdsvis åpent og smitten var lav. Importsmitte ved utgangen av juli førte til at regjeringen bremsset den videre gjenåpningen av samfunnet. I august ble det innført nasjonalt forbud mot åpne serveringssteder med alkohol etter midnatt. I tillegg ble alle som hadde mulighet oppfordret til å gå eller sykle til jobb og skole. Man ble anbefalt å unngå unødvendige reiser til utlandet – også til land med lav smitte.

I oktober økte smitten igjen, og markerte starten på den andre smittebølgen. Regjeringen innførte da nye tiltak, blant annet antallsbegrensning på arrangementer. Reglene for arbeidsinnvandring og karanteneplikt ble også strammet inn for å redusere risikoen for importsmitte. Det ble videre fokusert på at kommuner med høy smitte burde iverksette lokale tiltak. Smitten falt i begynnelsen av desember, og smitteverntiltakene ble i enda større grad tilpasset regionale forhold etter dette.

Smitteverntiltakene ble trappet videre opp i januar 2021 som følge av at smittetrykket økte. Både permitteringsordningen og kompensasjonsordningen for næringslivet ble utvidet og forlenget, og det ble innført flere nye nasjonale økonomiske tiltak, blant annet for reiseliv, lufttransport og kollektivtransport. Andre tiltak var hjemmekontor for alle som hadde mulighet til dette, samtidig som befolkningen ble oppfordret til å unngå unødvendige reiser. I tillegg ble innreisereglene for utlendinger strammet ytterligere inn, blant annet ble det innført strengere smitteverntiltak for reisende fra Storbritannia og Sør-Afrika, og obligatorisk testing på grensen for personer som har oppholdt seg i et område med karanteneplikt. Nasjonal skjenkestopp ble innført. 19. januar ble imidlertid dette endret slik at kommuner med lavt smittetrykk kunne tillate alkoholservering i forbindelse med matservering, og dermed oppheve skjenkestopen.

I slutten av januar ble det kjent at et mutert og mer smittomt koronavirus var påvist på Østlandet, og de strengeste tiltakene siden mars 2020 ble da innført i 25 østlandskommuner. Blant annet måtte ikke-essensielle butikker og kjøpesentre, kafeer, kulturinstitusjoner som kinoer, teatre og museer, og treningssentre holde stengt. Fritidsaktiviteter som breddeidrett ble også pålagt strenge restriksjoner. Flere andre kommuner innførte også strenge tiltak i perioden februar-mars 2021. Likevel økte smitten kraftig, og mars 2021 markerte

begynnelsen av den tredje smittebølgen. Fra 23. mars ble det igjen innført strengere nasjonale tiltak, blant annet forbud mot skjenking av alkohol over hele landet. Hjemmekontor ble pålagt såfremt det var praktisk mulig. Restriksjoner for treningssentre, og svømmehaller ble innført. Utenlandsreisende ble pålagt å tilbringe hele karantenetiden på karantenehotell.

I første halvdel av april ble det lettet på regionale tiltak i flere kommuner både på Østlandet, Vestlandet og i Nordland. Samtidig startet regjeringen på første trinn i gjenåpningsplanen. Kompensasjonsordningen for de største bedriftene ble trappet ned fra 30. april.

Flere kommuner fortsatte å ha lokale restriksjoner i deler av 2. kvartal 2021. Butikker, kjøpesentre og varehus åpnet først rundt månedsskiftet april/mai i Viken og Oslo. Både Viken og Grenlandsområdet fikk lettelse utover i april, men åpnet ikke opp før i slutten av mai. På samme tid ble det også nye lettelser i Oslo. Treningssentre og svømmehaller åpnet, skjenking ble tillatt fram til klokken 22:00, og det ble færre restriksjoner for offentlige arrangementer i Oslo. Hovedstaden fortsatte imidlertid å ha tiltak fram til 18. juni.

I mai ble 7,3 mrd. kroner ekstra bevilget til kommunesektoren, både til å dekke økte utgifter og tapte inntekter, og til å støtte lokalt næringsliv. Regjeringen fordelte nye 750 millioner kroner til kommunene for å hjelpe lokale virksomheter som ble hardt rammet av pandemien i slutten av juni. Til sammen ble 3,05 milliarder kroner bevilget til den kommunale kompensasjonsordningen fra februar 2021.

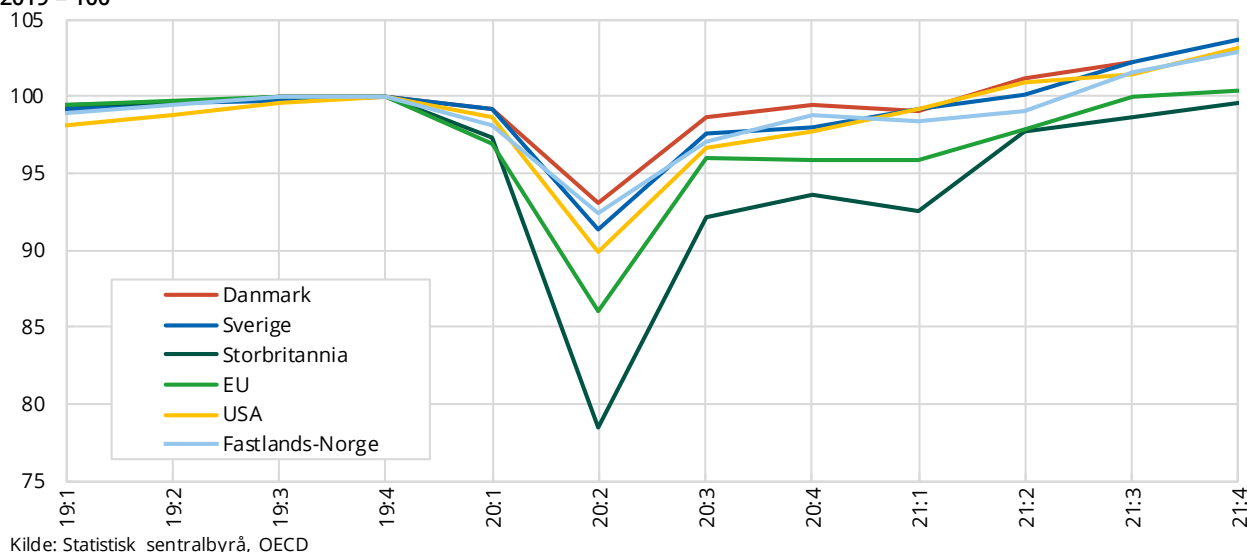
Tredje trinn i den nasjonale gjenåpningen startet i midten av juni, blant annet kunne flere delta på arrangementer, og det ble mindre krav om hjemmekontor. Grensehandelen ble åpnet forsiktig, og fullvaksinerte kunne nå vende hjem uten å gå i karantene. I begynnelsen av 3. kvartal 2021 ble det lettet ytterligere på reiserestriksjonene. Fra og med 5. juli opphevet Utenriksdepartementet reiserådet for EØS/Schengen og Storbritannia og de landene på EUs tredjelandsliste FHI anser som trygge.

Smittesituasjonen og stort press på kommunene i begynnelsen av juli gjorde at regjeringen besluttet å bli stående på trinn tre i gjenåpningsplanen til flere ble fullvaksinerte. Begrunnelsen var blant annet usikkerhet knyttet til den farligere og mer smittsomme delta-varianten av viruset og vaksineforsyning.

24. september 2021 gikk Norge over til «en normal hverdag med økt beredskap». Nær sagt alle de gjenværende nasjonale smitteverntiltakene ble fjernet innenlands. Smittetallene steg imidlertid gjennom høsten, både i Europa og Norge. Den fjerde smittebølgen kom på senhøsten 2021. Et nytt mutert koronavirus, omikron-varianten, viste seg å være langt mer smittsom enn tidligere varianter. Virusvarianten spredte seg raskt fra Sør-Afrika til Europa, og pandemiforløpet ble uforutsigbart. Det ble innført strengere smitteverntiltak i mange land. I Norge ble tiltakene strammet kraftig inn i midten av desember for å dempe belastningen på helsevesenet og beskytte kritiske samfunnsfunksjoner. Det ble strengere regler for arrangementer og uteliv for voksne, i kulturlivet og på organiserte fritidsaktiviteter, samt skjenkestopp over hele landet. Samlet anslås de økonomiske tiltakene i 2021 å utgjøre 90,4 mrd. kroner.

¹ For en nærmere gjennomgang av økonomiske tiltak under koronapandemien, se kapittel 4 i [Revidert nasjonalbudsjett for 2021 \(Meld. St. 2 \(2020-2021\) \(regjeringen.no\)\)](#).

Figur 3.7. Bruttonasjonalprodukt i utvalgte land. Kvartal. Sesongjustert. Volumindekser. 4. kvartal
2019 = 100

Det ligger en betydelig bytteforholdsgevinst i denne prisutviklingen. Olje- og gassproduksjonen går i all hovedsak til eksport, og selv om prisene på en del importvarer også steg i 2021, var dette av langt mindre betydning. Det samlede overskuddet på handelsbalansen har steget kraftig gjennom 2021, og endte på godt over 500 milliarder samlet sett. I 4. kvartal 2021 alene viser foreløpige tall et handelsoverskudd på nær 250 milliarder, som er det høyeste handelsoverskuddet Norge har hatt overfor utlandet i et enkelt kvartal noensinne.

Prisveksten i BNP domineres av prisene på olje- og gassutvinning, men det har også vært oppgang innen andre områder av norsk økonomi. Prisveksten på innenlandsk anvendelse har særlig blitt dratt opp av strømprisene. Disse bidro til en kraftig økning i konsumprisindeksen mot slutten av året. Selv om Norges samlede inntekt økte betydelig i 2021 som følge av oppgangen i energipriser, førte dette også til en sterk vekst i husholdningenes utgifter.

Internasjonal sammenligning

Koronapandemien er et globalt sjokk av en helt uvanlig størrelse og karakter. Gjennom pandemien kan man observere felles utviklingstrekk på tvers av landegrenser. Det W-formede forløpet i BNP for Fastlands-Norge går igjen i mange andre vestlige land, vist i figur 3.7.² I stor grad skyldes dette de

mange likhetstrekkene i virusmittens forløp og utrulling av vaksinen fra land til land, vist i figurene 3.5 og 3.6. Størrelsesordenen på de økonomiske svingningene har samtidig variert betydelig. Blant annet kan dette skyldes forskjeller i smitteutbrudd, innretning av tiltak, vaksinestrategi og ulik næringsstruktur i landene.

De skandinaviske landene hadde svært lik utvikling gjennom koronapandemien. Sverige skilte seg noe fra Fastlands-Norge og Danmark. Nedgangen i Sverige var dypere i 2. kvartal 2020, men innhentingen var noe større deretter. I 1. kvartal 2021 vokste den svenske økonomien, mens det var nedgang i Fastlands-Norge og Danmark. I løpet av 2021 passerte alle de skandinaviske økonomiene aktivitetsnivået fra før pandemien.

I Storbritannia og EU-landene var det større smitteutbrudd enn i Norge i 2020 og 2021. Nedgangen i 2. kvartal 2020 var også dypere. Økonomien i Storbritannia hadde et særlig kraftig fall i begynnelsen av pandemien, og aktiviteten har ligget lavere enn i de andre landene i figur 3.7 videre gjennom pandemien. Økonomien i USA ser ut til å ha kommet bedre gjennom pandemien enn Storbritannia og EU.

Det hefter større usikkerhet enn normalt ved internasjonale sammenligninger. Gitt usikkerheten i tallene bør en ikke legge for stor vekt på forskjeller i vekstrater i størrelsesordenen 1-2 prosentpoeng når kvartalsutviklingen gjennom pandemien sam-

² Siden utviklingen innen olje- og gassutvinning er volatil og ofte uavhengig av aktiviteten i resten av økonomien, er BNP for Fastlands-Norge benyttet for å sammenligne hvordan koronapandemien har påvirket økonomien i Norge i forhold til andre land.

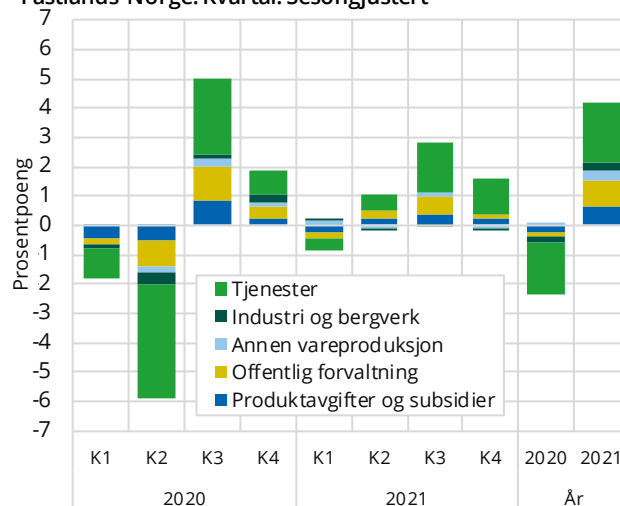
menlignes. Det synes likevel rimelig godt underbygget at de skandinaviske landene har hatt en nokså lik samlet utvikling siden pandemien inntraff, og at en rekke andre land er vesentlig hardere rammet.

3.2. Utviklingen i næringslivet

Nedgangen som koronapandemien utløste har vært ujevnt fordelt. Da viruset inntraff våren 2020 ble noen næringer betydelig hardere rammet enn andre, vist i figur 3.8. Videre gjennom pandemien har det dannet seg et bilde av en todelt økonomi. Mens store deler av næringslivet etter hvert hentet inn den tapte aktiviteten, hadde noen næringer fortsatt kraftig reduserte nivåer ved utgangen av 2020. Langt på vei skyldes dette virkningen som smitteutbrudd, restriksjoner og endringer i folks adferd har hatt på noen næringer. Blant annet har tjenestenæringer med mye én-til-én kontakt, næringer som benytter mye utenlandsk arbeidskraft, samt turisme, reise- og kulturliv blitt særlig hardt rammet. Figur 3.9 viser bidragene til Fastlands-BNP fra makroøkonomiske hovedstørrelser i norsk økonomi. I figuren fremkommer det at tjenestenæringene har vært den store driveren bak utviklingen gjennom ned- og oppgangene i koronapandemien. Det har på sin side vært mindre svingninger innen industri og annen vareproduksjon.

Næringslivet kom samlet sett forholdsvis skånsomt gjennom nedstengingen i 1. kvartal 2021, men todelingen av økonomien ble forsterket. Bruttoproduktet i flere tjenestenæringer som pandemien rammet hardt i 2020, ble ytterligere redusert i be-

Figur 3.9. Prosentpoengs bidrag til utviklingen i BNP for Fastlands-Norge. Kvartal. Sesongjustert

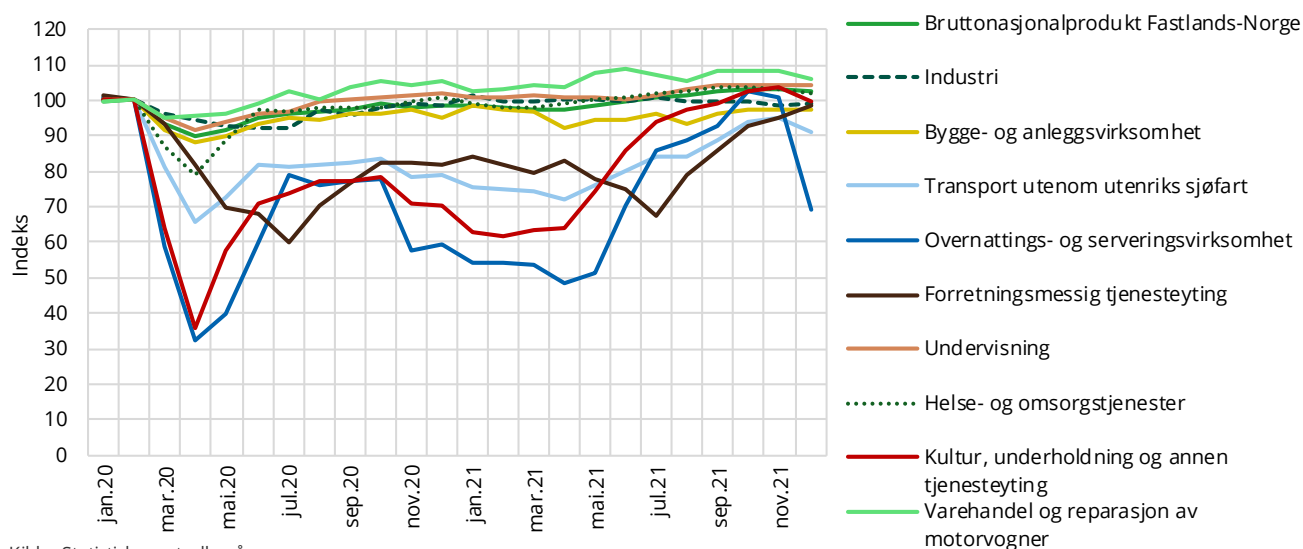
Kilde: Statistisk sentralbyrå

gynnelsen av 2021. Under åpningen av samfunnet i 2. og 3. kvartal sto innhenting av innstilt aktivitet i disse næringene for størstedelen av veksten på fastlandet.

Andre deler av økonomien har også hatt vedvarende utfordringer under koronapandemien, selv om utslagene har vært mindre enn i tjenestenæringene. Blant annet innen industrien, bygg- og anleggsvirksomheten og jordbruket har produksjonen vært rammet av knapphet og høye priser på noen innsatsfaktorer, og mangel på utenlandsk arbeidskraft.

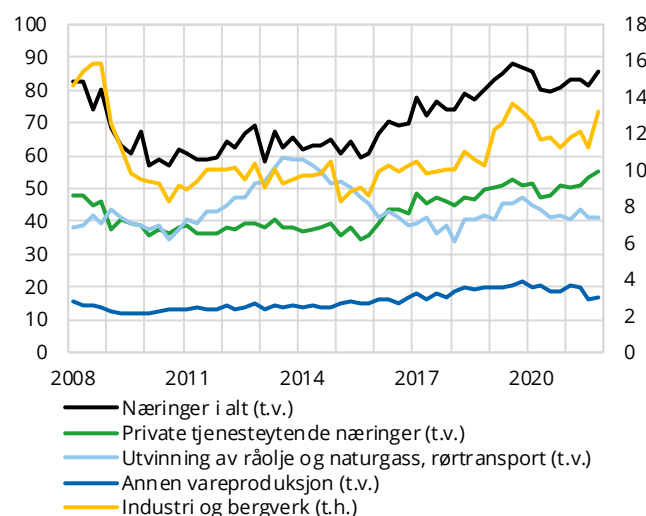
Det økonomiske forløpet gjennom 2021 drives av ned- og oppgangen i de hardt rammede tjeneste-

Figur 3.8. Bruttoprodukt i faste 2019-priser, utvalgte næringer. Volumindekser. Sesongjustert. Måned. Februar 2020 = 100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 3.10. Investeringer i fastlandsnæringer og petroleumsvirksomhet. Faste 2019-priser. Sesongjustert. Kvartal. Sesongjustert. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå

næringene, men året sett under ett er det betydelige bidrag til veksten i Fastlands-BNP fra næringer hvor driften har vært rimelig uanfektet av smitteverntiltakene. Deriblant tjenestenæringer som informasjon og kommunikasjon. Tross perioder med stengte butikker har varehandelen hatt høy aktivitet gjennom 2020 og 2021. Ikke-konjunktuelle næringer som fiske og kraftproduksjon bidro også til veksten. Prisveksten på naturgass og råolje i 2021 har ført til en kraftig økning av verdien innen utvinning.

Bruttoinvesteringene i fast realkapital hadde samlet sett en svak utvikling i 2021, og var 0,3 prosent lavere enn i 2020. Innen næringslivet vokste investeringene i 2021, trukket opp av en anslått investeringsvekst i tjenestenæringene, og i mindre grad industrien, vist i figur 3.10. Innen annen vareproduksjon og petroleumsvirksomheten gikk investeringene ned.

Tjenestenæringene

Tjenestenæringene utgjør over halvparten av fastlandsøkonomien. I 2020 falt bruttoproduktet i tjenestenæringene samlet sett 4 prosent, og sto isolert for nær fire femtedeler av nedgangen i BNP for Fastlands-Norge i 2020. Tross innhenting i andre halvdel av året var bruttoproduktet i tjenestenæringene fortsatt kraftig redusert ved utgangen av 2020, i hovedsak på grunn av lav aktivitet innen overnatting og servering, transport, forretningsmessig tjenesteyting, og kultur, underholdning og annen tjenesteyting. Under nedstengingen i 1. kvartal 2021 gikk aktiviteten i tjenestenæringene

videre ned. Med den påfølgende, trinnvise gjenåpningen kunne tjenestenæringene med mye innstilt aktivitet drifte mer som normalt. Dermed vokste bruttoproduktet i tjenestenæringene både i 2. og 3. kvartal. Innhenting fortsatte i oktober og november selv om smittetrykket økte, men med utrulling av nye smitteverntiltak falt den månedlige aktiviteten i desember. Likevel vokste tjenestenæringene samlet sett i 4. kvartal.

Tiltakene og den høye smitten preger trolig også tjenestenæringene inn i begynnelsen av 2022, men tallene fra desember viste at de økonomiske konsekvensene var mindre enn under tidligere smittebølger. Det var betydelig redusert aktivitet innen overnattings- og serveringsvirksomhet, og noe nedgang i transport- og kulturnæringene. Likevel var aktiviteten i samtlige hardt rammede tjenestenæringer langt høyere i desember enn i begynnelsen av året. Året sett under ett vokste bruttoproduktet i tjenestenæringene i 2021 hele 4,6 prosent høyere enn i 2020, og 0,4 prosent høyere enn i 2019. Veksten i tjenestenæringene gjennom året utgjorde om lag halvparten av den samlede oppgangen i fastlandsøkonomien fra 2020 til 2021.

Overnattings- og serveringsvirksomhet

Overnattings- og serveringsvirksomheten har blitt rammet av pandemien på flere måter. Reiserestriksjoner har redusert etterspørselen etter overnattingsvirksomheten, både tilknyttet yrkesreiser, kurs og konferanser, og feriereiser. Til tider har bortfallet av utenlandske besøkende blitt delvis kompensert av ferierende innenlands, særlig i sommermånedene. Flere tiltak har vært direkte rettet mot serveringsvirksomheten, deriblant skjenkestopp og begrensninger på antall besøkende. Tidvis har serveringssteder holdt stengt.

Ved inngangen av 2021 var bruttoproduktet i overnattings- og serveringsvirksomheten allerede kraftig redusert sammenlignet med før pandemien. Smittesituasjonen i Norge forverret seg gjennom vinteren og reiserestriksjonene ble skjerpet tidlig i 2021. Nasjonal skjenkestopp ble igjen innført på serveringssteder. Dermed falt bruttoproduktet i overnatting og servering kraftig i januar og februar.

I 2. kvartal startet gjenåpningen og næringsområdet begynte å hente seg inn. Aktiviteten vokste særlig kraftig gjennom sommeren og nær hele 60 prosent i 3. kvartal samlet sett. Samtidig med

gjenåpningen ferierte mange nordmenn i eget land i sommerferien, og noe flere utenlandsreisende kom tilbake. Veksten fortsatte i oktober, men aktiviteten gikk svakt tilbake i november. I desember ble nasjonal skjenkestopp nok en gang innført. Det månedlige bruttoproduktet i næringen falt over 30 prosent. Til tross for fallet, vokste aktiviteten over 2 prosent i 4. kvartal samlet sett.

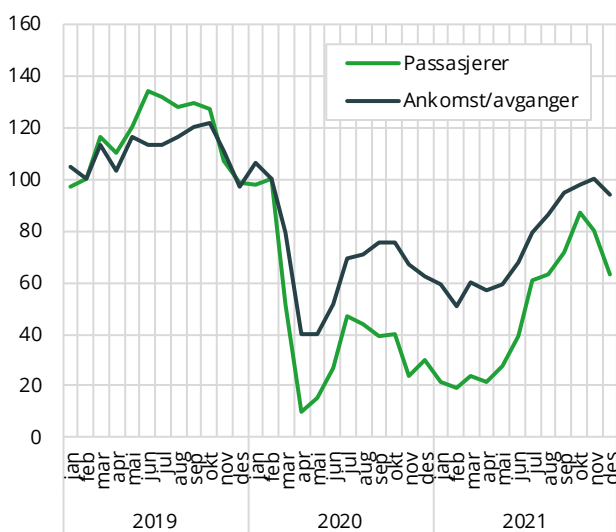
Selv om overnattings- og serveringsvirksomheten hadde normal drift og høy aktivitet i begynnelsen av 2020, har aktiviteten på det jevne tatt seg opp betydelig i pandemiens andre år. Bruttoproductet i næringsområdet var 7,8 prosent høyere i 2021 enn i 2020. Nivået var likevel over 24 prosent lavere enn i 2019. SSB sin overnattingsstatistikk viser at antall norske overnattingsdøgn i Norge i 2021 var nær nivået i 2019, og at utenlandske overnattingsdøgn tok seg opp utover året. Likevel var det om lag 7,4 millioner, eller 70 prosent færre utenlandske overnattingsdøgn i 2021 enn i 2019. Bruttoproductet innen overnatting og servering kommer trolig ikke til å hente seg inn fullstendig før de utenlandske besøkende har kommet tilbake.

Transport utenom utenriks sjøfart

For å dempe spredningen av virusssmitte i befolkningen både nasjonalt og internasjonalt, har flere tiltak vært direkte rettet mot deler av transportnæringen. I mange land har det til tider vært begrensninger på reisevirksomhet til land med høy smitte, testing ved grensen, krav om karantene og vaksinepass. Tiltakene har rammet aktiviteten innen luftfarten. I perioder med høyt smittetrykk har myndighetene frarådet unødvendige reiser, også innenlands. Krav om hjemmekontor har redusert behovet for pendling. Dermed har også deler av aktiviteten innen passasjertransporten på land gått ned. Passasjertransport med ferger og skip langs kysten har også falt, men nedgangen i innenriks sjøfart har vært mindre enn for land- og lufttransporten. Aktiviteten innen godstransporten har på sin side i liten grad blitt rammet av pandemien.

Bruttoproductet i transport utenom utenriks sjøfart falt 17 prosent fra 2019 til 2020. Aktiviteten gikk videre ned i begynnelsen av 2021, til og med april, og var da på sitt laveste siden bunnpunktet ett år tidligere. Utover i 2. kvartal 2021 tok passasjertransporten på land og hav seg noe opp, og gjennom sommeren begynte aktiviteten å hente seg inn i luftfarten. Samlet aktivitet i transporten

Figur 3.11. Inn- og utlandsflytrafikk. Indeksert månedsutvikling. Februar 2020 = 100

Kilde: Avinor

vokste i både 3. og 4. kvartal. Året 2021 sett under ett var likevel bruttoproduktet i transport utenom utenriks sjøfart kun marginalt høyere enn i 2020. Dermed var aktiviteten fortsatt om lag 17 prosent lavere enn i 2019.

Den svake årsutviklingen i transporten skyldes flere forhold. I begynnelsen av 2020 hadde transporten tilnærmet normal drift. Etter starten på pandemien har det månedlige aktivitetsnivået ikke kommet tilbake til like høye nivåer. Passasjertransporten på land har hatt en svak utvikling, og noe lavere aktivitet i 2021 enn året før. [SSBs statistikk for kollektivtransport](#) viser at både passasjertall og billettsalg for buss og bane har vært lav gjennom pandemien, selv i perioder med lavt smittetrykk i 2021.

Lufttransporten har blitt hardere rammet av pandemien enn de øvrige transportnæringene, men aktiviteten tok seg opp i 2021. Luftfarten utgjorde likevel kun om lag 3 prosent av det samlede bruttoproduktet innen transporten, og innhenting bidro dermed beskjedent til transporten samlet sett. Figur 3.11 viser passasjertall og antall flyvninger fra Avinor siden begynnelsen av 2020. Aktiviteten falt brått da viruset først spredte seg. På sitt laveste, i april 2020, var bruttoproduktet redusert hele 95 prosent. Antallet passasjerer har falt mer enn antall flyvninger, og begge har ligget på svært lave nivåer videre gjennom pandemien. Først rundt sommeren 2021 begynte aktiviteten å ta seg opp, og passasjertall og flyvninger kom på mer like nivåer. Bruttoproductet i luftfarten vokste over

20 prosent fra 2020 til 2021, men var likevel nær halvert sammenlignet med 2019. For en detaljert gjennomgang av land- og lufttransporten gjennom koronapandemien, se boks 3.1 [Konjunkturtendensen 2021/3](#).

Forretningsmessig tjenesteyting

Forretningsmessig tjenesteyting omfatter i hovedsak tjenester rettet mot næringslivet. Deriblant arbeidskrafttjenester, utleie og leasing, rengjøringstjenester og vakttjenester. I tillegg inkluderer næringsområdet reisebyrå- og reisearrangørvirksomhet, som i hovedsak tilbyr tjenester tilknyttet husholdningenes utenlandsreiser. I 2020, da mye økonomisk aktivitet ble innstilt, falt etterspørselen etter tjenester som utleie av arbeidskraft og vektere. Reiserestriksjonene har rammet aktiviteten i reisebyrå- og reisearrangørvirksomheten svært kraftig, og har også hatt konsekvenser for arbeidskrafttjenestene, ettersom næringen benytter mye arbeidskraft som ikke er bosatt i Norge.

Bruttoproduktet i forretningsmessig tjenesteyting var lavt ved inngangen til 2021, og til forskjell fra de andre hardt rammede tjenestenæringene har det ikke vært en jevn innhenting i næringsområdet gjennom 2021. Det skyldes i hovedsak utviklingen i reisebyrå- og reisearrangørvirksomheten, men utleie av arbeidskraft hadde også en svakere og mer langsom innhenting enn de øvrige delene av forretningsmessig tjenesteyting. Etterspørselen etter midlertidig arbeidskraft har vært redusert i perioder med mange permitterte. I tillegg har de ikke-bosatte lønnstakerne, som står for en betydelig del av aktiviteten i næringen, ikke kommet helt tilbake i 2021. Utover i 3. kvartal begynte den samlede aktiviteten i forretningsmessig tjenesteyting å ta seg opp. Oppgangen fortsatte ut året, slik at bruttoproduktet vokste over 16 prosent i 4. kvartal, og nærmet seg nivået før pandemien. For året 2021 ble bruttoproduktet i forretningsmessig tjenesteyting 4 prosent høyere enn i 2020, men nær 16 prosent lavere enn i 2019.

Kultur, underholdning og annen tjenesteyting

Kultur, underholdning og annen tjenesteyting omfatter kunstnerisk virksomhet, drift av biblioteker og museer, lotteri- og totalisatorspill, idrettslag og treningsstudioer. Kultur og underholdning har blitt pålagt strenge antallsbegrensninger. Mange arrangementer har blitt avlyst i sin helhet. Treningssentrene, som utgjør en stor del av bruttoproduktet i

næringen, har til tider holdt stengt. Breddeidretten har også hatt strenge begrensninger. Lotteri- og totalisatorspill har i mindre grad vært rammet av tiltakene.

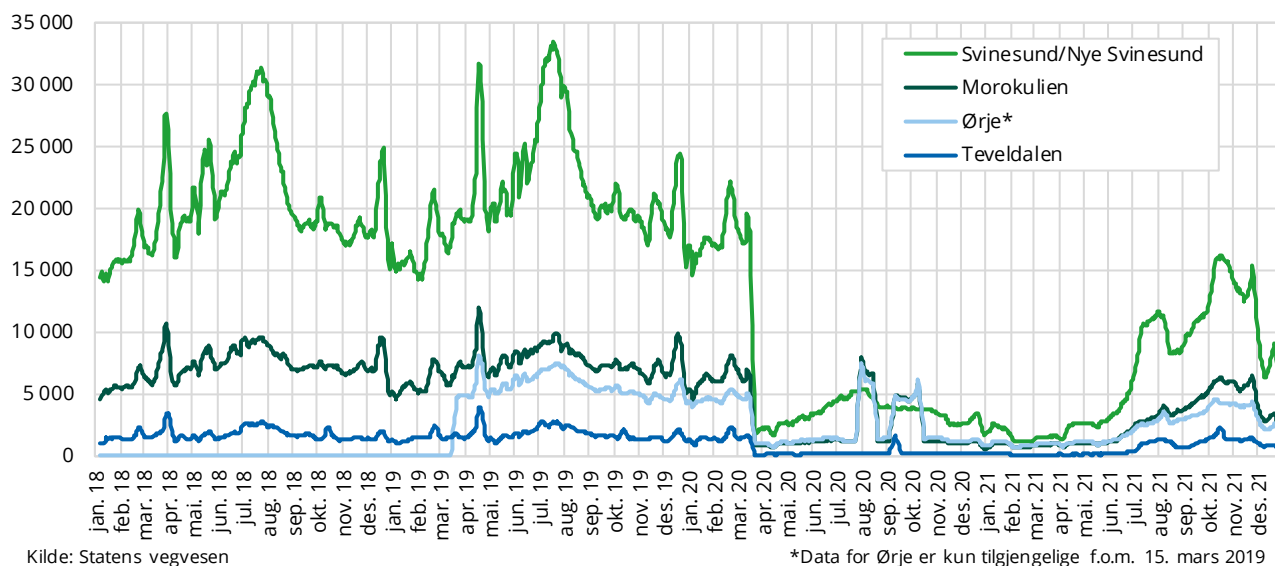
Bruttoproduktet i næringsområdet falt kraftig i 2020, og nedgangen fortsatte i begynnelsen av 2021. Gjennom våren og sommeren ble de fleste tiltakene som har preget næringsområdet lettet, trinn for trinn, og aktiviteten vokste kraftig. I foreløpige nasjonalregnskapstall er kultur, underholdning og annen tjenesteyting anslått til en årsvekst på om lag 15 prosent.

Det er større usikkerhet rundt foreløpige nasjonalregnskapstall for kultur, underholdning og annen tjenesteyting enn for mange andre næringer. Kultur er et område hvor mange jobber freelance og prosjektbasert, noe som ikke fanges tilstrekkelig opp i nasjonalregnskapets underlagsdata. Tallene blir trolig gjenstand for større revisjoner ved endelig årsregnskap for 2021. De foreløpige tallene må betraktes i lys av denne usikkerheten.

Varehandelen

Varehandelen er tjenestenæringen som har gått mot strømmen gjennom koronapandemien. Varehandelen omfatter både engros- og detaljhandel samt bilhandel, og leverer dermed til både husholdninger og næringslivet. Særlig detaljhandelen har utviklet seg sterkt gjennom pandemien, ettersom detaljhandelen er spesielt utsatt for konkurranse fra grensehandelen. De stengte grensene har redusert grensehandelen, og dermed løftet handelen i norske butikker. Figur 3.12 viser antall personbiler i retning Norge og Sverige de siste årene. Gjennom pandemien har grensepasseringene vært kraftig redusert, men antallet tok seg opp i andre halvdel av 2021. Likevel var nivået langt lavere enn før pandemien. I tillegg til den reduserte grensehandelen, har husholdningenes handlemønstre endret seg på grunn av de innenlandske smitteverntiltakene, noe som omtales nærmere i kapittel 3.5. Flere tjenester som husholdningene vanligvis etterspør har blitt pålagt restriksjoner. Bortfallet av tjenester som restaurant- og alkoholservering har forårsaket en vridning mot økt butikkjøp av mat- og drikkevarer. [Varehandelsindeksen](#) viser at detaljhandelen har ligget høyt siden begynnelsen av pandemien, og omsetningen av blant annet klær, møbler, hobbyartikler, sportsutstyr og biler har vært høy.

Figur 3.12. Grensepasseringer. Totalt antall personbiler retning Norge og Sverige. 7-dagers glidende snitt

I 2020 var årsveksten i varehandelen på 0,8 prosent. Nivået var betydelig høyere enn før pandemien ved inngangen til 2021. For å dempe smittetrykket under smittebølgen tidlig i 2021, holdt mange kommuner butikker og kjøpesentre stengt. Dermed var utviklingen i næringen svak ut 1. kvartal 2021. Med gjenåpningen i april og mai steg varehandelen kraftig. Gjennom hele året, også perioden med stengte butikker, har næringen hatt rekordhøy aktivitet. Bruttoproduktet i 2021 var mer enn 5 prosent høyere enn i 2020. Veksten i varehandelen utgjorde ett av de største enkeltbidragene til den samlede veksten i BNP for Fastlands-Norge i 2021.

Tjenestenæringer ellers

Innhenting i de fire hardt rammede tjenestenæringene overnatting og servering, transport, forretningsmessig tjenesteyting, og kultur, underholdning og annen tjenesteyting utgjorde om lag 0,4 prosentpoeng av den samlede årsveksten i BNP for Fastlands-Norge. Til sammenligning trakk disse næringene, isolert sett, ned Fastlands-BNP over 2 prosentpoeng i 2020. Dermed er bidraget til oppgangen i 2021 langt mindre enn til nedgangen i 2020, ettersom aktiviteten i disse næringene fortsatt var lav i deler av 2021. Varehandelens bidrag til veksten i 2021 er om lag like stort som de fire hardt rammede næringene sammenlagt.

Blant tjenestenæringene var det helse- og omsorgstjenester som bidro mest til veksten i BNP for Fastlands-Norge i 2021, mye på grunn av lav aktivitet i deler av 2020. Næringen har betydelige innslag av offentlige tjenester og omtales nærmere i kapit-

tel 3.3. I tillegg har flere andre tjenestenæringer hatt forholdsvis normal drift og vekst i 2021. Den store vekstnæringen informasjon og kommunikasjon, som på det jevne har vokst gjennom pandemien, steg 5,4 prosent i 2021. Dette utgjorde et stort bidrag til oppgangen på fastlandet. Også innen næringene eiendomsdrift, finansiell tjenesteyting og faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting økte bruttoproduktet.

Investeringene i tjenestenæringene

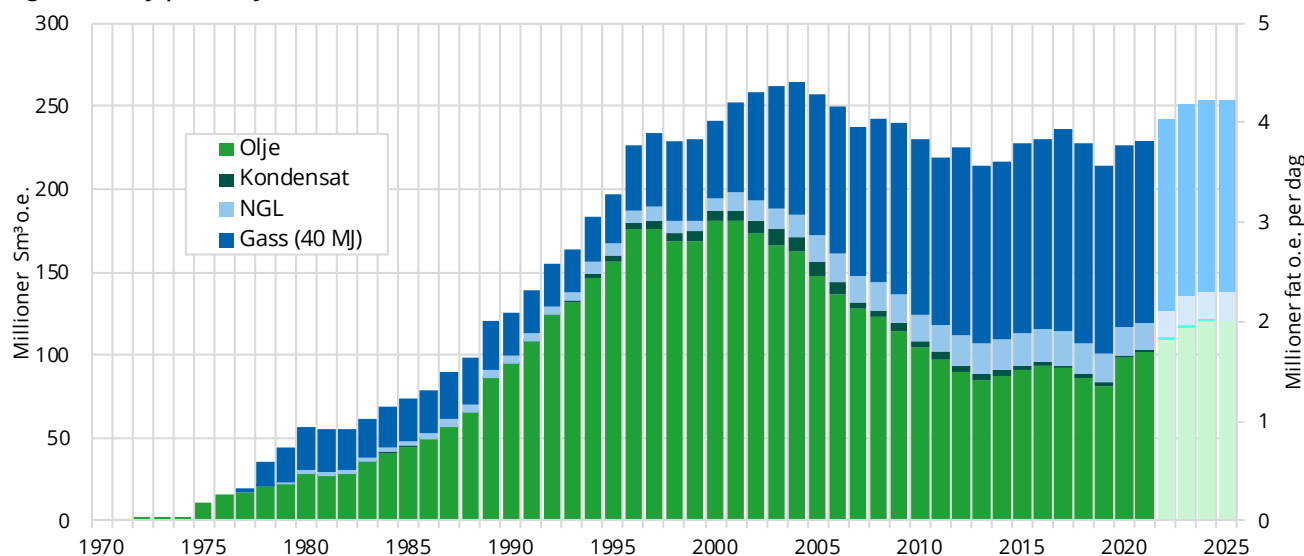
Foreløpige tall for investeringene i tjenestenæringene viste en vekst på 5,6 prosent på årsbasis i 2021, vist i figur 3.10. En sterk investeringsvekst på over 20 prosent innen varehandelen bidro til den samlede økningen. Utenom varehandelen er kildegrunnlaget for å beregne investeringene i tjenestenæringene svakt, og de foreløpige tallene er derfor usikre.

Petroleumsvirksomhet og utenriks sjøfart

Produksjonen i utvinningsnæringen har i liten grad blitt påvirket av pandemien. Produksjonskuttene i olje som regjeringen vedtok i 2020, sammen med OPEC-landene, ble trappet ned. Fire nye felt ble satt i produksjon i 2021, i tillegg ble feltet Yme gjenåpnet, slik at 94 felt var i drift ved utgangen av året. De nye feltene er for små til å gjøre et stort utslag på aktivitetene i olje- og gassproduksjonen på norsk sokkel, som var på 232 millioner standardkubikkmeter i 2021, mot 229 millioner i 2020.

Volumet i utvinningsnæringen fortsatte å vokse i 2021 men ikke i et like høyt tempo som i 2020, som

Figur 3.13. Oljeproduksjon, 1970-2025

Kilde: Oljedirektoratet

var det første hele året med produksjon på storfeltet Johan Sverdrup. Oljen hadde en volumvekst på 3,1 prosent i 2021, mens naturgassen nær sagt utviklet seg flatt. Likevel er produksjonen av naturgass størst, med 25 prosent større volum målt i standardkubikkmeter enn oljeproduksjonen. Det var noen svingninger i produksjonen gjennom året grunnet tekniske problemer og produksjonsstans i 2. og 3. kvartal. Samtidig ble gassproduksjonen trappet opp på grunn av den gunstige prisutviklingen.

Volumveksten i petroleumsvirksomheten i 2021 var forholdsvis dempet, men prisen på naturgass og råolje har vokst kraftig. Målt i løpende priser steg bruttoproduktet i utvinningsnæringen 156 prosent i 2021, ettersom næringen hadde en prisvekst på olje og gass på 151 prosent. Det er den største årsveksten siden oljekrisen på 70-tallet. Gassprisen har steget særlig kraftig i 2021, over 50 prosent hvert kvartal, og 81,3 prosent i 4. kvartal alene. Verdiutviklingen i petroleumsvirksomheten trakk opp BNP i løpende priser hele 14,2 prosentpoeng. Prisutviklingen på naturgass omtales nærmere i kapittel 3.7.

Olje- og gassproduksjonen er svært kapitalintensiv og utbyggingsprosjekter tar flere år. Det var en nedgang i bruttoinvesteringer i utvinningsnæringene og rørtransport for året 2021 på 2,8 prosent, i faste priser. Selv om utviklingen kvartal for kvartal har vekslet mellom vekst og nedgang, har ikke investeringene samlet sett økt etter 3. kvartal 2020. Til tross for nedgangen i bruttoinvesteringer, økte

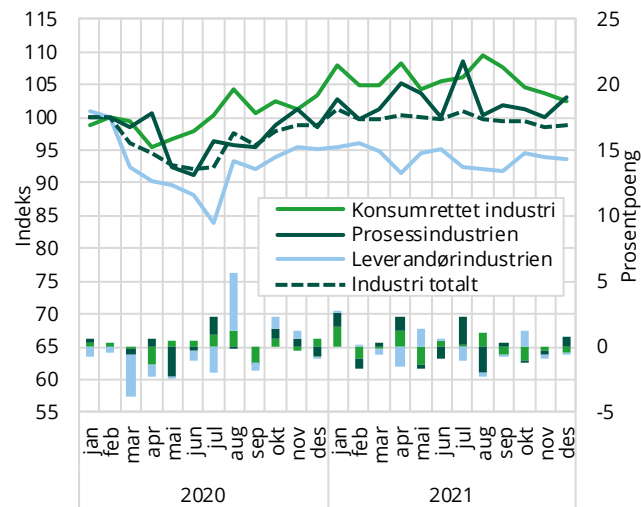
bruttoproduktet innen tjenester tilknyttet olje og gassutvinning 4,6 prosent i 2021. Dette kan ha sammenheng med at leteaktiviteten økte sterkt, og for denne investeringsarten kommer en større del av leveransene fra norske leverandører enn tilfellet er i f.eks. bygging av oljeutvinningsplattformer, der en så mindre aktivitet. Det var en kraftig vekst innen investeringer i feltevaluering og konseptstudier i 2021. Dette kommer som en direkte følge av oljepakken, omtalt i boks 2.2 i [Konjunkturten-densene 2021/1](#), fordi disse aktivitetene omfatter planleggingsaktivitet for nye utbygginger. Når så mange funn skal søke om Plan for utbygging av drift (PUD), altså godkjenning fra myndighetene for feltinvesteringer, med frist samme dato, fører det til en opphopning av disse typene aktivitet i både 2020 og 2021.

Utenriks sjøfart

Andre halvdel av 2020 var markert av en generell oppgang i internasjonal handel etter koronafallet. Bruttoproduktet i utenriks sjøfart speilet denne utviklingen, og steg kraftig i 1. kvartal 2021, målt i volum. Videre gjennom 2021 holdt utenriks sjøfart det høye nivået, slik at årsveksten fra 2020 kom på 15,9 prosent. I andre halvdel av 2021 steg også internasjonale fraktpriser. Dermed vokste verdien av bruttoproduktet innen utenriks sjøfart hele 40 prosent i 3. kvartal alene. Målt i løpende priser var årsveksten i utenriks sjøfart 29 prosent.

Investeringene i utenriks sjøfart falt over 60 prosent i 2021. De samlede investeringsbeløpene i næringen er små, og nye investeringer er få, men

Figur 3.14. Industri. Måned. Sesongjustert. Indeksert volumutvikling, februar 2020=100 (t.v) og prosentpoeng bidrag til samlet industriutvikling fra foregående periode (t.h.)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

relativt store, slik at investeringene i næringen er svært volatile, også på årsbasis.

Industri og bergverk

Bruttoproduktet innen industri og bergverk vokste 3,0 prosent i fra 2020 til 2021. Etter det kraftige fallet i 2020 har industrien samlet sett hentet seg inn til et nivå 0,5 prosent høyere enn i 2019. Likevel var utviklingen for industrien forholdsvis svak gjennom året, og den høye årsveksten skyldes delvis overheng etter oppgangen i annen halvdel av 2020.

Bergverksdriften gikk ned 0,8 prosent på årsbasis i 2021. Aktiviteten falt tidlig på året, og utviklet seg svakt fram til 4. kvartal. Siden forrige kvartalspublisering har bergverksdriften blitt revidert, og endte dermed med en mindre nedgang enn tidligere anslått.

I pandemiens første fase falt aktiviteten i industrien. På årsbasis var nedgangen 2,5 prosent i 2020. Koronasjokket forårsaket forstyrrelser i globale produksjonsskjeder og fall i global etterspørsel etter noen industrivarer. Reiserestriksjonene førte til knapphet på utenlandsk arbeidskraft. I 2020 falt oljeprisen brått i en periode, og ordreinngangen til delen av industrien rettet mot oljenæringen gikk ned. I andre halvdel av 2020 hentet industrien seg samlet sett inn til et nivå nær før pandemien.

Oppgangen i industrien fortsatte i begynnelsen av 2021. Videre gjennom året har trenden vært svakt negativ, og industrien har etter hvert hatt flere

korona-relaterte utfordringer. Ifølge [SSBs konjunkturbarometer for industri og bergverk](#) meldte norske industriledere tidlig i 2021 om produksjonsvekst og gode utsikter, men i andre halvdel av 2021 meldte også en økende andel industriledere om knapp tilgang på utenlandsk arbeidskraft og råstoff. Utover i 2021 har det vært høye kostnader på containerfrakt, logistikkproblemer og forsinkelser i importen av noen viktige råvarer som elektroniske komponenter og stål. Prisene har steget på noen innsatsfaktorer, som elektrisk kraft. Fra 2. til 4. kvartal gikk aktiviteten i industrien svakt ned. Aktiviteten i slutten av 2021 var lavere enn i begynnelsen av året.

Industrien kan grovt sett deles inn i tre segmenter: Eksportrettet industri, også kalt tradisjonell industri, konsumrettet industri, som er industrien rettet mot husholdningene, og leverandørindustrien, som leverer varer til oljenæringen.³ Ved inngangen til 2021 hadde den konsumrettede industrien vokst til et høyere nivå enn før pandemien. Eksportrettet industri hadde også hentet seg inn. Leverandørindustrien var derimot fortsatt kraftig redusert. Alle delene av industrien har vokst i 2021 sammenlignet med året før, men i svært ulik størrelsesorden. Konsum- og eksportrettet industri vokste henholdsvis 5,4 og 4,2 prosent. Leverandørindustrien vokste kun beskjedne 0,4 prosent, og nivået var fortsatt over 5 prosent lavere enn i 2019.

Konsumrettet industri

Konsumrettet industri står for størsteparten av industriveksten gjennom pandemien. Sammenlignet med de andre industrigrenene var fallet i begynnelsen av 2020 mer dempet. Deretter har aktiviteten i konsumrettet industri vokst kvartal for kvartal fram til og med 3. kvartal 2021. I 4. kvartal gikk aktiviteten ned i nær 4 prosent.

Alle deler av konsumrettet industri vokste i 2021, men størstedelen av den samlede økningen gjennom pandemien kan tilskrives næringsmiddelindustrien, som er den største enkeltnæringen i norsk industri. Husholdningenes etterspørsel etter næringsmidler har vært høy, men vel så viktig er

³ Eksportrettet industri omfatter blant annet produksjonen av metaller, mineraler, kjemiske og farmasøytiske varer, gummi, plast og papir. Konsumrettet industri omfatter blant annet produksjonen av næringsmidler, tekstiler, trevarer og møbler. Leverandørindustrien omfatter blant annet produksjonen av metallvarer, maskiner og utstyr, transportmidler og plattformer.

det at 2021 var et godt år for både det tradisjonelle fisket og for fiskeoppdrett. Oppgangen innen næringsmiddelindustrien i 2021 skyldes derfor for en stor del kraftig vekst innen bearbeiding av fisk. Den svake utviklingen i konsumrettet industri mot slutten av 2021 kan også føres tilbake til næringsmiddelindustrien, blant annet fordi sesongens fangst og utslakting av makrell kom i 3. kvartal, som er tidligere enn vanlig.

Både møbelindustrien og trelast- og trevareindustrien har vokst i 2021. Husholdningenes etterspørsel etter bygg, møbler og interiør har vært høy gjennom pandemien, samtidig som trevirke har vært mangelvare på verdensmarkedet. Dermed har etterspørselen etter norsk hogst og trevareproduksjon vært høy. Knappheten på trevarer har slått ut i høy pris, slik at verdien i trevareindustrien har gått kraftig opp. Utviklingen i prisen på trevarer og tømmer gjennom pandemien omtales nærmere kapittel 3.7, og i tekstboks 3.1 i [Konjunkturtendensen 2021/4](#).

Eksportrettet industri

Bruttoproduktet innen tradisjonell eksportrettet industri falt mer enn konsumrettet industri i 2020, og har ikke vokst like kraftig i 2021. Den høye årsveksten skyldes dermed til dels det lave nivået i deler av 2020.

De fleste delene av eksportrettet industri vokste mellom 2020 og 2021. Produksjonen av farmasøytiske råvarer og preparater, metaller, gummi- og plastprodukter, og kjemiske råvarer bidrar til veksten, men produksjonen av ikke-metallholdige mineraler har utviklet seg svakt.

I likhet med konsumrettet industri har den tradisjonelle industrien vokst sammenhengende hvert kvartal siden 2. kvartal 2020, men bruttoproduktet falt i 4. kvartal 2021. Det var produksjonen av farmasøytiske varer som trakk ned mot slutten av året, etter høy aktivitet i hele resten av 2021.

Prisene på flere eksportrettede industrivarer har steget kraftig i 2021. Den enkeltstående industrien som hadde høyest prisvekst var raffineringssnæringen, som henger sammen med prisveksten på råolje, som er næringens viktigste innsatsfaktor. Utfordringer på verdensmarkedet i 2021 har medført både lang leveringstid, dyrere containerfrakt, og mangel på råstoff, som har presset opp prisene

på flere andre varer. Metall-, kjemisk-, og gummi- og plastindustri har siden 2. kvartal 2021 opplevd en betydelig prisvekst på sine salgsvarer.

Leverandørindustrien

Leverandørindustrien til oljenæringen ble hardest rammet av koronafallet tidlig i 2020, og har hatt en flat utvikling i 2021, se figur 3.14. Bruttoproduktet i leverandørnæringen vokste i begynnelsen av 2021, men aktiviteten falt både i 2. og 3. kvartal. Produksjon og reparasjon av maskiner og elektrisk utstyr, båter og borerigger falt i perioden. I 4. kvartal var det igjen økt aktivitet innen flere av industrinæringenes som gikk ned i de foregående kvartalene.

Det er flere årsaker til den svake utviklingen i leverandørindustrien. Innreiserestriksjoner har gjort det vanskelig å dekke behovet for innleid, utenlandsk arbeidskraft med spisskompetanse. Verftsnaeringen jobber i stor grad prosjektbasert. I perioder med fylte ordrebøker er næringen avhengig av innleid arbeidskraft for å ta unna produksjonstoppene. I tillegg har utfordringene på verdensmarkedet medført knapphet og lang leveringstid på enkelte halvfabrikata, deriblant elektroniske komponenter.

Aktiviteten gikk ned innen bygging av oljeplattformer i 2021. Dette skyldes at flere utbygginger kom i produksjon i løpet av 2021, og at investeringene på disse dermed ble faset ut. I tillegg hadde utbyggingene av Johan Sverdrup fase 2 og Johan Castberg sin investeringstopp før 2021, og det var klart lavere investeringer på disse i 2021 enn i 2020.

Investeringene i industri og bergverksdrift

Investeringene i industri og bergverksdrift økte 2,0 prosent i 2021, mye på grunn av en sterk oppgang for industrien i 4. kvartal. Innen bergverksdriften er investeringene små, men disse vokste over 7 prosent i 2021.

Næringene i eksportrettet industri bidro mest til den samlede veksten, med en økning på 9 prosent i 2021. To større prosjekt med lang tidshorisont i metallindustrien bidro mye til denne veksten. Investeringer i denne delen av industrien er preget av få og store investeringsprosjekter, noe som gjør utviklingen mer volatil.

På årsbasis vokste investeringene i leverandørindustrien over 7 prosent. Oppgangen var sterkest

innen produksjon av elektrisk utstyr, som ble trukket opp av høye investeringer i en ny batterifabrikk.

Innen konsumrettet industri falt investeringene over 11 prosent i 2021. Flere store investeringsprosjekter innen bearbeiding av fisk ble ferdigstilt i 2020, og investeringene innen bearbeiding falt dermed med nær 40 prosent. Det var en liten investeringsvekst i næringsmidlene utenom fisk i 2021, som dempet den samlede nedgangen noe.

Annen vareproduksjon

Aggregatet annen vareproduksjon omfatter primærnæringene, produksjon og distribusjon av elektrisk kraft og bygge- og anleggsvirksomheten. Deler av annen vareproduksjon har vært forholdsvis uanfektet av koronapandemien, og preges av ikke-konjunkturelle forhold. Mellom 2019 og 2020 hadde aggregatet nær sagt flat utvikling. For norsk fisk var 2021 et godt år, og knapphet på det internasjonale markedet har økt etterspørselen etter norsk kraft og tømmer. Jordbruket og bygge- og anleggsvirksomheten har på sin side hatt noen vedvarende utfordringer tilknyttet koronapandemien. Samlet sett steg bruttoproduktet i annen vareproduksjon 2,9 prosent fra 2020 til 2021.

Primærnæringene

Primærnæringene hadde en sterk utvikling i 2021, med en økning i bruttoproduktet fra 2020 til 2021 på 8 prosent, og det høyeste nivået siden 2014. Aktiviteten i skogbruket har ikke vært høyere siden 2002, og vokste 12 prosent. Det tradisjonelle fisket økte 8 prosent og hadde sitt høyeste bruttoprodukt på 11 år. Med en årsvekst på 11 prosent var akvakulturen på sitt høyeste på seks år. Jordbruket hadde på sin side flat utvikling fra 2020 til 2021.

Fiske og akvakultur hadde et historisk godt år i 2021. Næringene har tilpasset seg endringene i markedene mellom dagligvare og restaurant- og hotell som pandemien har forårsaket. Etterspørselen etter næringsmidler, inkludert fisk har vært høy. Mer bruk av fisk på hjemmekjøkkenet, økning i take-away og økt etterspørsel etter norsk fisk på det internasjonale markedet har bidratt til dette. Nesten all produsert laks og ørret går til eksport, men noe går først til innenlandsk bearbeiding. For akvakultur startet året svakt som følge av strenge koronarestriksjoner og nedstenging av restauranter og hoteller. Nedtrappingen av tiltakene utover året bidro til en sterk økning i salget av fisk og

eksportrekorder for norsk sjømat. Akvakulturnæringen avsluttet året også sterkt med høye nivåer i november og desember. Tall fra [Utenrikshandel med varer](#) viser at eksporten av laks var rekordhøy i 2021 med 2,7 millioner tonn.

Samlet sett var det tradisjonelle fisket svært godt i 2021. Kvotene for torsk, makrell og sild økte fra 2020 til 2021 med henholdsvis 25, 42 og 24 prosent. Dette er fiskeslagene i Norge som har størst verdi, hvor torsken er størst. Årsforløpet innen fiske og fangst preges i stor grad av ikke-konjunkturelle forhold som sesong og vær. I 2021 kom makrellfisket tidlig, noe som påvirket måneds- og kvartalsutviklingen i BNP for Fastlands-Norge gjennom høsten. Dette omtales nærmere i boks 3.2 i [Konjunkturtendensene 2021/4](#). Tall for 4. kvartal viser sterk nedgang i tradisjonelt fiske. Dette skyldes i stor grad makrellen som ble fisket kvartalet før.

Knappheten på trevarer på verdensmarkedet har medført rekordhøy prisvekst og høy etterspørsel etter norsk tømmer i 2021. For å møte den høye etterspørselen har hogsten i Norge i 2021 blitt skalert opp til betydelig høyere nivåer enn året før. Samlet sett har bruttoproduktet i skogbruksnæringen økt i 2021, men bildet er blandet i ulike deler av næringen. Mens etterspørselen etter sagtømmer har vokst kraftig, har det vært store lagre og lave priser på massevirke. Hogstvolumet steg svært kraftig i 1. kvartal 2021, og veksten fortsatte i god takt både i 2. og 3. kvartal. Mot slutten av året har aktiviteten gått noe ned. Ettersom prisen på tømmer har steget gjennom 2021, økte verdien av hogsten mer enn volumet. Mens volumet innen skogbruksnæringen økte 12 prosent i 2021, har verdien vokst over 31 prosent.

2021 har vært krevende for jordbruket. Næringen har hatt utfordringer knyttet til tilgang på sesongarbeidere, og økende priser på viktige innsatsvarer som kraftfôr, gjødsel og strøm. Likevel holdt produksjonsvolumet seg på samme nivå som i 2020. Foreløpige tall viser at produksjonen av både melk og kjøtt økte, mens det var en redusert produksjon av korn. På grunn av høy etterspørsel og stengte grenser var det tomme reguleringslagre for kjøtt for første gang siden 2015. Samtidig ble frukthøsten den beste på flere år, som følge av gode vekstvilkår, en varm høst og god produksjon fra nydyrkede felt.

Kraftnæringene

Bruttoproduktet i elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning gikk opp 3,1 prosent i 2021. Kraftproduksjonen var på 157 TWh i 2021, en økning på 1,9 prosent fra 2020. Dette er den høyeste årsproduksjonen av kraft i Norge som noen gang er registrert. Den høye kraftproduksjonen i 2021 henger sammen med det rekordhøye strømforbruket i Norge, og høy eksport av kraft.

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) rapporterer at ved starten av året var fyllingsgraden i vannmagasinene høy, som følge av lavt kraftforbruk og mye nedbør i 2020. Mindre tilsig enn normalt gjennom 2021 og høy vannkraftproduksjon ga lavere fyllingsgrad siste halvdel av året, i perioder nær historisk minimum.⁴

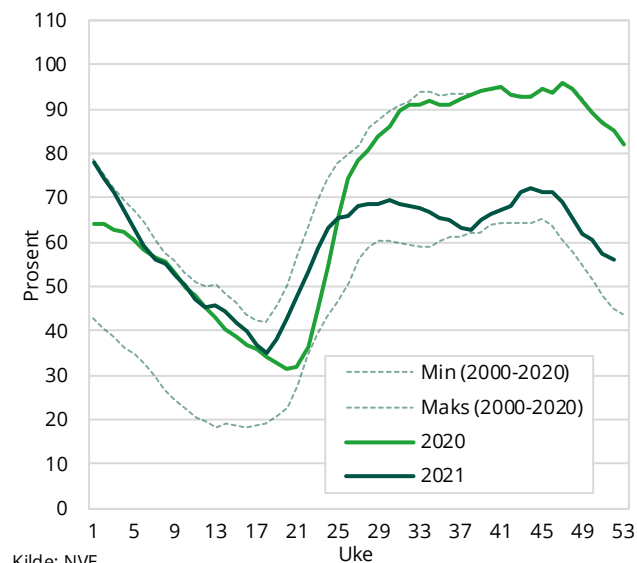
Det har vært høye kraftpriser i 2021, spesielt i sørlige Norge, hvor prisen har vært rekordhøy. I 2020 var det derimot rekordlave priser. Områdene i sør er tett koblet til det europeiske kraftmarkedet. NVE peker på høye gasspriser på kontinentet og mindre nedbør enn vanlig sør i Norge som viktige årsaker til de høye prisene i sør. I Midt- og Nord-Norge var nedbørsmengden mer normal, og dette kombinert med nettbegrensninger mellom nord og sør gjorde at det ble et tydelig prisskille innad i landet. På grunn av den svært kraftige prisveksten på elektrisk kraft, ble verdien av bruttoproduktet elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning mer enn doblet i 2021. Verdien av krafteksporten vokste også kraftig.

Bygg og anlegg

Bruttoproduktet i bygge- og anleggsvirksomheten vokste samlet sett 1,2 prosent i 2021. Næringen har klart seg relativt bra sammenlignet med andre næringer, til tross for en rekke utfordringer knyttet til pandemien, særlig i første halvdel av 2021. Aktiviteten bedret seg i løpet av året, og i 4. kvartal steg bruttoproduktet 2,3 prosent justert for normal sesongvariasjon.

I 2020 etablerte Byggenæringens Landsforening (BNL) en bransjestandard for smittevern på byggeplasser. Gjennom pandemien har standarden blitt oppdatert i tråd med smittetrykket og krav og råd fra myndighetene. Som følge av dette har mange

Figur 3.15. Fyllingsgrad i norske vannmagasiner. 2020 og 2021

Kilde: NVE

byggeplasser klart å holde aktiviteten oppe, selv med pålegg om smitteverntiltak i perioder.

Bygge- og anleggsvirksomheten benytter mye faglært utenlandsk arbeidskraft. I følge BNL er det om lag 70 000 utenlandske arbeidstakere i bygge- og anleggsnæringen. Knapphet på faglært arbeidskraft fra utlandet har dermed vært en vedvarende utfordring i bygg og anlegg gjennom pandemien, dette omtales nærmere i kapittel 3.4. Knapphet på faglært arbeidskraft fra utlandet har dermed vært en vedvarende utfordring i bygg og anlegg gjennom pandemien.

Samtidig har de stengte grensene hatt konsekvenser for vareflyten. Knapphet på råvarer og byggevarer samt sterk prisoppgang preget næringen i 2021, se avsnitt 3.7. Ifølge bransjeforeninger har flere bedrifter meldt om forsinkelser og kansellering av leveranser, blant annet på grunn av mangel på byggevarer og råvarer.

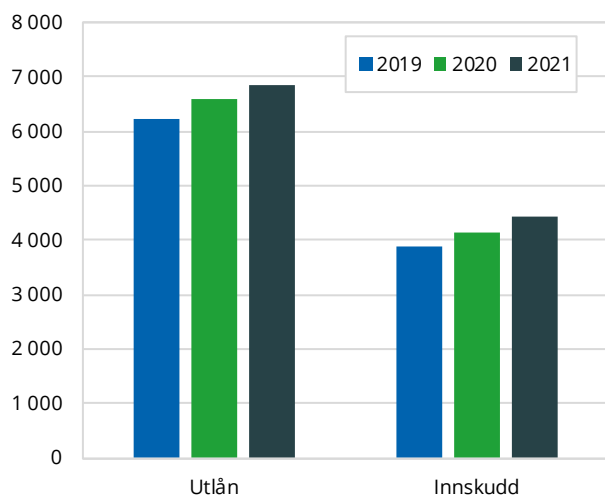
Investeringene i annen vareproduksjon

Investeringene i annen vareproduksjon hadde en negativ trend gjennom året, og falt kvartal for kvartal fram til 4. kvartal. På årsbasis falt dermed investeringene 6,1 prosent i 2021.

Fiskenæringene hadde en høy investeringsvekst, som dempet den samlede nedgangen, men investeringene innen fiske og akvakultur er få og store, og dermed volatile, selv på årsbasis. Investeringene i bygg og anlegg er anslått til en vekst på om lag

⁴ NFV (2022) Kraftsituasjonen Fjerde kvartal og året 2021 https://www.nve.no/media/13338/kvartalsrapportq4_2021.pdf

Figur 3.16. Utlån og innskudd i bank og kredittforetak, 2019 - 2021. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå

1 prosent, og bidro dermed også til å dempe den samlede nedgangen.

Investeringene i kraftnæringene gikk kraftig ned i 2021, både i produksjonsleddet og i distribusjonsleddet. Fallet var størst i produksjonsleddet grunnet redusert utbyggingen av ny produksjonskapasitet, spesielt innen vindkraft der mange store prosjekter har blitt ferdigstilt. Nedgangen i distribusjonsleddet har kommet etter flere oppgraderinger i strømmettet de siste årene. Investeringsnedgangen innen kraftnæringene utgjør størstedelen av nedgangen for annen vareproduksjon samlet sett.

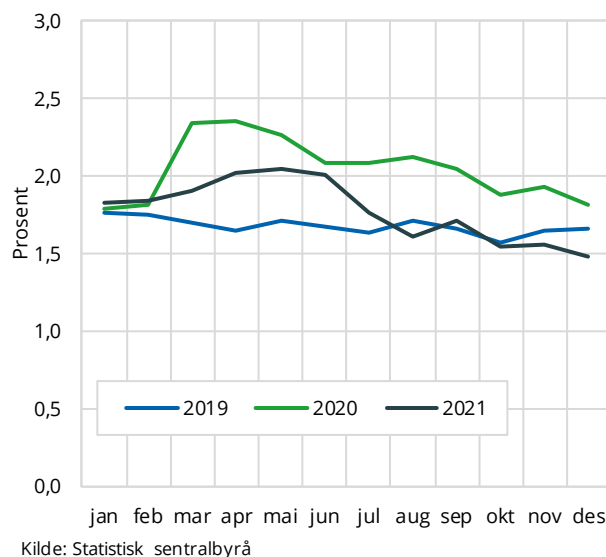
Finansnæringene

Finansielle foretak produserer ulike tjenester innen bank- og kredittvirksomhet, liv- og skadeforsikring, pensjonskasser og andre finansielle tjenester. Foreløpige tall fra nasjonalregnskapet viser at bruttoproduktet innen finansielle tjenester økte 1,7 prosent i 2021 målt i faste priser.

Aktiviteten innenfor finansnæringene måles på flere områder ved bruk av arbeidskraftstall fra A-ordningen. Denne informasjonen viser at aktiviteten i liv- og skadeforsikring, samt andre finansielle tjenester økte 2,2 prosent i 2021. Disse beregningene er foreløpige og må betraktes som usikre inntil endelig årsregnskap foreligger.

Det produseres også tjenester som foretakene ikke tar seg direkte betalt for. De finansielle foretakene skaffer seg blant annet inntekter ved rentemarginer. Med det menes at finansinstitusjonene har lavere rente på innskudd enn på utlån. Siden det er

Figur 3.17. Utlånsmargin. 2019-2021. Måned

Kilde: Statistisk sentralbyrå

knyttet administrasjon og ressursbruk til disse indirekte målte bank- og finanstjenestene, betraktes de som produksjon i finansinstitusjonene og kalles indirekte målte bank- og finanstjenester i nasjonalregnskapet.

Indirekte målte banktjenester økte 4,2 prosent i 2021 målt i faste priser. Dette henger sammen med en oppgang i både innskudds- og utlånsbeholdninger, vist i figur 3.16. I 2021 økte innskuddene nesten 300 milliarder kroner, tilsvarende en vekst på 7,2 prosent. I samme periode økte utlån om lag 220 milliarder kroner, som tilsier en vekst på 3,7 prosent.

Rentemargin

Banker og kredittforetaks utlånsmarginer ble redusert i 2021. I 2020 lå utlånsmarginen i snitt på om lag 2 prosentpoeng over referanserenten⁵, mens den i 2021 i snitt lå på om lag 1,8 prosentpoeng, se figur 3.17. Målt i løpende priser falt indirekte målte banktjenester 7,2 prosent som en følge av lavere marginer på utlån. Marginen på utlån var mot slutten av 2021 på samme nivå som i 2019.

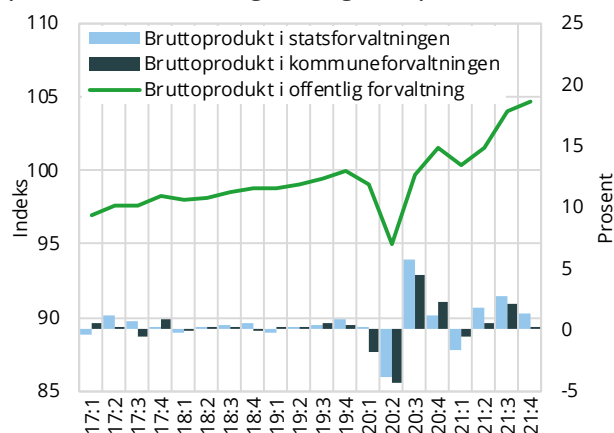
3.3. Offentlig forvaltning

Produksjon i offentlig forvaltning

For året sett under ett steg bruttoproduktet i offentlig forvaltning 3,9 prosent. Oppgangen var om lag lik i stats- og kommuneforvaltningen. Det var

⁵ SSB benytter Norwegian Interbank Offered Rate (Nibor) med tre måneders løpetid som referanserente. For mer informasjon om Nibor, se: <https://www.referanserenter.no/om-nore-og-nibor/>

Figur 3.18. Bruttoprodukt i offentlig forvaltning (t.v.), statlig og kommunalt bruttoprodukt (t.h.). Faste 2019-priser. Kvartal. Indeksert volumutvikling, 4. kvartal 2019 = 100 (t.v.) og prosentvis volumendring fra foregående periode (t.h.)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

færre aktivitetshemmende restriksjoner i 2021 enn i 2020, da aktiviteten falt 0,5 prosent.

De strenge restriksjonene i begynnelsen av 2021 reduserte aktiviteten i store deler av offentlig forvaltning. Blant disse var det særlig helse-, undervisning-, kultur- og kollektiv trafikkjenester som ble påvirket. Aktiviteten falt i 1. kvartal, men fra april og utover høsten ble mange av restriksjonene lempet på, og aktiviteten tok seg opp igjen. Økt smittetrykk og innføring av nye restriksjoner dempet igjen aktiviteten i offentlig forvaltning mot slutten av året.

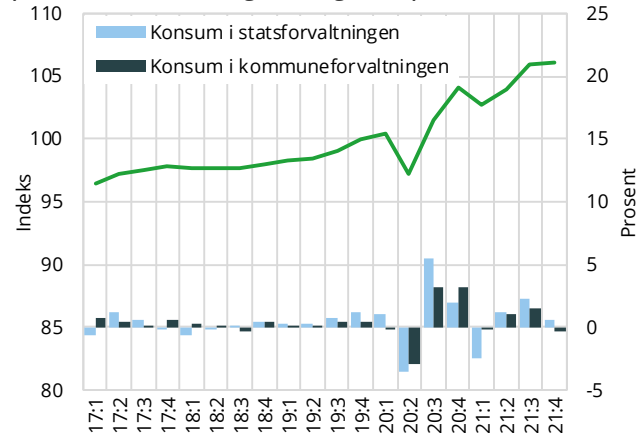
Utviklingen i offentlig forvaltning gjennom 2021 var i stor grad drevet av høyere aktivitet i statsforvaltningen. Aktiviteten ved sykehusene var lav i deler av 2020 og i begynnelsen av 2021, men steg utover våren og sommeren. I desember ble aktiviteten igjen dempet. Oslo universitetssykehus (OUS) rapporterer at aktiviteten i 2021 har vært betydelig påvirket av koronasituasjonen. Det rapporteres om færre innlagte med infeksjoner, pasienter som avlyser planlagte behandlinger, og redusert kapasitet som følge av koronarestriksjoner.

I kommuneforvaltningen var det særlig omsorgstjenester, barnehager og SFO som førte til nedgangen i begynnelsen av året og økningen på høsten. Utviklingen innen kulturtjenester varierte også i tråd med gjeldende smitteverntiltak for museer og biblioteker gjennom året.

Offentlig konsum

Konsumet i offentlig forvaltning består både av egenproduksjon og av varer og tjenester som

Figur 3.19. Konsum i offentlig forvaltning (t.v.), statlig og kommunalt konsum (t.h.). Faste 2019-priser. Kvartal. Indeksert volumutvikling, 4. kvartal 2019 = 100 (t.v.) og prosentvis volumendring fra foregående periode (t.h.)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

kjøpes fra privat sektor. Samlet konsum i offentlig forvaltning steg 3,9 prosent i 2021. Tidlig på året falt konsumet i statsforvaltningen på grunn av lav aktivitet ved sykehusene. Mer normalisert drift gjennom sommeren og høsten trakk deretter opp konsumet. Statlig konsum ble i tillegg trukket opp av økt konsum av undervisningstjenester i løpet av året. For 2021 økte det statlige konsumet 3 prosent.

Kommunalt konsum vokste 4,6 prosent i 2021. Mye av konsumveksten kan tilskrives kjøp av vaksiner, koronavaksinering, testing og smittesporing. Lettelser i smitteverntiltak og mer normalisert drift av kommunale kulturinstitusjoner som museer og biblioteker gjennom sommeren bidro også til å trekke opp det kommunale konsumet.

I offentlig forvaltning vokste lønnskostnadene i overkant av 4 prosent i 2021. Lønnskostnadene vokste i både stat- og kommuneforvaltningen, og det var særlig helseforetakene og de kommunale omsorgstjenestene som bidro til veksten. Dette må sees i sammenheng med veksten i de utførte timeverkene i disse næringene. På samme måte som for 2020 har staten gjennom 2021 kompensert arbeidsgivere for koronarelatert fravær. Vanligvis plikter arbeidsgiver å betale sykelønn til arbeidstakeren de første 16 dagene av fraværperioden. Under pandemien har denne perioden blitt avkortet, hvilket har bidratt til å redusere lønnskostnadene.

Offentlige investeringer

Foreløpige tall viser at investeringene i offentlig forvaltning var på om lag 222 milliarder kroner, en

økning på 1,9 prosent fra året før. Nivået var dermed historisk høyt. Det samlede investeringsnivået var fordelt på stat og kommune med henholdsvis 136 og 86 milliarder kroner. I volum sank derimot de offentlige investeringene 3,1, prosent, etter å ha falt året før også. Prisveksten på investeringsarbeider har vært høy i 2021, blant annet grunnet oppgang i byggekostnadene.

Det var i hovedsak kommuneforvaltningen som trakk ned investeringene i offentlig forvaltning. Det var lavere investeringsaktivitet innenfor tjenestedområder som omsorg, undervisning og vann, avløp og renovasjon. Nedgangen er imidlertid fra et høyt investeringsnivå, der mange investeringsprosjekter nå er ferdigstilt. I statsforvaltningen var det også nedgang i investeringene. Lavere veiinvesteringer og store undervisningsprosjekter som ble ferdigstilt i 2020 trekker investeringsaktiviteten ned. Nye Oslo universitetssykehus og nytt sykehus i Drammen er noen av de store utviklings- og byggeprosjektene for Helse Sør-Øst. Disse bidrar til å trekke opp investeringene i statsforvaltningen. Det er også store investeringer i helse Vest, med blant annet nytt sykehus i Stavanger, nytt barne- og ungdomssykehus i Bergen og nye sykehusbygg i Haugesund. Nye kampfly-leveranser bidro også til å dempe den samlede nedgangen.

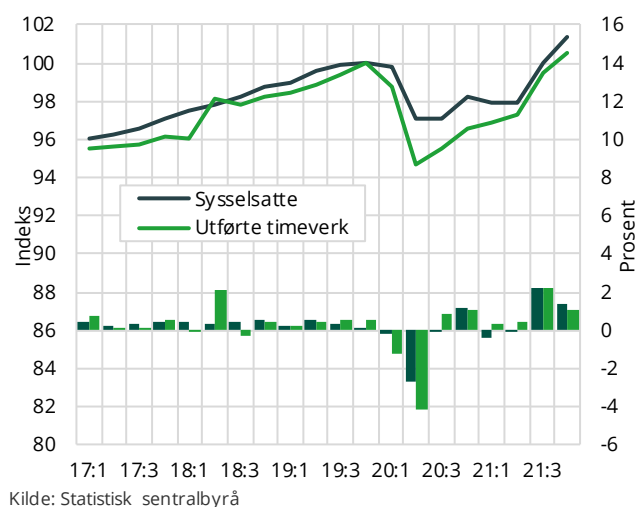
3.4. Arbeidsmarkedet

Sysselsetting

Den foreløpige årsveksten i antall sysselsatte personer i 2021 er på 1,2 prosent. Til sammenligning falt sysselsettingen 1,5 prosent i 2020. Det var særlig helse- og omsorgstjenester sammen med varehandelsnæringen og tjenester tilknyttet IKT- og informasjonstjenester som trakk opp den samlede sysselsettingen. Sammenlignet med 4. kvartal 2019, før pandemien, var antallet sysselsatte 1,4 prosent høyere i 4. kvartal 2021.

I årets første kvartal falt den samlede sysselsettingen, særlig innen overnattings- og serveringsvirksomhet og kultur, underholdning og annen tjenesteyting. Nedgangen i 1. kvartal må sees i sammenheng med smitteøkningen, tiltakene og omfanget av permitteringer som startet allerede mot slutten av 2020. En lønnskaker som er permittert på heltid regnes i nasjonalregnskapet som sysselsatt i inntil 90 dager etter startdatoen for permitteringen. Varer permitteringsperioden

Figur 3.20. Sysselsatte og utførte timeverk. Kvartal. Prosentvis volumendring fra foregående periode (t.h.) og indeksert utvikling, 4. kvartal 2019 = 100 (t.v.)

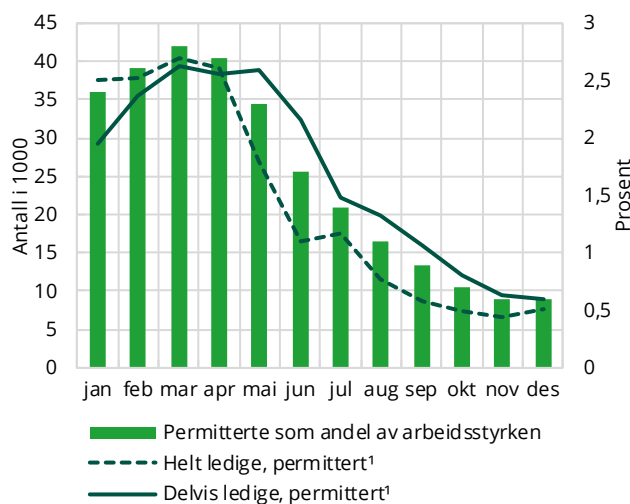

utover 90 dager vil lønnskakeren ikke lengre inngå i statistikken. Permitterte på deltid regnes derimot alltid som sysselsatte uavhengig av varighet på permitteringen.

Da smitteverntiltakene ble trappet ned kom flere tilbake i jobb. Sysselsettingen tok seg ikke opp før mot slutten av 2. kvartal, som samlet sett ga en flat utvikling fra kvartalet før. Antallet sysselsatte vokste markert i 3. kvartal og videre inn i 4. kvartal. De hardt rammede tjenestenæringene, særlig overnatting og servering, kultur og underholdning, og forretningsmessig tjenesteyting drev veksten i andre halvdel av 2021. Sysselsettingen gikk også opp i bygge- og anleggsvirksomheten og deler av industrien mot slutten av året.

Til tross for at sysselsettingen ved utgangen av 2021 lå på et høyere nivå enn før pandemiens utbrudd, og grensene etter hvert har åpnet, har mange ikke-bosatte lønnskakere ikke kommet tilbake til Norge. Tall fra statistikken [Antall arbeidsforhold og lønn](#) viser at antallet ikke-bosatte lønnskakere var lavere i 2021 enn i 2020, og kraftig redusert fra 2019. I 4. kvartal 2021 var det over 17 prosent færre ikke-bosatte lønnskakere enn i samme kvartal i 2019. Statistikken viser at for økonomien som helhet utgjorde de ikke-bosatte om lag 3,5 prosent av lønnskakerne samlet sett i 2019. For noen næringer, deriblant bygge- og anleggsvirksomheten, industrien og forretningsmessig tjenesteyting, sto de ikke-bosatte for en betydelig større andel. Nedgangen i ikke-bosatt arbeidskraft har vært hemmende for aktiviteten i disse nærin-

Figur 3.21. Søkt eller vedtatt dagpenger under permittering i 2021, antall i 1000 (t.v.) og som prosentandel av arbeidsstyrken (t.h.). Måned.

Kilde: NAV

gene gjennom pandemien, og vil muligens dempe den videre utviklingen, ettersom den øvrige sysselsettingen allerede er på et høyt nivå.

Utførte timeverk

Foreløpige nasjonalregnskapstall viser at antall utførte timeverk økte med 2,4 prosent i 2021, etter et fall på 2,1 prosent i 2020. En stor del av veksten skyldes en kraftig økning i timeverkene i helse- og omsorg på nær 4 prosent. Varehandelen og informasjon og kommunikasjon bidro også til å trekke opp de utførte timeverkene for året. Til tross for et likt antall virkedager i 2020 og 2021, vokste timeverkene mer enn sysselsettingen. Dette indikerer at det ble jobbet mer blant de sysselsatte i 2021 enn i 2020. Den større veksten i timeverkene sammenlignet med sysselsettingen må også sees i sammenheng med at timeverkene falt mer i 2020.

Første halvdel av 2021 var preget av strenge smitteverntiltak og et stort omfang av permitteringer. Tall fra NAV viser at permitterte som andel av arbeidsstyrken økte fra januar til mars, vist i figur 3.21. Veksten var størst i deltidspermitterte. Antallet heltidspermitterte økte også, men noe svakere. I mars var antallet permitterte som andel av arbeidsstyrken på over 2,5 prosent. Økningen i permitteringer bidro til å trekke ned de utførte timeverkene i 1. kvartal. Det var spesielt timeverkene innen overnattings- og serveringsvirksomheten, kultur- og transportvirksomheten som gikk ned. De utførte timeverkene vokste noe i 1. kvartal, men en god del svakere enn kvartalet i

forveien. Omfanget av permitteringer falt markert gjennom 2. og 3. kvartal ettersom gjenåpningen la til rette for at aktiviteten i en del tjenestenæringer kunne ta seg opp. De utførte timeverkene vokste 0,4 prosent i 2. kvartal og 2,3 prosent i 3. kvartal. I 3. kvartal vokste de utførte timeverkene i overnattings- og serveringsvirksomheten i overkant av 36 prosent. Timeverkene innen kultur, underholdning og annen tjenesteyting og varehandelen gikk også opp. I slutten av 4. kvartal bredte smitten igjen om seg i Norge, og nye tiltak ble iverksatt. Tiltakene begrenset timeverkene spesielt i overnattings- og serveringsvirksomhet og i kultur, underholdning og annen tjenesteyting i siste del av kvartalet. Likevel vokste de utførte timeverkene 1,1 prosent i 4. kvartal 2021, særlig trukket opp av bygge- og anleggsvirksomhet og forretningsmessig tjenesteyting. Ved utgangen av 2021 hadde de utførte timeverkene omsider passert nivået i 4. kvartal 2019.

Årslønn

Den gjennomsnittlige årslønnen for økonomien samlet sett vokste 3,5 prosent fra 2020 til 2021. Den relativt sterke veksten må sees i sammenheng med de store endringene i arbeidsmarkedet som oppstod som følge av pandemien og den høye etterspørselen etter arbeidskraft fra i fjor sommer. Økte utbetalinger av bonus bidro også til å trekke opp årslønnsveksten.

Årslønnsveksten var høyere for markedsrettet virksomhet enn for offentlig forvaltning. For offentlig forvaltning var årslønnsveksten 2,7 prosent, mens den for øvrige virksomheter sett under ett var 3,9 prosent. Blant større næringer i markedsrettet virksomhet var veksten størst innen næringen faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting med en årslønnsvekst på 5,5 prosent. Årslønnsveksten i varehandelen var også over gjennomsnittet med en vekst på 4,6 prosent. Årslønnsveksten for industrien var 3,2 prosent.

3.5. Husholdningene

Disponibel realinntekt

Husholdningenes disponible inntekt økte 5,7 prosent, og anslås til 1 670 milliarder kroner i 2021. Regnet per innbygger var den disponible inntekten om lag 293 800 kroner, en oppgang på 5,1 prosent fra året før. Disponibel realinntekt, som er korrigert for prisvekst på husholdningenes konsum, økte 2,9

prosent.⁶ I gjennomsnitt har disponibel realinntekt vokst 2,6 prosent årlig de siste 10 årene, men med en del variasjon fra år til år.

Lønnsinntektene utgjør den største delen av disponibel realinntekt. Etter en nedgang i 2020, økte lønnsinntektene og realveksten er anslått til 3,5 prosent i 2021. Pensjoner og stønader hadde en sterk oppgang i 2020, men holdt seg nær uendret i 2021. Arbeidsløshetsstønadene falt, mens alderspensjon fra folketrygden økte. Realveksten i formuesinntektene var på 13,8 i 2021 og bidro også til oppgangen i disponibel realinntekt. Dette skyldes i stor grad økte aksjeutbytter i 2021.

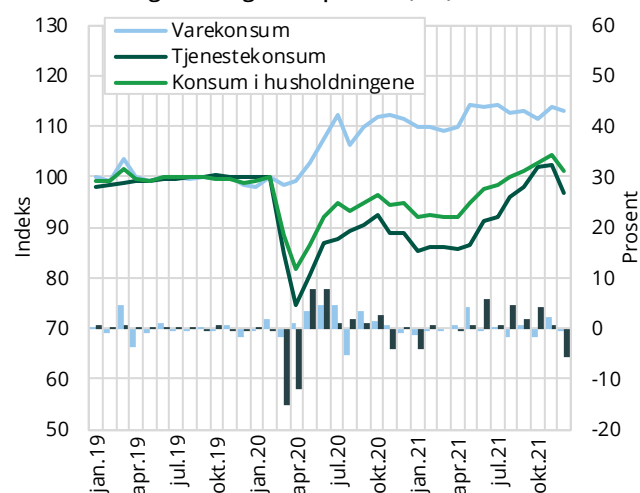
Skatt av inntekt og formue hadde en realoppgang på 3,6 prosent, og bidro dermed med å dempe oppgangen i disponibel realinntekt. Det var særlig inntektsskatten som økte i 2021, mens fellesskattene falt. Formuesutgiftene hadde en betydelig nedgang, og bidro på den andre siden til å trekke opp disponibel realinntekt.

Konsum i husholdningene

Siden mars 2020 har det vært store endringer i husholdningenes konsum. Tjenestekonsumet har vært lavt både på grunn av pålegg fra myndighetene og selvregulering i befolkningen. Samtidig har de stengte grensene forårsaket et kraftig fall i grensehandelen og i utenlandsreiser. Dermed har etterspørselen etter norske varer økt. I 2020 var husholdningenes varekonsum for første gang siden 2012 høyere enn tjenestekonsumet. Veksten i varekonsumet har imidlertid vært mindre enn fallet i tjenestekonsumet, slik at samlet konsum i husholdningene var lavt ved inngangen til 2021. I løpet av 2021, etter hvert som samfunnet åpnet, begynte husholdningenes konsum av tjenester å ta seg opp. I 4. kvartal lå tjenestekonsumet høyere enn i 4. kvartal 2019, det siste kvartalet før pandemien inntraff. Varekonsumet har på sin side holdt seg høyt gjennom 2021.

I deler av 1. kvartal var ikke-essensielle butikker i flere kommuner stengt, som førte til en sterk nedgang i varekonsumet. Samtidig falt tjeneste-

Figur 3.22. Konsum i husholdningene, vare- og tjenestekonsum (t.v.) Faste 2019-priser. Måned. Indeksert volumutvikling. Februar 2020 = 100 (t.v.) og prosentvis volumendring fra foregående periode (t.h.)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

konsumet som følge av de strenge restriksjonene på blant annet hotell- og restauranttjenester og fritidstjenester. I løpet av 2. kvartal ble mange smitteverntiltak lettet på. Butikkene åpnet, skjenkeforbudet og andre tiltak på serveringssteder ble opphevet i flere kommuner. Husholdningenes varekonsum vokste kraftig. Utviklingen i 3. kvartal speilet gjenåpningen av samfunnet, og det var spesielt sterk vekst i tjenestekonsumgruppene som opplevde det største fallet under pandemien. Krav om bordplassering og sosial distansering, samt restriksjoner på adgang til serveringssteder ble opphevet. Samtidig kom også lettelsener i reiserestriksjonene. Påbudet om hjemmekontor ble opphevet, noe som førte til økt bruk av passasjertransporttjenester. Restriksjonene på kulturaktiviteter ble fjernet og det var en kraftig vekst konsumet av fritidstjenester.

I oktober og november 2021 fortsatte konsumet å øke, men i desember ble det innført nye smitteverntiltak. Dette rammet særlig konsumet av hotell- og restauranttjenester, fritidstjenester og passasjertransport. Samlet sett økte tjenestekonsumet 5,2 prosent i 4. kvartal, særlig drevet av veksten i fritidstjenestene og passasjertransport. Varekonsumet falt 0,5 prosent i 4. kvartal. Det var særlig mat- og drikkevarer som bidro til nedgangen, som kan sees i sammenheng med økt konsum ved serveringssteder. Konsum av elektrisitet og klær bidro også til nedgangen.

⁶ Det er her deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdningene. I 2021 vokste denne med 2,7 prosent, altså noe mindre enn oppgangen i konsumprisindeksen som var på 3,5 prosent. Forskjellene skyldes flere forhold, men det viktigste var den sterke prisnedgangen på indirekte målte bank- og finanstjenester (FISIM). FISIM er inkludert i nasjonalregnskapet, men ikke i konsumprisindeksen.

Tabell 3.2. Husholdninger. Inntekter og utgifter¹. Milliarder kroner²

	Løpende priser		Realvekst. Prosent ³		Bidrag til vekst i disponibel realinntekt. Prosentpoeng	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Inntekter	2 393	2 519	1,3	2,5	2,0	3,8
Lønn ⁴	1 362	1 448	-0,8	3,5	-0,7	3,0
Driftsresultat	110	112	-4,2	-1,5	-0,3	-0,1
Formuesinntekter	147	172	-5,0	13,8	-0,5	1,3
herav: mottatt aksjeutbytte	82	102	-0,5	21,3	0,0	1,1
Pensjoner og stønader	652	671	8,3	0,2	3,2	0,1
Andre inntekter	121	117	4,6	-5,9	0,3	-0,5
Utgifter	812	849	0,0	1,7	0,0	-0,9
Skatt av inntekt og formue	416	442	2,3	3,6	-0,6	-0,9
Formuesutgifter	108	95	-13,8	-14,5	1,1	1,0
Medlemspremier	160	167	0,9	1,8	-0,1	-0,2
Andre utgifter	129	145	5,4	9,1	-0,4	-0,7
Disponibel inntekt	1 580	1 670	2,0	2,9		
Korr. sparing i pensj.fond	74	85				
Konsum	1 422	1 531				
Sparing	233	224				
Kapitaloverføringer, netto	0,1	0,0				
Nettorealinvesteringer	84	93				
Nettofinansinvestering	148	131				
Memo:						
Sparerate	14,1	12,8				
Nettofinansinvesteringsrate	9,0	7,5				
Inntekter per innbygger	444 784	465 795	0,7	1,9		
Utgifter per innbygger	151 008	156 931	-0,6	1,2		
Disponibel inntekt per innbygger	293 776	308 865	1,4	2,4		

¹ I tabellen vises tall for sektoren husholdninger. Tidligere omfattet tallene også sektoren ideelle organisasjoner.

² På grunn av avrunding summerer ikke underkomponentene seg nøyaktig opp til totaltallene.

³ Nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger er brukt som deflator (2015=1).

⁴ Lønn er eksklusive avgift til folketrygden og pensjonspremier

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Samlet anslås konsumet i husholdningene til 1 531 milliarder kroner i 2021, og utgjorde 36,9 prosent av nominelt BNP. Dette tilsvarer en vekst i konsumet på 7,7 prosent fra 2020 til 2021 i løpende priser. Målt i faste priser var det en oppgang på 4,8 prosent, som er den høyeste veksten siden 2007. Konsumet økte dermed med 67,6 milliarder målt i faste 2019-kroner. Likevel var konsumet på årsbasis fortsatt 1,8 prosent lavere i 2021 enn i 2019 målt i faste priser.

Varekonsumet økte 5,7 prosent i 2021. Veksten var særlig drevet av kjøp av biler, særlig elbiler. Ifølge Opplysningsrådet for veitrafikken (OFV) var det rekordsalg av biler i 2021, med en vekst på hele 24,7 prosent i antall nye personbiler. Dette kan sees i sammenheng med lave nivåer i deler av 2020 grunnet forsinkede leveranser av enkelte bilmerker til

importørene som følge av midlertidig produksjonsstans ved noen bilfabrikker. Samtidig har husholdningene spart mye i løpet av pandemien. Gjenåpningen av samfunnet førte til en vekst på over 12 prosent i kjøp av klær og sko, etter en lang periode med hjemmekontor og få sosiale sammenkomster. Konsumet av mat- og alkoholfrie drikkevarer økte over 3 prosent i 2021. Kjøp av alkohol og tobakk økte også 2,5 prosent. Gjennom pandemien har konsumet av mat- og drikkevarer vært høyt. Den høye årsveksten skyldes dermed dels at konsumet til sammenligning var lavt i januar-mars 2020. Elektrisitetskonsumet bidro også til oppgangen, og skyldes spesielt en sterk oppgang i årets første kvartal. Netthandelen, som har vært høy gjennom pandemien, økte 24,2 prosent i 2021, målt i faste priser. Veksten var størst det første halvåret, etter som butikker holdt stengt i deler av landet.

Tjenestekonsumet steg 4,2 prosent i 2021, og skyldes i stor grad konsumgruppene som var hardt rammet av pandemien i 2020 og tidlig i 2021. Deriblant fritidstjenester, og hotell- og overnattings-tjenester. Etter en nedgang på nærmere 23 prosent i 2020, steg konsumet av hotell- og serveringstjenester 7,8 prosent i 2021. Barnehager og andre personlige tjenester, herunder omsorgstjenester, og hår- og skjønnhetspleie, bidro også til veksten i tjenestekonsumet. Konsumet av disse tjenestene gikk kraftig ned i 2020, og har tatt seg betydelig opp i 2021. Økt konsum av husleie, som også inkluderer verdien av å bo i egen bolig, vokste 2,2 prosent fra 2020 til 2021.

Nordmenns konsum i utlandet og utlendingers konsum i Norge har ligget lavt siden begynnelsen av pandemien. Til tross for at reiserestriksjonene ble lettet utover i 2021 og utenlandskonsumet tok seg opp i andre halvdel av året, var nivået fortsatt lavt ved utgangen av 2021. På årsbasis gikk nordmenns konsum i utlandet ned 8,9 prosent fra 2020 til 2021. Utlendingers konsum i Norge falt 5 prosent. Nedgangen på årsbasis skyldes i all hovedsak de høye nivåene i begynnelsen av 2020, før pandemien inntraff.

Sparing

Sparing defineres i nasjonalregnskapet som husholdningenes disponible inntekt fratrukket konsumutgiftene, korrigert for husholdningenes endringer i pensjonsrettigheter.⁷ Fra 2020 til 2021 falt husholdningenes sparing 3,6 prosent, og er foreløpig beregnet til 224 milliarder kroner. Av dette er 85 milliarder oppbygging av pensjonsrettigheter. Sparing per innbygger var på om lag 41 500 kroner. Spareraten falt fra det historisk høye nivået i 2020, fra 14,1 til 12,8 prosent i 2021. Likevel er spareren langt høyere enn før pandemien.

Noe av husholdningenes sparing blir brukt til realinvesteringer, i hovedsak i egen bolig. I 2021 vokste husholdningenes boliginvesteringer 2,6 prosent i faste priser. I løpende priser økte boliginvesteringene 9,3 prosent og utgjorde 211 milliarder kroner. Høy boligprisvekst og lav rente gjennom pandemien har løftet etterspørselen etter nyinvesteringer i

boliger. Den høye prisstigningen på materialkostnader til boligbygging har dempet veksten noe.

3.6. Utenriksregnskapet

I 2021 økte eksporten betydelig. Volumveksten for total eksport kom på 4,8 prosent på årsbasis. Importen økte på sin side 2,0 prosent målt i volum. Tradisjonelle varer trekker samlet eksportvolum mest opp på årsbasis. Både tjenesteeksporten og -importen har vært lav siden begynnelsen av pandemien, særlig på grunn av lav aktivitet innen reisetrafikken. Vekst i importen av tradisjonelle varer sto for hele veksten i samlet import. Volumet i tjenesteimporten falt derimot videre i 2021, fra det allerede lave nivået i 2020.

2021 har vært preget av kraftig prisvekst på mange varer, men prisen på varene Norge selger steg langt mer enn prisene på varene vi kjøper. Målt i løpende priser vokste eksporten hele 57 prosent. Prisveksten på naturgass, råolje og elektrisk kraft forklarer en stor del av verdiutviklingen. Importen økte kun 6,9 prosent i løpende priser. I 2021 opplevde Norge derfor en betydelig styrking av vare- og tjenestebalansen, og en bedring av bytteforholdet overfor utlandet.

Eksport og import i faste priser

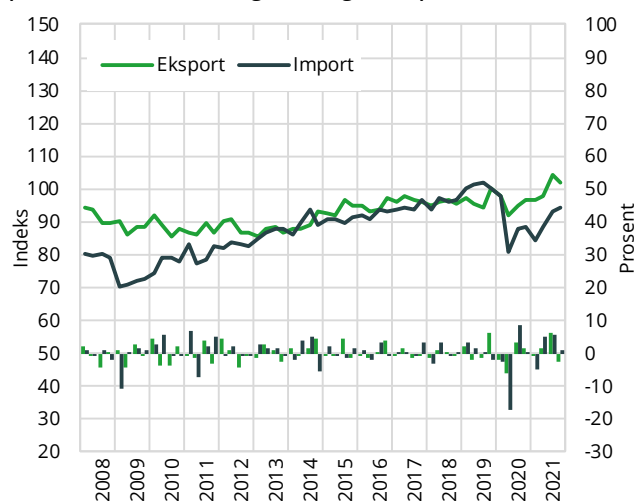
Siden fallet i 2. kvartal 2020 har eksporten vokst på det jevne, og volumet var høyere enn før pandemien ved inngangen til 2021. Veksten fortsatte i 2021, særlig i 3. kvartal. Eksporten av naturgass økte, drevet av den høye etterspørselen i Europa, og den gunstige prisutviklingen som har preget andre halvdel av 2021. Det gode fisket i 3. kvartal slo ut i høyere fiskeeksport. Eksporten av reisetrafikk og luftfart tok seg opp kraftig på grunn av lettelsene i reiserestriksjonene som kom i perioden.

I 4. kvartal gikk eksporten ned 2,6 prosent totalt, men volumet var fortsatt på et høyt nivå. Både tradisjonelle varer og olje og gass falt, mens veksten i tjenestene fortsatte, drevet av videre innhenting i reisetrafikk og luftfart. Eksport av fisk og fiskeprodukter bidro sterkest til nedgangen i eksporten av tradisjonelle varer i fjerde kvartal. Selv om olje- og gaseksporten gikk ned i kvartalet, viser desember-tallene en oppgang på over 6 prosent.

Til tross for at eksporten av tradisjonelle varer gikk ned mot slutten av året, kom årsveksten på hele 6,7 prosent, målt i volum. Den kraftige årsveksten

⁷ Husholdningene opparbeider seg pensjonsrettigheter gjennom arbeidslivet. Disse er bundet opp i kollektive pensjonsordninger, og oppsparte beløp blir gradvis frigjort ved pensjonering. Opptjent beløp kan ikke fritt disponeres av husholdningene og inngår derfor ikke i disponibel inntekt men regnes som en del av sparingen.

Figur 3.23. Eksport og import. Faste 2019-priser. Kvartal. Indeksert volumutvikling, 4. kvartal 2019 = 100 (t.v.) og prosentvis volumendring fra foregående periode (t.h.)

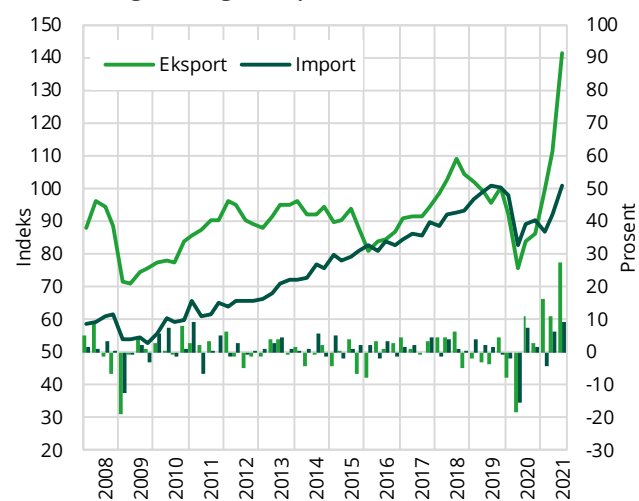

Kilde: Statistisk sentralbyrå

skyldes i stor grad det store fallet i eksporten av tradisjonelle varer i første halvdel av 2020. I volum bidrar økningen for tradisjonelle varer mer enn råolje og naturgass til veksten i samlet vareeksport gjennom 2021. For året sett under ett var det nærings- og nytelsesmidler og metaller som trakk opp tradisjonelle varer mest, på grunn av gjenåpningen og høy etterspørsel etter råvarer på verdensmarkedet. Tjenesteeksporten vokste 4,0 prosent på årsbasis, hovedsakelig på grunn av innhenting i reisetrafikken og luftfarten i andre halvdel av året. Eksporten av olje og gass vokste 2,8 prosent målt i volum.

Vareimporten økte 4,3 prosent i 2021. De viktigste bidragene til vareimport kom fra høyere import av biler, data- og elektronikk og skipsfartens driftsutgifter i utlandet. Større importvolumer av slike produkter må sees i sammenheng med det høye varekonsumet i husholdningene under pandemien. Tjenesteimporten falt på sin side 3,5 prosent. Sammensetningen av vareimporten var i liten grad endret sammenlignet med året før, mens tjenesteimporten i noen grad viste koronarelaterte endringer. Reisetrafikken var ned 8,9 prosent i 2021, som kommer på toppen av fallet på 77,6 prosent i 2020. Nivået for import av reisetrafikktjenester ligger derfor på et historisk lavt nivå. Nedgangen i samlet tjenesteimport fra 2020 til 2021 skyldes dels at nivået var høyt i begynnelsen av 2020, før pandemien inntraff. Mot slutten av 2021 tok tjenesteimporten seg opp, og vokste 13,2 prosent i 4. kvartal, målt i volum. Lettelser i reiserestriksjonene ga en betyde-

Figur 3.24. Eksport og import. Løpende priser. Kvartal. Indeksert verdiutvikling, 4. kvartal 2019 = 100 (t.v.) og prosentvis verdiendring fra foregående periode (t.h.)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

lig vekst i importen av reisetrafikk. Til tross for den store prosentvise veksten var nivået fremdeles lavt.

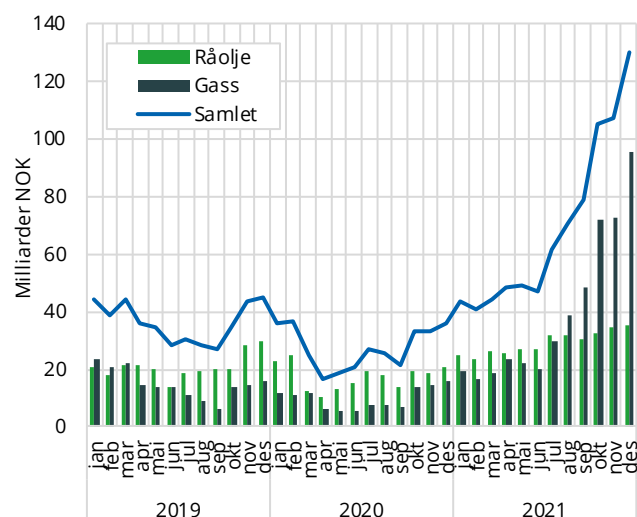
Eksport og import i løpende priser

Det samlede overskuddet på handelsbalansen har steget kraftig gjennom 2021, og kom på godt over 500 milliarder samlet sett. I 4. kvartal 2021 alene viser foreløpige tall et handelsoverskudd på nær 250 milliarder, som er det høyeste handelsoverskuddet Norge har hatt overfor utlandet i et enkelt kvartal noensinne.

2021 har vært markert av høy prisvekst, men prisene på varer og tjenester som Norge eksporterer har hatt en mye høyere gjennomsnittlig prisoppgang enn varer og tjenester som vi importerer. Norges Banks importveide kronekursindeks viser en viss styrkelse av norske kroner relativt til handelspartnernes valutaer fra 2020 til 2021. Høyere priser på landets eksportvarer og en sterkere krone gjør at Norges bytteforhold overfor utlandet er betydelig styrket. Vi får nå langt flere importprodukter igjen for eksporten.

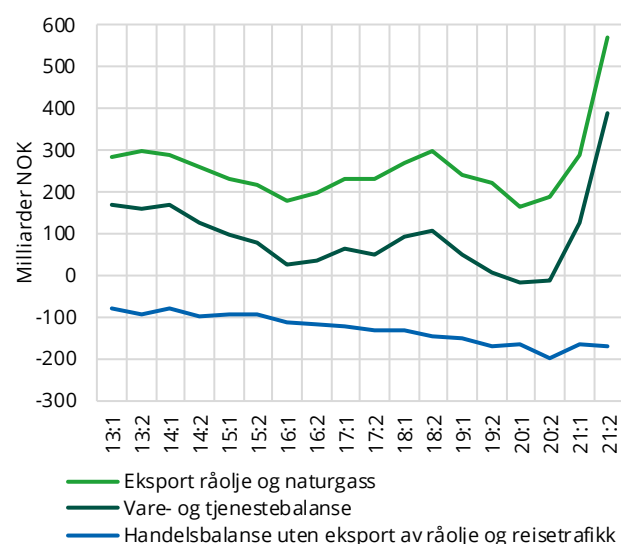
I all hovedsak er det den kraftige prisveksten på naturgass og råolje som løfter de samlede eksportinntektene. Inntektene fra olje og gass vises i figur 3.25. I tillegg har eksportprisen steget på flere tradisjonelle varer som Norge eksporterer, deriblant elektrisk kraft, metaller og utenriks sjøfart. Prisbildet for eksporten i 2021 omtales nærmere i kapittel 3.7.

Figur 3.25. Eksport av råolje og gass. Måned. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 3.26. Handelsbalanse og eksport av råolje og naturgass. Halvår. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Ettersom Norge også importerer en del metaller, har prisstigningen i 2021 også slått ut på kostnads-siden for Norge. Maskiner, elektrisk utstyr og næringsmidler trekker også opp den samlede verdien av importen i 2021, men størrelsesordenen er langt mindre enn for eksportinntektene. Samlet sett økte eksporten i løpende priser med om lag 620 milliarder i 2021, mens importen kun økte med nær 80 milliarder. Ser man bort fra olje og gass, og reisetrafikken som fortsatt er kraftig påvirket av koronapandemien, har handelsunderskuddet ligget nokså stabilt mellom -100 og -200 milliarder kroner, vist i figur 3.26. Samtidig må omfanget på underskuddet ses i sammenheng med et betydelig og stadig økende overskudd på rente- og stønadsbalansen,

Tabell 3.3. Bruttostørrelser i Norges drifts- og kapitalregnskap overfor utlandet i løpende milliarder kroner¹

	2019	2020	2021
Eksport i alt	1292	1100	1723
Tradisjonelle varer	434	409	493
Råolje og naturgass	463	353	862
Skip, plattformer og fly	12	9	14
Tjenester	383	329	354
Import i alt	1239	1128	1206
Tradisjonelle varer	736	748	831
Råolje og naturgass	24	17	19
Skip, plattformer og fly	36	36	33
Tjenester	443	327	323
Vare- og tjenestebalansen	53	-29	516
Inntekter fra utlandet	430	359	388
Lønn	5	6	6
Renter	150	138	110
Aksjeutbytte mv.	246	220	272
Reinvestert fortjeneste	-17	-56	-56
Løpende overføringer	47	52	56
Utgifter til utlandet	380	293	268
Lønn	41	36	34
Renter	105	73	57
Aksjeutbytte mv.	117	95	82
Reinvestert fortjeneste	11	-33	-33
Løpende offentlige overføringer	46	51	53
Andre løpende overføringer	60	71	74
Rente- og stønadsbalansen	79	90	143
Driftsbalansen overfor utlandet	132	61	659
Kapitaloverføringer mv., netto	1	1	1
Netto finansinvestering	131	60	658

¹ Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding

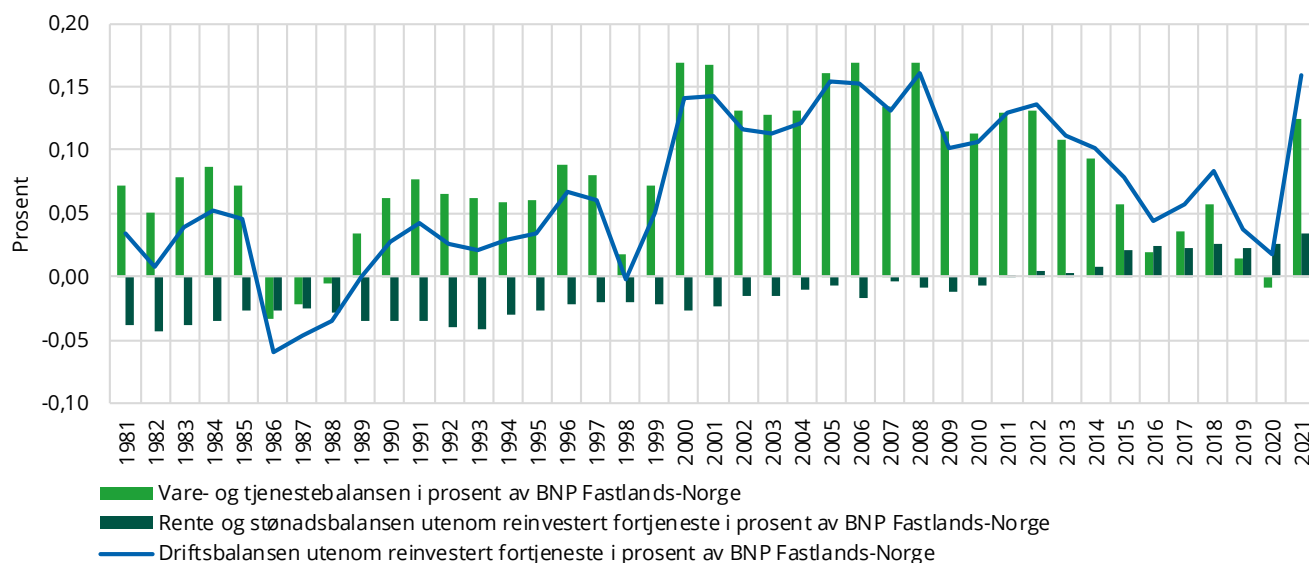
Kilde: Statistisk sentralbyrå

som følge av høye rente- og utbytteinntekter fra oljefondet.

Rente- og stønadsbalansen

Norge har andre inntekter og utgifter overfor utlandet enn de som følger av eksport og import av varer og tjenester. Denne delen av utenriksregnskapet kalles ofte rente- og stønadsbalansen, og består av primær- og sekundærinntekter. Primærinntekter er avkastning på arbeid og kapital, altså lønnsinntekter og formuesinntekter. Sekundærinntekter er overføringer, blant annet i form av skatter, trygd, stønader og pensjon. Foreløpige tall viser at rente- og stønadsbalansen når netto reinvestert fortjeneste er holdt utenfor endte med et overskudd på 143 milliarder kroner i 2021. Dette er en oppgang på litt under 54 milliarder kroner fra året før.

Figur 3.27 Netto inntektstransaksjoner for Norge i prosent av BNP for Fastlands-Norge

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Det er flere regnskapsposter som bidrar til dette, men den klart viktigste årsaken er at utbetalt aksjeutbytte til utlandet har hatt en sterk nedgang samtidig som tilsvarende transaksjoner fra utlandet til Norge har økt betydelig. Netto vokser utbytteinntektene med 64 milliarder kroner. Utbytteinntektene deles i utbytter fra porteføljeeinvesteringer og direkteinvesteringer. Netto utbytter fra porteføljeeinvesteringer, som domineres av SPU, var lite endret fra 2020 til 2021. Netto utbytter fra direkteinvesteringer vokser derimot kraftig, særlig trukket opp av petroleum og telekommunikasjon. Bruttoproduktet i utvinningsnæringen falt bratt fra 2019 til 2020 som følge av lave olje- og gasspriser som den gang resulterte i lave utbytter. I 2021 ble det motsatt, men med større kraft. De svært høye prisene på olje og gass på verdensmarkedet, særlig mot slutten av året, løftet selskapenes driftsresultater og evne til å betale ut høye utbytter. For Norges del var inntektene fra utlandet langt høyere enn utgiftene til utlandet for direkteinvesteringer.

Norges renteinntekter fra utlandet falt om lag 28 milliarder kroner målt mot fjoråret. Særlig foretak i ikke-finansiell sektor sammen med SPU fikk lavere renteinntekter. Renteutgiftene til utlandet var på om lag 57 milliarder, og falt dermed i underkant av 16 milliarder fra året før. Netto utgjorde endringene i rentestrømmer en nedgang på rundt 12 milliarder kroner fra 2020.

Når utbyttebetalingene går ned i direkteide selskaper, gir det grunnlag for en tilsvarende opp-

gang i reinvestert fortjeneste. I utenriksregnskapet beregnes reinvestert fortjeneste som differansen mellom driftsresultat og utbetalt utbytte. Anslagene for driftsresultat i utenlandske selskaper bygger på et knapt informasjonsgrunnlag, og må betraktes som usikre. De kan erfaringsmessig revideres forholdsvis mye. I utenriksregnskapet har man begynt å vise nettoposter som driftsresultat og rente- og stønadsbalanse både med og uten netto reinvestert fortjeneste. Hensikten er å lage en mer stabil størrelse for nettoinntekter fra utlandet som revideres i mindre grad fra periode til periode.

Lønn til utlandet er i hovedsak lønn til utenlandske personer på korttidsopphold i Norge, og er langt høyere enn lønn fra utlandet. Det skyldes at det er flere utlendinger som jobber i Norge enn nordmenn som jobber i utlandet i kortsiktige arbeidsforhold. Reiserestriksjonene og nedstengninger bidro til at det ble færre slike korttidsopphold under pandemien i 2020. Netto lønn til utlandet falt med 4,5 milliarder kroner fra 2019 til 2020. Situasjonen bedret seg heller ikke i 2021, og netto nominelle lønnsutgifter til utlandet falt dermed videre i overkant av 2 milliarder kroner fra 2020 til 2021.

Omvurderinger og Norges utenlandsformue

Summen av inntektene og utgiftene på handelsbalansen og på rente- og stønadsbalansen, tilsvarende Norges driftsbalanse overfor utlandet. I 2021 anslås denne til 658 milliarder kroner, opp fra 61 milliarder kroner i 2020. Disse tallene reflekterer

at fordi Norges inntekter fra utlandet til sammen var langt høyere enn utgifter og andre overføringer til utlandet opparbeidet vi oss en betydelig større netto formue i utlandet i løpet av året 2021.

I tillegg til inntektsstrømmer, er det også andre forhold og begivenheter som påvirker verdien av våre eiendeler i utlandet. Det samme gjelder selvfølgelig for verdien av utlendingers formue i Norge. I tillegg påvirker svingninger i valutakursene verdsettingen målt i norske kroner. For Norges del domineres slike svingninger av utviklingen i beholdningsverdien av Statens pensjonsfond utland (SPU). Markedsverdien av fondet er sterkt påvirket av utviklingen i finansmarkedene og kursendringer på investeringene i aksje- og rentepapirer. Slike omvurderinger, som altså i høy grad påvirker utviklingen i formuen, inngår altså ikke i definisjonen av inntekt i nasjonalregnskapet.

Oljefondet la 3. mars fram en rapport for året 2021 om avkastningen i fondet. Markedsverdien av SPU steg med 1 426 milliarder kroner i løpet av 2021, til tross for betydelige uttak til statsbudsjettet, og utgjorde 12 340 milliarder kroner ved utgangen av 2021. Samlet avkastning i fondet før gevinst/tap på valuta var 1 580 milliarder kroner i 2021. Avkastningen er riktignok volatil og endrer seg mye over tid på grunn av svingninger i de internasjonale finansmarkedene. I 2020 var samlet avkastning noe lavere, 1 070 milliarder kroner, mens i 2019 var avkastningen på hele 1 692 milliarder kroner. Av den samlede avkastningen i fondet på 1 580 milliarder kroner i 2021 er det i hovedsak rente- og utbytteinntekter samt inntekter på eiendomsinvesteringer, om lag 228 milliarder kroner, som inngår som inntekt i utenriksregnskapet. Gevinster på aksjer, obligasjoner, derivater og eiendom, som i 2021 utgjorde til sammen 1 580 milliarder kroner, betraktes som omvurderinger av formuen målt i landenes valuta. I tillegg kommer eventuelle gevinster og tap på valuta, som i 2021 utgjorde et begrenset beløp på -25 milliarder kroner. De store verdiøkningene i 2021 for aksjeporteføljen i oljefondet (samlet ca. 21 prosent) kan skyldes mange forhold, blant annet lave renter og annen aktiv virkemiddelbruk i sentralbankene.

3.7. Prisutviklingen i 2021

Under den kraftige nedgangen i økonomisk aktivitet tidlig i 2020, falt bruttonasjonalproduktet mer målt i løpende priser enn målt i volum, se figur 3.3.

Tabell 3.4. Prisindekser for hovedstørrelser i nasjonalregnskapet og noen andre viktige indikatorer. Prosentvis endring fra året før

	2020	2021
Bruttonasjonalprodukt	-3,6	16,9
Import	3,4	4,8
Offentlig og privat konsum	2,0	2,7
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	3,1	4,0
Eksport	-13,8	49,5
Memo:		
Årslønn	3,1	3,5
KPI	1,3	3,5
KPI-JAE	3,0	1,7
Importveid kursindeks	6,7	-5,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå

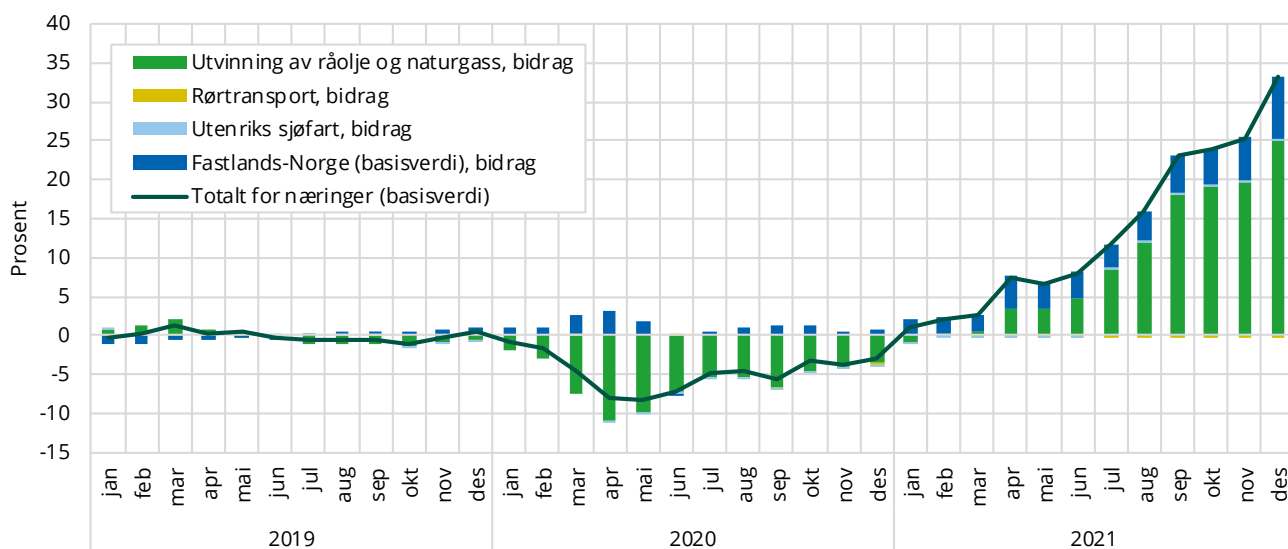
Denne utviklingen er fullstendig reversert, og ved utgangen av 2021 var den månedlige verdien av BNP om lag 35 prosent større enn i februar 2020. Den sterke prisstigningen på olje- og gass er den viktigste årsaken til den høye verdiveksten, men det har også vært høy prisvekst innen andre områder av norsk økonomi i 2021.

Prisutviklingen for noen hovedstørrelser i nasjonalregnskapet vises i tabell 3.4. Prisveksten i bruttonasjonalproduktet var 16,9 prosent i 2021, mot en prisnedgang på 3,6 prosent fra 2019 til 2020. Dette er den sterkeste prisveksten i bruttonasjonalproduktet som er målt siden serien begynte i 1970. Den skyldes i hovedsak kraftig prisvekst innen olje- og gassutvinning gjennom 2021 etter prisfallet i 2020, se figur 3.28. Prisveksten innen fastlandsnæringene har vært noe lavere, se figur 3.29. Det har vært en liknende utvikling innen elektrisitetsproduksjon som for olje- og gassutvinning, med relativt lave priser i 2020 etterfulgt av rekordhøye priser i 2021, særlig i desember. Det har også vært en kraftig prisoppgang i produksjonen av helse- og omsorgstjenester siden mars 2020. Dette kommer av at aktiviteten på sykehusene tidvis har vært lav uten at helseutgiftene har gått ned.

Prisoppgangen i 2021 var særlig sterk for eksport av varer og tjenester til utlandet, som økte med 49,5 prosent, etter en nedgang på knapt 14 prosent året før. Den høyeste årlige prisveksten på eksport som tidligere er målt var i år 2000, da eksportpriser økte med 36,7 prosent.

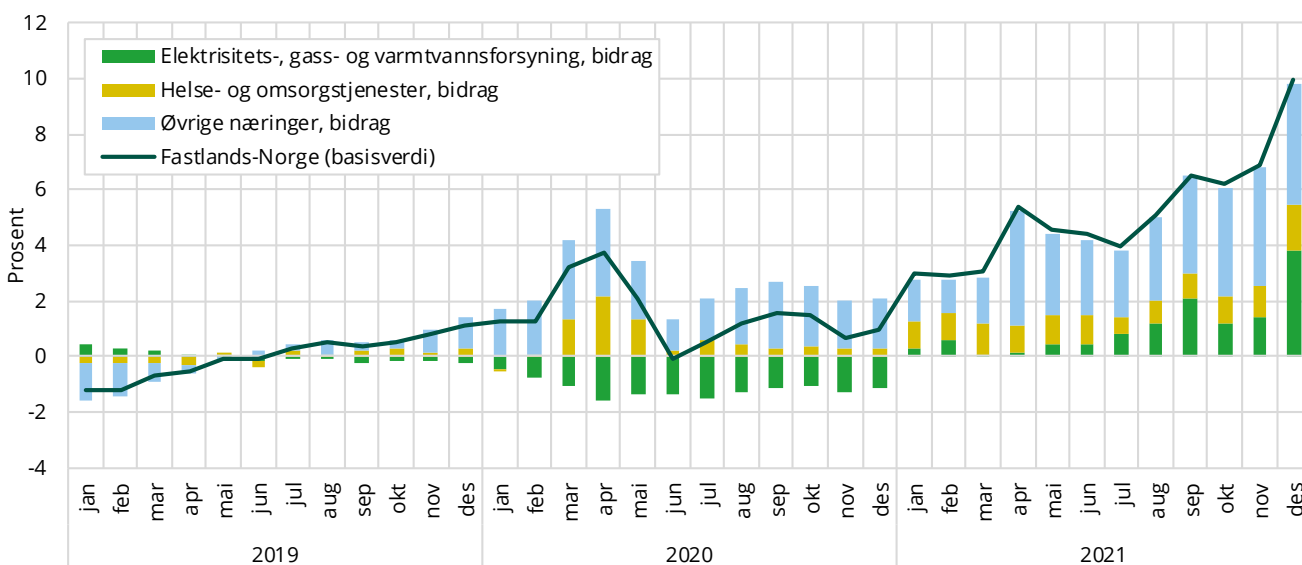
I 2021 har det også vært god prisvekst for innenlandsk sluttanvendelse som både offentlig og privat konsum, og bruttoinvesteringer i fast kapital, med henholdsvis knapt 3 og 4 prosent prisvekst

Figur 3.28. Prisvekst og bidrag til prisvekst for bruttonasjonalprodukt sammenliknet med gjennomsnitt i 2019. Henholdsvis prosent og prosentpoeng. Sesongjustert

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 3.29. Prisvekst og bidrag til prisvekst for BNP for Fastlands-Norge sammenliknet med gjennomsnitt i 2019. Henholdsvis prosent og prosentpoeng. Sesongjustert

Kilde: Statistisk sentralbyrå

fra året før. Viktige forklaringer er økte strøm- og energipriser, samt økte priser på byggevarer.

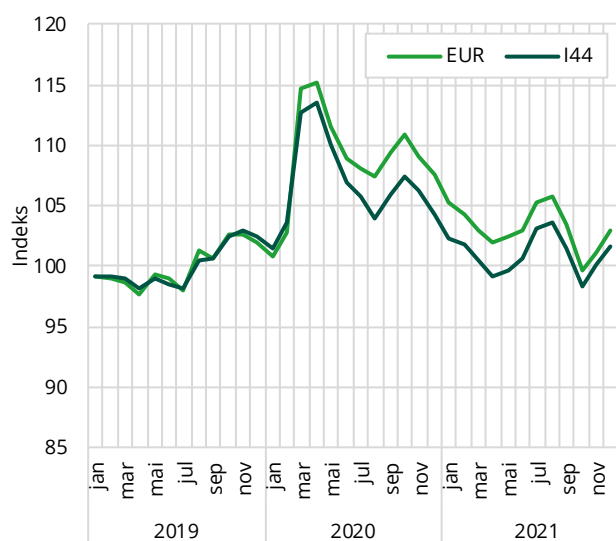
Konsumprisindeksen steg 3,5 prosent på årsbasis i 2021, sterkt påvirket av de høye strømprisene. Når en holder elektrisitet og andre energivarer utenom, samt justerer for avgiftsendringer (KPI-JAE) er prisveksten beregnet til 1,7 prosent på årsbasis i 2021.

Årslønnsveksten i både 2020 og 2021 har blitt høyere enn anslagene fra prognosemiljøene. For 2021 er årslønnsveksten beregnet til 3,5 prosent samlet for næringslivet og offentlig forvaltning. I både 2020 og 2021 har lønnsveksten vært betydelig

høyere i næringslivet enn i staten og kommunene. En årslønnsvekst på 3,5 prosent samlet for norsk økonomi i 2021 innebærer om lag uendret nivå på reallønna sammenliknet med året før med konsumprisindeksen som inflasjonsmål.

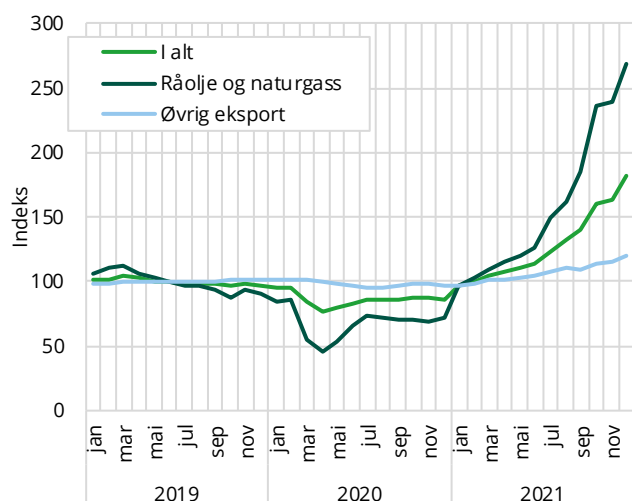
Utviklingen i valutakursen vises i figur 3.30, målt ved den importveide kursindeksen I-44 og euro. Stigende kurver betyr at den norske kronen svekkes, mens fallende kurver innebærer kronestyrking. Målt ved den importveidde kursindeksen styrket kronekursen seg 5,3 prosent på årsbasis i 2021 etter en svekkelse på 6,7 prosent i 2020. Det framgår av figuren at krona svekket seg kraftig et-

Figur 3.30. Valutakurser, euro og importveid kursindeks. Indeksert. 2019=100

Kilde: Norges bank

Figur 3.31. Prisindeks for eksport i nasjonalregnskapet. Indeksert. 2019=100. Sesongjustert

Kilde: Statistisk sentralbyrå

ter nedstengingen i mars 2020. Deretter har krona, med noen fluktuasjoner, styrket seg noe. Ved utgangen av 2021 var krona nær gjennomsnittsnivået for 2019.

Olje- og eksportpris

Figur 3.31 illustrerer utviklingen i prisene på eksport med en oppdeling på olje og gass og øvrig eksport. Prisene på råolje falt kraftig under nedstengingen fra mars 2020, men har siden tatt seg opp. Særlig har det vært rekordhøye gasspriser fra andre halvår 2021. Det er flere grunner til prisstigningen, knyttet til en vanskelig forsyningssituasjon på det europeiske markedet. Produksjon av forny-

bar energi på kontinentet har vært lav på grunn av lite vind og regn. Samtidig har etterspørselen etter naturgass vært høy etter gjenåpningen, men har ikke blitt møtt av russiske leverandører, som har prioritert leveranser til Kina. De høye gassprisene er det viktigste enkeltbidraget til den høye prisveksten på norsk eksport. Gassprisen forventes å være høy utover vinteren 2022.

Utenom eksport av olje og gass har det også vært prisvekst på en del andre eksportvarer og -tjenester. I 2020 var det svak prisutvikling på tradisjonelle varer, mye grunnet lav pris på elektrisitet og raffinerte oljeprodukter, men også oppdrettsfisk. Prisen på elkraft og raffinerte oljeprodukter økte imidlertid kraftig i 2021, særlig mot slutten av året. Metallprisene steg også vesentlig i løpet av andre halvår av 2021, noe som trakk prisveksten på tradisjonelle eksportvarer kraftig opp. PPI peker på at etterspørselen i metallmarkedet økte i 2021 samtidig som det var begrenset tilbud.

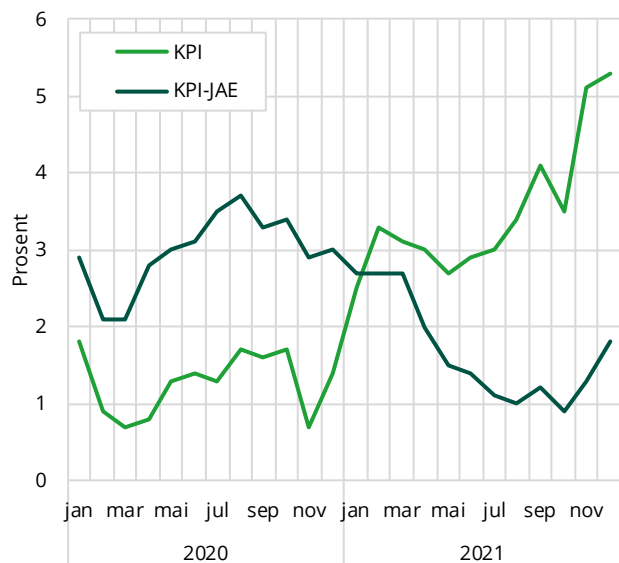
I 2021 trekkes tjenesteeksporten opp av bruttofraktene i sjøfarten, som henger sammen med høye fraktrater særlig i andre halvår 2021.

Konsumprisene

Konsumprisindeksen steg 3,5 prosent i 2021. Utgifter til elektrisitet er en viktig del av husholdningens forbruk, og en økning i strømprisene på nesten 71 prosent på årsbasis ga et stort bidrag til KPI. Avgiftsreduksjon på sjokolade og sukkervarer, alkoholfrie drikkevarer, snus og øl bidro på sin side til å dempe konsumprisveksten noe. Utviklingen i tolv månedersveksten for KPI og konsumprisindeksen utenom energi og avgiftsendringer (KPI-JAE) er illustrert i figur 3.32. Tolv månedersveksten i KPI-JAE falt fra 2,7 prosent i januar 2021 til 0,9 prosent i oktober før den tiltok litt på slutten av 2021. Tolv månedersveksten i prisene på importerte konsumvarer steg relativt mye fram til mars 2021 før den gradvis avtok i takt med at krona gradvis har styrket seg etter den kraftige svekkelsen i kjølvannet av at koronavirusutbruddet våren 2020.

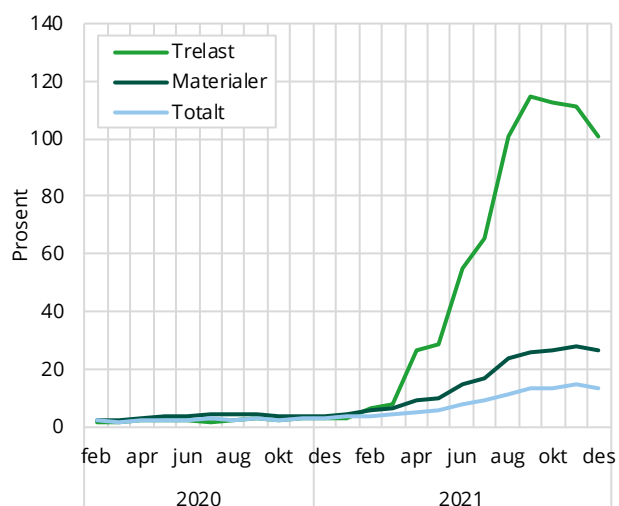
De høye strømprisene skyldes både at Norge er blitt nært knyttet til det europeiske energimarkedet, med anstrengt forsyningssituasjon, og dessuten lav fyllingsgrad i vannmagasinene i Norge. Gjennomsnittlig norsk spotpris steg fra rundt 50 øre/kWh i januar 2021 til svært høye nivåer utover i høst- og vintermånedene. I desember 2021 var den

Figur 3.32. Tolv månedersvekst i KPI og KPI-JAE

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 3.33. Trevarer og tømmer, materialdel av byggekostnadsindeks og samlet byggekostnadsindeks. Prisvekst fra samme kvartal året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå

gjennomsnittlige norske spotprisen rundt 150 øre/kWh, det vil si at snittprisen ble mer enn tredoblet i løpet av 2021. Det har vært store prisforskjeller mellom de forskjellige prisområdene i Norge de siste året, med lavere priser i Nord- og Midt-Norge enn i andre deler av landet. Spotprisen har avtatt hittil i 2022.

Delindeksen for KPI viser mindre fluktasjoner enn spotprisene, blant annet på grunn av nettleien, og innslag av fastpriskontrakter. Fra desember 2021 er oppgangen i konsumprisene på strøm dempet på grunn av den nye ordningen for strømstøtte som behandles som produktsubsidie og dermed påvirker konsumprisen.

Noen andre prisindekser

Gjennom koronapandemien har prisen på tømmer og trevarer økt kraftig. Årsakene er knyttet til både tilbud og etterspørsel, både i Norge og internasjonalt. Etterspørselen har gått opp som følge av at husholdningene har pusset opp mer under pandemien. Canada, en stor produsent og eksportør av trevarer, ble tidlig i 2021 ble rammet av barkiller, som forårsaket et kraftig fall i det globale tilbudet tidlig i 2021. Slike ubalanser har presset opp prisene på trevarer og tømmer. Siden trevarer inngår som en viktig innsatsfaktor i bygge- og anleggsvirksomhet har dette bidratt til en betydelig vekst i byggekostnadene utover i 2021.

Figur 3.33 viser at prisveksten for trelast tiltok kraftig utover i 2021, med en prisvekst på over 100 prosent fra og med august 2021. Dette har bidratt til å trekke opp materialdelen av [byggekostnadsindeksen](#) 2021. Prisen på armeringsstål har også steget. I 2020 stengte flere stålverk ned ovner på grunn av redusert aktivitet. Høy etterspørsel og lav kapasitet førte deretter til en svært kraftig vekst i stålprisene. På årsbasis steg byggekostnadsindeksen for boliger 8,7 prosent fra 2020 til 2021. Veksten fra desember 2020 til desember 2021 var drøyt 13 prosent.

Prisstigningen i bruktboligmarkedet har vært høy under koronakrisen. Husholdningenes inntekter holdt seg godt oppe under pandemien, mens konsumutgiftene falt. Dermed økte spareraten betydelig. Sammen med nedgangen i boliglånsrenter, har dette lagt til rette for høy boligprisvekst.

Siden utgangen av 2019 har boligprisene steget i overkant av 15 prosent målt ved SSBs boligprisindeks, med Oslo og Bærum som ledende i forhold til resten av landet, jamfør den månedlige bruktboligstatistikken. På årsbasis steg boligprisene 10,5 prosent fra 2020 til 2021 for hele landet, mot knapt 4 prosent året før. Veksten har vært avtakende utover høsten, men den månedlige bruktboligstatistikken fra Eiendom Norge, lagt fram 3. februar, viser ny sterk prisvekst i januar 2022.

3.8. Faktorinntekt og funksjonell inntektsfordeling

Faktorinntekten er den inntekten som tilfaller produksjonsfaktorene arbeid og kapital. Faktorinntekten kan beregnes både for landet som helhet og for hver næring. Begrepet faktorinntekt

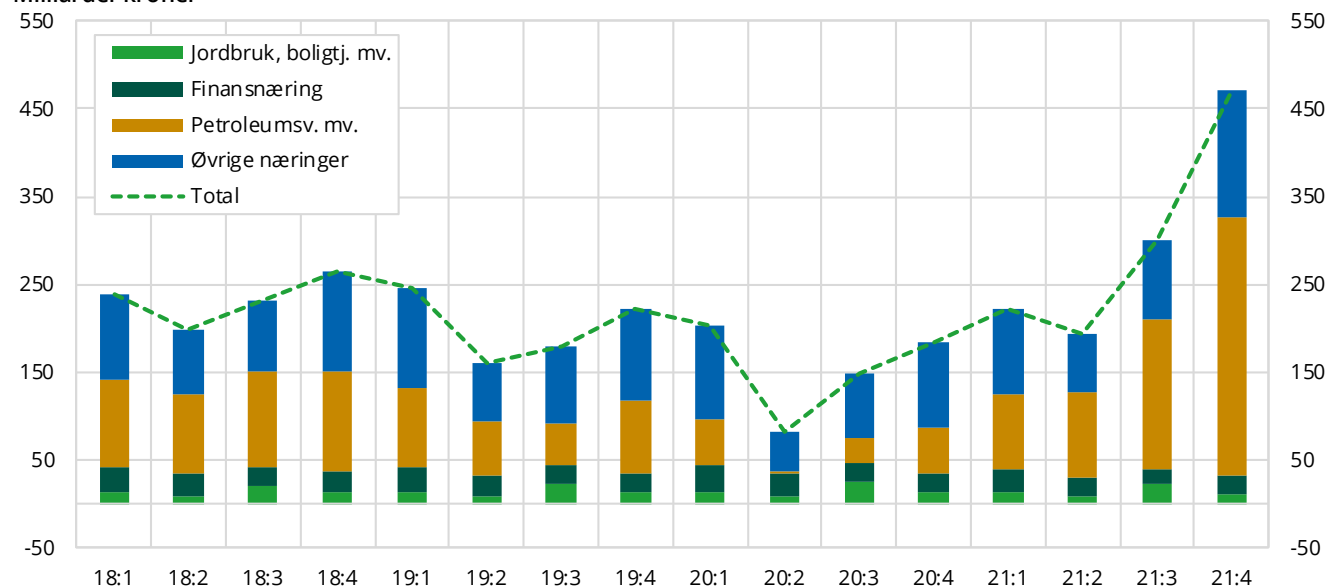
Tabell 3.5. Bruttonasjonalprodukt og dets komponenter

	Milliarder kroner (løpende priser)				Prosentvis endring		
	2018	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Bruttonasjonalprodukt (BNP), markedsverdi	3 554	3 563	3 410	4 144	0,3	-4,3	21,5
BNP, Fastlands-Norge	2 935	3 063	3 043	3 265	4,3	-0,7	7,3
produktavgifter og subsidier	392	399	404	428	1,6	1,3	5,9
= BNP til basisverdi	3 162	3 165	3 007	3 716	0,1	-5,0	23,6
BNP Fastlands-Norge, basisverdi	2 543	2 664	2 639	2 838	4,8	-1,0	7,5
+ næringssubsidier	55	58	81	78	5,3	40	-3,6
næringsskatter	30	32	33	34	5,8	1,9	2,6
kapitalslit	615	651	701	740	5,8	7,8	5,5
= faktorinntekt	2 571	2 540	2 353	3 021	-1,2	-7,3	28,4
faktorinntekt Fastlands-Norge	2 111	2 203	2 164	2 322	4,3	-1,8	7,3
lønnskostnader	1 639	1 733	1 735	1 835	5,8	0,1	5,8
driftsresultat	932	807	619	1 186	-13,5	-23,3	91,8
driftsresultat Fastlands-Norge	522	523	481	540	0,1	-8,0	12,3
lønnsandel	63,7	68,2	73,7	60,7			

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 3.34. Driftsresultat for noen områder av norsk økonomi. Kvartal. Ikke-sesongkorrigerte tall.

Milliarder kroner

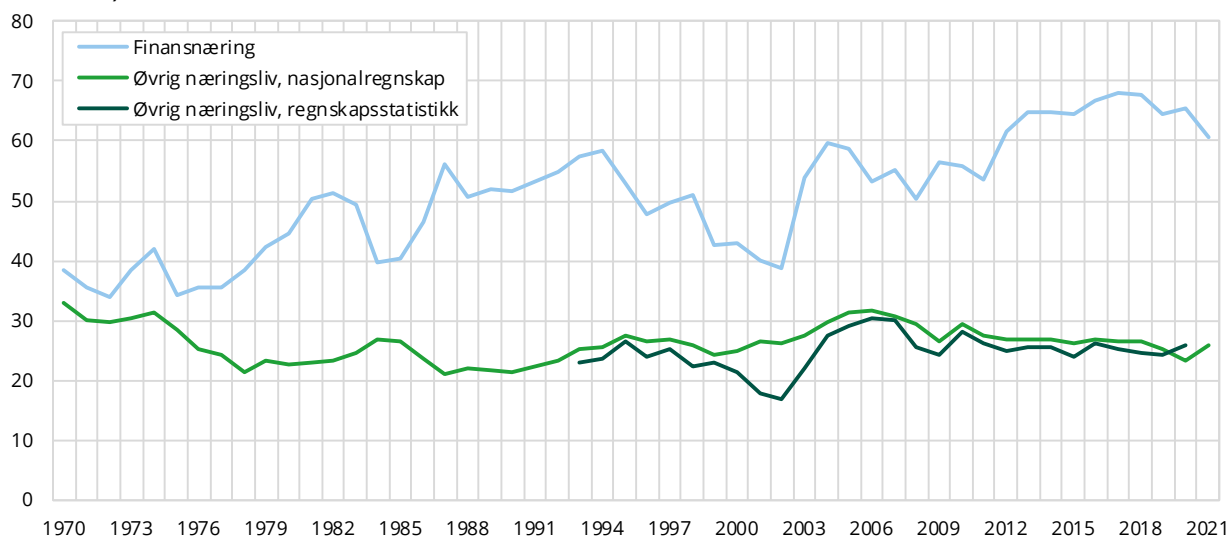

Kilde: Statistisk sentralbyrå

er i utgangspunktet knyttet til markedsrettede næringer, og anvendes ikke for offentlig forvaltning eller ideelle organisasjoner. Selv om begrepet faktorinntekt ikke lenger er en sentral del av internasjonalt brukte nasjonalregnskapsbegreper er indikatoren fortsatt mye brukt i Norge i Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene. Der konsentreres oppmerksomheten om utviklingen i lønnsandelene over tid, det vil si utviklingen i lønnskostnader som andel av faktorinntekt, særlig for industri og konkurranseutsatt næringsliv. Alternativt kan en rette søkelyset på utviklingen i eierandelene, det vil si utviklingen i driftsresultatet som andel av faktorinntekten.

Faktorinntekten blir i nasjonalregnskapet beregnet etter en indirekte metode, som bruttoprodukt minus kapitalslit og netto indirekte skatter, og gir etter fradrag av lønnskostnader et driftsresultat som residual. Driftsresultatet utgjør den beregnede inntekt av kapital i produksjonen, samt godtgjørelse for eierens egen arbeidsinnsats (blant annet i jordbruk og næringer med stort innslag av selvstendig næringsdrivende). Siden beregnet faktorinntekt og driftsresultat er residualstørrelser er usikkerheten relativt stor og tallene kan erfaringsvis bli gjenstand for betydelige revisjoner. Til endelig nasjonalregnskap for 2019 ble driftsresultatet for Fastlands-Norge revidert ned 1,8 milliarder kroner, sammenlignet med foreløpige tall.

Figur 3.35. Utvikling i funksjonell inntektsfordeling 1970-2021. Eierandeler (driftsresultat i prosent av faktorinntekt)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Foreløpige anslag viser at faktorinntekten for økonomien som helhet økte om lag 28 prosent i løpende priser fra 2020 til 2021. Økningen var sterkere enn for bruttonasjonalproduktet i løpende priser, som vokste om lag 22 prosent. Kraftigere oppgang i driftsresultatene enn i lønnskostnadene har medført en viss reduksjon i lønnsandelene og økning i eierandelene i 2021, vist i tabell 3.5. De samlede lønnskostnadene i Norge økte 5,8 prosent i 2021, mens veksten kun var 0,1 prosent i 2020.

Det publiseres ikke detaljerte næringsvise tall for driftsresultat på kvartals- eller månedsbasis i nasjonalregnskapet, men detaljer for noen deler av økonomien vises i figur 3.34 for å forklare utviklingen. Disse tallene må regnes som foreløpige og usikre. Året 2021 var preget av en stor økning i driftsresultatene i petroleumsnæringene, i stor grad på grunn av prisøkningen på naturgass. Samlet driftsresultat for økonomien økte hele 91,8 prosent. Utenom petroleumsnæringen og utenriks sjøfart var økningen i driftsresultatene mer dempet, på 12,3 prosent samlet for Fastlands-Norge. Driftsresultatene i finansnæringen var gjennomgående noe lavere enn i 2020. I 3. kvartal 2021 var det en stor økning i driftsresultatene i øvrig næringsliv, som følge av den midlertidige gjenåpning av samfunnet. Dette var særlig knyttet til tjenesteytende næringer som overnattings- og serveringsvirksomhet, kulturell tjenesteyting og faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting. Også i bygg- og anleggsvirksomhet og kraftforsyningen anslås driftsresultatene å ha økt, blant annet på grunn av de høye kraftprisene. Driftsresultatene

holdt seg også godt oppe i varehandel og industri og økte i næringsmiddelindustri og trelast- og trevareindustri.

Den funksjonelle inntektsfordelingen kan måles ved eierandeler, det vil si driftsresultat i prosent av faktorinntekt (driftsresultat pluss lønnskostnader). Eierandelene varierer mellom næringer. Dette kan skyldes ulike forhold som for eksempel forskjellige sammensetninger av arbeidskraft og kapital, eller andel selvstendig næringsdrivende i næringen. Næringer som utvinning av olje- og gass, finansnæringen og primærnæringene er karakterisert ved høye eierandeler.

Eierandelen av faktorinntekt kan variere fra år til år i en næring. Dette kan skyldes endringer i bruttoproduktet i næringen i løpende priser som kommer fra enten endringer i produksjon, produktinnsats eller priser. Variasjonen i eierandel kan også skyldes endringer i kapitalslit, netto produksjonsskatter eller lønnskostnader. Endringer i sammensetningen av arbeidskraft og kapital kan også påvirke den funksjonelle inntektsfordelingen. Dersom kapitalintensiteten i en næring øker vil sannsynligvis eierandelen øke uten at avkastningen på kapitalen har økt.

Eierandelen i finansnæringen er høy, og har de siste årene ligget mellom 65 og 70 prosent, se figur 3.35. I finansnæringen har eierandelen ikke vært stabil over tid, men har økt betydelig siden 2003. I denne perioden har inntektene i finansnæringen økt mer enn i øvrige næringer i Fastlands-Norge,

samtidig som sysselsettingen har holdt seg om lag uendret. De foreløpige tallene tyder på en nedgang i 2021, men disse må betraktes som usikre.

I øvrig næringsliv på fastlandet har eierandelen holdt seg rundt et stabilt nivå på om lag 25 prosent av faktorinntekten over et lengre tidsrom. Dette er i tråd med hovedkursteorien, som sier at kapitalinntekten som andel av totale faktorinntekter skal anta et normalnivå over tid. Riktignok sank nivået til om lag 23 prosent i 2020 pga. virkningene av koronapandemien på norsk økonomi. Nivået steg igjen til 26 prosent i 2021 i takt med gjenåpningen av økonomien. Lønnskostnadene økte sterkt i 2021, men driftsresultatene anslås å ha økt enda mer.

Driftsresultat slik det er definert for foretak i regnskapsloven og regnskapsstatistikken avviker noe fra definisjonene i nasjonalregnskapet, blant annet for avskrivninger i foretaksregnskapene kontra kapitalslit i nasjonalregnskapet. Likevel ser en av figur 3.35 at regnskapsstatistikken over tid gir et nokså sammenfallende bilde for utviklingen i eierandelen i næringslivet utenom finansnæringen.

3.9. Nasjonalinntekt

Norges nasjonalinntekt per innbygger er blant verdens høyeste. I 2021 steg nasjonalinntekten over 26 prosent totalt, og i underkant av 26 prosent per innbygger, målt i løpende priser. Den historiske prisstigningen for olje og gass var driveren bak veksten. Norges disponible realinntekt vokste over 24 prosent.

Nasjonalinntekten er et mål på all inntekt som tilfaller de som er hjemmehørende i Norge. Den består av de hjemmehørende sin eierandel av opptjent inntekt av innenlandsk produksjon. Nettoformuesinntekter inngår også, uavhengig av hvor den er opptjent, samt lønnsinntekt mottatt fra arbeid i utlandet. Kapitalslit som følge av verdiforringelse på realkapitalen trekkes fra beløpet. De hjemmehørende kan være personer, foretak, ideelle organisasjoner eller offentlig forvaltning. Sammenhengen mellom nasjonalinntekten og bruttonasjonalproduktet vises i tabell 3.6.

For å komme fram til hvor stor inntekt Norge har disponibelt må vi trekke fra nasjonalinntekten henholdsvis overføringer, pensjon og skatt til utlandet, og legge til tilsvarende størrelser som kommer

Tabell 3.6. Disponibel inntekt for Norge med hovedkomponenter. Løpende priser, milliarder kroner

	2019	2020	2021
Bruttonasjonalprodukt, markedsverdi	3 563	3 410	4 144
- Netto lønnsutgifter til utlandet	35	31	29
+ Nettoformuesinntekter fra utlandet	145	168	220
= Bruttonasjonalinntekt	3 673	3 547	4 335
- Kapitalslit	651	701	740
= Nasjonalinntekt	3 023	2 846	3 595
- Netto løpende overføringer til utlandet	-53	-65	-65
= Disponibel inntekt	2 970	2 781	3 530
Middelfolkemengde, 1 000 personer ¹	5 348	5 379	5 408
Tall per innbygger, 1000 kroner			
Bruttonasjonalprodukt	666	634	766
Bruttonasjonalinntekt	687	659	801
Nasjonalinntekt	565	529	665
Disponibel inntekt	555	517	653

¹ Middelfolkemengden er gjennomsnittet av folkemengden ved inngangen og utgangen av året.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

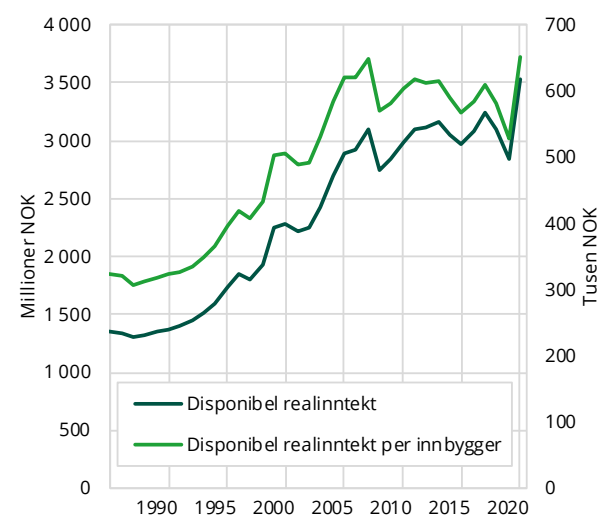
fra utlandet. Disponibel inntekt sier noe om hvor store inntekter vi har til å konsumere varer og tjenester, samt til å spare gjennom økt realkapital eller å plassere overskuddet i finansielle eiendeler i utlandet.

For å kunne vurdere om utviklingen i den disponible inntekten som disponeres er stor nok til å opprettholde konsumnivået, blir inntekten deflater med en prisindeks for innenlandsk sluttanvendelse. Vi kommer da fram til disponibel realinntekt. Størrelsen brukes i mange analyser for å vurdere blant annet levestandarden i landet, ofte ved å måle utviklingen per innbygger.

Disponibel realinntekt for Norge økte 24,2 prosent i 2021. Med en befolkningsvekst på 0,5 prosent førte dette til at disponibel realinntekt per innbygger økte hele 23,5 prosent. De to foregående årene har realinntekten falt. I 2019 var det en følge av fall i oljeprisen, og dermed svekket bytteforhold overfor utlandet. I 2020 skyldtes den kraftige nedgangen i realinntekten, på 8,5 prosent, dels konsekvenser av pandemien, men også her bidro utviklingen i olje og gassprisene til en forverring for året som helhet. Riktignok steg prisene sterkt på slutten av året.

Ser en lenger tilbake i tid har Norge bak seg en periode med kraftig økning i den disponible realinntekten. I 1970 anslås realinntekten til under 800 milliarder 2020-kroner, og nå i toppåret 2021 var den noe over 3 500 milliarder, vist i figur 3.36. I 25-års perioden fra 1970 til 1995 vokste inn-

Figur 3.36. Disponibel realinntekt totalt og per innbygger (t.h.) etter nasjonalregnskapets inntektsdefinisjon. 2021-kroner

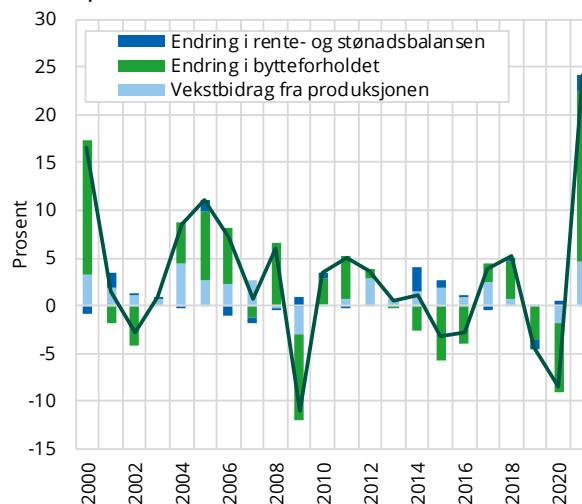
Kilde: Statistisk sentralbyrå

tekten relativt jevnt, med unntak av siste del av 1980-tallet. Fra 1995 til 2008 ble den disponible realinntekten nær firedoblet. Etter 2009 har utviklingen vært svakere, og falt flere år.

Det er tre kilder som skiller seg ut i analyser av landets disponible realinntekt eller nasjonalinntekt. Disse er BNP, bytteforholdet mot utlandet, og rente- og stønadsbalansen overfor utlandet. BNP er det mest relevante målet på inntektene skapt av innsatsfaktorene i innenlandsk produksjon. Bytteforholdet overfor utlandet sier noe om hvor mange varer og tjenester vi kan kjøpe fra utlandet for varene og tjenestene vi selger. Veksten i olje- og gasspriser trakk BNP kraftig opp, og styrket bytteforholdet mot utlandet 17,8 prosent. Hele to tredjedeler av oppgangen i disponible realinntekt i 2021 kom fra olje og gass. Økt aktivitet på fastlandet sto kun for en sjettedel. Rente- og stønadsbalansen over utlandet styrket seg over 1,8 prosent, som er den nest høyeste veksten siden målingen startet i 1971. Årsaken skyldes særlig økte utbytter i Statens pensjonsfond utland.

Tabell 3.7 viser hvordan Norges disponible inntekt fordeler seg på offentlig forvaltning og markedsrettet sektor inkludert husholdninger og ideelle, som i sin tur er inndelt i foretak, husholdninger og ideelle organisasjoner. Ser man på utviklingen de siste 3 årene mottok offentlig forvaltning nær 40 prosent av Norges disponible inntekt i 2019. Andelen falt i 2020 til 34 prosent som følge av koronarelaterte utgifter. Motstykket var at andelen til husholdningene økte fra 51 til 57 prosent, og andelen til foretakene økte fra 5 til 8 pro-

Figur 3.37 Bidrag til vekst i disponible realinntekt. Årlig vekst i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

sent. Andelen av disponible inntekt gikk tilbake til nærmere 2019-nivået i 2021.

Ser man på utviklingen over tid har andelen av disponible inntekt til offentlig forvaltning og husholdningssektoren vært veldig stabil på rundt 90 prosent. Men over tid har offentlig sektor mottatt en større andel av total disponible realinntekt på bekostning av husholdningssektoren.

Disponibel realinntekt per innbygger steg historiske 23,5 prosent i 2021, etter å ha falt hele 13,5 prosent over de to foregående årene. Mens det har vært en oppgang i disponible realinntekt for Norge på over 14 prosent siden 2008, er disponible realinntekt per innbygger bare så vidt høyere enn i 2008. Det skyldes flere forhold. Norge har bak seg en periode med rask befolkningsvekst, særlig i årene 2007–2014, i hovedsak tilknyttet økt innvandring. Norges befolkning økte i perioden 1970 til 2020 fra 3,9 til 5,4 millioner personer. Inntektene fra oljeutvinning påvirkes på sin side i liten grad av folketallet. Figur 3.36 viser at Norges disponible

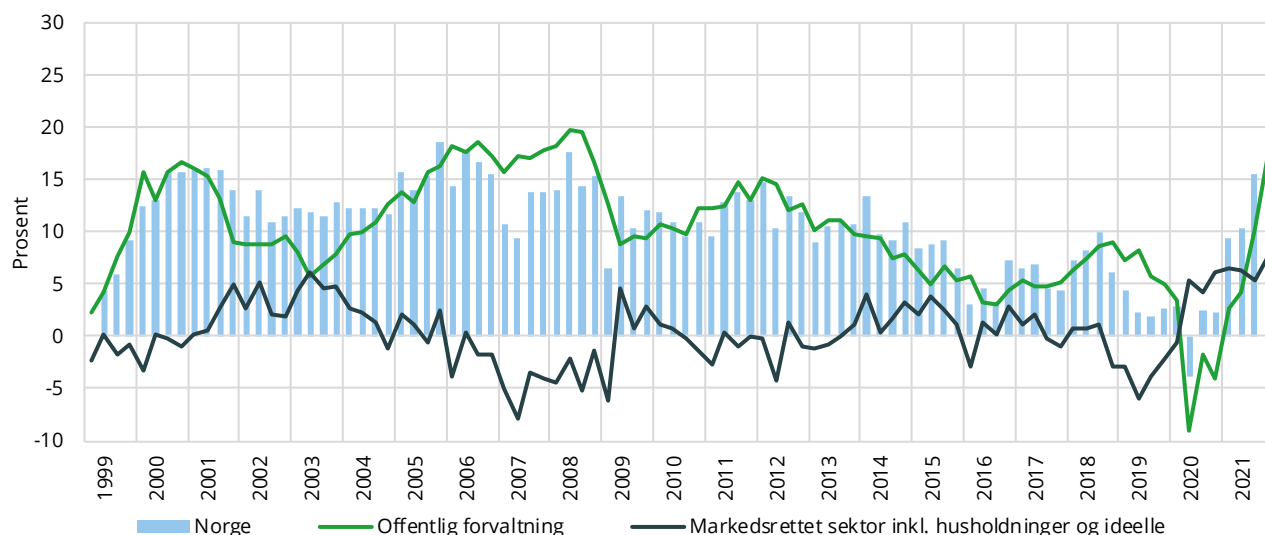
Tabell 3.7. Disponibel inntekt fordelt på innenlandske sektorer. Løpende priser. Milliarder kroner¹

	2019	2020	2021
Sum innenlandske sektorer	2 970	2 781	3 530
Offentlig forvaltning	1 196	941	1 422
Markedsrettet inkludert husholdninger og ideelle	1 774	1 840	2 108
Foretak	159	165	333
Husholdninger	1 525	1 580	1 670
Ideelle organisasjoner	90	95	105

¹ Uoverenstemmelser i tallene skyldes avrunding

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 3.38. Nettofinansinvestering som andel av BNP. Sesongjustert

Kilde: Statistisk sentralbyrå

realinntekt per innbygger i de siste årene før koronaåret 2020 var nær doblet fra 1995-nivået, og nær tredoblet fra 1970-nivået. Den disponible realinntekten per innbygger vokste relativt jevnt fram til 1986, for så å falle under nedgangskonjunkturen de tre påfølgende årene. Fra 1990 fram til toppåret 2008 var veksttakten rundt dobbelt så høy som i perioden 1970-1986. Etter 2008 har imidlertid disponibel realinntekt per innbygger variert rundt en fallende trend. Finanskrisen preget utviklingen særlig i 2009–2010. Nedgangen var brå i 2009, og ble etterfulgt av en liten oppgang i de første årene deretter. Fra 2014 av gikk den igjen noe ned. Først i 2021 passerte disponibel realinntekt per innbygger nivået i 2008, og var 4 000 kroner eller 0,7 prosent høyere.

Nettofinansinvesteringene er et mål på overskudd for en sektor, og fremkommer ved enten å trekke konsum, kapitaloverføringer og investeringer i realkapital fra disponibel inntekt, eller som alle inntekter minus alle utgifter. Er nettofinansinvesteringene positive går sektoren med overskudd og kan plassere overskuddet i finansielle eiendeler eller betale ned på gjeld. Overskuddet i summen av innenlandske sektorer må eventuelt plasseres i utlandet.

Målt i løpende priser var nettofinansinvesteringene for Norge historisk høye i 2021 på grunn av prisstigningen på olje og gass. Underskuddet i nettofinansinvesteringen for offentlig forvaltning i 2020 var på 90 milliarder, og ble i snudd til et overskudd på 375 milliarder. Overskuddet har ikke vært høyere for offentlig forvaltning siden 2012. Også

markedsrettet sektor inkludert husholdninger og ideelle gikk med overskudd.

3.10. Usikkerhet og revisjoner

Kvartalsvis nasjonalregnskap bygger på at en rekke indikatorer kan benyttes for å anslå utviklingen i regnskapsstørrelser som ikke kan observeres direkte på kvartals- og månedsbasis. De store omveltningene i norsk økonomi under koronapandemien kan ha ført til at sammenhenger mellom indikatorer og regnskapsstørrelser er annerledes enn i normale perioder. Kvartalstallene i 2020 og 2021 må derfor betraktes som mer usikre enn vanlig. I kvartalsregnskapet antas det et stabilt forhold mellom produksjon og bruttoprodukt i de ulike næringene. I næringer hvor produksjonen faller brått, må foretakene i så fall redusere produktinnsatsen like momentant for at bruttoproduktet ikke skal falle mer enn produksjonen. Det vil i mange tilfeller være urealistisk, slik at nedgangen i bruttoproduktet i noen tilfeller kan være undervurdert. Vi har ikke gode holdepunkter for utviklingen i produktinnsatsandelene før vi har regnskapsopplysninger fra selskapene. Denne usikkerheten gir opphav til forskyvinger i størrelsen «Lagerendringer og statistiske avvik».

Usikkerheten knyttet til tallene som utarbeides under koronapandemien gjør dem mer utsatt for revisjoner enn vanlig, da ny og bedre informasjon til enhver tid vurderes og tas inn som en del av kildegrunnlaget. Alternative indikatorer er hentet inn for å beregne aktiviteten i det månedlige og kvartalsvise nasjonalregnskapet. Dette gjelder særlig de næringene hvor aktiviteten måles ved en

Boks 3.2. Månedssregnskapet for januar 2022

Nye tall fra [nasjonalregnskapet](#) viser at bruttonasjonalproduktet for Fastlands-Norge gikk ned 0,9 prosent fra desember 2021 til januar 2022. Flere tjenestenæringer ble rammet av restriksjonene som ble innført i slutten av desember 2021, og varte ut januar 2022. Sammenlignet med tidligere perioder med tiltak var nedgangen i januar likevel forholdsvis dempet. De største bidragene til nedgangen på fastlandet i januar stammet fra kraftnæringene og fisket, men det er vanligvis mye variasjon i disse tallene. Holdes disse næringsområdene utenfor var nedgangen i Fastlands-BNP 0,3 prosent.

Justert for sesongvariasjoner gikk produksjons- og eksportvolumet for petroleumsprodukter ned i januar, men på grunn av høye priser på naturgass var produksjons- og eksportverdien fortsatt svært høy. Dermed ble januar nok en måned med historisk høye nivåer for nominelt BNP og eksport.

Bruttoproduktet i tjenestenæringene vokste 0,3 prosent i januar. Aktiviteten økte beskjedent innen overnatting og servering, men nivået var fortsatt lavt etter et kraftig fall i desember. I tillegg vokste bruttoproduktet innen blant annet faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting, eiendomsdrift og informasjon og kommunikasjon. Smitteverntiltakene i januar rammet aktiviteten innen kultur, underholdning og annen tjenesteyting, forretningsmessig tjenesteyting og transport. Flere av disse næringene gikk også ned i desember. Varehandelen falt også i januar, særlig grunnet lave kjøp av transportmidler.

Industri og bergverk steg 1,5 prosent, trukket opp av blant annet trelast- og trevareindustri og kjemisk industri. Annen vareproduksjon falt 3,1 prosent. Nedgangen kan tilskrives kraftnæringene og fiske. Disse næringene påvirkes av ikke-konjunktuelle forhold, som tidvis gir betydelige utslag i månedlig nasjonalregnskap. I tillegg til forholdsvis mildt vært i januar har strømprisene vært svært høye. Forbruket av elektrisk kraft har dermed vært lavt. Aktiviteten innen bygge- og anleggsvirksomheten vokste, noe som dempet nedgangen innen annen vareproduksjon og Fastlands-BNP.

Aktiviteten i offentlig forvaltning er anslått til en nedgang på 0,7 prosent i januar.

Målt i faste priser gikk petroleumsvirksomhet og utenriks sjøfart ned 5,5 prosent etter oppgang i desember. Samlet falt bruttonasjonalprodukt 1,6 prosent i januar, målt i faste priser.

Konsum

Husholdningenes konsum falt 3,1 prosent i januar. Varekonsumet gikk ned hele 4,4 prosent og bidro mest til den samlede nedgangen. Nedgangen skyldes særlig at bilkjøpene, som har vært svært høye gjennom pandemien, gikk kraftig ned i januar. Bilkjøpene er volatile, og store leveranser kan komme bolkevis og gi kraftige utslag i enkeltmåneder. Tjenestekonsumet gikk ned 0,9 prosent, som henger sammen med smitteverntiltakene som preget måneden. Blant annet falt konsumet av kultur og fritidstjenester.

Investeringer

Bruttoinvesteringer i fast realkapital gikk ned 5,4 prosent i januar. Den rullerende tremånedersveksten fra august-oktober til november-januar var på 3,1 prosent.

Etter en kraftig vekst i desember gikk boliginvesteringene ned 1,3 prosent i januar. I tremånedersperioden november-januar var boliginvesteringene 2,8 prosent høyere enn i perioden august-oktober.

For bruttoinvesteringer i fast realkapital ellers er det generelt svak tilgang på månedsinformasjon. For petroleumsinvesteringer, investeringer i industri, bergverk og kraftforsyning er informasjon om planlagte investeringer slik de er rapportert av selskapene, benyttet.

Eksport og import

Eksportvolumet gikk ned hele 8,3 prosent i januar. Både vare- og tjenesteeksporten gikk ned, men det største bidraget kom fra et fall i det sesongjusterte eksportvolumet innen råolje og naturgass. Eksporten av olje og gass var sesongmessig lav, men ujustert var volumet nærmere de foregående månedene. Naturgassen hadde en rekordhøy prisstigning i andre halvdel av 2021, og prisen holdt seg høy i januar. Prisen på råolje vokste også kraftig i måneden. Dermed var verdien av petroleumseksporten fortsatt historisk høy i januar.

beregnet arbeidskraftstørrelse basert på data fra a-ordningen. Denne indikatoren fanger ikke godt nok opp brå og plutselige oppganger i permitteringer. Dette var særlig utfordrende i de første månedene av pandemien. Blant annet har a-ordningstallene blitt supplert med aktivitetsindikatorer for helsevesenet fra Helsedirektoratet, og data for kollektivtrafikk og drosjer innhentet fra Statens Vegvesen. Vipps AS har stilt til rådighet data for betalinger med BankAxept og Vipps, som har gitt grunnlag for å vurdere aktivitetsutviklingen i flere tjenestenæringer. Resultatene blir også løpende sammenstilt mot blant annet omsetningstall fra mva-registeret. [Beregningsopplegget for helsetjenester](#) er beskrevet i Monsrud (2020), mens [overnattings- og serveringstjenester](#) er beskrevet i Helliesen m.fl. (2021).

I forbindelse med nye kvartals- og månedstall vil det bli tilbakegående revisjoner. Sesongjusterte serier kan endres, enten som følge av at statistikken som benyttes, endres bakover i tid, eller fordi nye perioder tilføyes. Forløpet i BNP for Fastlands-Norge noe revidert siden sist månedspublisering 12. januar. Siden forrige kvartalspublisering 19. november er BNP for Fastlands-Norge revidert opp 0,2 og 0,1 prosentpoeng i henholdsvis tredje og første kvartal og ned 0,1 prosentpoeng i andre kvartal.

4. Befolkning

Norges befolkning passerte 5,4 millioner i 2021. Befolkningsveksten var fortsatt lav, selv om den var høyere enn i 2020. Den demografiske utviklingen ser ut til å likne på 2019 etter annerledesåret 2020, som var preget av koronapandemien. Fødselsraten økte i Norge for første gang på 12 år. Samtidig økte også antall dødsfall, etter en lengre periode med lav dødelighet. Innvandringen er tilbake på nivå med 2019, med en særlig økning i innvandring fra Øst-Europa.

To år har gått siden koronapandemien nådde Norge. Vi vet derfor nå litt mer om hvordan befolkningsvekst, innvandring, flyttemønstre, dødstill og fruktbarhet har utviklet seg under pandemien. Befolkningsveksten er litt høyere i 2021 enn i rekordlave 2020, og kan forklares med både økt innvandring og økte fødselstall. Dødeligheten i befolkningen er fortsatt lav, på tross av en økning i antall døde i siste halvår av 2021. Dette bidrar også til aldringen av befolkningen, som fortsatte i 2021, med en særlig økning i folketallet blant dem over 50 år.

Innvandringen til Norge økte igjen i 2021, etter å ha vært rekordlav i 2020. Økningen er særlig tydelig blant innvandrere fra Øst-Europa, men også innvandrere fra Sverige, Syria og Eritrea var blant de store gruppene som kom til Norge i 2021. Både inn- og utvandringen økte, og nærmer seg nivåer som kan sammenliknes med årene før koronapandemien.

Befolkningens størrelse og sammensetning etter for eksempel kjønn, alder og innvandringsbakgrunn har stor betydning for samfunnet. Det har konsekvenser for hvilke offentlige tjenester som etterspørres, samt størrelsen og sammensetningen av den potensielle arbeidsstyrken og dermed for hvilke tjenester som kan leveres. Befolkningssammensetningen har også betydning for offentlige finanser – både på inntekts- og utgiftssiden – som skatteinntekter og kostnader knyttet til ulike velferdsordninger som helse og pensjon. Utviklingen på disse områdene gjennomgås i øvrige kapitler, men mulige implikasjoner blir kort referert til fortløpende.

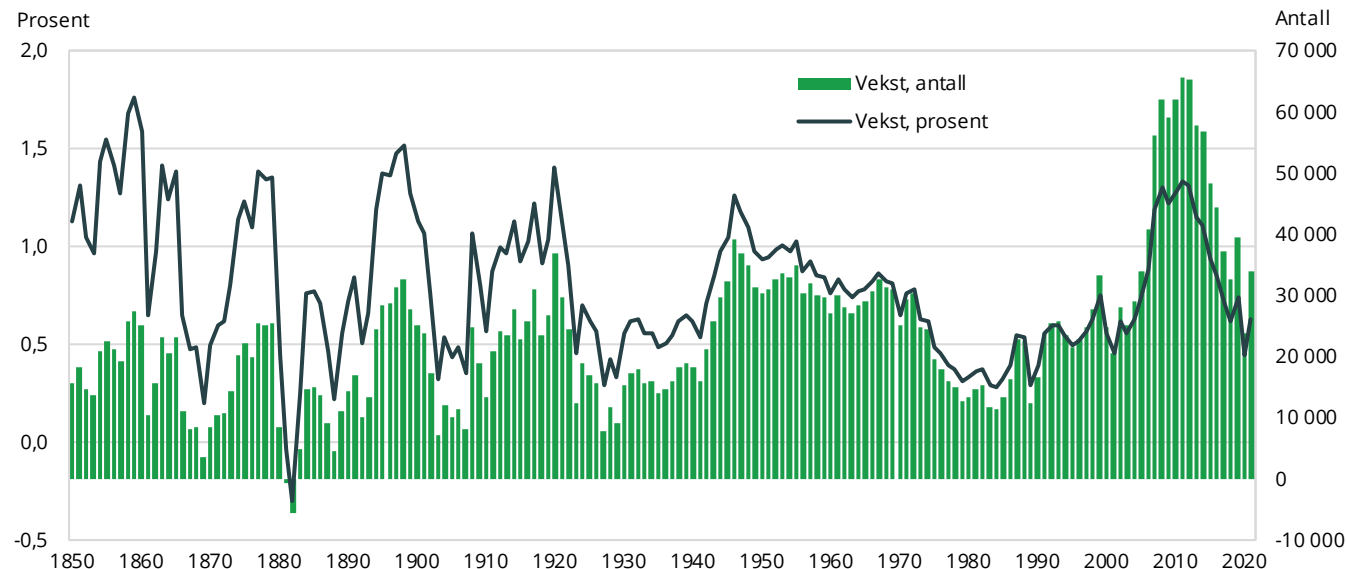
4.1. Tilbake til normalen?

Befolkningen i Norge økte med 33 900 personer i 2021. Det tilsvarer en befolkningsvekst på 0,63 prosent, som vist i figur 4.1. Vi er dermed tilbake på et nivå tilsvarende 2018, og en del høyere enn den rekordlave veksten i 2020. Veksten førte til at vi i årets andre kvartal passerte 5,4 millioner innbyggere, og ved årets slutt var vi drøyt 5 425 000 innbyggere i Norge.

En av årsakene til befolkningsveksten er økt nettoinnvandring. I 2021 økte både inn- og utvandringen markert sammenlignet med 2020, et år som var preget av strenge innreiserestriksjoner både i Norge og utlandet. Rett under 54 000 personer innvandret til Norge, mot snaut 38 000 året før. Samtidig økte antallet utvandring fra 26 800 til 34 400, se figur 4.3. Dette ga en nettoinnvandring på snaut 20 000 personer. Dette antallet er nærmere nettoinnvandringen før pandemien, men langt lavere enn nettoinnvandringen i toppårene for om lag 10 år siden. Lavere nettoinnvandring de siste årene er en viktig kilde til at befolkningsveksten fortsatt er lav sammenlignet med tidligere, se figur 4.2. Veksten er nesten halvert de siste 10 årene, fra en befolkningsvekst på rundt 60 000 personer hvert år til 34 000 i 2021.

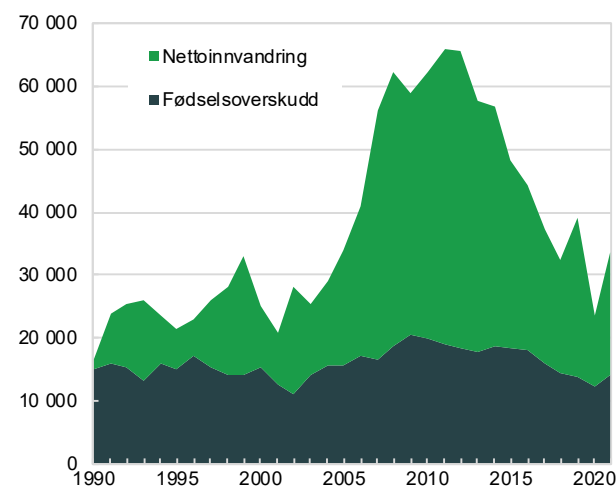
Samtidig som trenden med lav innvandring fortsetter, økte fruktbarheten i 2021 for første gang på 12 år. Antallet fødte barn i 2021 havnet på i overkant av 56 000, en økning på nesten 3 100 fra 2020, se figur 4.3. På tross av at antallet døde passerte 42 000, økte fødselsoverskuddet til 14 100, og fødselsoverskuddet bidro nesten like mye som nettoinnvandringen til befolkningsveksten i Norge i 2021.

Figur 4.1. Befolkningsvekst i Norge, i antall og prosent. 1850-2022

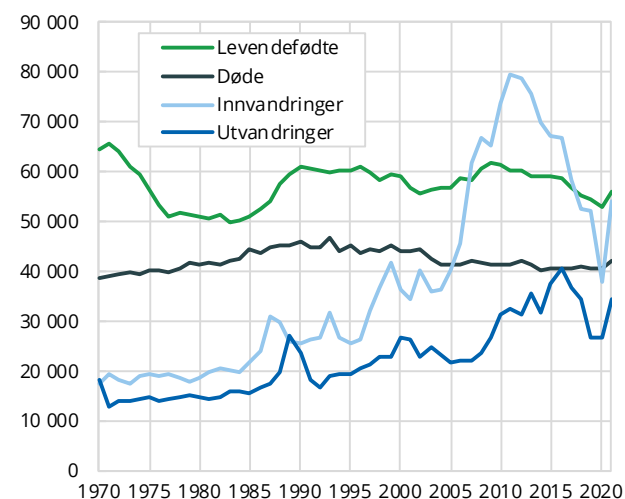
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 05803

Figur 4.2. Årlig befolkningsvekst i Norge, fordelt på nettoinnvandring og fødselsoverskudd. 1990-2021

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 06913

Figur 4.3. Fødte, døde, innvandringer og utvandringer. 1970-2021

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 06913

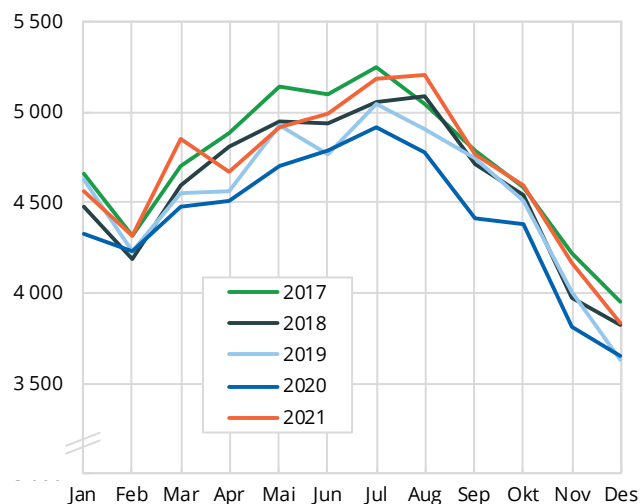
4.2. Flere barn – tross pandemi

Det ble spekulert mye i hvorvidt fødselstallene ville påvirkes av koronapandemien. Mange forskere argumenterte for at både helsekriser og økonomiske usikre tider tidligere hadde ført til lavere fødselstall (Aasve mfl., 2020). Andre spekulerte i om mer tid hjemme med hjemmekontor og hjemmeskole ville føre til flere barn, både for familier med barn og par uten barn. Allerede i desember 2020 kunne vi se et lite avvik fra trenden i fødselstallene sammenliknet med samme måned i tidligere år, med en svak økning i antall fødte 9 måneder etter de første smittevernstiltakene i mars 2020. Økningen i fødselsraten har hovedsakelig funnet sted for kvinner over 25, mens den fortsetter å synke for kvinner under 25 (se e.g. Aasve mfl. 2020; Sobotka mfl. 2011).

Figur 4.4 viser hvordan antall fødte har fordelt seg over månedene i året 2021 sammenlignet med tall for de fire foregående årene (2017-2020). Flest barn blir som regel født fra april til september, altså i andre og tredje kvartal. Dette er et sesongmønster som har vært relativt stabilt over tid.

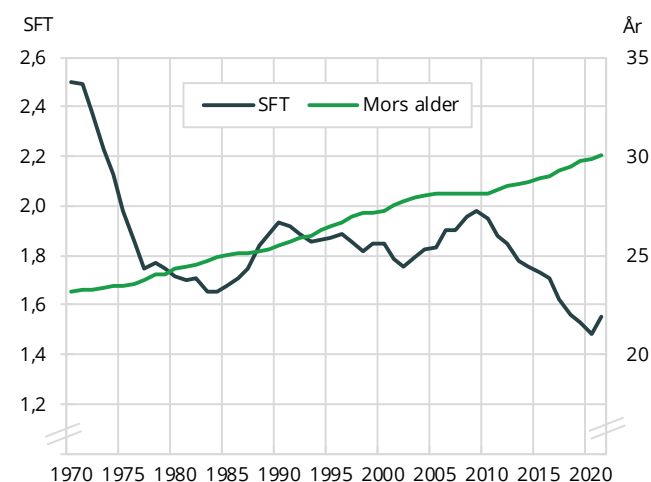
Fruktbarheten i Norge økte i 2021 for første gang på 12 år etter en kraftig nedgang siden 2010. Både antall fødte og samlet fruktbarhetstall (ofte kalt SFT, fødselsraten eller periodefruktbarhet) gikk opp. SFT økte fra 1,48 i 2020 til 1,55 i 2021 og er dermed på nivå med fruktbarhetsraten i 2018. Her det viktig å påpeke at selv om fruktbarhetsraten økte i 2021, er fødselsraten fortsatt på et historisk

Figur 4.4. Månedsvise tall over antall fødte, 2017-2021

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 05531

Figur 4.5. Samlet fruktbarhetstall (SFT) og alder ved første fødsel. Kvinner, 1970-2021

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 04232 og 07872

lavt nivå. Vi vet også fra tidligere og fra andre land at fruktbarhetsraten går litt opp og ned, uten at dette har endret den langsiktige utviklingen med lavere fruktbarhet. Kvinners gjennomsnittsalder ved første fødsel økte også i 2021 og kom opp i 30,1 år (se figur 4.5). Siden norsk økonomi er avhengig av skatteinntekter og arbeidskraft for å forsørge de eldre i framtiden har de lave fødselstallene og de økonomiske implikasjonene av dette blitt diskutert i Norge.¹

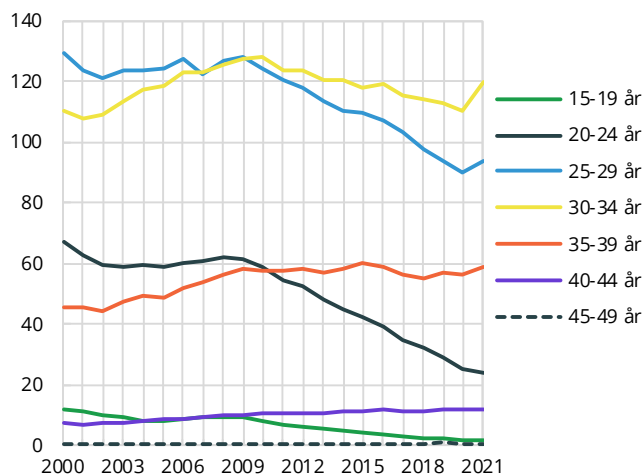
4.3. Økning i fruktbarheten for kvinner over 25 år

Fruktbarheten i et gitt år (SFT) svinger mye over tid. I tillegg til at dette målet reflekterer fruktbarhetsnivået, blir det også påvirket av når kvinner velger å få barn. En langvarig trend i Norge og mange andre land er at flere kvinner utsetter det å få barn. Figur 4.6 viser hvordan fødselsratene (barn per 1 000 kvinner) de siste 30 årene har gått særlig ned for kvinner under 30 år. Fram til 2009 økte samtidig fruktbarheten for kvinner mellom 30 og 44 år. Deretter gikk ratene ned igjen for de mellom 30-34 år og holdt seg relativt stabile for kvinner over 35 år. I 2021 ser vi derimot en økning i fruktbarhetsratene for alle aldersgrupper over 25 år. Størst økning skjer i gruppen 30-34 år, men også aldergruppene 25-29 og 35-39 har en tydelig økning i fruktbarheten i 2021 sammenliknet med 2020.

Når vi regner ut SFT for mindre grupper i befolkningen, ser vi at fruktbarheten for innvandrerkvinner fortsatte å gå ned i 2021, men den var fortsatt høyere enn for andre grupper. Dette på tross av at fruktbarhetstallet økte både for norskfødte med innvandrerforeldre og majoritetsbefolkningen. Økningen i fruktbarhet var størst blant majoritetsbefolkningen, fra 1,44 til 1,54, mens norskfødte med innvandrerforeldres SFT økte fra 1,42 til 1,46. Innvandrerkvinner fruktbarhet var 1,67 i 2021.

Kohortfruktbarhet måler antall barn kvinner i et årskull i snitt har fått når de avslutter sin fruktbare periode. Det er svært få fødsler blant kvinner som er eldre enn 45 år. Derfor blir kohortfruktbarheten gjerne målt ved 45 års alder. De langsiktige trendene i tabell 4.1, viser at andelen kvinner som får tre eller flere barn er synkende. Dette taler for at også det endelige barnetallet vil bli noe lavere for kvinner framover. Kvinnene som ble født i 1976 fylte 45 år i 2021 og har en kohortfruktbarhet på 1,95. Endringer i kohortfruktbarheten skyldes i stor grad at andelen kvinner med tre eller flere barn har gått ned, samtidig som andelen barnløse kvinner har økt betydelig. Over 14 prosent er barnløse, 15 prosent har ett barn, nær 42 prosent har to barn, i overkant av 21 prosent har tre barn og litt mer enn 7 prosent har fire eller flere barn i 2021. På lang sikt kan veksten i antall barnløse forsterke det økende behovet for formell omsorg, siden barnløse har mer begrensede muligheter enn andre til å motta uformell omsorg fra nær familie. Veksten i

¹ Se e.g. intervjuer med Statsminister Erna Solberg (H) i forbindelse med lanseringen av Perspektivmeldingen 2021 (<https://www.regjeringen.no/no/tema/okonomi-og-budsjett/norsk-okonomi/perspektivmeldingen-2021/id283250/>), samt Bjertnæs, Holmøy og Strøm (2019).

Figur 4.6. Fruktbarhetsrater, etter alder. 2000-2021¹

¹ Antall barnefødsler per 1 000 kvinner i gitt aldersgruppe.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 08555

Tabell 4.1. Antall barn blant kvinner ved alder 45 år (prosent) og totalt barnetall (kohortfruktbarhet) for utvalgte fødselskohorter

Fødselskohort	0 barn	1 barn	2 barn	3 barn	4+ barn	Totalt barnetall (kohortfruktbarhet)
1935	9,6	10,4	30,4	27,4	22,2	2,42
1940	9,5	10,1	33,7	29,1	17,6	2,35
1945	9,0	11,8	41,5	26,4	11,3	2,19
1950	9,4	13,3	45,4	23,5	8,4	2,08
1955	11,2	14,3	42,1	24,2	8,1	2,04
1960	11,9	13,8	39,4	25,6	9,2	2,10
1965	12,5	14,2	40,2	24,7	8,4	2,06
1970	13,4	14,7	41,2	23,1	7,6	2,00
1971	13,3	14,9	41,8	22,7	7,3	1,99
1972	13,4	15,0	42,1	22,2	7,4	1,98
1973	13,3	15,4	42,0	22,2	7,2	1,98
1974	13,8	15,4	41,8	22,0	7,0	1,96
1975	14,2	15,3	41,7	21,8	7,0	1,96
1976	14,4	15,3	41,8	21,2	7,3	1,95

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

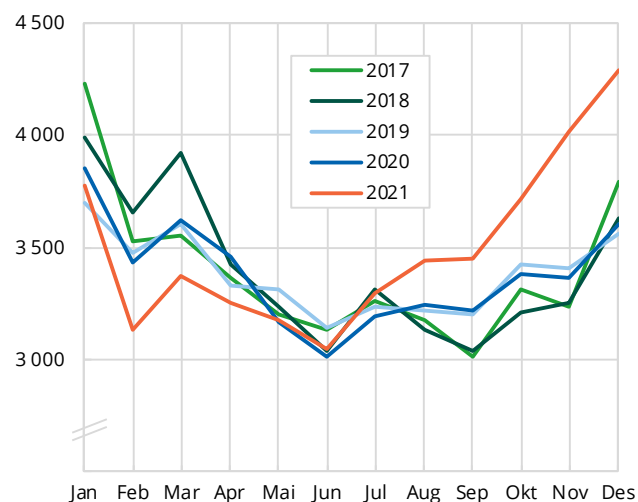
behovet for eldreomsorg er en av de viktigste årsakene til sterk offentlig utgiftsvekst etter 2030.

Les mer og finn tall om fruktbarhet og fødte på www.ssb.no/fodte.

4.4. Økning i antall døde – etter lengre periode med lav dødelighet

Koronapandemien har ikke ført til et økt antall dødsfall i Norge. I første halvår av 2021 fortsatte den lave dødeligheten som ble observert i Norge gjennom hele 2020. Den lave dødeligheten tilskrives i noen grad redusert smitte og infeksjoner av andre sykdommer ettersom flere fulgte de generelle smittevern rådene for korona. Den lavere dødeligheten gjorde seg særlig gjeldende blant de

Figur 4.7. Månedsvise tall over antall døde. 2017-2021

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 12982

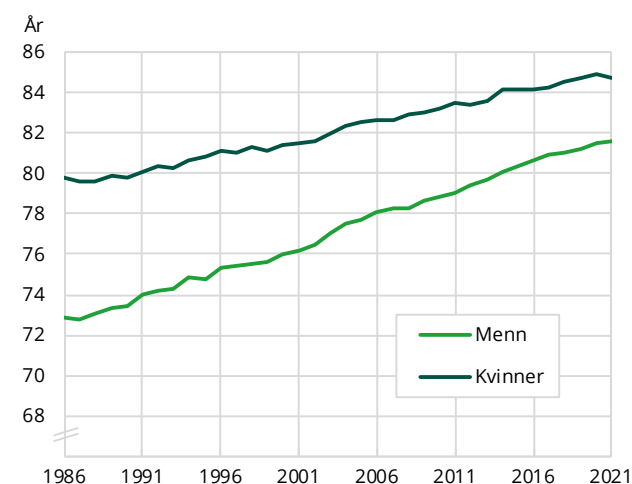
eldste aldersgruppene i befolkningen.² I andre halvdel av 2021 økte derimot dødeligheten. Denne økningen vedvarte ut 2021, og gjorde at antall døde i 2021 kom opp i 42 000, 1400 flere enn i 2020 (se figur 4.7.) Dette kan i stor grad forklares med at det har vært uvanlig lav dødelighet i nesten to år, og da har risikopopulasjonen økt (altså de i befolkningen med størst sannsynlighet for å dø). Med en større risikopopulasjon vil også antall dødsfall øke, særlig ettersom vi ser at dødeligheten frem til høsten 2021 var lav hovedsakelig fordi dødeligheten blant de over 80 år sank etter at Norge innførte strenge smittevernstiltak. En økning i dødeligheten var derfor ventet.

Med flere døde var ikke utviklingen i forventet levealder helt slik som tidligere år. Denne utviklingen var ikke uventet, i en situasjon med først lav dødelighet etterfulgt av en økning under pandemien, som forklart over. For menn fortsatte forventet levealder ved fødselen å øke, om enn mindre enn årene før, og kom opp i 81,6 år. For kvinner gikk derimot forventet levealder marginalt ned, fra 84,89 til 84,73 år. I Sverige så de en større nedgang i forventet levealder i 2020 på grunn av mange dødsfall under koronapandemien. Det er ikke tilfellet i Norge, og det forholdsvis lave tallet på døde vitner om hvor godt vi beskyttet de mest utsatte.

Forventet levealder er et hypotetisk mål som underestimerer den faktiske levealderen ettersom utregningen av denne baseres på dødeligheten i et gitt år (2021) også fremover i tid. Forventet

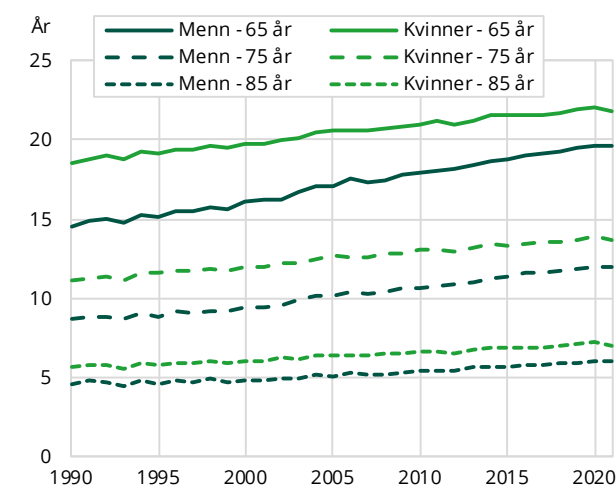
² <https://www.fhi.no/nyheter/2020/fortsatt-nedgang-for-andre-smittsomme-sykdommer-enn-covid-19/>

Figur 4.8. Forventet levealder ved fødselen for kvinner og menn. 1986-2021

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 05375

Figur 4.9. Forventet gjestående levetid ved alder 65, 75 og 85 år for kvinner og menn. 1990-2021

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 05375

kohortlevealder tar også hensyn til at dødeligheten antas å minske i tiden fremover, og gir derfor et bedre bilde av hvor lenge vi *faktisk* kommer til å leve. I 2021 var forventet kohortlevealder for nyfødte 94,7 år for kvinner og 93,1 år for menn, altså omtrent 10 år høyere enn forventet levealder. Det er kohortlevealderen som ligger til grunn for befolkningsframskrivingene og de økonomiske modellene som bygger på disse.

Figur 4.9 viser forventet gjestående levetid for eldre. Ved gjennomsnittlig pensjonsalder, 65 år, var den forventede gjestående levetiden nær 20 år for menn og i underkant av 22 år for kvinner i 2021. Siden pensjonsreformen i 2011 har forventet gjestående levetid for nye pensjonister økt med

omtrent 1,5 år for menn og i underkant av ett år for kvinner. Ved 85 år var forventet gjestående levetid 6 år for menn, og over 7 år for kvinner. Det at flere eldre lever lenger og dermed når en høyere alder, vil øke antall personer som har behov for offentlig helse- og omsorgstjenester.

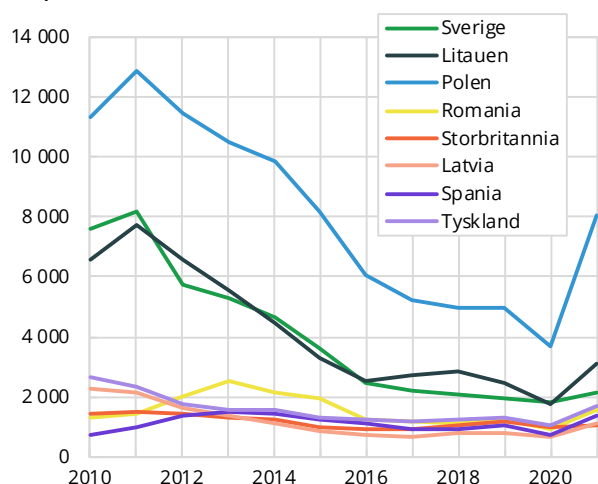
Vi forventer at antallet døde vil øke også fremover. Store fødselskull født rett etter krigen er nå i 70-årene, og med store kohorter i høyere aldersgrupper er det også naturlig at antall dødsfall stiger. Samtidig lever vi stadig lenger, og dødelighetsratene fortsetter å synke. Dette bidrar til å utsette økningen i antall dødsfall. Siden vi ikke forventer at fødselsraten vil øke betraktelig fremover, vil befolkningsveksten derfor drives av innvandring og økning i levealder.

4.5. Inn- og utvandring i 2021

Antall innvandring til Norge sank hvert år fra 2012 til 2020. Tallene for 2021 viser derimot at både inn- og utvandringen økte sammenliknet med 2020. Tallet på innvandring ligger imidlertid fremdeles en god del lavere enn tidligere år. Økningen i innvandring tyder likevel på at vi er på vei tilbake til normalen etter et spesielt år i 2020 når det gjelder migrasjonsstrømmene til og fra Norge. Ser vi på antall innvandring med statsborgerskap fra land som ofte forbindes med arbeidsrelatert innvandring, finner vi nær en dobling i antall innvandring fra Polen, Litauen, Latvia og Romania sammenliknet med 2020. For de to førstnevnte er tallet på innvandring det høyeste vi har målt siden 2015. Det var også flest polske statsborgere som innvandret i 2021 totalt. En mulig årsak til dette er den høye etterspørselen etter arbeidskraft i kjølvannet av pandemien, samt en opphenting av folk som ikke kom seg til Norge i 2020 på grunn av reiserestriksjonene og valgte å komme påfølgende år. Konflikten i Syria, Talibans overtagelse av Afghanistan og krigen i Ukraina viser at fremtiden er vanskelig å spå, og at uforutsette hendelser kan påvirke antall innvandrere til Norge også i de kommende årene.

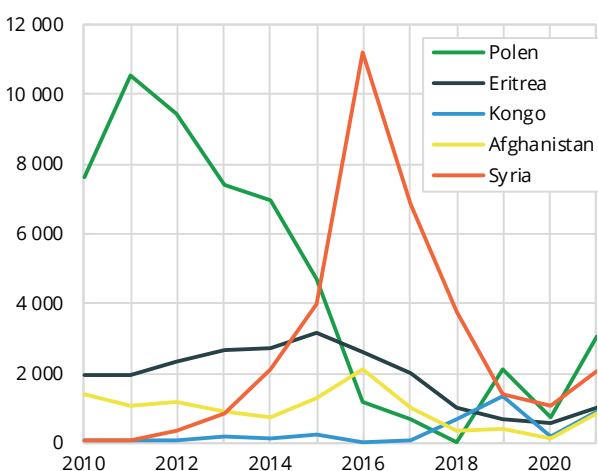
I 2021 ser vi også en økning i mobiliteten hos svenske statsborgere. Tallet på inn- og utvandring for denne gruppen var forholdsvis lavt i 2020, særlig sammenliknet med de øvrige landene nevnt ovenfor, og det er derfor ikke unaturlig at vi ser en tilsvarende moderat økning i både inn- og utvandring av svenske statsborgere i 2021.

Figur 4.10. Innvandring til Norge av statsborgere fra enkelte europeiske land. 2010-2021

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 11327

Figur 4.11. Nettoinnvandring til Norge 2010-2021 av statsborgere fra land med høyest nettoinnvandring i 2021

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 11327

Ser vi på gruppene med flest innvandring i 2021, finner vi polske statsborgere på toppen av listen med 8076 registrerte innvandring, etterfulgt av norske (7348), litauiske (3109), syriske (2204) og svenske (2135) statsborgere (se figur 4.10).

Tar vi med utvandring i regnskapet og heller ser på nettoinnvandring, finner vi i figur 4.11 polske statsborgere på topp med 3049 nettoinnvandring, etterfulgt av syrere (2043), eritreere (1008) og kongolesere (909). I august i fjor tok vi også imot afghanske flyktninger etter evakueringen av Kabul, noe som førte til at afghanske statsborgere (827) også kommer høyt opp på listen for høyest nettoinnvandring.

Oppsummert går nettoinnvandringen tilbake mot 2019-nivå etter at 2020 var preget av strenge restriksjoner, som igjen gjorde at spesielt innvandringstallene var rekordlave. Innvandringstallene for 2021 indikerer at arbeidsinnvandringen er på vei opp, og vi ser også at nettoinnvandringen har tatt seg noe opp igjen fra enkeltland utenfor Europa hvor oppholdsgrunnlaget ofte er asyl eller familiejenforening. Samtidig er antall utvandring høyere, og den økte mobiliteten tyder på at vi, etter noen år preget av reiserestriksjoner, er på vei tilbake til normalen.

4.6. Flere innvandrere i Norge

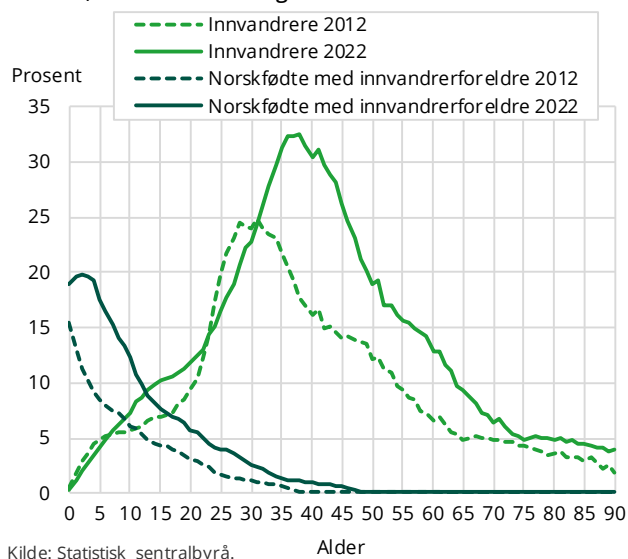
At nettoinnvandringen nå er tilbake på et nivå som ligner det vi hadde før pandemien, gjør at antallet innvandrere i Norge fremdeles øker. Innvandrerne utgjorde ved årsskiftet nesten 820 000 personer, altså om lag 15,1 prosent av befolkningen, og økte med 19 300 personer fra året før. Inkluderer vi norskfødte med innvandrerforeldre, passerte innvandrere og deres barn over en million i Norge i 2021.

Figur 4.12 viser andelen innvandrere i den norske befolkningen etter alder, samt andelen norskfødte med to innvandrerforeldre. For noen aldersgrupper i 30-årene er nær en tredjedel av befolkningen innvandrere, og den vanligste alderen blant innvandrerne i Norge i dag er 36 år. For befolkningen totalt er den over 50 år, og innvandring bidrar således fortsatt til å bremse aldringen av den norske befolkningen. Det er flest som innvandrer i 25-29 års alder, og økningen i aldersgruppene over 30 år skyldes både at innvandrere som allerede er i Norge, har blitt eldre, samt at det har innvandret nye personer i disse aldersgruppene.

Arbeidsinnvandrerne som kommer til Norge, bidrar positivt til arbeidsstyrken og norsk økonomi. En del av dem vender også tilbake til hjemlandet etter noen år og vil derfor i liten grad belaste norske helse- og omsorgstjenester når de blir eldre. Innvandrerbefolkningen er en viktig del av både befolkningen og arbeidsstyrken. Den består av folk med over 220 ulike landbakgrunner, hvorav innvandrere fra Polen med sine godt over 100 000 representanter utgjør den største andelen.

Bidraget til norsk økonomi vil ofte være vesentlig lavere for innvandrere med bakgrunn som flyktning. Ofte har slike innvandrere i gjennomsnitt

Figur 4.12. Andel innvandrere og norskfødte med to innvandrerforeldre, etter alder, 2012 og 2022

lavere utdanning enn den øvrige befolkningen. I tillegg til integreringskostnadene blir yrkesdeltakingen lavere, og disse innvandrerne blir også i Norge til de dør. Uten en god integrering i arbeidslivet kan et økt antall innvandrere med flyktningbakgrunn gi negative konsekvenser for de offentlige finansene i Norge, samt for ulikheten mellom forskjellige grupper i samfunnet og opplevelsen av samhold og tillit, slik blant annet Brochmann II-utvalget påpeker (NOU 2017:2).

4.7. Sterk og rask aldring – med implikasjoner for velferdsstaten og lokale tjenester

Aldringen av en befolkning bestemmes av hvor mange som fødes, hvor mange som inn- og utvandrer og hvor høy levealderen er, samt av den eksisterende aldersstrukturen, som er vist i figur 4.13. Jo flere fødte, jo flere (unge) innvandrere, jo færre (unge) utvandrere og lavere levealder, jo yngre blir befolkningen. Tilsvarende vil få fødte, få innvandrere, mange utvandrere og en høy levealder gi en gammel befolkning. For de offentlige finansene i Norge er det spesielt utslagene av aldringen på andelen alderspensjonister (særlig 67 år og eldre) og storforbrukere av offentlige helse og omsorgstjenester fra rundt 80 år og eldre, som er utslagsgivende. I 2021 ble det nesten 3900 flere over 80 år i Norge, og antallet personer 67 år og eldre, som normalt er alderspensjonister, økte med over 21 300 personer.

Tabell 4.2 viser endringer fra i fjor til i år i ulike aldersgrupper i befolkningen. Det har blitt 1 pro-

Figur 4.13. Befolkningspyramide for Norge, 1. januar 2022

Tabell 4.2. Endring i aldersstruktur fra 2021 til 2022

	01.01.2021	01.01.2022	Endring 2022-21	Endring 2022-21 (%)
0-9 år	593 533	587 714	-5 819	-1,0
10-19 år	644 257	647 020	2 763	0,4
20-29 år	705 307	701 583	-3 724	-0,5
30-39 år	739 124	749 122	9 998	1,4
40-49 år	719 591	714 233	-5 358	-0,7
50-59 år	714 163	724 859	10 696	1,5
60-69 år	588 519	596 118	7 599	1,3
70-79 år	450 468	464 328	13 860	3,1
80-89 år	190 309	193 735	3 426	1,8
90-99 år	44 828	45 249	421	0,9
100+ år	1 270	1 309	39	3,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 07459

sent færre barn under 10 år – en nedgang på nesten 6000 fra i fjor. Samtidig har antallet som er 60 år eller mer, steget med over 25 000.³ Vi ser også en stor økning i antallet 80 år og eldre, nesten 4000 flere fra 2021 til 2022. Siden 2000 har antallet personer på 80 år og eldre i Norge økte med over 50 000. Samtidig økte antallet personer i den mest arbeidsintensive delen av yrkesaktiv alder (25-54 år) med bare i overkant av 7000 personer (0,33 prosent). Antallet 20-64 år fortsetter å øke noe, og er nå 3,2 millioner. Med unntak av en liten nedgang på begynnelsen av 2000-tallet, har eldrebrøken (antall 65+ år/antall 20-64 år) økt lenge. Fra 2016 til 2021 har eldrebrøken økt fra 0,27 til 0,31, ettersom antallet personer over 64 har økt med over 134 000.

³ Gjennomsnittlig faktisk pensjonsalder er nå er 65 år, ifølge Arbeids- og velferdsetaten, se <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/statistikk/pensjon-statistikk/alderspension>. Imidlertid er det en økende andel som kombinerer arbeid og pensjon med det nye systemet samtidig som en god del også er omfattet av uføretrygd.

Boks 4.1. Eldrebrøk

Eldrebrøken et begrep som brukes om forholdet mellom antallet eldre (65 år eller eldre) og antall personer i arbeidsfør alder.

Forholdet mellom antall i yrkesaktiv alder og resten av befolkningen er et enkelt og mye brukt mål som kan være illustrerende for sider ved befolkningsstrukturen som har stor betydning for arbeidstilbud og offentlige inntekter på den ene siden, og offentlige utgifter til blant annet utdanning pensjonsutgifter, pleie- og omsorgsbehov på den andre siden. Forholdstallet inngår som et viktig premiss i langsiktige politikkvurderinger. Imidlertid må slike vurderinger utnytte de mer detaljerte kunnskapene som finnes om hvor mye individer på ulike alderstrinn bidrar til ulike offentlige inntekter og utgifter. Kapittel 5 (Offentlige finanser) går nærmere inn på dette.

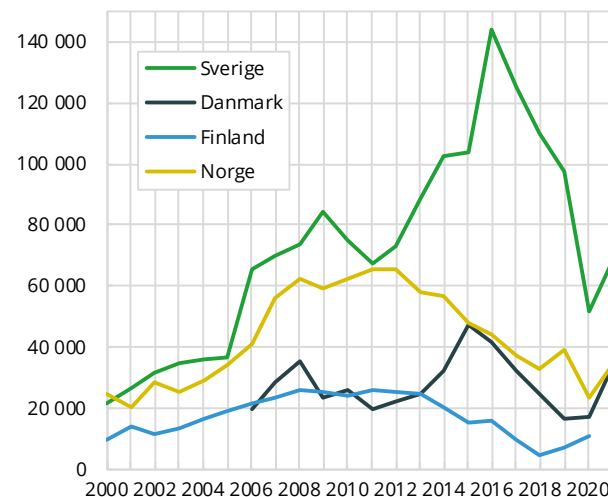
Samlet sett var det en svakere aldring enn den vi så i 2020, hvor aldringen var svært sterk med en økning av gjennomsnittsalderen i befolkningen på 3,5 måned. Gjennomsnittsalderen i Norge var i 2021 på 41 år, en økning på 2,5 måned fra 2020. Aldringen av befolkningen i Norge fortsetter, men i et litt lavere tempo enn vi så under første året av koronapandemien.

4.8. Utviklingen i et nordisk perspektiv**Folkeveksten var høy i de fleste nordiske land**

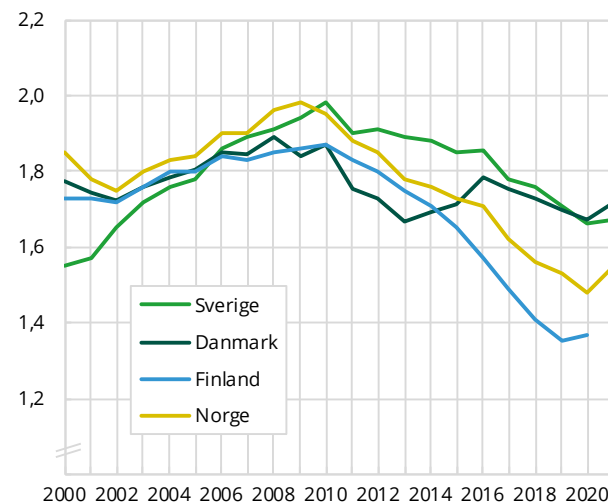
Alle de nordiske landene hadde folkevekst på nivå med 2017 i 2021. Norge og Danmark hadde begge vekst på i overkant av 33 000, mens Sverige med en dobbelt så stor befolkning også hadde en vekst målt i antall personer på litt over det dobbelte, som vist i figur 4.14. Hovedårsaken til at folkeveksten har økt igjen er at innvandringen har økt i 2021, etter å ha vært svært lav grunnet innreisestiltak og liknende under koronapandemien. Folkeveksten er også høyere, særlig i Sverige, men også Danmark, ettersom antallet dødsfall i 2021 er lavere enn pandemiåret 2020. Innvandring og økte fødselstall har dermed gjort at folkeveksten i Norden er tilbake på nivå med årene før pandemien.

Økning i fruktbarheten for hele Norden

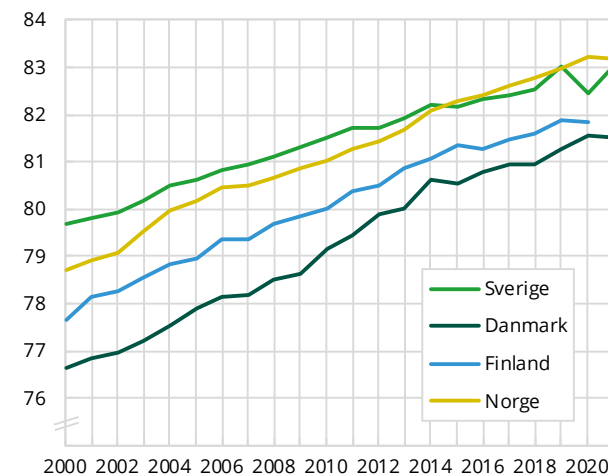
I hele Norden har fruktbarheten gått ned de siste ti årene. I 2020 gikk fruktbarheten litt opp i Finland,

Figur 4.14. Folkevekst i et nordisk perspektiv. 2000-2020

Kilde: De nordiske landenes statistikkbyråer.

Figur 4.15. Fruktbarhet (SFT) i et nordisk perspektiv. 2000-2020

Kilde: De nordiske landenes statistikkbyråer.

Figur 4.16. Forventet levealder for begge kjønn i et nordisk perspektiv. 2000-2020

Kilde: De nordiske landenes statistikkbyråer.

mens de andre nordiske landene hadde fortsatt nedgang i samlet fruktbarhetstall (SFT). I 2021 har derimot fruktbarheten økt i alle landene. Den største økningen skjedde i Norge, med en økning fra 1,48 til 1,55. Danmark og Sverige har hatt høyere fruktbarhet enn Norge de siste fem årene, så at økningen der var mindre er ikke overraskende. Sveriges fruktbarhet økte med kun 0,001, mens Danmarks SFT økte fra 1,67 til 1,72. Danmark hadde dermed høyest fruktbarhet i Norden i 2021. I Danmark, akkurat som i Norge, gikk fruktbarheten for innvandrerkvinner ned, mens fruktbarheten økte for majoritetsbefolkningen. Om økningen i SFT i Norden er starten på en endring av trenden eller en stabilisering av fruktbarheten er foreløpig for tidlig å si.

Figur 4.16 viser at forventet levealder i Sverige er tilbake til nesten samme nivå som i 2019, etter en tydelig nedgang i 2020 grunnet økt antall dødsfall på grunn av koronapandemien. I Norge gikk i stedet forventet levealder opp i 2020, ettersom vi hadde svært få dødsfall knyttet til pandemien, og lavere dødelighet generelt på grunn av strenge smittevernstiltak. Derimot gikk forventet levealder litt ned i 2021. Det samme skjedde i Danmark, med en svak nedgang i forventet levealder i 2021. Dette skyldes trolig at mange i høy alder ikke ble syke i 2020, og dermed ble risikopopulasjonen større i 2021, som igjen førte til høyere dødstill i Norge og Danmark. Sverige har færre i risikopopulasjonen i årene som kommer, så utviklingen i dødelighet blant de nordiske landene vil trolig se litt ulik ut.

4.9. Fortsatt sentralisering

I 2021 var det flere som flyttet fra enn til de mest sentrale kommunene. Dette var også tilfellet i 2020, det første året siden 2002 med flyttetap for de mest sentrale kommunene det vil si Oslo og kommunene rundt hovedstaden, se boks 4.2 for definisjon av sentralitet.

I 2021 har det innenlandske flyttetapet i de mest sentrale kommunene økt fra 700 til nesten 3 200 personer. Det er det høyeste i SSBs tidsserie, som strekker seg tilbake til 1997. Denne observerte utflyttingen er i tråd med trenden vi har sett de siste årene med flytting ut av blant annet Oslo til nærliggende kommuner. Dette henger trolig sammen med store kohorter som nå er i en alder hvor de etablerer seg, og dermed ofte flytter ut av sentrum.

Tabell 4.3. Kommuner med høyest befolkningsvekst og størst befolkningsnedgang i absolutt antall. 2021¹

Nr.	Kommune	01.01.2022	Endring fra 01.01.2021
10 med høyest vekst			
1	Trondheim	210 496	2 901
2	Oslo	699 827	2 817
3	Lillestrøm	89 095	2 142
4	Lørenskog	44 693	1 953
5	Bergen	286 930	1 329
6	Asker	96 088	1 173
7	Kristiansand	113 737	1 149
8	Ullensaker	41 565	1 106
9	Nordre Follo	61 032	998
10	Sandnes	81 305	855

10 med størst nedgang

1	Sør-Varanger	9 925	-178
2	Steinkjer	24 004	-148
3	Åmot	4 195	-143
4	Narvik	21 530	-131
5	Nordkapp	2 947	-128
6	Gjøvik	30 267	-128
7	Midtre Gauldal	6 120	-123
8	Ullensvang	10 881	-121
9	Namsos - Nåvnesjensjælmie	15 001	-95
10	Herøy (Møre og Romsdal)	8 765	-93

¹ Kommunestrukturen per 1. januar 2020.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 07459.

Tabellen er rettet 29. mars 2022.

Tabell 4.4 Kommuner med høyest vekst og størst nedgang i prosent. 2021¹

Nr.	Kommune	01.01.2022	Endring (%) fra 01.01.2021
10 med høyest vekst			
1	Lørenskog	44 693	4,6
2	Eidfjord	937	3,8
3	Kvitsøy	523	3,2
4	Nannestad	15 074	3,0
5	Ullensaker	41 565	2,7
6	Holmestrand	25 681	2,7
7	Eidsvoll	26 716	2,6
8	Hemsedal	2 611	2,6
9	Lillestrøm	89 095	2,5
10	Hurdal	2 905	2,4

10 med størst nedgang

1	Loabåk - Lavangen	970	-4,9
2	Rødøy	1 153	-4,4
3	Fedje	502	-4,4
4	Nordkapp	2 947	-4,2
5	Lebesby	1 221	-3,9
6	Raarvihke - Røyrvik	441	-3,9
7	Røst	469	-3,9
8	Gamvik	1 057	-3,6
9	Namsskogan	818	-3,3
10	Åmot	4 195	-3,3

¹ Kommunestrukturen per 1. januar 2020.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 07459.

Tabellen er rettet 29. mars 2022.

Boks 4.2. Sentralitet

Sentraliteten til hver enkelt kommune bestemmes ut ifra nærhet til arbeidsplasser og servicefunksjoner, som blant annet sykehus og butikker. I sentralitetsindeksen får hver kommune en score mellom 0-1000 basert på disse parameterne. Denne scoren brukes til å dele kommunene inn i seks grupper fra mest til minst sentrale, hvor sentralitet 1 er de mest sentrale kommunene, og sentralitet 6 er kommunene som er minst sentrale.

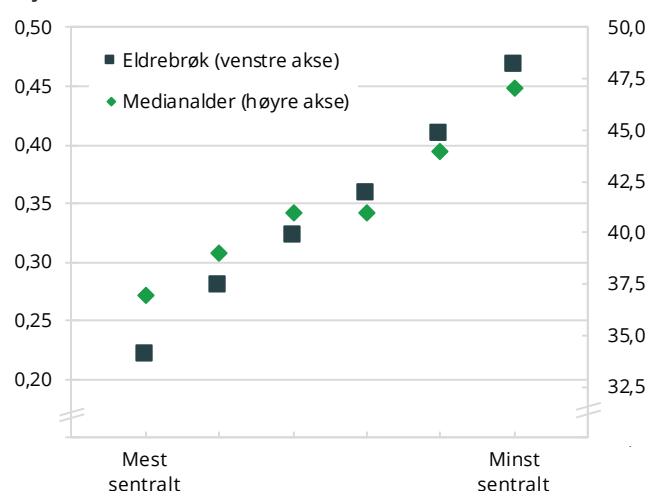
Høye boligpriser og ønske om større plass påvirker trolig disse flyttestrømmene. Innvandringen til de mest sentrale kommunene er imidlertid tilbake på nivå med slik det var før pandemiåret 2020, noe som gjør at disse kommunene samlet sett fremdeles vokser.

De mindre sentrale kommunene, altså kommuner med sentralitet 4, 5 og 6 har alle et innenlandsk flyttetap på henholdsvis 600, 2 300 og 1 900 personer. Dette er også i tråd med hva vi har sett de siste årene, og det er lite som tyder på at sentraliseringen skal avta med det første.

Tabell 4.3 viser de 10 kommunene med størst vekst og nedgang i absolutt folketall i 2021, mens tabell 4.4 viser tilsvarende etter prosentvis vekst og nedgang. Viken og de store byene er godt representert i begge tabellene over vekst, uansett mål, mens fylkene nordover i landet fremdeles er i overvekt når det gjelder nedgang i folketall. Kommunen med størst prosentvis vekst var i år Lørenskog i Viken, med en vekst på over 4,5% fra 2020. Ellers er andre kommuner i Viken som Nannestad, Ullensaker og Eidsvoll høyt oppe, men også Eidfjord i Vestland og Kvitsøy i Rogaland kan vise til høy prosentvis vekst. Kommunene som opplevde størst prosentvis nedgang i befolkningen var blant annet Lavangen i Troms og Finnmark, Rødøy i Nordland og Fedje i Vestland fylke. Kommunene med størst prosentvis nedgang er gjerne i kategoriene med de minst sentrale kommunene med sentralitet 5 eller 6 (Se boks 4.2).

I 2021 var det Trondheim som opplevde størst vekst i absolutte tall. Oslo, som er landets største kommune målt i antall innbyggere følger deretter, men toppet ikke listen som i tidligere år.

Figur 4.17. Eldrebrøk og medianalder etter sentralitet. 1. januar 2022

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tabell 07459

Fraflytting til nærliggende kommuner som Lørenskog og Lillestrøm, er en medvirkende årsak til den moderate befolkningsveksten i hovedstaden.

I det store bildet er stabilitet i kommunenes folketall det mest fremtredende i 2021. Hele 87 prosent av kommunene opplevde ingen endring eller en endring innenfor ± 2 prosent i folketallet. Totalt opplevde kun 29 kommuner en befolkningsnedgang på mer enn 2 prosent, mens 14 kommuner fikk en vekst på over 2 prosent.

Sammenligner vi kommuner av ulik sentralitet, finner man noen viktige forskjeller i befolkningen. Det er stor forskjell i medianalder mellom de ulike sentralitetsnivåene, som vist i figur 4.17.⁴ Det er tydelig høyere medianalder i de minst sentrale kommunene sammenlignet med kommuner med høy sentralitet. Fra de mest sentrale kommunene til de minst sentrale kommunene er det omtrent 10 års forskjell i medianalder, fra 37 år i Oslo og omegn til 47 år i de minst sentrale kommunene. Medianalderen øker med omtrent to år for hvert sentralitetsnivå.

De mest sentrale områdene har på grunn av størrelsen flest eldre, mens andelen eldre er høyest i de mindre sentrale strøkene. Oppdelt etter sentralitet er det også stor forskjell i eldrebrøken (se boks

⁴ En forklaring av sentralitetsindeksen samt en oversikt over hvilke kommuner som har hvilken sentralitet finnes her: <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/ny-sentralitetsindeks-for-kommunene>.

4.1) mellom kommunene i Norge. For kommunene med sentralitet 1 og 2 er eldrebøken for begge godt under 0,3, der sentralitet 1 har den laveste eldrebøken på 0,22. Dette innebærer at det finnes relativt mange i arbeidsfør alder relativt til antallet eldre, og dermed flere yngre som bidrar med skatteinntekter og 'hoder og hender'. Eldrebøken for sentralitet 3-5 går fra 0,32 til 0,41, der bøken øker jo mindre sentral kommunene er. For de minst sentrale kommunene er eldrebøken 0,47, som viser at de eldre utgjør en stor andel av befolkningen i disse kommunene.

Referanser

Aasve, A., Cavalli, N., Mencarini, L., mfl. (2020). The COVID-19 pandemic and human fertility. *Science* 369 (6502), 370-371.

Bjertnæs, Holmøy og Strøm (2019). *Langsiktige virkninger på offentlige finanser og verdiskapning av endringer i fruktbarhet*. Rapporten 2019/16, Statistisk sentralbyrå.

Dommermuth, L. & Lappegård, T. (2017). *Nedgangen i fruktbarheten fra 2010: Betydningen av utdanning, økonomisk aktivitet og økonomiske ressurser for førstefødsler og tredjefødsler*. Rapporten 2017/12, Statistisk sentralbyrå

Lindley, A. (ed). (2014). *Crisis and Migration: Critical Perspectives*. Oxfordshire: Routledge Publishing.

NOU, Norges offentlige utredninger (2017:2). *Integrasjon og tillit - Langsiktige konsekvenser av høy innvandring*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.

Stone, L. (2020). Short-run fertility responses to mortality events: A look to the past. *PAA Applied Demography*. Hentet fra: http://www.populationassociation.org/wp-content/uploads/CAD_SpecialEdition_COVID19_March2020.pdf

Sobotka, T., Skirbekk, V. & Philipov, D. (2011). Economic recession and fertility in the developed world. *Population Development Review* 37(2), 267-306.

Vassenden, K. (2015). *Om kvaliteten på den norske inn- og utvandringsstatistikken*. Notater 2015/17, Statistisk sentralbyrå.

Vossius, C., Selbæk, G., Benth, J. Š., mfl. (2018). Mortality in nursing home residents: a longitudinal study over three years. *PloS one* 13(9), e0203480.

5. Offentlige finanser

Med nettofordringer rundt 3,5 ganger BNP, er offentlig forvaltnings finanser eksepsjonelt solide. Likevel kan dagens offentlige velferd neppe videreføres uten skatteskjerpelser når aldringen etter 2030 vil øke utgiftene til pensjoner og helse og omsorg mer enn skatteinntektene. I tillegg viser beregninger at med dagens politikk vil flertallet av nyfødte motta betydelig mer offentlig velferd gjennom livet enn deres bidrag til skatteinntektene. Alternativet til økte skatter er økt arbeidsinnsats.

Leserveiledning: Avsnitt 1 gir en oversikt over utviklingen i offentlig forvaltnings overskudd, nettofordringer og bruk av oljepenger. Disse tallene viser at offentlige finanser er eksepsjonelt solide når man sammenligner med tidligere år og andre europeiske land.

Avsnitt 2 begrunner hvorfor diskusjonen om offentlige finanser likevel preges av bekymring. Hovedforklaringen er erfaringer fra andre land, særlig fra dem som raskt og lett har høstet grunnrente fra ikke-fornybare naturressurser. De viser at det er meget kostbart for samfunnet å reversere vekst i offentlig velferd eller øke skattene dersom utviklingen ikke er finansielt opprettholdbar. Avsnitt 2 viser for det første at den norske velferdsstaten er blitt meget raus; de som fødes i dag vil betale langt mindre i skatt enn det de mottar fra det offentlige i løpet av livet, gitt videreføring av dagens skatte- og velferdssystem. For det andre er Norge i startfasen av en sikker aldring av befolkningen som vil forsterke veksten i utgifter til pensjoner, helse og eldreomsorg, og svekke veksten i skattegrunnlagene.

Avsnitt 3 viser hvor stor betydning sysselsetting har for velferdsstatens finansielle bæreevne. Videre pekes det på at økt offentlig ressursbruk på lang sikt svekker offentlige finanser mer enn den direkte utgiftseffekten ved å fortrenge skattegrunnlag som er store i Norge.

Fjerde og siste avsnitt belyser veksten i Norges offentlige utgifter, blant annet ved sammenligninger med andre land. Videre viser avsnittet hvilke formål skattepengene har gått til.

5.1. Sterke tall for Norges offentlige finanser

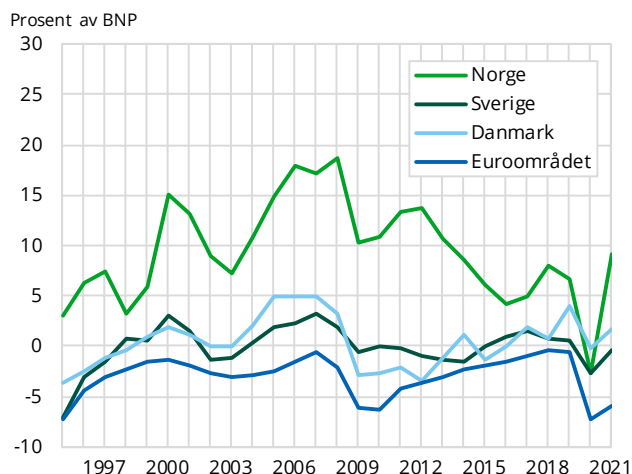
Stort overskudd, trass pandemiens innhogg

Nasjonalregnskapstallene viser isolert sett meget solide offentlige finanser i Norge, se figur 5.1, tabell 5.1 og 5.2. I dette kapitlet måles overskuddet med nasjonalregnskapsbegrepet nettofinansinvesteringer. Overskuddet i offentlig forvaltning har med få unntak ligget til dels betydelig høyere enn 5 prosent av BNP i årene etter 1996. Dette står i til dels sterk kontrast til offentlige overskudd i andre OECD-land de siste 30 år. Danmark opplevde overskudd opp mot 5 prosent av BNP i årene 2005-2008, deretter flere år med underskudd før offentlige finanser ble styrket etter 2013 frem til koronaangrepet i 2020. Etter krisen i svensk økonomi på første del av 1990-tallet, har utviklingen i Sveriges offentlige finanser ikke avveket vesentlig fra forløpet i Danmark.

I Norge er det statsfinansene som er sterke. Det skyldes avkastningen fra Statens pensjonsfond Utland (SPU), at staten mottar det meste av Norges løpende petroleumsinntekter, og at handlingsregelen begrenser den løpende bruken av disse inntektene. Kommuneforvaltningen har gått med underskudd i de fleste år siden midten av 1990-tallet, blant annet på grunn av høye investeringsutgifter. Kommunenes underskudd bidro til å svekke overskuddet i offentlig forvaltning med i underkant av 10 prosent i årene 2004-2018.

Tabell 5.1 og 5.2 viser store statsfinansielle rystelser i 2020 og 2021. Et samlet overskudd i offentlig forvaltning i 2019 på 235 milliarder kroner (6,6

Figur 5.1. Nettofinansinvesteringer i offentlig forvaltning

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Danmarks Statistik, Statistikmyndigheten SCB og Eurostat. 2021k1-k3 for Danmark og Euroområdet.

prosent av BNP) ble snudd til et underskudd på 89 milliarder (2,6 prosent av BNP) i 2020. Noe av årsaken var økt inntektssikring for husholdningene og kompensasjonsordninger rettet mot næringslivet for å motvirke negative effekter av koronapandemien, se boks 5.1. Hovedkilden til inntektsfallet var imidlertid nedgangen i petroleumsinntektene som følge av prisfall for olje og gass. I tillegg ga midlertidige lettelsener i petroleumsbeskatningen («oljeskattepakken») negative påløpte skatter. I 2021 førte en sterk økning i olje- og gassprisene til ekstraordinært høye petroleumsinntekter og et svært høyt offentlig overskudd på 376 milliarder kroner (9,1 prosent av BNP), en økning på 465 milliarder fra 2020 (tabell 5.2). Vel 430 milliarder kroner

Tabell 5.1. Nettofinansinvesteringer i offentlig forvaltning. Milliarder kroner

	2018	2019	2020	2021
A Nettofinansinvesteringer i staten	299	270	-67	389
A.1 Samlet overskudd i statsbudsjettet og Statens pensjonsfond	257	277	-39	141
A.11 Oljekorrigert overskudd på statsbudsjettet	-219	-228	-371	-368
A.12 Netto kontantstrøm petroleum	251	257	107	287
A.13 Renter og utbytte i Statens pensjonsfond	225	247	225	222
A.2 Påløpte ikke-innbetalte skatter	48	1	-60	235
A.21 Påløpte ikke-innbetalte oljeskatter	33	-19	-50	209
A.22 Påløpte ikke-innbetalte skatter Fastlands-Norge	14	20	-10	26
A.3 Andre definisjonsforskjeller mv.	-6	-8	33	12
B Nettofinansinvesteringer i kommuneforvaltningen	-20	-35	-23	-12
C Nettofinansinvesteringer i offentlig forvaltning samlet (A+B)	279	235	-89	376

Kilde: Finansdepartementet og Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.2. Inntekter og utgifter i offentlig forvaltning etter nasjonalregnskapets gruppering. Milliarder kroner

	2018	2019	2020	2021
A Totale inntekter	1 985	2 040	1 875	2 379
A.1 Inntekter ekskl. petroleumsvirksomhet	1 704	1 802	1 777	1 888
Skatter og avgifter	899	938	937	1 023
Trygde- og pensjonspremier	363	383	387	407
Formuesinntekter	311	340	312	311
Brukerbetalinger, salg og overføringer	131	141	141	148
A.2 Petroleumsinntekter	282	239	98	491
Skatter og avgifter	150	121	24	301
Utbytte fra Equinor og SDØE	131	117	74	190
B Totale utgifter	1 706	1 806	1 964	2 003
B.1 Utgifter ekskl. petroleumsvirksomhet	1 706	1 806	1 926	2 003
Lønnskostnader	503	527	538	562
Kjøp av varer og tjenester	240	255	268	293
Formuesutgifter	24	26	24	20
Stønader til husholdninger	581	602	660	685
Subsidier	62	65	89	86
Overføringer mv.	103	119	133	139
Bruttoinvesteringer i realkapital	191	211	215	218
B.2 Petroleumsutgifter	0	0	38	0
Kapitaloverføring/negativ særskatt	0	0	38	0
C Overskudd/nettofinansinvestering (A-B)	280	235	-89	376
Netto petroleumsinntekter (A.2-B.2)	282	239	60	491
D Nettofinansinv. ekskl. petroleumsvirksomhet (A.1-B.1)	-2	-4	-149	-115

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boks 5.1. Økt støtte til husholdninger og næringsliv under pandemien 2020-2021

I tiårsperioden fra 2009 til 2019 vokste de samlede husholdningsstønadene fra offentlig forvaltning med 4,7 prosent per år i gjennomsnitt. Dette var særlig drevet av utbetalinger av alderspensjoner, som økte over 7 prosent per år. Fra 2019 til 2020 økte de samlede stønadene med hele 10 prosent, se tabell 5.3. I tillegg til de økte utgiftene til alderspensjon var hovedårsaken en firedobling av utbetalingene til dagpenger inkludert lønnskompensasjon ved permittering, samt en betydelig økning i utbetalinger av sykepenger. Fra 2020 til 2021 falt utgiftene til dagpenger mye tilbake – men lå fremdeles langt over nivået fra før pandemien. Utbetalingene til sykepenger holdt seg om lag uendret fra 2020 til 2021. Samlet økte stønadene med knapt 4 prosent i 2021.

En rekke hjelpepakker ble rettet inn mot deler av næringslivet som opplevde omsetningsfall som følge av frykt for koronasmitte og nedstengning. Begrunnelsen var å redusere nedleggelse av arbeidsplasser, og dermed bidra til større sjanse for at ledige og permitterte raskt kunne komme i arbeid når nedstengningen ble opphevet. De viktigste tiltakene omfattet nye statlige lånegarantier, midlertidig redusert arbeidsgiveravgift, kompensasjon for store fall i omsetningen og ekstra-bevilgninger til selskaper i samferdselssektoren. Disse

tiltakene ligger bak den kraftige veksten på 38 milliarder (20 prosent) fra 2019 til 2020 i subsidier og overføringer som tabell 5.2 viser. Om lag 30 milliarder av økningen kan knyttes til nevnte hjelpepakker. Kompensasjonsordningen for bedrifter med omsetningsfall og bevilgninger til transportselskaper bidro til at subsidier og overføringer holdt seg på et høyt nivå også i 2021.

Tabell 5.3. Stønader til husholdninger. Milliarder kroner

	2018	2019	2020	2021
Pensjoner	342	361	376	398
herav alderspensjoner	243	255	265	282
herav uførespensjoner	93	100	104	109
Arbeidsrelaterte stønader	111	110	150	142
herav sykepenger	45	48	56	56
herav arbeidsavklaringspenger	33	30	30	33
herav foreldrepenge	20	20	22	23
herav arbeidsledighetsstønader	11	9	40	28
Forsørgerstønader	19	20	20	21
Utdanningsstønader	12	13	13	13
Sosialstønad, bostøtte mv	21	20	20	23
Stønader i naturalia	76	78	80	87
Stønader i alt	581	602	660	685

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

- nesten 93 prosent - av denne økningen kom som økte petroleumsinntekter etter et kraftig oppsving i olje- og gassprisene. Anslaget på nær 300 milliarder for påløpte petroleumsskatter i 2021 er svært høyt i historisk sammenheng. Det samme gjelder statens inntekter fra SDØE i andre halvår 2021.

Holder man petroleumsinntektene utenom, viser tallene for 2021 at offentlig forvaltnings finanser fortsatt er preget av koronapandemien og myndighetenes økonomiske krisetiltak rettet mot husholdninger og næringsliv. Uten petroleumsinntektene ville offentlig forvaltning hatt et underskudd på 149 og 115 milliarder kroner i henholdsvis 2020 og 2021, selv om dette beløpet inkluderer formuesinntektene fra blant annet Statens pensjonsfond. I de siste før-pandemiårene 2018 og 2019 var de totale utgiftene om lag på linje med inntektene utenom løpende petroleumsinntekter, slik handlingsregelen legger til rette for.

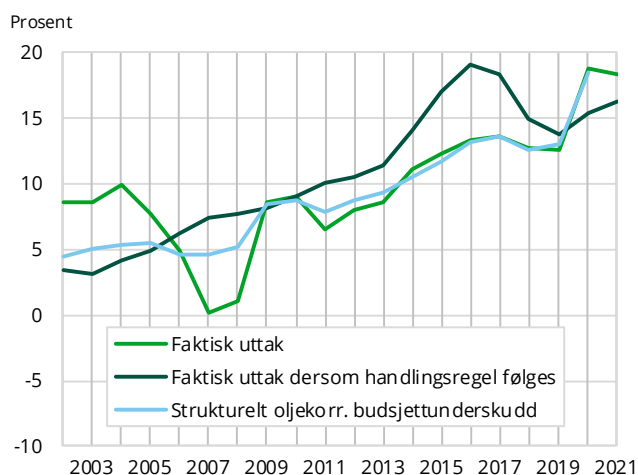
Hvor mye finansieres av «oljepenger»?

Den faktiske «oljengebruken» måles med begrepet Statens oljekorrigerte budsjettunderskudd, definert som statens nettoinntekter, eksklusive både avkastningen i Statens pensjonsfond (Utland og Norge) og statens netto kontantstrøm fra petro-

leumsvirksomheten. I henhold til handlingsregelen dekkes dette av uttak fra Statens pensjonsfond Utland (SPU). Figur 5.2 viser at SPU-uttaket dekker en stadig større andel av offentlige utgifter. I 2019 var andelen kommet opp i 13 prosent. Koronarelaterte effekter brakte andelen opp mot 20 prosent i 2020 og 2021.

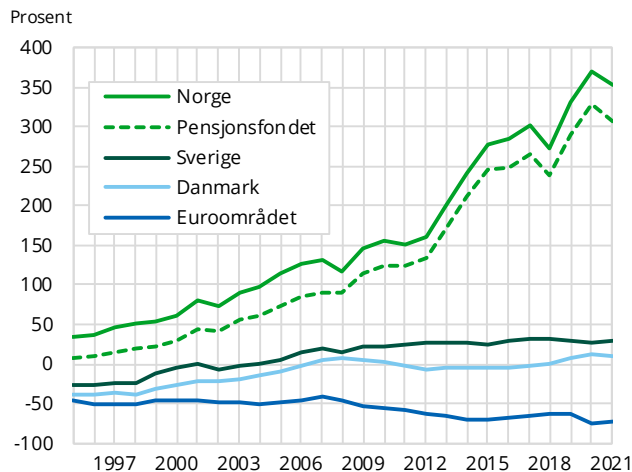
Figur 5.2 viser at SPU-uttakets andel av offentlige utgifter etter 2005 og frem til koronakrisen likevel har ligget til dels betydelig lavere enn den andelen man ville hatt hvis de faktiske uttakene hadde vært eksakt lik uttaksprosenten i handlingsregelen. Denne er ment å reflektere forventet realavkastning av SPU, og var fastlagt til 4 prosent i perioden 2002-2017, deretter 3 prosent. Handlingsregelens budsjettrom gjelder imidlertid statsbudsjettets oljekorrigerte underskudd, etter at det er gjort strukturelt gjennom korreksjoner for ulike forbliende effekter på blant annet skattegrunnlag og ledighetstrygd. Handlingsregelen sier at det strukturelle oljekorrigerte underskuddet (SOBU) over tid ikke skal avvike fra handlingsregelen for SPU-uttaket, for tiden 3 prosent av anslaget på hva SPU-kapitalen vil være ved inngangen til budsjettåret. Med unntak av finanskriseårene 2009 og 2010 og de siste koronakriseårene har den faktiske

Figur 5.2. Uttak fra Statens pensjonsfond utland. Prosent av offentlige utgifter

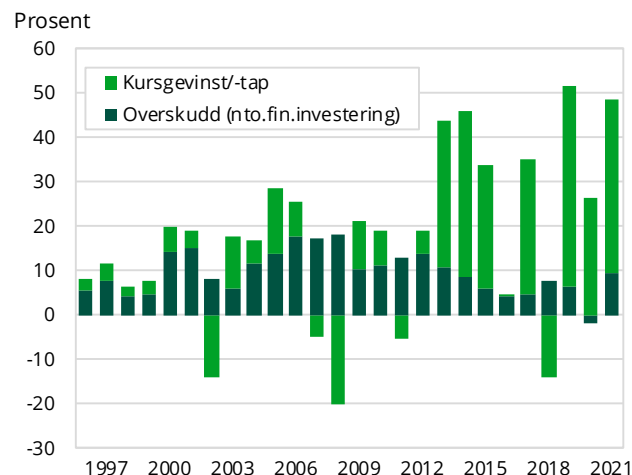
Kilde: Statistisk sentralbyrå og Nasjonalbudsjettet 2022.

Figur 5.3. Offentlig forvaltnings nettofordringer. Prosent av BNP

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Danmarks Statistik, Statistikmyndigheten SCB og Eurostat. Data per 2021k3 for Sverige, Danmark og Euroområdet.

Figur 5.4. Nettofordringsendringer i offentlig forvaltning. Prosent av BNP

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

uttaksprosenten variert lite rundt 3 prosent etter 2005. Etter finanskrisen har det også vært høy grad av samsvar mellom SOBU, slik dette er beregnet i Nasjonalbudsjettet 2022, og det oljekorrigerende underskuddet som svarer til kurven for faktisk SPU-uttak i figur 5.2.

Staten har rundt 3,5 BNP-beløp på bok

Ifølge handlingsregelen inngår løpende petroleumsinntekter ikke på statsbudsjettets inntektsside, men plasseres direkte i SPU som investerer dem i utenlandske aktiva. Den årlige tilveksten i SPU-kapitalen er lik innskuddet av «friske oljepenger» pluss nominell fondsavkastning minus statens fondsuttak som dekker statsbudsjettets oljekorrigerende underskudd. Mange år med store offentlige overskudd, kombinert med relativt høy avkastning på finansinvesteringene, har akkumulert seg til tall på offentlig forvaltnings nettofordringer som er svært høye i nærmest enhver interessant sammenligning, se figur 5.3. Ifølge foreløpige tall fra nasjonalregnskapets finansregnskap var offentlig forvaltnings netto finansformue ved utgangen av 2021 på om lag 14 640 milliarder kroner. Det tilsvarte 3,5 ganger verdien av BNP i 2021. Dette forholdstallet gikk ned fra 3,7 i 2020, fordi veksten i BNP var enda sterkere enn veksten i netto finansformuen. Til sammenligning var forholdstallet tilnærmet 0,5 på midten av 1990-tallet. Ved utgangen av 2021 var markedsverdien av SPU 12 340 milliarder kroner og utgjorde 84 prosent av offentlig forvaltnings netto finansformue. Kapitalen i Statens pensjonsfond Norge var 333 milliarder kroner ved årsskiftet.

Endringer i netto finansformue oppstår i form av transaksjoner, det vil si overskudd eller underskudd i inntektsregnskapet, og kursgevinster i form av endringer i verdien på finansobjektene, inklusive valutakursendringer. Frem til 2013 var nettofinansinvesteringene, som følge av innskuddene av petroleumsinntekter i SPU, hovedkilden til formuesoppbyggingen, se figur 5.4. I løpet av de siste 10 årene har kursgevinster, særlig på SPUs eiendeler, stått for mer enn tre firedeler av økningen som har vært vel 10 000 milliarder kroner. Av dette bidro svekkelse av kronekursen med ca. 1 500 milliarder. I 2021 bidro kursgevinster til at netto finansformuen økte med 1 620 milliarder kroner. I tillegg bidro overskuddet til at total endring ble om lag 2 000 milliarder.

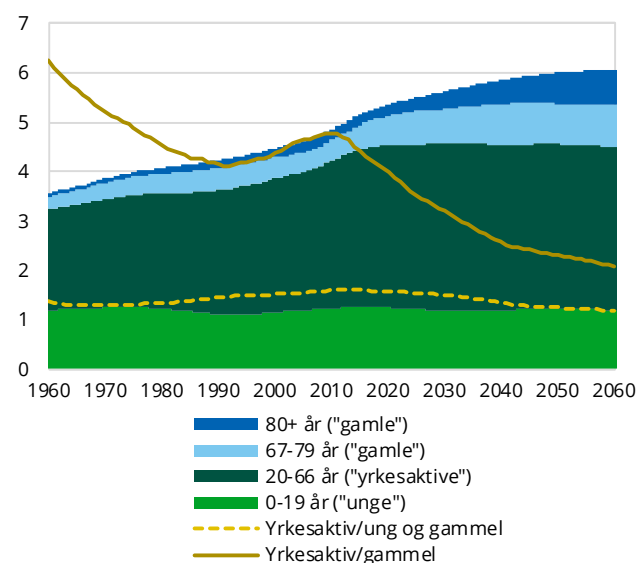
Akkumulerte kursgevinster utgjør altså en dominerende andel av SPU-kapitalen som er grunnlaget for 3-prosent uttaket som inngår på statsbudsjettets inntektsside. Slike kursgevinster inngår derimot ikke i nasjonalregnskapets definisjon av statens og Norges inntekter; her er det kun faktiske formuesinntekter fra renter og utbytte som inngår i statens nettofinansinvesteringer (spesifisert i tabell 5.2). Med en SPU-kapital som for tiden svinger ganske mye rundt 12 000 milliarder kroner, og en aksjeandel rundt 70 prosent, vil realistiske svingninger i aksjeverdier og kronekursen slå ut i endringer i 3-prosent uttaket som er svært store i forhold til andre budsjettimpulser. Handlingsregelen inneholder per i dag ingen formelle presise mekanismer som hindrer at dette kan slå ut i store og destabiliserende svingninger i finanspolitikken. Slike mekanismer er for tiden under utredning.

5.2. Hvorfor så bekymret?

Aldring

Til tross for meget solide tall for offentlige overskudd og nettoformue, preges diskusjonen om offentlige finanser av bekymring – også i Norge. Hovedgrunnen til dette deler Norge med de fleste andre velutviklede land: I flere tiår har befolkningsfremskrivninger vist at Norge etter 2010 vil oppleve en sterk økning i antall eldre enn 66 år, mens tallet på potensielt yrkesaktive – definert som personer i alderen 20-66 år – knapt endres fremover mot 2060, se figur 5.5. Selv om disse fremskrivningene ser mange tiår fremover, er de sikrere enn det meste av det man ellers tror om fremtiden, siden de som blir 80 år i 2100 allerede er født. Utgiftene til alderspensjoner og eldres bruk av helse- og omsorgstjenester er en stor offentlig utgiftspost, jf. omtale i avsnitt 5.3 og 5.4. Isolert sett vil sterkere vekst antall eldre derfor forsterke den historiske veksten i offentlige utgifter, samtidig som tilnærmet nullvekst i antall yrkesaktive bidrar til at veksten i skattegrunnlagene blir svakere fremover enn den har vært hittil. Etter en «yngrebølge» mellom 1990 og 2010, er Norge nå inne i aldringens første fase med akselererende vekst i antall alderspensjonister og pensjonsutgiftene. Aldringens andre fase kan sies å starte rundt 2027; da forsterkes veksten i gruppen 80 år eller eldre som er storforbrukere av helse- og omsorgstjenester. Forholdet mellom antallet i aldersgruppen 20-66 år og antallet som er yngre eller eldre enn denne gruppen har økt fra 1,37 i 1960 til 1,59 i 2020, og forventes

Figur 5.5. Folkemengden totalt og i fire aldersgrupper målt i millioner personer (arealer), samt forhold mellom antall i aldersgrupper (linjer).

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

å avta til 1,19 i 2060. Fra 2020 til 2060 forventes befolkningsandelen for gruppen 80 år eller eldre å øke fra 4 til 12 prosent, og videre til 16 prosent i 2100. Norge og andre land står foran en varig aldring av befolkningen – ikke en «eldrebølge».

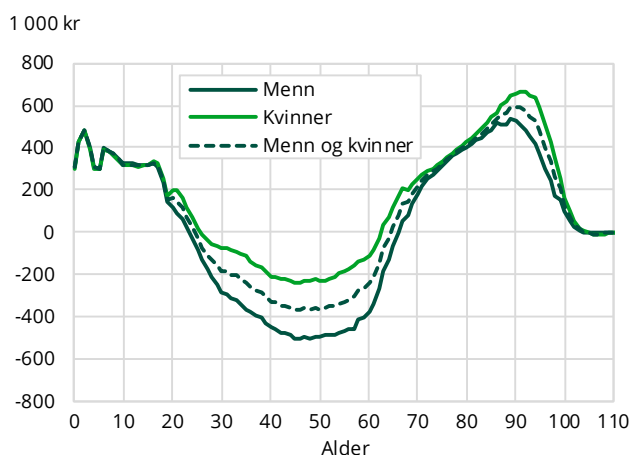
Skattebidragene dekker langt mindre enn det man mottar av skattefinansierte goder over et livsløp

Langsiktige vurderinger av offentlige finanser må i tillegg til befolkningsfremskrivninger også ta hensyn til anslag på innbyggernes aldersspesifikke bidrag til offentlige inntekter og utgifter. Dette gjøres i den økonomiske modellen DEMEC som også fanger opp betydningen av endringer i befolkningens fordeling på kjønn, landbakgrunn og innvandrernes botid. Modellen kan dermed besvare spørsmål av typen: *Hvor mye mottar gjennomsnittspersonen i ulike befolkningsgrupper fra det offentlige, og hvor mye av dette dekkes av personens bidrag til skatteinntekter?*¹ Svarene gir viktig innsikt i velferdsstatens finansielle anatomi. I det følgende betraktes gruppen norskfødte uten innvandrerbakgrunn, som utgjorde 82 prosent av Norges bosatte i 2020.² Boks 5.2 omtaler tilsvarende beregninger for

¹ DEMEC-baserte livsløpsbidrag til offentlige inntekter og utgifter analyseres i Holmøy og Strøm (2017), Bjertnæs, Holmøy og Strøm (2019), Holmøy, Hjemås, Sagelvmo og Strøm (2020), samt i regjeringens perspektivmeldinger utgitt i 2017 og 2021.

² Personer uten innvandrerbakgrunn har maksimalt en utenlandsfødt forelder. Det store flertallet i denne gruppen har norskfødte foreldre og besteforeldre

Figur 5.6. Årlige bidrag til offentlige nettoutgifter gjennom livet per person født i 2020. 1 000 2020-kroner¹

¹ Ingen utvandring, ingen effekter av etterkommere. Dødelighet som i hovedalternativet i SSBs fremskrivninger fra 2018. Deflatering med 3 prosent lønnsvekst.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

innvandrere. Figur 5.6 viser bidragene til offentlige nettoutgifter gjennom livet fra en hypotetisk kohort med like mange kvinner og menn født i Norge i 2020. Hensikten er å vise konsekvenser av videreføring av dagens skatteregler og velferdsordninger, samt all adferd som påvirker blant annet yrkesinntekt og bruken av velferdsytelser. Kohorten dør ut i samsvar med dødeligheten i hovedalternativet i SSBs befolkningsfremskrivninger fra 2018. Alle beløp er målt i 2020-kroner per ekstra nyfødt i 2020 etter deflatering med en lønnsvekst satt til 3 prosent.³

Videreføring av dagens skatte- og velferdssystem innebærer at gjennomsnittspersonen i 2020-kohorten i løpet av livet har generert en offentlig netto-utgift på 10,2 millioner 2020-kroner, tilsvarende ca. 17 gjennomsnittlige 2020-årslønner. Dette og andre gjennomsnitt over kvinner og menn, regnes ut som et uveid gjennomsnitt av kjønns-spesifikke tall i tabell 5.4 siden den tenkte 2020-kohorten består av like mange nyfødte kvinner og menn. Kohortens bidrag til skatteinntekter dekker kun 64 prosent av dens bidrag til offentlige utgifter fra fødsel til død. I Norge vil staten kunne finansiere en del av de løpende offentlige utgiftene med SPU-uttaket på 3 prosent av SPU-kapitalen. Gitt at dette fordeles likt på alle innbyggerne, vil SPU-uttaket dekke anslagsvis 4,4 millioner 2020-kroner, tilsvarende 43 prosent, av det gjennomsnittlige livsløpsbidraget til

offentlige nettoutgifter. I gjennomsnitt vil en norsk-født dermed etterlate seg en ubetalt skatteregning på 5,8 millioner 2020-kroner ved livets slutt. Den norske velferdsstatens tilbud er altså langt rausere enn det som kan finansieres av mottakernes egne skattebidrag og handlingsregelens «tillatte» bruk av oljepenger.

Med en så stor ubetalt skatteregning ved livets slutt for gjennomsnittspersonen kan ikke flere fødsler gi noen varig styrking av offentlige finanser. Tvert imot. Konklusjonen forsterkes jo større økningen i folkemengden blir, fordi reduksjonen i *per capita* verdien av SPU og annen offentlig nettoformue da veier tyngre. Konklusjonen bør ikke tolkes dithen at det er noe «galt med folket»; den er en konsekvens av de skattesatser og velferdsordninger som er besluttet. Det er også slik at det totale offentlige overskuddet i et gitt år avhenger av befolkningens fordeling på alder og andre kjennetegn i dette året. Antall personer i yrkesaktiv alder utgjør i dag en vesentlig høyere andel av befolkningen enn det antall leveår i den yrkesaktive livsfasen utgjør av forventet levealder for 2020-kohorten. Slik vil det også være fremover, selv om aldringen vil gjøre disse fordelingene likere fremover. Konsekvensen av denne forskjellen i demografisk vektning av de aldersfordelte bidragene til offentlige nettoutgifter er at bildet av årlig totalt offentlig overskudd vil se klart mer solid ut, også fremover, enn det bildet som tegnes i en livsløpsanalyse. Anslag på totalt offentlig overskudd fremover konkretiseres i neste avsnitt.

Tallene i figur 5.6 og tabell 5.4 innebærer at 47,5 prosent av livsløpsbidraget til de totale bruttoutgiftene kommer fra alderspensjonistene når menn og kvinner ses under ett. En viktig grunn er at de blir storforbrukere av helsetjenester og eldreomsorg fra rundt 80 års alderen. Utgiftene til unge teller også tungt. Det tar 25 år før 2020-kohortens årlige skattebidrag blir større enn deres årlige utgifts-bidrag. Det akkumulerte utgiftsbidraget i løpet av de første 20 leveårene utgjør 2/3 av dens samlede skattebidrag i løpet av yrkeslivet. Kohorten vil være 52 år før det akkumulerte skattebidraget tar igjen det akkumulerte utgiftsbidraget. Også i de mest yrkesaktive årene mottar norskfødte i snitt over 164 000 2020-kroner fra det offentlige. En stor del

³ Deflatering med lønnsvekst betyr at et beløp på f.eks. 1 million kroner tilsvarer det samme antall (produktivitetsjusterte) timeverk uansett hvilket år beløpet mottas/betales.

Tabell 5.4. Gjennomsnittsbidrag til offentlige inntekter og utgifter per person født i Norge i 2020 akkumulert over livsfaser. Millioner 2020-kroner¹

	0+ år		0-19 år		20-66 år		67+ år	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Nettoutgifter	3,4	17,0	6,7	6,7	-15,0	-4,6	11,7	14,9
Totale utgifter	26,7	29,7	5,6	5,6	8,5	10,1	12,6	14,2
Kontantytelser	9,3	10,3	0,3	0,3	3,3	4,5	5,6	5,5
Skattefinansiert produksjon	16,8	19,0	5,2	5,2	4,6	5,1	7,0	8,6
Annet	0,7	0,4	0,0	0,0	0,5	0,4	0,0	0,0
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totale inntekter	23,3	12,8	-1,1	-1,1	23,5	14,6	0,9	-0,8
Indirekte skatter	6,3	2,3	-1,0	-1,0	8,5	5,1	-1,2	-1,9
Direkte skatter, husholdninger	8,3	4,9	0,0	0,0	6,7	3,8	1,6	1,1
Arbeidsgiveravgift	6,6	4,7	0,1	0,1	5,7	3,9	0,8	0,7
Selskapsskatt m.m.	2,0	0,8	-0,2	-0,2	2,7	1,6	-0,4	-0,5

¹ Ingen utvandring. Ingen effekter av etterkommere. Dødelighet som i Hovedalternativet i SSBs fremskrivninger fra 2018. Deflatering med 3 prosent lønnsvekst. Avvik mellom totalbeløp og summer av komponenter skyldes avrunding.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boks 5.2. Innvandreres livsløpsbidrag til offentlige inntekter og utgifter

På grunnlag av de siste tiårs innvandringshistorikk antas det i beregningene at innvanderne er 25 år når de ankommer Norge. Når man ser bort fra virkninger via etterkommere, vil dermed innvandring til forskjell fra fødsler i Norge, spare skattebetalingene for offentlige utgifter til unge. Med unntak av mannlige innvandrere fra Vest-Europa, er hovedtrekkene i tabell 5.5 at livsløpsbidragene til offentlige nettoutgifter reduseres betydelig når innvanderne gjenutvandrer i tråd med observerte mønstre, sammenlignet med at de forblir i Norge livet ut. Dette fordi besparelsen av offentlige utgifter til alderdom er større enn skatteinntektseffekten av flere år i Norge. For det andre bidrar kvinnelige innvandrere til høyere nettoutgifter enn menn fra samme landgruppe. Som for kjønnsforskjellen kommer forskjellene mellom innvandergruppene fiskale livsløpsbidrag primært fra forskjeller i yrkesinntekt, via deres skattebidrag.

Med utvandring som observert, vil menn fra Sverige, Danmark og andre vesteuropeiske land (majoriteten kommer fra Sverige og Danmark) i gjennomsnitt generere et nettoinntektsbidrag i løpet av et liv i Norge på 2,5 millioner 2020-kroner, selv om finansiering via SPU-uttak holdes utenfor. For alle andre grupper i

tabell 5.5 er det motsatt. Vesteuropeere gjenutvandrer raskt, halvparten har gjenutvandret etter ca. 5 år. Menn fra disse landene har gjennomgående høy yrkesinntekt. Det positive nettoinntektsbidraget ville blitt enda større dersom de hadde utsatt utvandringen til pensjonering. Også når de forblir i Norge livet ut, betyr skattebidraget fra deres yrkesaktivitet mer enn alderdomsutgiftene i Norge. Nettoutgiftsbidraget fra innvandrerkvinner fra de samme landene gir et tilsvarende nettoutgiftsbidrag på 5,7 millioner 2020-kroner, 4 millioner mindre enn det norskfødte kvinner genererer fra 25 års alder til død.

Innvandrere fra EU-øst og Afrika og Asia gjenutvandrer i klart mindre grad enn vesteuropeere. Etter 40 år vil mellom 50 og 60 prosent ha gjenutvandret ifølge historikken. Med en slik observert utvandring er livsløpsbidraget til nettoutgifter tilnærmet null (4,8) for mannlige (kvinnelige) innvandrere fra EU-øst, når SPU-finansieringen holdes utenfor. Tilsvarende bidrag for menn (kvinner) fra Afrika og Asia er 2,3 (8,2) millioner 2020-kroner. For denne gruppen blir nettoutgiftsbidraget meget høyt dersom de forblir i Norge livet ut: 9,1 og 15,8 millioner 2020-kroner for henholdsvis menn og kvinner.

Tabell 5.5. Akkumulerte livsløpsbidrag til offentlige nettoutgifter per person som ankommer Norge i 2020. Ingen utvandring (0 utv) versus observert utvandring (obs). Millioner 2020-kroner¹

Landbakgrunn	Ankomst-alder	Menn		Kvinner		Uveid gjennomsnitt	
		0 utv	Obs	0 utv	Obs	0 utv	Obs
Norskfødt	0	3,4	0,0	17,0	0,0	10,2	0,0
Norskfødt	25	-3,5	0,0	9,7	0,0	3,1	0,0
Vest-Europa m.v.	25	-4,7	-2,5	5,7	0,9	0,4	-0,9
EU-øst	25	3,7	0,2	10,3	4,8	7,0	2,3
Afrika, Asia m.v.	25	9,1	2,3	15,8	8,2	12,5	5,2

¹ Ingen effekter av etterkommere. Dødelighet som i Hovedalternativet i SSBs fremskrivninger fra 2018. Deflatering med 3 prosent lønnsvekst.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

av dette beløpet er utgifter til «fellesgoder» som er fordelt likt på alle innbyggere.⁴

Innvandring av voksne kan styrke offentlige finanser, siden Norge i praksis ikke belastes utdanning og andre utgifter til unge. Satt på spissen vil norske skattebetalere ha stor fordel av innvandrere hvis de i) har høy arbeidsrelevant kompetanse og raskt kommer i arbeid i Norge, ii) jobber mye i høytlønnsyrker uten å fortrenge andres arbeidsinnsats, iii) lever sunt og lovlydig mens de er her, og iv) returnerer før de som eldre får store behov for helse- og omsorgstjenester. Beregningene omtalt i boks 5.2 viser at mannlig innvandring fra Nordvest-Europa er av en slik type. I noe mindre grad gjelder dette også mannlige arbeidsinnvandrere fra EU-øst, spesielt hvis de gjenutvandrer i tråd med observerte mønstre. Mannlige innvandrere fra Afrika og Asia går omtrent i balanse hvis de gjenutvandrer slik de hittil har gjort, og hvis man tar hensyn til finansieringsbidraget fra SPU-uttaket i de årene de er bosatt i Norge. Som for norskfødte er bidraget til offentlige nettoutgifter betydelig større fra kvinner enn fra menn. Kvinneandelen av samlet bruttoinnvandring har variert lite rundt 50 prosent med unntak av årene 2006-2016 da den lå rundt 45 prosent.

Målt i millioner 2020-kroner er livsløpsbidraget til offentlige nettoutgifter 17,0 per kvinne mot 3,4 per mann. Norskfødte menn går dermed med 1 million i pluss når man tar hensyn til SPU-uttakene. For kvinner er det fortsatt 12,6 millioner opp til balanse. Kjønnsforskjellen oppstår i den yrkesaktive livsfasen og reflekterer at det først og fremst er skattebidragene som er langt større for menn enn for kvinner. Dette skyldes at norskfødte kvinner fortsatt har betydelig lavere yrkesinntekt enn menn som følge av færre arbeidstimer og lavere timelønn. Klart mindre betydning har det faktum at kvinner mottar mer offentlig velferd enn menn fordi de lever lengre, føder barn, og mottar mer sykepenger og uføretrygd enn menn.

Beregningene kan kritiseres for å overvurdere livsløpsbidragene til offentlige nettoutgifter fra kvinner, fordi de ikke tar hensyn sterk vekst i andelen kvinner med høyere utdanning siden begynnelsen

av 1990-tallet. Beregningene baserer seg på aldersspesifikke yrkesinntekter i 2017. Når dagens kull med unge yrkesaktive når opp i aldersgruppene 50-70 år, vil langt flere kvinner enn menn med høyere utdanning både øke forholdet mellom antall yrkesaktive og arbeidsinntektene i favør av kvinner sammenlignet med det som kan observeres for disse kullene i dag. Selv om dette også vil øke pensjonsutbetalingene til kvinner, vil denne kohorteffekten isolert sett redusere kvinnes bidrag til offentlige nettoutgifter via økte skattebidrag.

Det hører med i dette bildet at effekten på yrkesinntekten av høyere utdanning kan bli lavere fremover enn den har vært hittil, fordi etterspørselen etter denne kompetansen kan komme til å øke mindre enn tilbudet. Et av de sikreste utviklingstrekkene i tiårene fremover er sterk vekst i etterspørselen etter arbeidskraft i helsetjenestene, og da særlig omsorg. Her er kvinner i flertall og lønnsnivået er relativt lavt. For det andre: I den grad økt utdanning løfter kvinners timelønn som følge av økt produktivitet, vil denne lønnseffekten også øke offentlige utgifter som har et høyt lønnsinnhold. For det tredje er kjønnsforskjellen i yrkesinntekt i betydelig grad et resultat av hvordan husholdninger deler på den samlede arbeidsinnsatsen i og utenfor hjemmet. Realisering av avkastningen av høyere utdanning kan føre til en økning i kvinners arbeidsinnsats som fortrenge menn fra jobber med relativt høy lønn, og som reduserer menns arbeidstid. I så fall vil økningen i kvinners yrkesinntekt og skattebidrag bli motvirket av lavere skattebidrag fra menn. Sammenlignet med beregningene vil dette redusere kjønnsforskjellen, mens virkningen på nettoutgiftsbidraget fra menn og kvinner sett under ett vil være svakere.

Langsiktige makroøkonomiske fremskrivninger

Bidragene til offentlige inntekter og utgifter fra ulike befolkningsgrupper er en helt sentral byggestein i de senere års langsiktige analyser av offentlige finanser fra Finansdepartementet og Statistisk sentralbyrå.⁵ Disse analysene bygger på DEMEC-fremskrivninger av norsk økonomi som belyser

⁴ Med unntak av forsvar er det antatt at fellesgoder som infrastruktur, administrasjon, justisvesen, kultur, miljøvern mv. øker proporsjonalt med folkemengden. Forsvarsutgiftene antas uavhengige av demografi.

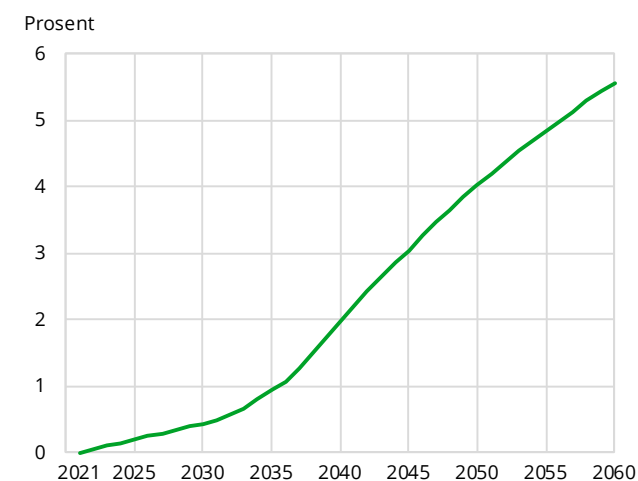
⁵ Eksempler på slike analyser er regjeringens perspektivmeldinger fra 2017 og 2021, analyser av makroøkonomi offentlige finanser av henholdsvis innvandring (Holmøy og Strøm, 2012 og 2017), kortere arbeidstid (Holmøy og Strøm, 2014), endringer i fødselstall (Bjertnæs, Holmøy og Strøm, 2019), ulike scenarier for vekst i helse- og omsorgstjenestene (Holmøy, Hjemås, Sagelvmo og Strøm, 2019).

problemer som kan oppstå hvis man viderefører dagens politikk, representert ved skattesatser og tilbudet av skattefinansierte goder i scenarier med realistiske endringer i demografi, arbeids-tilbud, produktivitet, rente og SPU-avkastning og petroleumsinntekter. Per i dag er det Perspektivmeldingen 2021 som byr på de ferskeste av slike analyser. Her er blant annet budsjetteffekter av koronakrisen innarbeidet. Sammenlignet med en fremskrivning helt uten politikkendringer, tar Perspektivmeldingens såkalte Basisforløp hensyn til at 1) en relativt beskjeden vekst i standarden på offentlig tjenesteyting (økende ressursinnsats per bruker); 2) gradvise forbedringer av aldersspesifikk helsetilstand blant eldre demper veksten i eldreomsorgen og øker sysselsettingen blant de eldre. Basisforløpet viser en økende grad av underfinansiering av de offentlige utgiftene fremover, også målt relativt til økonomiens størrelse, når bruken av oljepenger begrenses av handlingsregelen, se figur 5.7.⁶ Den ubetalte skatteregningen (inndekningsbehovet), målt som andel av BNP Fastlands-Norge, passerer 5,6 prosent i 2060. Bildet av hvordan offentlige finanser fremover, uten innstrammende politikk, vil endre seg fra meget romslige til stadig mer pressede, har ligget fast i alle tilsvarende beregninger gjennom de siste tiårene.

Perspektivmeldingen 2021 viser også hvor robust dette fremtidsbildet av offentlige finanser er overfor endringer i presumptivt viktige forutsetninger. Av disse vil økt total sysselsetting og lavere skattefinansiert ressursbruk gi relativt betydelige økninger i offentlige nettoinntekter. Avsnitt 3 diskuterer nærmere hvordan det offentlige overskuddet avhenger av disse størrelsene. Med tanke på fremskrivningenes robusthet er det også interessant at den udekkede skatteregningen påvirkes relativt lite av realistiske variasjoner i en del størrelser. Dette forklares kort i Boks 5.3.

Bør sterkere press på statsfinansene gi grunn til bekymring? Typisk er det sjelden grunn til å bekymre seg over fremskrivninger som viser økende sprik mellom tilbud og etterspørsel når prisene antas konstante. Markedsmekanismen vil i de fleste tilfeller raskt eliminere slike ulikevekter. Videre vil de fleste husholdninger justere inntekter og utgifter

Figur 5.7. Inndekningsbehovet i Basisforløpet i Perspektivmeldingen 2021. Andel av BNP Fastlands-Norge

Kilde: Finansdepartementet.

når de innser at det er behov for det. Både erfaringer og logiske grunner tilsier at det er betydelig vanskeligere å korrigere en kurs preget av offentlig gjeldsoppbygging. Det har vist seg at folk flest har vanskelig for å akseptere dårligere levestandard når man har vent seg til forbedringer. Dette gjelder ikke minst skattefinansiert velferd som dekker behov som de fleste ser på som fundamentale, herunder rettssikkerhet, helse og omsorg, utdanning og inntektssikring når man ikke kan forsørge seg selv. Universelle rettigheter til disse godene er i stor grad lovfestet, og de relaterte offentlige utgiftene er regelstyrte. Det finnes mange eksempler på at forsøk på innstramminger av offentlig velferd møter sterk motstand. Det skyldes dels at skattefinansiering fremfor individuell betaling for godene skaper incentiver for grupper med felles interesser til å kjempe for at noen andre skal betale de skattene som mangler. Dels vil politikere være redd for å bli upopulære. Alvoret i problemene har vært synlig i form av ustabile regjeringer, fremgang for ytterliggående partier og til dels alvorlige opptøyer i flere av landene der politikernes meny lenge har bestått av økt skattebyrde og velferdskutt. Hellas er et relativt ekstremt eksempel på dette. Men noe nedskalert har protester og sosial uro vært et problem også i Frankrike og de fleste søreuropeiske land som reaksjon på innstrammingspolitikken i kjølvannet av eurokrisen. EUs Stabilitets- og vekstpakt fra 1997 krever at medlemslandenes samlede gjeld ikke kan overstige 60 prosent av BNP, og at det offentlige budsjettunderskuddet må være mindre enn 3 prosent av BNP. At disse kravene har vært brutt mange ganger av mange land, sier noe om den motstanden europeiske regjeringer møter

⁶ Figur 5 er en kopi av figur 7.12 i Perspektivmeldingen 2021. Den viser ikke utviklingen i enkeltårene frem til 2030, men indikerer denne med en rettlinjert trend.

Boks 5.3. Forutsetninger som betyr relativt lite for det offentlige overskudd i 2060

- En varig økning (nedgang) i olje- og gassprisen på 20 prosent fra basisforløpet reduserer (øker) inndeckningsbehovets andel av BNP Fastlands-Norge fra 5,6 til 4,3 (6,8) prosent i 2060. Den beskjedne virkningen reflekterer både at den gjenværende mengden av lønnsomme petroleumsressurser er begrenset etter mange år med høy produksjon, og at økonomisk vekst vil redusere SPU-uttakets andel av offentlige utgifter fremover.
- Dette har også relevans for at en reduksjon av SPU-kapitalen på 1 300 milliarder kroner øker inndeckningsbehovet fra 5,6 til 6,2 prosent av BNP Fastlands-Norge i 2060. Det vises også at meruttaket fra SPU som følge av koronakrisen - anslått til 330 milliarder kroner - isolert sett har økt inndeckningsbehovets andel av BNP Fastlands-Norge med 0,2 prosentpoeng.
- En økning i antall fødsler per kvinne (samlet fruktbarhetstall) fra 1,74 til 1,94 etter 2040 øker folkemengden i 2060 med 4,8 prosent i forhold til Basisforløpet. Tilsvarende økning i inndeckningsbehovet blir 0,2 prosentpoeng. En høyere årlig nettoinnvandring genererer en folkemengde som i 2060 blir nær 10 prosent større enn i Basisforløpet. Dette reduserer inndeckningsbehovets andel av BNP Fastlands-Norge med 0,4 prosentpoeng i 2060. De fiskale virkningene av flere fødsler og innvandring avhenger imidlertid sterkt av når de måles, siden disse endringene skaper bølger i den yrkesaktive andelen av befolkningen. Bjertnæs, Holmøy og Strøm (2019) finner at flere fødsler gir klart lavere offentlig overskudd relativt til både folkemengden og BNP Fastlands-Norge i de første 65 årene med høyere fruktbarhet. Deretter nøytraliseres en ganske svak økning fastlandsøkonomiens skattegrunnlag relativt til offentlige utgifter av at SPU-uttaket må deles på flere. Holmøy og Strøm (2017) finner at realistisk inn- og utvandring svekker offentlige finanser.
- En økning i den årlige produktivitsveksten i markedsrettede næringer fra 1,5 til 2 prosent reduserer inndeckningsbehovet i 2060 fra 5,6 til 5,3 prosent av BNP Fastlands-Norge. Effekten er liten i lys av at en slik akselerasjon i produktivitsveksten over tid gir en sterk økning i skattegrunnlagene når gevinsten ikke tas ut som fritid. Økningen i skatteinntekter blir imidlertid tilnærmet nøytralisert av at økt produktivitet i markedsrettede næringer gir en tilsvarende lønnsvekst som sprer seg til forvaltningen via konkurranse om arbeidskraften, og til de fleste offentlige kontantytelsene via lønnsindeksering.

Lønnsindeksering gjelder opptjente rettigheter til alderspensjon. På lang sikt er det rettighetene som er avgjørende for offentlige pensjonsutgifter.

i befolkningen når man prøver å føre en ansvarlig budsjettpolitikk. I Sverige var det etter krisen som toppet seg i 1992, ganske bred politisk enighet om beskæring av en av verdens rauseste velferdsstater. Men denne enigheten krevde en alvorlig økonomisk krise som det er et mål å unngå.

I Norge har bevisstheten om problemene med å reversere offentlig overforbruk vært høy siden 1970-tallet da det ble stadig klarere at Norge kunne se frem til store petroleumsinntekter. En viktig grunn til dette er at (nesten) alle land som har kommet lett til rikdom gjennom høsting av ikke-fornybare ressurser, har opplevd den såkalte «rikdommens forbannelse». Denne betegner smertefulle omstillinger i etterkant av forbruksøkninger til nivåer som ikke kan finansieres når ressursinntektene forsvinner. Hovedhensikten med handlingsregelen har vært å unngå denne forbannelsen.

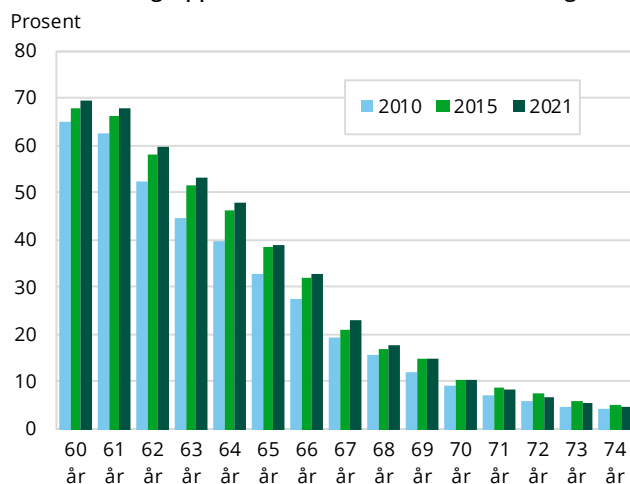
5.3. Betydningen av arbeid for velferdsstatens finansiering

Endringer i markedsrettet sysselsetting

En veletablert innsikt er at de skandinaviske velferdsstatene er avhengig av et høyt arbeidstilbud som finner sysselsetting, selv om den effektive beskatningen av arbeid er relativt høy. Sysselsettingens store betydning for offentlige finanser har vært tallfestet i flere studier. Følsomhetsanalysene i Perspektivmeldingen 2021 bryter ikke med disse. Tvert om viser de at de sterkeste effektene på skatteregningen i 2060 kommer som følge av endringer i samlet sysselsetting og dens fordeling på offentlig forvaltning versus markedsrettede næringer. Spesielt anslår disse beregningene at innføring av sekstimersdag, uten lønnskompensasjon, innebærer at totalt antall timeverk i 2060 blir 15 prosent lavere enn det blir i Basisforløpet. Inndeckningsbehovet i samme år øker da fra 5,6 til 14 prosent av BNP Fastlands-Norge. 10 prosent høyere samlet sysselsetting enn i basisforløpet reduserer dette målet på inndeckningsbehovet i 2060 til 1,4 prosent.

I tolkningen av disse effektene er det viktig å være klar over at endringene i samlet sysselsetting i sin helhet absorberes av markedsrettede næringer, siden forutsetningene om offentlig ressursbruk ligger fast. Dermed øker nesten alle skattegrunnlag i fastlandsøkonomien. Det gjelder selvsagt dem som er direkte knyttet til lønn, det vil si direkte

Figur 5.8. Lønnstakere etter alder. Prosent av befolkningen i samme aldersgruppe. Bosatte 60–74 år. 2. kvartal i utvalgte år

Kilde: Statistisk sentralbyrå, registerbasert sysselsettingsstatistikk.

inntektsskatt, trygdepremier og arbeidsgiveravgift. I tillegg fører økt markedsrettet produksjon til at også grunnlagene for indirekte skatter og skatt på selskapsoverskudd vokser. Disse mekanismene følger av forutsetninger som er svært vanlige i langsiktige analyser: Alle ressurser er knappe, slik at sysselsettingen er lik arbeidstilbudet, og balanse i utenriksøkonomien innebærer at økt import må betales med økt eksport (for gitte overskudd på rente- og stønadsbalansen med utlandet). DEMEC-beregninger av virkningene på skatteinntektene av en gitt økning i markedsrettede årsverk viser at de totale skatteinntektene øker med 92 prosent av bruttolønn til de ekstra årsverkene. Bare 29 prosentpoeng av denne økningen kan tilskrives direkte personskatt, inklusive trygdepremier betalt av lønnstakerne. De resterende 63 prosentenhetene skyldes økte grunnlag for indirekte skatter (39 prosentenheter), arbeidsgiveravgiften (13) og selskapsskatt (12).

Ved siden av handlingsregelen er Pensjonsreformen av 2011, med senere utvidelser, trolig den viktigste politiske reformen som har som mål å styrke velferdsstatens finansielle grunnlag på lang sikt. Et hovedpoeng i det nye systemet er å stimulere eldre arbeidstakere til å stå lenger i arbeid. Det bidrar til økte offentlige inntekter via flere sysselsatte eldre, og lavere årlige utgifter til alderspensjon på grunn av færre alderspensjonister. Samtidig vil utsatt avgang motvirke kuttet i årlig ytelse som følge av levealdersjusteringen. Pensjonsreformen fikk effekt for privat sektor allerede fra 2011. I offentlig sektor ble man først i 2018 enige om nye regler for tidligpensjon (AFP) og tjenestepensjon som følger

omleggingen av folketrygden og AFP i privat sektor. Fredriksen, Holmøy, Strøm og Stølen (2019) finner at høyere vekst i skatteinntektene som følge av insentivene til utsatt avgang, gir det største enkeltbidraget til at de samlede pensjonsreformene isolert sett kan styrke offentlige finanser vesentlig framover. I 2060 ligger de primære offentlige inntektene 8,6 prosent høyere enn de ville gjort uten pensjonsreformer. Etter noen tiår fører reformene også til klart lavere offentlige utgifter. I 2060 ligger disse 6,3 prosent lavere enn de ville gjort uten pensjonsreformer. Men også etter reformen vil pensjonsutgiftene vokse betydelig fremover på grunn av langt større kull født fra og med 1946 sammenlignet med tidligere. I SSBs siste framskrivninger av folketrygdens utgifter til alderspensjon, som publiseres våren 2022, vil de årlige utgiftene vokse fra 249 mrd. kr i 2020, målt i 2021-beløp, til over 360 mrd. kr i 2060, tilsvarende ca. 1,6 prosent av BNP Fastlands-Norge i 2060.

En del av den sterke økningen i pensjonsutgiftene siden 2011 skyldes også delvis at flere enn forventet i privat sektor benyttet seg av muligheten til å ta ut pensjon fra 62 års alder uten å gå av. Disse tidliguttakene har økt klart mer enn det som motsvares av stillingsprosenten. De har ført til at utgiftene til folketrygdens alderspensjon hittil har vært større enn de ville vært under det gamle systemet. Selv om tidliguttak utover endringer i stillingsprosenten «straffes» med lavere årlig pensjon livet ut, vil de ekstra pensjonsutgiftene i første omgang aldri bli motsvart av lavere utbetalinger senere dersom alle framtidige generasjoner fortsetter med det samme uttaksmønsteret.

Har så de anslåtte sysselsettingseffektene av reformen vist seg i den faktiske utviklingen? Fra 2010 til 2015 har det vært en klar økning i yrkesdeltakingen for personer i alder 62-66 år, se figur 5.8. En del av økningen kan forklares som reformeffekter i privat sektor, se Hernæs mfl. (2016). Insentivene for offentlig ansatte påvirkes lite før 2025 da 1963-kullet passerer 62 år. Men reformen kan ikke forklare økt yrkesdeltaking blant personer i alder 60 og 61 år, og blant offentlige ansatte i aldersgruppen 62-66 år frem til 2021. Mulige tilleggssaker er veksten i andelen med høyere utdanning, bedre helse og endrede normer om å stå lenger i yrkesaktivitet. Koronakrisen dempet yrkesdeltakingen også blant eldre i 2020 og 2021.

Endringer i offentlig sysselsetting

Etter 2030 vil det særlig være ressursbehovet i helse- og omsorgstjenestene som bidrar mest til at offentlige utgifter vil vokse sterkere enn skattegrunnlagene. I Basisforløpet vil økningen fra 2021 til 2060 tilsvare 2,2 prosent av BNP Fastlands-Norge. Dette til tross for at dette scenarioet antar «friskere aldring» som innebærer både en gradvis reduksjon av den aldersspesifikke bruken av helse- og omsorgstjenester og økende arbeidstilbud blant personer over 55-år. I et langsiktig perspektiv vil økt offentlig ressursbruk øke både offentlige utgifter og redusere skatteinntektene. Skatteeffekten går motsatt vei av den kortsiktige effekten av ekspansiv finanspolitikk i en situasjon med arbeidsledighet. Dette følger av forutsetningen om at total sysselsetting på lang sikt er gitt av det samlede tilbudet fra norskfødte og innvandrere, uavhengig av hvor de sysselsettes. Da vil økningen i offentlig ressursbruk fortrenge markedsrettet produksjon og dermed grunnlagene for indirekte skatter, skatt på selskapsoverskudd, nettoprovenyet fra arbeidsgiveravgiften og avgifter på andre innsatsfaktorer. I tilfellet med vekst i skattefinansiert helse og omsorg, utgjør denne fortrenningseffekten 18 prosent av den totale økningen i offentlige netto-utgifter.

Hjemås, Holmøy og Haugstveit (2019) analyserer konsekvensene for bemanningsbehovet i de skattefinansierte helse- og omsorgstjenestene, eksklusive forebygging, forskning, og administrasjon. I 2017 sysselsatte disse tjenestene rundt 14 prosent av alle årsverkene i norsk økonomi. I et «minimumsscenario» øker denne sysselsettingsandelen bare svakt til 19 prosent i 2060. Her holdes veksten nede av i) friskere aldring; ii) ingen forbedringer av dagens tjenestestandarder (ressursbruk per bruker); iii) uformell omsorg fra pårørende vokser i takt med etterspørselen og demper dermed behov for offentlig omsorg. I et «maksimumsscenario» passerer sysselsettingen i den skattefinansierte delen av helse- og omsorgssektoren 40 prosent rett før 2060. Her får i) helseforbedringer ingen betydning; ii) ressursbruk per bruker øker med 1 prosent årlig på grunn av standardforbedringer; iii) uformelle omsorg forblir som i dag. Disse forutsetningene bryter ikke med den historiske utviklingen. Før man har vurdert konsekvensene, kan de derfor ikke avvises som urealistiske. Holmøy, Hjemås, Sagelvmo og Strøm (2020) finner at skatteregningen per

innbygger i 2060 i maksimumsscenarioet er 104 000 2020-kroner høyere enn i minimumsscenarioet.

Det er grunn til å tro at veksten i helse- og omsorgsutgiftene isolert sett dempes av friskere aldring, det vil si at de faktorene som fører til utsatt dødelighet blant eldre også bedrer deres aldersspesifikk helse. I tillegg kan ny velferdsteknologi dempe veksten i bemanningsbehovet innenfor omsorg. Man må imidlertid være seg bevisst at disse effektene også har vært virksomme historisk. Levealdersøkningen har hatt utsatt død blant eldre som hovedårsak i rundt 30 år. Mulighetene for eldre og syke til å klare seg selv har gradvis blitt vesentlig bedre av høyere bostandard (for eksempel heis i stedet for trapp), nye husholdningsmaskiner, medisinske hjelpemidler, samt sentralisering som gir større nærhet til legesenter, hjemmetjeneste, apotek, offentlig kommunikasjon og pårørende. Til tross for disse trendene var antall heltidsårsverk i offentlige helse- og omsorgstjenester per innbygger i 2021 3,9 ganger 1970-nivået. Andre vekstfaktorer må derfor har spilt en langt viktigere rolle enn forbedringer av helsetilstand, teknologi og organisering.

Følsomhetsanalysene i Perspektivmeldingen 2021 viser at økt produktivitet i offentlig forvaltning reduserer offentlige nettoutgifter relativt mye, vel og merke hvis effekten høstes i form av redusert ressursbruk i stedet for produktjonsvekst. For gitt produksjon vil en produktivitetsvekst på 0,25 prosent i alle år, redusere inndekningsbehovet i 2060 fra 5,6 til 2,5 prosent av Fastlands-Norges BNP. I tillegg til kostnadskuttene bidrar følgende to mekanismer til dette: For det første vil frigjorte arbeidstimer og andre ressurser bli absorbert av markedsrettede næringer. Som påpekt over, gir dette økte inntekter fra indirekte skatter, selskapsbeskatningen og arbeidsgiveravgiften. For det andre vil flytting av ressurser fra offentlig til markedsrettet produksjon øke BNP, men dette skyldes nasjonalregnskapets beregningsmetoder mer enn realiteter. Markedsrettet produksjon går med overskudd og verdsettes til markedspriser som inkluderer indirekte skatter. Verdien bruttoproduktet her inkluderer derfor driftsresultat. I tillegg øker også grunnlaget for indirekte skatter når produksjonen vris i favør av markedsrettet virksomhet.

5.4. Utviklingen i offentlige utgifter i Norge versus andre land

Hvorfor offentlig ansvar?

I de fleste europeiske land har det etter andre verdenskrig vært bred politisk oppslutning om en velferdsstat der det offentliges hovedansvar for tilbudet utvides fra kollektive goder til også å omfatte mange individrettede goder. I prinsippet kjenntegnes kollektive goder ved at bruken av dem ikke reduserer den mengde og kvalitet som er tilgjengelig for andre. Vanligvis regnes forsvar, rettssikkerhet, miljøgoder som ren luft og tilgang til rent vann, infrastruktur, kunnskaper og kultur som kollektive goder.⁷ For infrastruktur og flere andre av disse, vil imidlertid tilgjengeligheten i praksis reduseres når antall brukere øker, for eksempel som følge av befolkningsvekst. Det er liten uenighet om at det meste av utgiftene til kollektive goder skal skattefinansieres, selv om det også er et innslag av egenandeler/gebyrer.

De viktigste av de individrettede goder som i stor grad skattefinansieres, er helsetjenester, omsorg, utdanning og barnehager. I tillegg kommer inntektssikring gjennom pensjoner og andre kontantytelser. Etterspørselen etter disse avhenger i stor grad av alder, jf. livsløpsanalysene omtalt i avsnitt 5.2. Markedsbasert omsetning av individrettede velferdsytelser er mulig, og fortsatt yter pårørende viktig ulønnet omsorg og innsats innenfor idrett og kultur. Privatisering av finansierings- og produksjonsansvaret for individrettede velferdsgoder vil først og fremst endre betalingsmåten fra skattefinansiering til individuell betaling som i stor grad vil skje gjennom forsikringsordninger som kan være mer eller mindre obligatoriske. Dette trenger ikke å endre den samlede private og offentlige produksjonen av disse godene.

I tillegg til vekst i befolkningens størrelse og aldersstruktur, må veksten i offentlige utgifter ses i sammenheng med at den sterke veksten i Norges nasjonalinntekt. Generell inntektsvekst har økt forbruket av de aller fleste goder. Hvis offentlig finansieringsansvar for en voksende etterspørsel etter individrettede velferdsgoder skaper fiskale problemer, er det grunn til å spørre om dette ansvaret er viktig. Et sentralt argument for offentlig ansvar er at markeder for typiske velferdsgoder vil fungere

dårlig. Spesielt vil mange ikke ta rasjonelle valg knyttet til forsikring mot inntektsbortfall eller store utgifter til prekære behov for helse- og omsorg. Aksepten for ulikhet knyttet til disse godene er trolig også mindre enn for andre utslag av økonomisk ulikhet. Disse problemene knyttet til markedssvikt må imidlertid avveies mot dem som kan følge av offentlig styringssvikt. Spesielt vil offentlige monopoler ofte ha svakere insentiver til å drive effektivt og brukertilpasset enn konkurrenter i markeder. Dessuten påføres økonomien et progressivt økende effektivitetstap når skattesatser øker. Avveiningen mellom marked og offentlig styring påvirkes selvsagt også av befolkningens politiske preferanser. Relativt høy tillit til at offentlig sektor fungerer relativt godt, uten alvorlige innslag av blant annet korrupsjon, har trolig vært viktig for at avveiningen mellom markedssvikt og styringssvikt i større grad har gått i favør av offentlig ansvar i Norge enn i mange andre land. I tillegg har statens store petroleumsinntekter gjort det mulig å utvide velferdstilbudet i Norge uten tilsvarende upopulære og effektivitetsreduserende skatteskjerpelser.

Det påfølgende avsnittet plasserer Norges totale offentlige utgifter i tid og rom ved å sammenligne tidsutviklingen for ulike mål på offentlige utgifter i Norge og land som Norge ofte sammenlignes med. Deretter går det nærmere inn på hvilke velferdsytelser norske innbyggere får igjen for skattepengene. En underliggende motivasjon er å konkretisere hvilke goder som må prioriteres ned eller overlates til privat finansiering når kutt i offentlige utgifter lanseres som en av de mulighetene man har for å dekke den fremtidige ubetalte skatteregningen omtalt i avsnitt 5.3 og 5.3.

Skattefinansierte goder prioriteres høyt i Norge

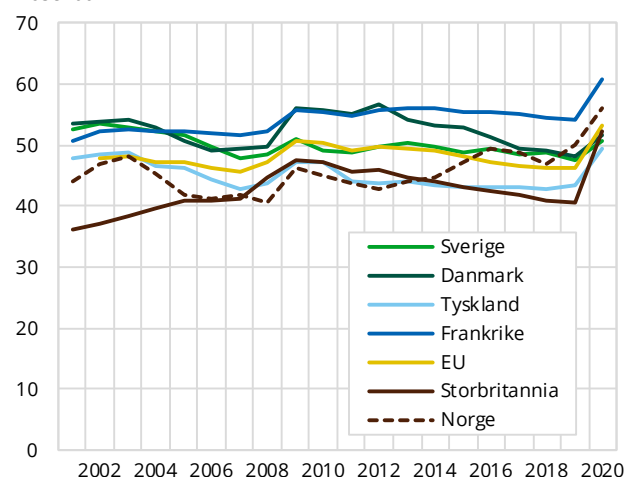
Totale offentlige utgifter var 1 964 milliarder kroner i 2020, tilsvarende 367 000 kroner per innbygger. I «normalåret» 2019 var disse utgiftstallene henholdsvis 1 806 milliarder og 339 000 kroner. For å belyse om dette er store tall må de sammenlignes med noe. Offentlige utgifters andel av bruttonasjonalinntekten (BNI) viser prioritering av et lands inntekt til goder som finansieres av offentlig forvaltning, se figur 5.9.⁸ Norges offentlige utgifter har variert mellom 40 og 50 prosent av BNI frem til

⁷ Referanse: <https://plato.stanford.edu/entries/public-goods/#ExamPublGood>

⁸ Det finnes flere presiseringer av nasjonalinntekten. Her brukes bruttonasjonalinntekt, fordi målingen av kapitalslit er usikker og varierer mellom land.

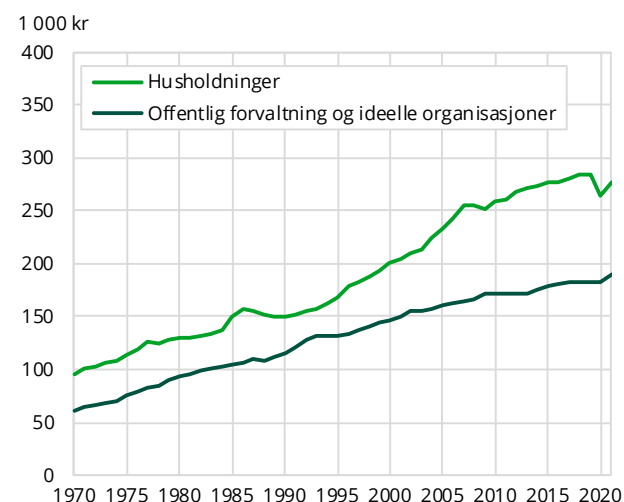
Figur 5.9. Totale utgifter i offentlig forvaltning

Prosent av BNI

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Eurostat.

Figur 5.10. Volumutvikling i konsum. 2020-kroner per innbygger

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2019, med en stigende trend etter 2012. I pandemiåret 2020 økte andelen til 56 prosent på grunn av ekstraordinære offentlige utgiftsøkninger og nedgang i BNI på 3 prosent. Frem til 2013 lå offentlige utgifters BNI-andel lavere enn i Sverige og Danmark, og lavere enn gjennomsnittet for EU. Norges utgiftsandel må ses i sammenheng med at Norges BNI inneholder statens store olje- og gassinntekter. Disse har vært plassert i SPU. Bruken av petroleumsinntektene, delvis til offentlige utgifter, har svart til uttaket fra SPU. SPU-uttaket var lenge beskjedent i forhold til innskuddet av «friske oljepenger», men forskjellen har avtatt. I 2020 var det oljekorrigerte budsjettunderskuddet større enn statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten.

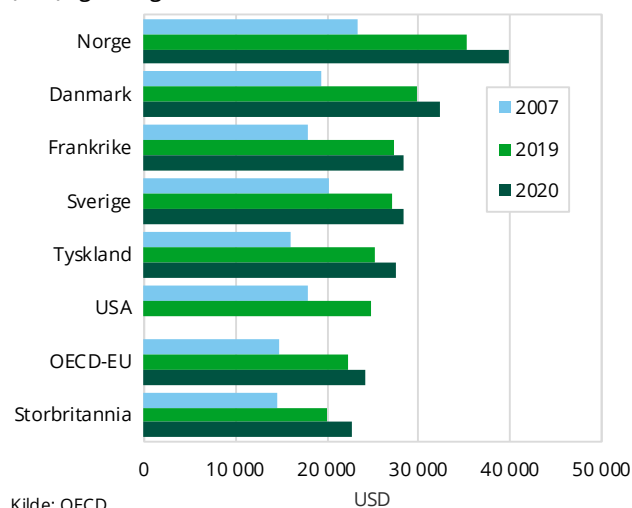
En raskere vekst i Norges BNI-andeler for totale offentlige utgifter enn i de fleste EU-landene etter 2012, finner man også for tilsvarende andeler for alle de tre hovedformålene kollektive goder, individrettede goder og kontantytelser.⁹ Særlig har utgiftene til kollektive goder relativt vokst sterkt i Norge som følge av blant annet den svært sterke særnorske utgiftsveksten til transport/samferdsel de siste 10-15 år.

Har realveksten vært høyere for offentlig forbruk enn husholdningenes forbruk? Offentlig forbruk er lavere enn offentlige utgifter. Hovedforskjellen utgjøres av offentlige investeringer og kontantoverføringer som delfinansierer forbruket i husholdningene. I figur 5.10 omfatter offentlig forbruk også forbruket i ideelle organisasjoner, siden disse i stor grad utfører oppgaver på det offentliges vegne. Målt i faste 2020-priser per innbygger, har det vært jevn vekst i både husholdningenes forbruk og offentlig forbruk over de siste 50 årene. Den absolutte veksten i 2020-kroner per innbygger har vært sterkest for husholdningsforbruket, men målt relativt til 1970-nivået har veksten vært sterkest for offentlig forbruk. Husholdningenes forbruk i 2021 var 2,9 ganger 1970-nivået. Tilsvarende forholdstall for offentlig forbruk var 3,2.

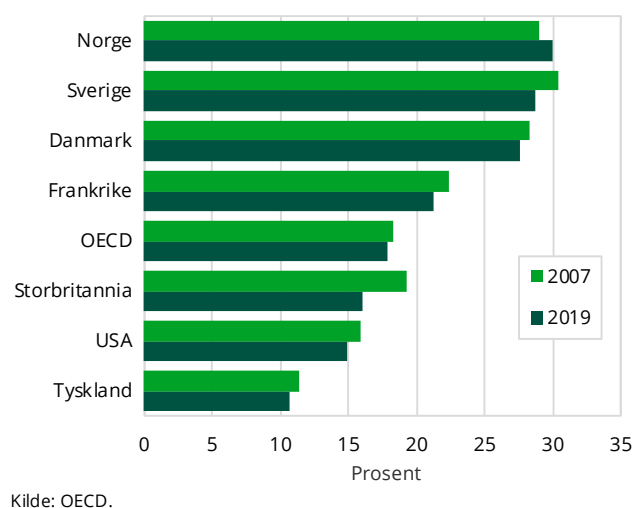
Hvis man ønsker å vite hvor mye gjennomsnittsinnsbyggeren i ulike land får fra det offentlige i et gitt år, kan man sammenligne offentlige utgifter per innbygger etter at de er omregnet til felles valuta og justert for prisnivåforskjeller mellom landene ved å bruke kjøpekraftspariteter (PPP). Figur 5.11 viser offentlige utgifter omregnet til USD, der PPP-justeringen er basert på landvisse forskjeller i prisene som inngår i BNP. Målt på denne måten har Norge høyere offentlige utgifter per innbygger enn vanlige sammenligningsland. I 2019 lå de kjøpekraftsjusterte offentlige utgiftene per innbygger i Danmark og Sverige henholdsvis 16 og 23 prosent lavere enn i Norge. Tilsvarende forskjell var 37 prosent for snittet av EU-landene og 43 prosent for Storbritannia. Norge lå også høyest i 2007, men forskjellen ned til andre land var mindre. For hvert land skyldes forskjellene mellom 2007, 2019 og 2020 både pris- og volumendringer. Utgiftsøkningene fra 2019 til 2020 må ses i lys av koronakrisen.

⁹ Her er utgiftene målt brutto, det vil si før fradrag for egenbetalinger, gebyrer og salgsinntekter.

Figur 5.11. Offentlige utgifter per innbygger. Kjøpekraftsjustert (PPP) og omregnet til US dollar

Figur 5.12. Sysselsetting (personer) i offentlig forvaltning i prosent av total sysselsetting

Et visst inntrykk av hvor stor andel av økonomiens realressurser som brukes til summen av skattefinansierte formål kan man få ved å se på offentlig forvaltnings andel av sysselsettingen. Man får da bare med sysselsatte som har forvaltningen som arbeidsgiver, ikke arbeidsinnsatsen i markedsrettede næringer eller ideelle organisasjoner som leverer skattefinansierte varer og tjenester. De skandinaviske landene peker seg ut med klart høyere andel av sysselsatte personer i offentlig forvaltning enn andre europeiske land, se figur 5.12. I 2019 lå Norge høyest av alle OECD-land som OECD viser tall for med en andel på 30 prosent. Blant landene i figuren var Norge det eneste som hadde vekst i forvaltningens sysselsettingsandel mellom 2007 og 2019.

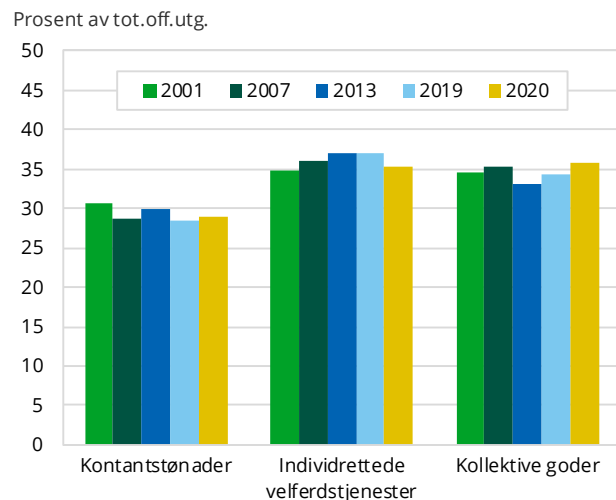
Hva går skattepengene til?

Figur 5.13 viser hvor stor andel av offentlige utgifter som har gått til henholdsvis kollektive goder, kontantytelser og individrettede goder de siste 20 årene. Hovedbildet er at disse andelenene ikke har endret seg vesentlig de siste 20 årene. Andelen av utgiftene som ble brukt på individuelle goder økte med 2 prosentenheter, fra 35 til 37 prosent, fra 2001 til 2019. Andelen som gikk til kontantstønader falt tilsvarende, mens andelen utgifter til de kollektive godene ikke endret seg i denne perioden. Fra 2019 til 2020 økte andelen som ble brukt på kontantstønader og kollektive goder, mens andelen til individrettede tjenester falt. Dette må ses i sammenheng med koronapandemien og skyldes økte offentlige utgifter til inntektssikring for personer (kontantstønader) og kompensasjonsordninger for næringslivet (kollektive goder), samt lav vekst i utgifter til visse individrettede velferdstilbud som i perioder var nedstengt (utdanningsinstitusjoner og barnehager).

Figur 5.14 viser offentlige utgifter per innbygger for en noe mer detaljert inndeling av de individrettede ytelsene. Med denne inndelingen var Kollektive goder det største utgiftsformålet i 2020 med 64 000 kroner per innbygger. 61 000 kroner per innbygger gikk til formålet Næring, miljø, bolig. I denne gruppen utgjorde utgiftene til transport/infrastruktur 47 prosent. Helseutgiftene var nesten like store. Merk at helseutgiftene omfatter tjenesteproduksjonen, inklusive blant annet administrasjon, forskning og forebygging, men ikke sykepenge og uføretrygd som er skilt ut som eget formål i figur 5.14. Innenfor Annen inntektssikring utgjør barnehager, barnetrygd og andre barne- og familierelaterte utgifter 55 prosent. Summen av disse barnerelaterte utgiftene og utdanningsutgiftene var 60 000 kroner per innbygger i 2020. Tilsvarende utgift til alderspensjon og eldreomsorg var 9 000 kroner mindre.

Realveksten i offentlige utgifter til ulike formål kan måles på ulike måter, avhengig av hva man ønsker svar på. Et interessant spørsmålet er: Hvor mye velferd får man for de offentlige utgiftene i dag sammenlignet med før? Dette spørsmålet kan egentlig ikke besvares, fordi det krever bedre mål på pris- og volumutviklingen for de ulike velferdstelsene enn det man faktisk har og det man vil være i stand til å lage. I stedet må man nøye seg med mål som kan beregnes, og som kan gi en viss

Figur 5.13. Grupper av utgifter i offentlig forvaltning

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

belysning av ulike former for realveksten. Et mål får man ved å korrigere utviklingen i de samlede offentlige utgifter for prisveksten på statsbudsjettets utgifter. Dette er en tilnærming til den relevante prisindeksen siden totale offentlige utgifter har en annen sammensetning enn utgiftene i statsbudsjettet. Med et godt anslag for denne prisveksten kommer man antagelig likevel ganske nær et relevant svar på spørsmålet over. Dette prisvekstanslaget brukes jo blant annet til å finne ut hvor mye offentlige utgifter må økes for at det offentlige velferdstilbudet ikke skal oppleves som dårligere av mottakerne. Prisveksten for statsbudsjettets utgifter lå i 2020 95 prosent over 2000-nivået. Korrigert for denne prisveksten økte realverdien av offentlige utgifter per innbygger med 34 prosent fra 2000 til 2020 (gjennomsnittlig årlig vekstrate på 1,47 prosent). Til sammenligning økte Norges disponible realinntekt per innbygger med kun 5,4 prosent i samme periode.

Svaret på følgende spørsmål gir realveksten i offentlige utgifter i form av en alternativkostnad: Hvor mye kan et lands innbyggere i gjennomsnitt kjøpe av andre varer og tjenester for det offentlige utgiftsbeløpet? En mulig presisering av hvilke varer og tjenester som alternativt skal kjøpes, er vare- og tjenestesammensetningen i den innenlandske sluttanvendelsen. Den omfatter alle former for konsum, bruttoinvesteringer, lagerendring og nettoeksport. Nasjonalregnskapets prisindeks for dette begrepet økte med 75 prosent fra 2000 til 2020. Divisjon av totale offentlige utgifter med denne prisindeksen gir en realvekst på 49 prosent fra

Figur 5.14. Offentlige utgifter per innbygger. 2020

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2000 til 2020 (årlig vekstrate på 2 prosent). Denne alternativkostnaden har altså vokst 15 prosentpoeng mer i perioden 2000-2020 enn anslaget over på volumveksten.

Denne forskjellen skyldes først og fremst at lønnsveksten har vært sterkere enn veksten i de relevante prisene, og at lønnsinnholdet i offentlige utgifter er betydelig større enn i den innenlandske sluttanvendelsen. Forskjellen i lønnsinnhold reflekterer at offentlig tjenesteproduksjon er relativt arbeidsintensiv, og at anslått produktivitsvekst i offentlig produksjon er lavere enn i markedsrettet produksjon. I tillegg lønnsindekseres de fleste offentlige kontantoverføringene. For alderspensjon skjer dette gjennom lønnsindeksering av pensjonsrettighetene. Høyere prisvekst på offentlig velferd enn på andre varer og tjenester refereres ofte til som Baumol's lov eller kostnadssyke. Den forklarer og predikerer at prisen på arbeidsintensive tjenester generelt, og offentlig velferd spesielt, vil stige systematisk relativt til andre priser. Når denne endringen i relative priser reflekterer ulik produktivitsvekst, betyr den samtidig at økonomiens samlede evne til å finansiere stadig dyrere offentlig velferd også øker.

For å rendyrke betydningen av lønnsinnholdet i offentlige utgifter kan realveksten måles ved antall timeverk som lønnstakere måtte jobbe for å tjene det offentlige utgiftsbeløpet. Gjennomsnittlig time-lønn for lønnstakere i alle norske næringer økte med 118 prosent fra 2000 til 2020. Det nødvendige antall timeverk for å tjene en lønn som dekket

Tabell 5.6. Realvekst i offentlige utgifter fra 2000 til 2020 basert på ulike priskorrekasjoner. Gjennomsnittlig årlig vekstrate i prosent

	Prisvekst på innenlandsk sluttanvendelse	Prisvekst i statsbudsjettet	Lønnsvekst
Offentlige utgifter i alt	2,0	1,5	0,9
Kollektive goder	1,3	0,8	0,2
Næring, miljø, bolig	3,2	2,6	2,1
Helse	2,0	1,5	1,0
Alderspensjon, eldreomsorg	1,6	1,0	0,5
Sykepenges, uføretrygd	3,0	2,4	1,9
Barnehager, annen inntektssikring	2,2	1,6	1,1
Utdanning	1,0	0,4	-0,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

offentlige utgifter per innbygger, økte fra 802 i 2000 til 963 i 2020. Det gir en relativ realvekst på 20 prosent i løpet av perioden (årlig vekstrate på 0,9 prosent). Til sammenligning ga priskorreksjon basert på prisveksten i statsbudsjettet en realvekst på 34 prosent fra 2000 til 2020, mens denne realveksten øker til 49 prosent målt i forsakelse av innenlandsk sluttanvendelse.

Beregning av volumveksten for hver formålsgruppe krever gruppespesifikke prisindekser. Dette finnes det ikke offisiell statistikk for. I stedet kan man beregne ulike mål på realveksten for hvert utgiftsformål på samme måte som i beregningene over av realveksten for totale offentlige utgifter. Tabell 5.6 oppsummerer forskjellene mellom de ulike eksemplene på måling av realvekst for offentlige utgifter. Siden priskorrigeringen skjer ved en felles prisindeks for alle formålene, vil skifte av prisindeks gi en proporsjonal endring i de formåls-spesifikke realvekstratene. Med formålsgrupperingen i tabell 5.6 har realveksten vært sterkest for *Næring, miljø, bolig* der særlig investeringer i samferdsel/infrastruktur har trukket opp. *Sykepenges, uføretrygd* har hatt nest sterkest realvekst. Fra disse formålene er det et sprang ned til *Helse og Barnehager, annen inntektssikring* som har omtrent samme realvekst som de samlede offentlige utgiftene. Lavest realvekst har man hatt i *Utdanning og Kollektive goder*.

Referanser

Bjertnæs, G. H., E. Holmøy og B. Strøm (2019): Langsiktige virkninger på norsk økonomi av økt fruktbarhet. Rapporter 2019/16, Statistisk sentralbyrå.

Finansdepartementet (2017): Meld. St. 29 (2016-2017): Perspektivmeldingen 2017.

Finansdepartementet (2021): Meld. St. 14 (2020-2021): Perspektivmeldingen 2021.

Fredriksen, D., E. Holmøy, B. Strøm og N. M. Stølen (2019): Betydningen av pensjonsreformen for arbeidstilbud og offentlige finanser, Søkelys på arbeidslivet, årgang 26, nr 4, 266–281.

Hernæs, E., Markussen, S., Piggott, J. & Røed, K. (2016). Pension reform and labour supply. *Journal of Public Economics*, 142, 39-55.

Holmøy, E. og B. Strøm (2012): Makroøkonomi og offentlige finanser i ulike scenarioer for innvandring. Rapporter 2012/15, Statistisk sentralbyrå.

Holmøy, E. og B. Strøm (2014): Fritid, forbruk og skatt fremover, *Samfunnsøkonomen*, 6, 10-18.

Holmøy, E. og B. Strøm (2017): Betydningen for demografi og makroøkonomi av innvandring mot 2100. Rapporter 2017/31, Statistisk sentralbyrå.

Holmøy, E., G. Hjemås, I. Sagelvmo og B. Strøm (2020): Skatteregningen for helse- og omsorgsutgifter mot 2060, Rapporter 2020/42, Statistisk sentralbyrå.

6. Grønn omstilling

Norge har ambisiøse forpliktelser i klimapolitikken som stiller store krav til grønn omstilling av økonomien. Det er fortsatt en vei å gå før utslippsreduksjonene er raske og store nok, men det vil være lettere å nå kravene til reduksjoner dersom Norge gjør dette sammen med EU og resten av verden.

Den globale middeltemperaturen har økt med omtrent 1,1 grader siden førindustriell tid (definert som 1850-1900) som følge av menneskelig aktivitet.¹ Global oppvarming på 2°C vil bli overskredet i løpet av det 21. århundre med mindre det skjer omfattende utslippsreduksjoner av CO₂ og andre klimagasser de neste tiårene (IPCC, 2021). Klimaendringene skjer allerede, og vi observerer høyere havnivå, mer ekstremvær, surere hav og endrede nedbørsmønstre. Det er stor enighet om at klimagassutslippene må dempes for å begrense global oppvarming, men det er fortsatt mange ubesvarte spørsmål om hvordan og hvor utslippene kan kuttes og hvem som skal betale for det. Usikkerhet og omfang og konsekvenser av klimaendringer er nærmere omtalt i Boks 6.1. Det stiller store krav til politikken å nå mål om store utslippskutt og samtidig sikre en bærekraftig utvikling og en nødvendig grønn omstilling. Mens det i noen grad kan være en konflikt mellom klassisk naturvern og det grønne skiftet, f.eks. ved utbygging av vindmølleparker, fremhever den siste IPCC-rapporten (IPCC, 2022) at beskyttelse og restaurering av natur vil gjøre økosystemer mer robuste i møte med klimaendringer. Dette kapitlet fokuserer på klimapolitikk og utslipp av klimagasser.²

6.1. Klimapolitikken

Norge har tatt på seg ambisiøse forpliktelser i klimapolitikken. De oppdaterte innmeldte målene i 2020 under Parisavtalen innebærer at utslippene skal reduseres med minst 50 prosent, og opp mot 55 prosent innen 2030, sammenlignet med

1990-nivå.³ De oppdaterte målene fastslår også at Norge skal bli et lavutslippssamfunn innen 2050. I Klimaloven (Klima- og miljødepartementet, 2017) forplikter Norge seg til å redusere utslippene med 90-95% innen 2050 (målt i forhold til 1990). Regjeringen Støre presenterte i Hurdalsplattformen (2021) sitt nye mål om kutt i norske utslipp på 55 prosent innen 2030 (fra 1990). Dette er i tråd med EUs «Fit-for-55» strategi (EU, 2021). Norges mål om 55 prosent utslippskutt i 2030 er et delmål på vei mot netto-nullutslipp i 2050. Målet om 55 prosent kutt skal gjelde hele økonomien, inklusive kvotepliktig sektor. Målene i Hurdalsplattformen er foreløpig ikke meldt inn som en forpliktelse fra Norge, og vil øke Norges reduksjonsutfordringer betraktelig, se også Boks 6.2 som beskriver utviklingen i norske utslipp siden 1990.

Regjeringens målsetting om at utslippskuttet på 55 prosent skal tas innenlands bryter med tidligere politikk for Norge. Norge har hittil knyttet seg til EUs klimapolitiske strategi og vært en del av det eksisterende kvotesystemet i EU, og ikke-kvotepliktige utslipp har vært omfattet av EUs fleksible mekanismer selv om disse ikke har vært klare. Kvotepliktig sektor omfatter olje- og gassproduksjon, luftfart, industri og elektrisitetsproduksjon. Om lag 50 prosent av norske klimagassutslipp er omfattet av EUs kvotesystem. I ikke-kvotepliktig sektor utgjør landtransport, jord- og skogbruk de største kildene til utslipp, se også figur 6.2. Klimautfordringen er global, og samarbeid med andre land om utslippsreduksjoner kan redusere kostnadene

¹ <https://www.ipcc.ch/2021/08/09/ar6-wg1-20210809-pr/>

² Bærekraftig utvikling og økosystemer omtales i et eget kapittel/rapport som kommer til 2023.

³ Den 7. februar 2020 sendte Norge inn sitt forsterkede klimamål som avtalens første vestlige land. (Update of Norway's nationally determined contribution (NDC) (2020)) [https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Norway%20First/Norway_updatedNDC_2020%20\(Updated%20submission\).pdf](https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Norway%20First/Norway_updatedNDC_2020%20(Updated%20submission).pdf)

Boks 6.1. Usikkerhet og klimaendringer

Usikkerheten forbundet med omfanget og konsekvensene av klimaendringene er betydelig. En skiller ofte mellom fysisk risiko knyttet til klimaendringene og overgangsrisiko relatert til den grønne omstillingen og tiltakene som iverksettes for å bremse den globale oppvarmingen. I motsetning til den fysiske risikoen, som vil være relevant i lang tid fremover, er tidsperspektivet for overgangsrisikoen avgrenset til perioden med grønn omstilling.¹

I et internasjonalt perspektiv kan klimaendringer føre til knapphet på livsnødvendige goder som mat og rent vann i enkelte områder, og at områder blir ubeboelige på grunn av økt havnivå. Dette kan igjen medføre konflikter mellom stater, økte migrasjonsstrømmer, uro og økt behov for humanitær bistand. Klimaendringene kan også påvirke produktiviteten i primærnæringene og internasjonale forsyningskjeder. Norge er en liten åpen økonomi som eksporterer og importerer nødvendige goder. Internasjonale priser og forsyningslinjer er dermed sentrale for norsk økonomi. Slike forhold utenfor Norge utgjør trolig den største klimarisikoen for Norge, se Klimarisikoutvalget (Finansdepartementet, 2018).

Ifølge Klimarisikoutvalget er norsk økonomi relativt robust i møte med moderat global oppvarming. Land på den nordlige halvkule er generelt mindre utsatt for direkte negative virkninger av klimaendringene (IPCC, 2021). I tillegg har Norge høye inntekter og

¹ Se Finansdepartementet (2018) for mer om klimarisiko og norsk økonomi.

velfungerende institusjoner som kan gjøre oss bedre i stand til å gjennomføre tiltak som demper effekten av klimaendringene. Dette kan også hjelpe oss å bære omstillingskostnadene gjennom det grønne skiftet. Ved større klimaendringer kan imidlertid konsekvensene være betydelige og dermed vanskelige å overskue, også for Norge.

Klimaendringer kan påvirke Norges nasjonalformue, og dermed velstand og konsum for oss og fremtidige generasjoner. Global oppvarming kan gi økte kostnader til vedlikehold, reparasjon og erstatning av eksisterende realkapital som bygninger og infrastruktur. På den annen side kan global oppvarming medføre økt kraftproduksjon, økt produksjon i norske primærnæringene og mindre kostnader til oppvarming. Vannkraft kan bli en mer verdifull kilde til ren energi, også fordi produksjonen er relativt fleksibel og kan balansere ustabilitet i elektrisitetsstilbud fra sol- og vindkraft.

Dersom internasjonale klimatiltak reduserer etterspørselen etter olje og gass faller verdien av norske petroleumsressurser, men i årene som kommer vil verdien av olje- og gassressursene uansett bli stadig mindre relativt til verdien av oljefondet. Oljefondet påvirkes av utviklingen i internasjonale finansmarkeder og deres respons på klimaendringer og tiltak mot global oppvarming. Oljefondet følger en diversifisert investeringsstrategi som gjør fondet forholdsvis robust overfor klimapolitikk og moderate klimaendringer. Konsekvensene av sterk global oppvarming er imidlertid mindre overskuelige og kan være dramatiske også for verdien av oljefondet.

betydelig. Kvotesamarbeidet med EU er et slikt eksempel. Hvordan et slikt samarbeid vil fortsette når Fit for 55 skal iverksettes, og hvilke forpliktelser det vil legge på Norge, er ikke avklart. I EUs Fit for 55-strategi foreslås det flere innstramminger og utvidelser av kvotemarkedet, blant annet å inkludere internasjonal skipsfart. Det foreslås også å opprette et eget kvotemarked for utslipp fra bygg og transport. I tillegg vil EU forsterke målet for netto opptak av karbon i sektoren for skog, arealbruk og arealbruksendringer. Det er foreløpig ikke avklart hvordan dette vil påvirke Norges forpliktelser i en eventuell fortsatt samkjøring mellom Norges og EUs klimapolitikk.

Prising av utslipp og andre virkemidler

Et generelt råd fra fagøkonomer er å bruke politiske virkemidler som sørger for at det koster det samme for alle å redusere den siste utslippsenheten; se for eksempel Grønn skattekommisjon

(Finansdepartementet, 2015).⁴ Dette vil minimere den totale kostnaden for de samlede utslippskuttene, og sikre at vi får til størst mulig kutt for de ressursene som brukes på utslippsreduksjoner. Den mest treffsikre måten å gjøre det på er å stille alle overfor samme utslippspris, enten ved å innføre en uniform avgiftssats for alle utslippskilder eller ved å bestemme seg for et maksimalt totalutslipp og etablere et kvotemarked hvor en uniform utslippspris vil oppstå. Til en gitt utslippspris vil alle tiltak som koster mindre enn å betale denne prisen bli gjennomført. Om lag 85 prosent av norske utslipp står overfor en pris på utslipp, enten kvoteprisen i EUs kvotesystem eller den norske CO₂-avgiften. I tillegg kommer andre reguleringer som utslippsstandarder, subsidier og støtte til utvikling og spredning av klimateknologier. I ikke-kvotepliktig sektor betaler nær 70 prosent av utslippene CO₂-avgift og den generelle CO₂-avgiften er på 766 kr/tCO₂ i 2022, opp fra 591 kr/tCO₂ i 2021 (Finansdepartementet, 2021).

⁴ Klimapolitikk og prising av utslipp har vært tema i flere offentlige ekspertutvalg de siste ti-årene, se for eksempel Finansdepartementet (2009) og Finansdepartementet (2012).

Boks 6.2. Utvikling i norske utslipp av klimagasser i perioden 1990-2020

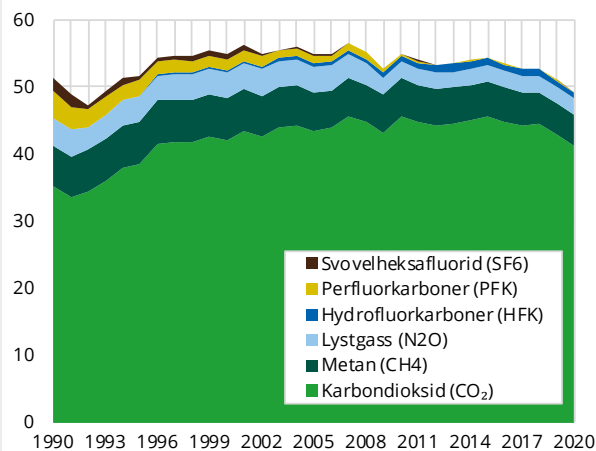
Klimagassutslippene i 2020 var rundt 4 prosent (2 millioner tonn) lavere enn i 1990, som er referanseåret i Parisavtalen. Sammenligner vi klimagassutslippene fra 2020 med toppåret 2007 er utslippsreduksjonen på 13 prosent. Figur 6.1 gir en oversikt over samlede norske utslipp av CO₂-ekvivalenter fordelt etter type klimagass i perioden 1990-2020.

Det største bidraget til lavere norske klimagassutslipp kommer fra industri og bergverk, hvor utslippene falt med 42 prosent (8,3 millioner tonn) fra 1990 til 2020. På den annen side har utslipp fra olje og gassutvinning økt med 61 prosent (5 millioner tonn) over denne perioden. Denne økningen fant hovedsakelig sted i perioden 1990-2007. Figur 6.2 gir en oversikt over norske klimagassutslipp etter sektor i perioden 1990-2020.

Pandemiåret 2020

Pandemien var preget av reiserestriksjoner og hjemmekontor. Dette resulterte i mindre reisevirksomhet, spesielt med fly, som gjorde at utslippene fra innenriks luftfart ble redusert med 32 prosent fra 2019. Veitrafikk hadde en nedgang på 4 prosent sammenlignet med 2019. Færre kjørte kilometer og en stadig økende andel elbiler og ladbare hybrider er forklaring på denne nedgangen. Effektene av restriksjonene som ble

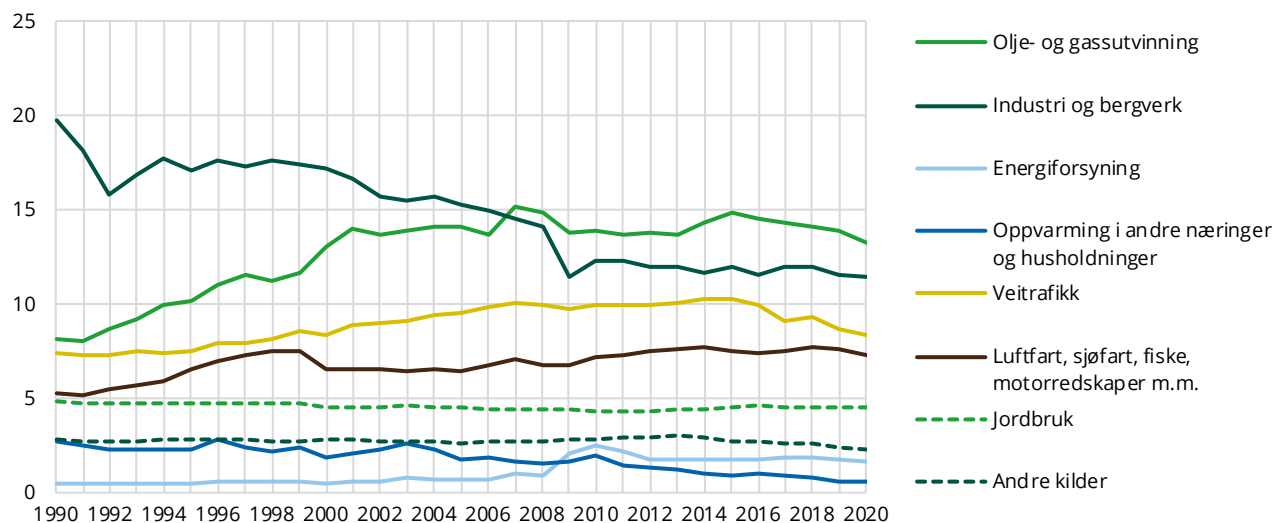
Figur 6.1 Utvikling i utslipp av klimagasser, mill. tonn CO₂-ekvivalenter, 1990-2020

Kilde: Statistisk sentralbyrå, utslipp til luft

pålagt viser at det er potensiale for utslippsreduksjoner knyttet til for eksempel transport ved økt bruk av hjemmekontor og virtuelle møter. Mengden biodrivstoff til veitrafikk var lavere i 2020 enn året før, noe som bremsset utslippsnedgangen.

Figur 6.2. Utvikling i utslipp av klimagasser fordelt på hovedkilder, millioner tonn CO₂-ekvivalenter, 1990-2020

Kilde: Statistisk sentralbyrå, utslipp til luft.

Kvoteprisen i EU ETS lå fram til 2017 på et lavt nivå, men har deretter steget, og spesielt kraftig fra 2020, se figur 6.3. Kvoteprisen lå i februar 2022 rundt 90 euro per tonn CO₂. Denne økningen skyldes delvis at kvotetaket har blitt strammet til, kombinert med nedstengning av kjernekraftanlegg, økende økonomisk aktivitet på vei ut av koronapandemien, og lav produksjon av fornybar kraft i perioder. Kvoteprisen har svingt en del det siste

året og har hittil i mars falt til om lag 70 euro per tonn CO₂.

Ifølge Hurdalsplattformen skal hele utslippskuttet på 55 prosent innen 2030 tas i Norge, inklusive kvotepliktig sektor. Det kan stilles spørsmål ved om det i det hele tatt vil være mulig å klare et slikt utslippskutt innenlands fram til 2030 uten å ta i bruk svært dyre tiltak, tiltak i landbrukssektoren som redusert produksjon av rødt kjøtt, eller ut-

Figur 6.3. Kvotepreis i EUs kvotemarked. Euro per tonn CO₂ ekvivalent, løpende priser, 02.01.2008-02.03.2022

Kilde: Energi og klima, energiogklima.no

strakt bruk av netto opptak av karbon i skog- og arealbrukssektoren. Det foreligger ingen analyser av tiltak og kostnader ved et 55 prosent kutt innen 2030 innenlands, men tidligere analyser av klimapolitikk kan gi en indikator på hva dette minimum vil koste. Dersom Norge alternativt går sammen med EU for å oppfylle sine forpliktelser, vil kvotepliktig sektor stå overfor kvoteprisen i EUs kvotemarked, og ikke-kvotepliktig sektor kan benytte seg av mulige fleksible mekanismer i EU, herunder det mulige kvotesystemet for bygg og transport, til en vesentlig lavere kostnad enn om utslippskuttet skal tas i Norge. Samarbeidet med EU som sikrer likere marginal rensekostnad på tvers av næringer og land, bidrar til å holde kostnadene ved klimapolitikk nede, i motsetning til alternativet hvor alle utslippskutt skal tas innenlands og hvor ulike krav til ulike næringer medfører store forskjeller i marginale rensekostnader.

Å gjennomføre ekstra innenlandske kutt i kvotepliktig sektor som for eksempel pålegg om elektrifisering av norsk olje- og gassproduksjon er et eksempel på ulønnsomme tiltak i enkelt næringer. Norsk olje- og gassproduksjon betaler allerede CO₂-avgift i tillegg til kvoteprisen og har ikke selv funnet det lønnsomt å elektrifisere. I tillegg vil elektrifisering frigjøre kvoter i det europeiske kvotemarkedet fordi norske produsenter ikke lenger trenger å kjøpe dem, og kvoteprisen kan falle. Ytterligere tiltak i denne sektoren vil forsterke de samfunnsøkonomiske kostnadene og elektrifisering kan derfor både bli et svært dyrt og lite effektivt klimatiltak.

Klimakur 2030-prosjektet (Miljødirektoratet, 2020; Fæhn mfl., 2020) utredet tiltak og virkemidler for å redusere utslippene i ikke-kvotepliktig sektor i Norge, som transport og jordbruk, med minst 50 prosent i 2030 sammenliknet med 2005. I Fæhn mfl. (2020) ble like marginale rensekostnader sikret ved å stille alle ikke-kvotepliktige klimagassutslipp overfor samme utslippspris. Analysen fant at utslippsprisen som må til er om lag 3700 kroner/tonn CO₂-ekvivalenter (2020-kr/tCO₂ekv) i 2030. Et slikt avgiftsnivå vil ha både direkte og indirekte utslag på forbruksprisene, men for de fleste forbruksgodene vil endringene være små. Det største utslaget kommer, som forventet, for bensin- og dieselprisene som får en beregnet realprisøkning på over 50 prosent. Ifølge Hurdalsplattformen skal CO₂-avgiften gradvis økes mot 2000 kr/tCO₂ekv fram mot 2030. Dette er betydelig lavere enn utslippsprisen beregnet i Fæhn mfl. (2020).

Ifølge Hurdalsplattformen skal det opprettes egne utslippsmål for enkelt næringer, en fondsløsning for kommersiell transport, og miljø- og klimaavgifter skal innrettes sosialt rettferdig og differensieres geografisk der det er mulig og hensiktsmessig. Alle slike tiltak vil bidra til at marginalkostnaden for utslipp blir ulik for ulike aktører og utslippskilder, og bidra til økte samfunnsøkonomiske kostnader ved klimapolitikken. På den annen side vil klimapolitikken ramme ulikt og det kan være nødvendig å se på politikktiltak som kompenserer de hardest rammede, om det er husholdninger, bedrifter eller regioner. Slike tiltak bør imidlertid ikke innrettes som subsidier til det avgiftsbelagte godet, men heller målrettes via endringer i skatter og overføringer. Undersøkelser viser at ikke bare rettferdighet, men også kostnadseffektivitet og forurenser-betaler-prinsippet vektlegges blant folk og vil være viktig for aksept i klimapolitikken (Bruvoll og Lindhjem, 2021). Økt innsikt både hos beslutningstakere og i befolkningen generelt kan øke aksepten for virkemidlene.

Klimapolitikken samspiller med andre politikktiltak som har samfunnsøkonomiske kostnader som beskatning av inntekt eller den gunstige elbilpolitikken, og slike tiltak bidrar til å øke kostnadene ved klimapolitikken. Kostnadene ved klimapolitikken kan derfor reduseres ved å benytte provenyinntekter til å redusere andre skatter og avgifter, og skatt på inntekt kan være et slikt alternativ (Fæhn mfl., 2020). Tilbakeføring ved redusert veibruksavgift

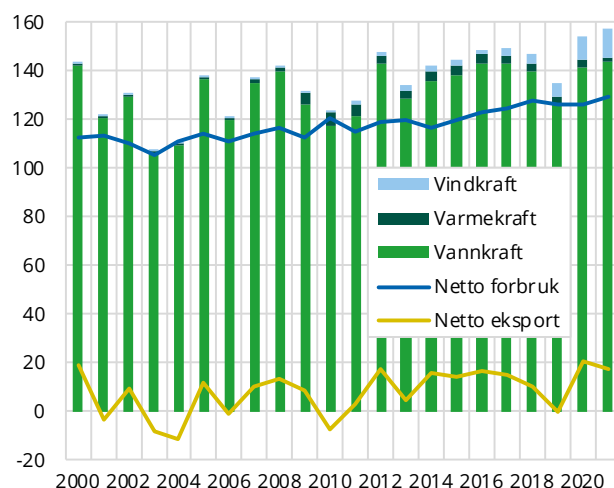
som i Nasjonalbudsjettet for 2021, nøytraliserer hele prisseffekten av økt CO₂-avgift på bensin og diesel, og fjerner effekten av bilbruk på utslipp, stikk i strid med intensjonen med den økte CO₂-avgiften. Gitt målet, vil klimapolitikken måtte forsterkes et annet sted, og klimapolitikken blir mindre kostnadseffektiv.

Virkemiddelbruken i klimapolitikken er mangfoldig. Deltagelsen i det europeiske kvotesystemet for kvotepliktig sektor og betaling av CO₂-avgift for ikke-kvotepliktig sektor (med noen unntak) gir direkte prising av utslipp. I tillegg pålegges det reguleringer, det gis fritak og tilskudd på en rekke områder, som for eksempel støtte til teknologiutvikling og spredning av nye klimateknologier. Økonomisk teori trekker fram positive spillovereffekter i forskning og utvikling og nettverksekskernaliteter i å ta i bruk ny teknologi som for eksempel elbiler, som begrunnelser for å støtte utvikling og spredning av ny teknologi (Golombek mfl., 2015). Det er imidlertid viktig at utslipp samtidig prises riktig. Vi kommer nærmere tilbake til utviklingen i forskning og utvikling i avsnitt 6.3.

6.2. Elektrifisering er en del av grønn omstilling

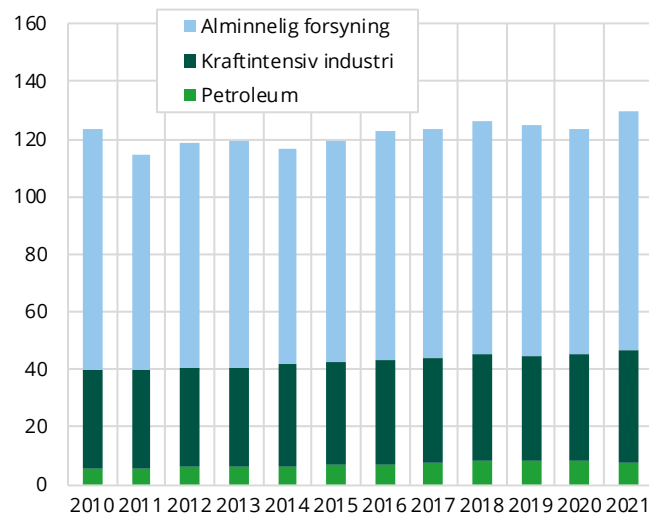
Norge har store vannkraftressurser som historisk har gitt god tilgang på elektrisk kraft til gunstige priser for industrien, annet næringsliv og husholdningene. Mange nye klimateknologier innebærer økt bruk av elektrisk kraft, det være seg overgang til elektriske biler for privat og kommersiell transport, elektriske ferger, grønne og blå hydrogenteknologier, som inkluderer karbonfangst og -lagring. I tillegg bidrar klimatiltak som elektrifisering av produksjonen av olje og gass på norsk sokkel (i form av strøm fra land) og elektrifisering av oppdrettsnæringen, til økt etterspørsel etter elektrisk kraft. Nye næringer som fiskeoppdrett på land, batteriproduksjon og datasentre har også stor innsats av elektrisitet i produksjonen. Vannkraft utgjør fortsatt mesteparten av produksjonskapasiteten med 91,5 prosent i 2021, vindkraft 7,5 prosent og varmekraft de resterende 1,1 prosent av kapasiteten, se figur 6.4. Kraftproduksjonen var på 157 TWh i 2021, det høyeste nivået noensinne. Økt installert kapasitet av vind- og vannkraft har gjort det mulig å øke produksjonen når både innenlandsk etterspørsel og eksportetterspørsel har vært høy. Gjennom året har magasinbefyllingen vært lavere enn normalt, noe som dels skyldes lite nedbør, men også høyere

Figur 6.4. Norsk produksjon, netto forbruk og netto eksport av elektrisk kraft, TWh, 2000-2021

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Elektrisitetsstatistikken.

Figur 6.5. Elektrisitetsforbruk i Norge, TWh, 2010-2021

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Elektrisitetsstatistikken.

produksjon av vannkraft. Netto kraftforbruk i 2021 var på 129,3 TWh, det høyeste netto forbruket som er registrert, se figur 6.5. Den største økningen fra 2020 til 2021 kom i alminnelig forsyning med 5 TWh, kraftkrevende industri økte med 1,7 TWh, mens forbruket i olje og gass falt med 0,7 TWh. I 2021 var 64 prosent av forbruket i alminnelig forsyning, mens andelen til kraftkrevende industri var 30 prosent og andelen til olje og gass var 6 prosent. Andelen har holdt seg forholdsvis stabile over perioden 2010 til 2021.

Kraftforbruk på norsk sokkel utgjorde i 2019 rundt 4,5 TWh (NVE, 2020). Hvor mange felt som vil ha kraftforsyning fra land i framtiden er usikkert. Fire kraft-fra-land prosjekter hvor en investeringsbeslutning kan være nært forestående, er Melkøya

Boks 6.3. Bruk av data fra Elhub til statistikk- og analyseformål i Statistisk sentralbyrå

Elhub er en datahub forvaltet av Statnett, som håndterer måledata og markedsprosesser i det norske kraftmarkedet. Elhub inneholder informasjon organisert etter målepunkt for alle AMS-målere, dvs. målere som automatisk leser av strømforbruket hver time, installert i norske hjem og bedrifter. Statistisk sentralbyrå har tilgang til aggregerte månedsdata for alle målere registrert i Elhub. Uttrekket gir blant annet informasjon om målerens samlede strømforbruk/-kjøp over en måned, om dette er en husholdningskunde eller en bedriftskunde, sektortilknytning til bedriftskunder, om måleren er en plusskundemåler (leverer strøm tilbake til nettet), hva slags produksjonsutstyr plusskundemåleren er knyttet opp mot, hvor mye strøm som leveres til nettet, samt installert effekt på produksjonsutstyret. Statistisk sentralbyrå har hatt tilgang til denne informasjonen fra mai 2019.

Statistisk sentralbyrå bruker hovedsakelig Elhub som datagrunnlag for produksjon av månedlig elektrisitetsstatistikk. Det jobbes også med å bruke Elhub som kilde for produksjon av statistikk om småskala elproduksjon i husholdninger og bedrifter, såkalte plusskunder. Elhub inneholder ikke informasjon om produksjonen fra plusskundene siden Elhub kun registrerer kjøp og salg av strøm og ikke hvor mye plusskundene faktisk produserer eller bruker av egenprodusert strøm. Statistisk sentralbyrå jobber for tiden med ulike analysemetoder for å kunne beregne denne produksjonen ut fra den informasjonen som er tilgjengelig i Elhub. Dette arbeidet vil publiseres som analyser og vil danne grunnlaget for fremtidig statistikkproduksjon for strømproduksjon fra plusskunder.

Strømprisene vintersesongen 2021/22 har vært rekord-høye, noe som har ført til en økning i husholdningenes

strømavgifter. For mange husholdninger kan dette ha medført en reduksjon i levestandard; enten ved en reduksjon i komfort som følge av redusert strømforbruk og/eller som følge av redusert kjøpekraft fordi de har problemer med å redusere strømforbruket ytterligere. Sammen med data om familieforhold, bolig, inntekt og sosiale forhold fra Boforholdsregisteret kan Elhub data brukes for å se hvilke husholdningsgrupper som ble spesielt hardt rammet av de høye strømprisene denne vinteren.

Økt elektrifisering av transport og hvordan det vil påvirke etterspørselen etter strøm i ulike sektorer er også et viktig tema fremover. Data fra Elhub inneholder ikke forbruk av strøm til mobile kilder direkte, men vil i kombinasjon med analyser kunne brukes til å gi et anslag på det forventede forbruket til slike formål. Slike analyser vil kunne brukes til å produsere statistikk over bruk av strøm til mobile formål, samt si noe om effekter av ulike tiltak.

Et annet spørsmål som følger av økt elektrifisering er effektiviteten av tiltak for å redusere forbrukstopper, for å kunne redusere behovet for ytterligere utbygging av strømmettet. Uttrekket fra Elhub som finnes i Statistisk sentralbyrå inneholder kun månedsdata som egner seg dårlig til å analysere tiltak som søker å flytte forbruket av strøm på kort sikt over døgnet, som for eksempel timesvarierende tariffer for å gi insentiver til å lade bilen eller sette på vaskemaskinen på natten og ikke på ettermiddagen. Informasjon om timesvariasjon i forbruket finnes imidlertid sentralt i Elhub og det vil være mulig å søke om tilgang til disse dataene til analyseformål.

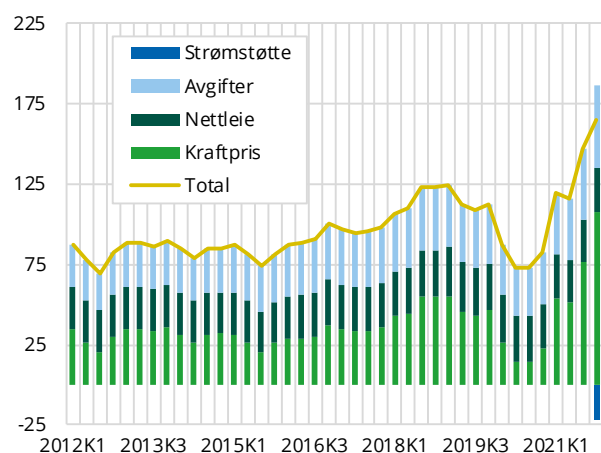
landanlegg, Troll B og C, Oseberg Sør og Oseberg feltcenter, og Sleipner Øst. Hvis disse prosjektene gjennomføres vil de ha et samlet kraftforbruk på opp mot 4 TWh per år. I tillegg finnes det kraft-fra-land prosjekter som er i en tidlig utredningsfase, herunder Haltenområdet i Norskehavet. Kraft-fra-land til disse feltene kan kreve i overkant av 1 TWh per år. Nye utbygginger av olje- og gassfelt på norsk sokkel kan også komme til å ta i bruk kraft-fra-land.⁵ Foreløpig er forbruket av strøm som går til lading av elbiler lavt, selv om det enkelte steder kan skape effektproblemer. NVE har anslått at om lag 4 TWh vil gå til lading av elbiler for husholdninger i 2030 når 100 prosent av nybilsalget for husholdninger er elbiler. Dette dreier seg om mindre enn 3 prosent av det samlede innen-

landske forbruket (NVE, 2017). Å utnytte data fra de nye automatiske strømmålerne vil gi nye muligheter for statistikk og analyse som vil gi økt innsikt i et elektrisitetsmarked under rivende utvikling, se Boks 6.3.

Økt overføringskapasitet mellom Sør-Norge og kontinentet, inklusive North Sea Link til Storbritannia som åpnet i oktober 2021, har gitt økte muligheter for internasjonal handel med kraft for Norge. Som gjennomsnitt over år har Norge hittil hatt et kraftoverskudd på 10 til 15 prosent som har vært eksportert til utlandet, men det har vært svingninger i pris, produksjon og netto-eksport gjennom året. Europa gjennomgår dels den samme elektrifiseringsprosessen som Norge med ønsket overgang til elektriske transportteknologier, karbonfangst- og lagring, hydrogen- og batteriproduksjon. Kullkraft og etter hvert gasskraft skal erstattes med

⁵ NVE (2020) vurderer konsekvensene av at sokkelen øker forbruket med opptil 6,5 TWh i 2030 som følge av nye kraft-fra-land-prosjekter.

Figur 6.6. Elektrisitetspris til husholdninger. Total pris inkluderer nettleie, avgifter for husholdninger og fratrekk for strømstøtte, 2012K1-2021K4. Øre per KWh, løpende priser

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Elektrisitetsstatistikken.

fornybar elektrisitetsproduksjon fra sol og vind når kvoteprisen øker, og flere land har besluttet å stenge ned sine atomkraftverk. Høsten 2021 har Sør-Norge i perioder opplevd en mangedobling av kraftprisen, utenom nettleie og avgifter, se figur 6.6. Dette skyldes blant annet økt etterspørsel etter kraft som følge av elektrifisering, lav kapasitet i norske vannmagasiner, lite vind på kontinentet, høye kvotepriser, høye gass- og kullpriser, og konsekvenser av Brexit for etterspørselen etter norsk kraft via kabel til Storbritannia. Tar vi med nettleie og avgifter blir utslaget mindre.

Store svingninger i strømprisen kan være utfordrende for husholdninger og bedrifter som har tilpasset seg helt på marginen til vesentlige lavere strømpriser. På den annen side vil høye priser gi signaler til kraftprodusenter om at det vil være lønnsomt å utvide kapasiteten og planlegge nyinvesteringer. For forbrukerne gir høye priser signal om at det er lønnsomt med energisparing og investeringer i energieffektiviseringstiltak. Det ble innført strømstøtte i form av en prisreduksjon på elektrisitetsforbruk under 5 000 KWh per måned når prisen oversteg 70 øre/kwh, til private husholdninger og ideelle organisasjoner mfl. i siste del av 2021. Støtten er videreført ut mars 2023.⁶ Elektrifisering er på mange områder et dyrt klimatiltak, og jo høyere strømprisen er jo høyere blir kostnaden av et klimatiltak som for eksempel elektrifisering av sokkelen med landstrøm, som i seg selv er et dyrt klimatiltak, se også omtalen i 6.1.

⁶ <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/regjeringen-opjusterer-sikringsordningen-og-gir-folk-mer-stromstotte/id2894979/>

Som for olje- og gass, tjener Norge godt på å selge elektrisitet til utlandet når prisene er høye. Merinntekten ved ressursinnsatsen er stor. Kraftverkene er stort sett eid av det offentlige (kommuner) slik at produksjonsinntektene tilfaller det offentlige. I tillegg kommer inntekter fra grunnrenteskatten på kraft og proporsjonale avgifter som merverdiavgift. De økte inntektene kan blant annet benyttes til målrettede tiltak overfor de som rammes hardest av økte elektrisitetspriser som for eksempel direkte overføringer og støtte til investeringer i energisparetiltak.

6.3. Hvordan måle grønn omstilling?

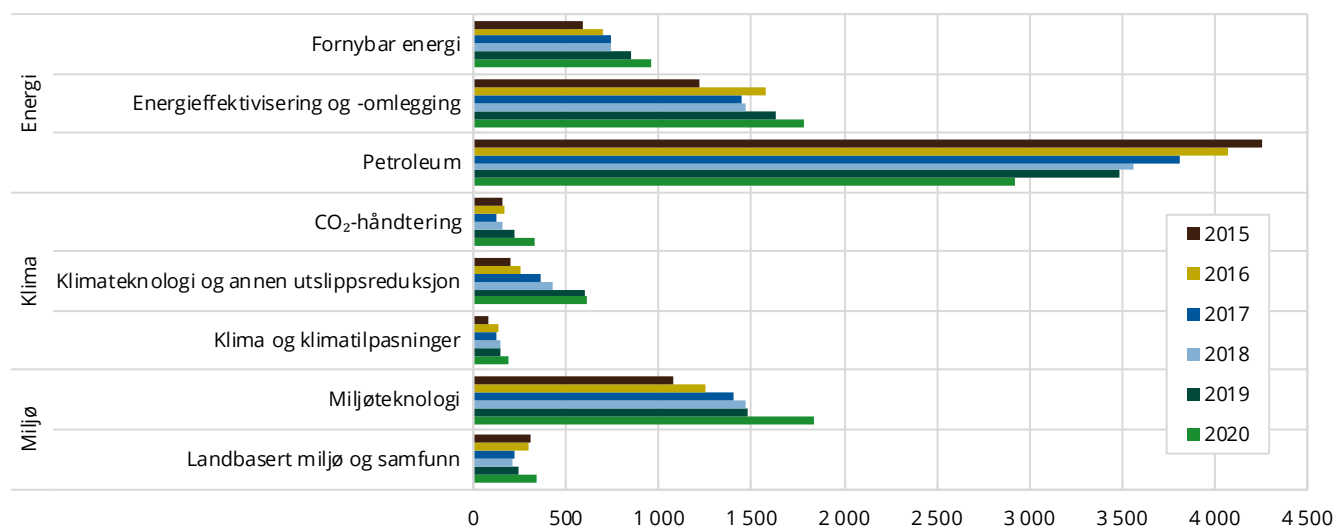
Klimaloven

Klimalovens §6 lovfester at budsjettproposisjonen for hvert års statsbudsjett skal redegjøre for klimaeffekten av framlagt budsjett (Klima- og miljødepartementet, 2017). I mandatet for Teknisk beregningsutvalg for klima (TBU klima) er utvalget bedt om å foreslå metoder for beregninger av klimaeffekten av statsbudsjettet. Statistisk sentralbyrå (SSB) har i et prosjekt for TBU klima sett på hvordan utslippseffekter av endringer i utvalgte statsbudsjettsposter mellom 2020 og 2021 kan kvantifiseres og simuleres i makroøkonomiske modellberegninger med SNOW-modellen for Norge (Bye mfl., 2021). Modellen er utviklet i SSB for langsiktige analyser av blant annet klimapolitikk, utslipp og makroøkonomi.

Hensikten i klimalovens §6 om rapportering er å gi informasjon om status og framdrift for hvordan norsk økonomi ligger an i forhold til klimamålene for de neste tiårene. Dette må vurderes i et makroøkonomisk perspektiv, fordi vi vet fra mange analyser av klimapolitikk rettet mot ulike sektorer i økonomien at effekten på totalutslippene ikke er den samme som summen av enkeltkomponentene. Ved å benytte en tilstrekkelig detaljert makroøkonomisk modell som SNOW til en full simulering av hele budsjettet, vil man også fange opp den totale provenyeffekten av statsbudsjettendringen fra 2020 til 2021. Dermed kan man også identifisere en mulig endring i skattefinansieringsbehov og utslippseffekter av det. En vil også fange opp betydningen av statsbudsjettets økonomiske vekstvirkinger for utslippsutviklingen.

To enkeltresultater fra analysen i Bye mfl. (2021) kan nevnes: Det ene er effektene av økt CO₂-avgift

Figur 6.7. Næringslivets driftskostnader til FoU etter utvalgte temaområder i 2015-2020. Mill. kr i faste 2015-priser

Kilde: Statistisk sentralbyrå, FoU-statistikken.

kombinert med lavere veibruksavgift på drivstoff. Reduksjonen i veibruksavgiften mer enn oppveide økningen i CO₂-avgiften slik at de samlede utslippene økte som følge av disse endringene. Det andre resultatet er effekten av subsidiering av kollektivtrafikk. Økt tilskudd til kollektivtrafikk i form av billett-tilskudd gir indirekte substitusjons- og inntektseffekter som kan bidra til at all transportaktivitet øker, som kan gi økte utslipp.

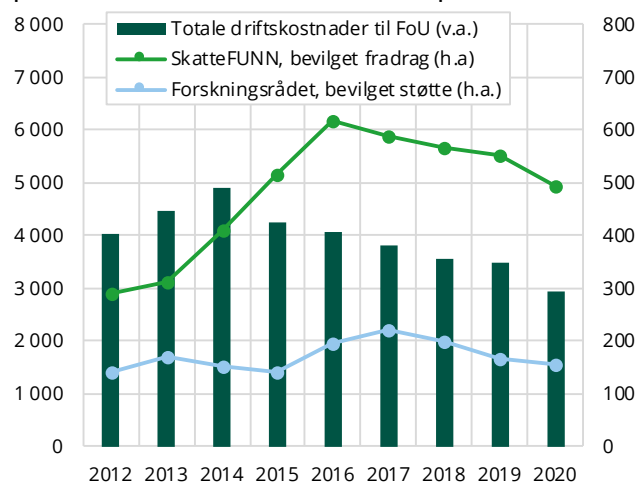
Forskning og utvikling

Staten og internasjonale offentlige organer kan spille en viktig rolle ved å legge føringer for den teknologiske utviklingen med ulike reguleringer og støtteordninger. For eksempel gjelder dette utviklingen av grønne teknologier og anvendelsen av nye og mer bærekraftige løsninger (se for eksempel Bye og Klemetsen, 2018; Klemetsen, 2015). Dette har også ført til etablering av helt nye næringer i Norge (Rybalka og Bakke, 2019) og medført endringer i eksisterende næringer.

Næringslivets FoU og offentlig støtte til FoU- og innovasjonsaktiviteter går i grønnere retning

Mye av FoU-innsatsen i Norge er fortsatt rettet mot det tematiske området petroleum, men vi ser en fallende trend fra 2015 når det gjelder petroleumsrettet FoU, og i 2020 ble det brukt 14 prosent mindre FoU-ressurser på dette området enn året før (se figur 6.7). Samtidig øker FoU-innsatsen på tematiske områder som fornybar energi, energieffektivisering og -omlegging, CO₂-håndtering, klima-

Figur 6.8 FoU-utgifter og FoU-støtte i næringslivet rettet mot petroleum i 2012-2020. Mill. kr i faste 2015-priser

Kilde: Statistisk sentralbyrå, FoU-statistikk og Virkemiddeldatabase.

teknologi og annen utslippsreduksjon, og miljøteknologi (særlig i 2020), se figur 6.7.

Det finnes ikke like detaljert inndeling på tematiske områder når det gjelder offentlig støtte til FoU og innovasjon, men alle prosjekter som får enten SkatteFUNN-fradrag eller støtte fra Forskningsrådets næringsrettede virkemidler, får næringsmerker som gjør det mulig å identifisere petroleumsrelaterte prosjekter. Figur 6.8 viser at omfanget av finansiell støtte til næringslivets petroleumsrettete forskning via SkatteFUNN har økt kraftig mellom 2013 og 2016, mens det er mer variasjon i petroleumsrelatert støtte fra Forskningsrådet. Begge virkemidlene har imidlertid støttet petroleumsrettet forskning i mindre grad de siste årene. Dette faller sammen med en liknende trend

Boks 6.4. Grønn innovasjon

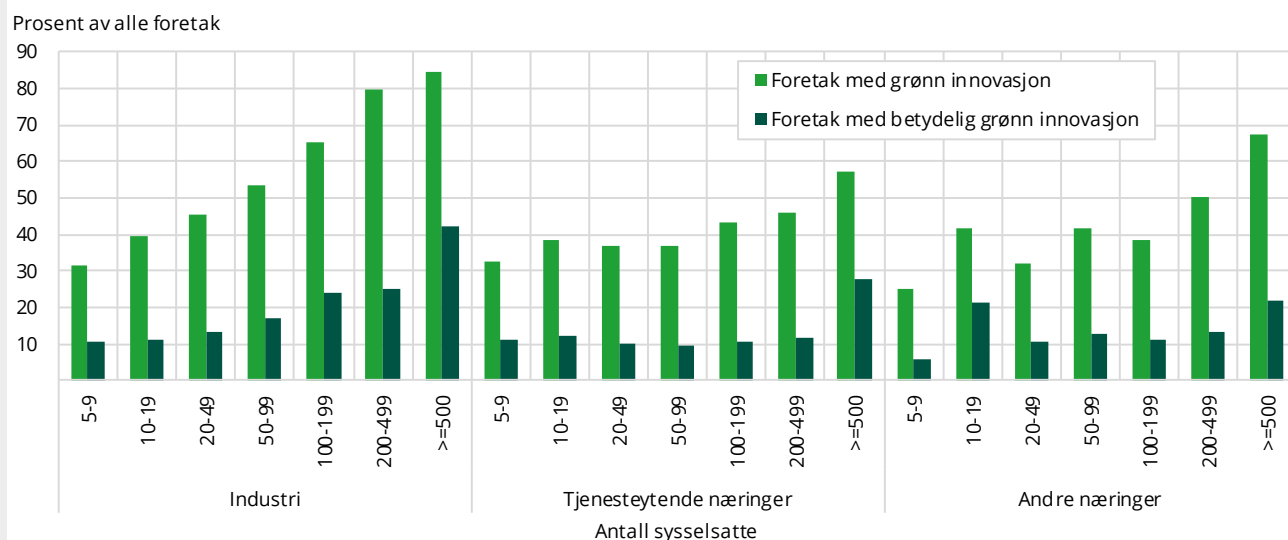
SSBs Innovasjonsundersøkelse for 2018–2020 har for første gang inkludert spørsmål om hvorvidt foretakene har introdusert innovasjoner med en positiv miljøeffekt, eller «grønne» innovasjoner. Det er ikke åpenbart hva som skal regnes som «grønt». I undersøkelsen ble innovative foretak bedt om å oppgi om noen av deres innovasjoner har hatt en positiv – eller mindre negativ – påvirkning på miljøet i forhold til foretakets tidligere produkter eller forretningsprosesser, og om denne effekten i så fall var betydelig.

Det er industriforetak som har størst sjanse for å ha introdusert grønne innovasjoner (også med betyde-

lig positiv miljøeffekt), og andelen grønne innovatører øker med foretakenes størrelse, se også Indikatorrapporten (2021).

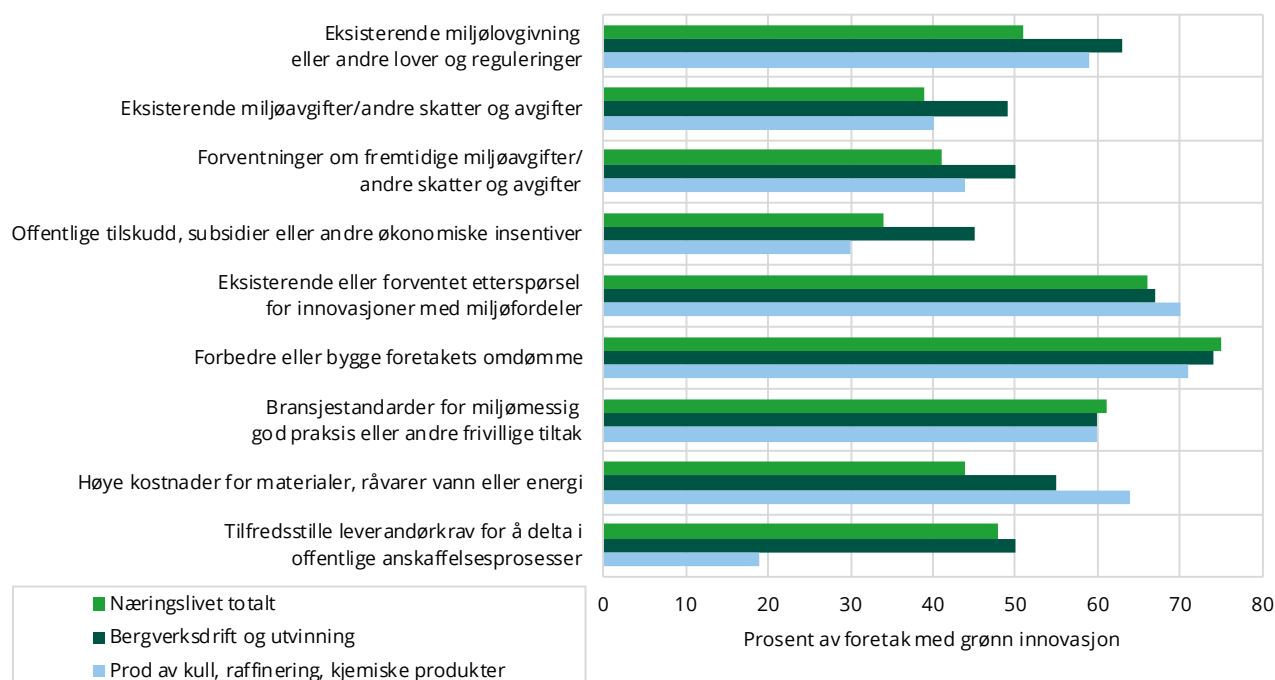
Foretakene som deltok i innovasjonsundersøkelsen ble også bedt om å oppgi faktorer som har påvirket deres beslutning om å introdusere innovasjoner med positive miljøeffekter. Det er bevisst bare spurt om forretningsmessige faktorer, da det en primært ønsker å kartlegge, er rammebetingelser som kan påvirkes direkte av myndigheter og virkemiddelapparat. Det skal selvsagt ikke utelukkes at holdninger hos ledere eller andre uobserverbare faktorer kan påvirke, men

Figur 6.9. Grønn innovasjon etter hovednæring og størrelsesgruppe. 2018–2020

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Innovasjonsundersøkelsen 2021.

Figur 6.10 Faktorer som påvirket beslutningen om å introdusere innovasjoner med positiv miljøeffekt. 2018–2020

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Innovasjonsundersøkelsen 2021.

næringslivet består per definisjon av profittsøkende organisasjoner, og faktorene det spørres om er valgt ut med tanke på dette.

Det er ikke overraskende at foretakets omdømme og markedets etterspørsel etter «grønne innovasjoner» er faktorene som hyppigst rapporteres å være svært viktige for beslutningen om å introdusere slike. Dette impliserer ikke nødvendigvis noen grønnvasking, bare

at næringslivet stort sett forsøker å gjøre det som lønner seg. Om markedet etterspør grønne løsninger og samfunnet innretter seg slik at de kan frembringes med tilstrekkelig lønnsomhet, for eksempel gjennom å gjøre ikke-grønne løsninger dyrere sammenlignet med grønne, så er det grønne løsninger næringslivet kommer til å levere.

for tematisk innretning av forskningsvirksomheten i Norge (Rørstad mfl., 2021), se også resultater om grønn innovasjon fra Innovasjonsundersøkelsen i Boks 6.4.

6.4. Petroleumsnæringen og omstilling av norsk økonomi

Petroleumsvirksomheten på har påvirket norsk økonomi i over femti år. Alle fasene av virksomheten fra leting, boring, feltutbygging og utvinning, til forvaltning av formue og bruk av inntekter har sine særlige virkninger på vår økonomi. Mens hele utvinningsfasen har en midlertidighet over seg siden petroleumsressursene er endelige og utvinningen innebærer at vi tømmer ressursene, er formuesforvaltningsfasen evigvarende. Så lenge vi ikke bruker selve fondet, men nøyer oss med å bruke avkastningen, vil fondet leve evig. Da vil kommende generasjoner nyte godt av petroleumsvirksomheten i sin helhet også når selve utvinningen er over.

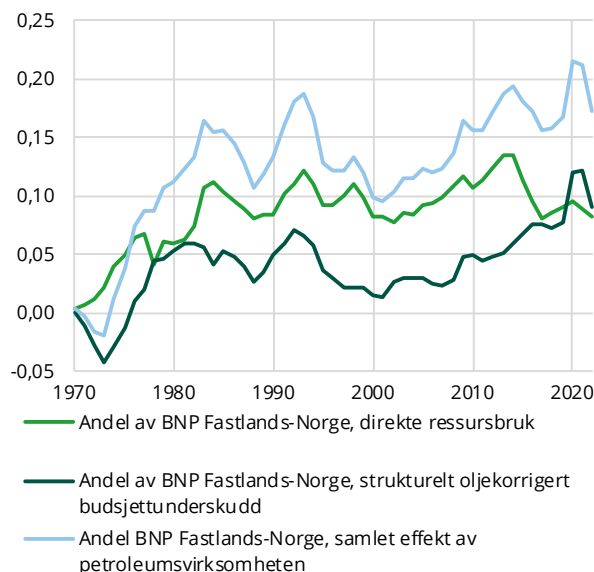
Gjenværende ressurser i felt under produksjon og utvikling vil antakelig føre til at Norge vil ha en petroleumsvirksomhet i flere tiår framover. Dette gjelder selv om Norge skulle bestemme seg for å stoppe alle tildelinger av lisenser for nye felt. På felt hvor man allerede er i gang med produksjon, eller hvor produksjonsstart ligger nært fram i tid, vil utvinning bare lønnsom selv med svært lave oljepriser. Det vil da kreve aktive politiske beslutninger om å stanse lønnsom produksjon, noe som kan medføre store kostnader for staten. Men etter midten av 2020-tallet kan man regne med at utvinningen gradvis vil avta. Når petroleumsutvinningen avtar, vil ressursbruken i næringen bety mindre for norsk økonomi.

Virkningen på norsk økonomi av en nedbygging av petroleumsvirksomheten kan ikke uten videre sammenliknes med virkningene man gradvis fikk da virksomheten var i sin spede begynnelse fra slutten

av 1960-tallet og fram begynnelsen av 1980-tallet da den var blitt en viktig næring i Norge. Det henger i hovedsak sammen med to forhold. For det første besto innfasingen av petroleumsvirksomheten både av en oppbygging av næringen selv, og effektene av at Norge hadde fått og forventet mye høyere inntekter. Disse inntektene ble i stor grad brukt til å øke innenlands bruk av varer og tjenester raskere enn vi ellers hadde kunnet gjøre. Innfasingen av virksomheten var derfor en innfasing både av ressursbruk i næringen selv og av de store inntektene næringen skapte for norsk økonomi i sin helhet. Petroleumsnæringen betydning for norsk økonomi vil gradvis avta framover. Store deler av inntektene fra petroleumsnæringen har blitt plassert i Statens pensjonsfond utland (SPU) og derfor trenger vi ikke bygge ned «bruken av oljepenger» fordi vi har sikret en viss stabilitet i økonomien gjennom å etablere et fond basert på statens petroleumsinntekter. Hele poenget med fondskonstruksjonen var å skille opptjening og bruk av «oljepenger». Nedbyggingen av petroleumsvirksomheten vil derfor ha andre effekter på norsk økonomi enn oppbyggingen. Norge skal altså bygge ned petroleumsvirksomheten, men ikke bruken av petroleumsinntekter som er plassert i SPU.

Den andre hovedforskjellen mellom virkningene av oppbyggingen av petroleumsnæringen og den forventede nedbyggingen i årene framover, er strukturelle endringer i økonomien og forskjeller i innretningen av pengepolitikken sammenliknet med situasjonen på 1970- og 1980-tallet. Oppbyggingen av sektoren skjedde i en periode med uvanlig sterkt press i arbeidsmarkedet og hvor dette presset i liten grad ga seg utslag i økt arbeidsinnvandring. Oppbyggingen både når det gjaldt ressursbruken i næringen og økt statlig pengebruk, bidro til at tradisjonell konkurranseutsatt virksomhet i Norge måtte vike plassen for annen næringsvirksomhet og da i hovedsak skjermet tjenesteyting.

Figur 6.11. Petroleumsvirksomhetens betydning

Kilde Statistisk sentralbyrå, Nasjonalregnskapet
Finansdepartementet, Nasjonalbudsjettet

Også pengepolitikken er lagt om. Oppbyggingen av petroleumssektoren skjedde i en periode med høy inflasjon og et regulert rentenivå, noe som bidro til svært lave og til dels negative realrenter etter skatt, ikke minst for grupper med høy marginalskatt. Det stimulerte også til etterspørselspresset. Nedbyggingen av petroleumsnæringen vil skje med en mer fleksibel pengepolitikk hvor en svak norsk aktivitet knyttet til nedbyggingen kan bli møtt med lavere renter, svakere kronekurs og gjennom dette vil pengepolitikken bidra til å motvirke nedgangen i økonomien. Denne mekanismen var med på å dempe nedgangen i norsk økonomi som skjedde fra sommeren 2014 og fram til sommeren 2017 da ressursbruken i petroleumsnæringen falt mye som følge av fallet i prisen på råolje. Da aktiviteten i økonomien tok seg opp igjen, økte sentralbanken renten. Arbeidskraftmobilitet over landegrensene bidro også til at utslagene i norsk økonomi av den oljedrevne nedgangen ble dempet, særlig i 2015 og 2016, Cappelen og Eika (2020).

Figur 6.11 illustrerer betydningen av petroleumsvirksomheten siden 1970. Sammenliknet med toppårene 2013/14 da petroleumsnæringens direkte ressursbruk⁷ utgjorde om lag 13 prosent av verdiskapingen i fastlandsøkonomien, har norsk økonomi allerede bygget ned aktiviteten betydelig. I 2019 var ressursbruken kommet ned i 9 prosent

av verdiskapingen og gjennom resten av 2020-tallet anslo regjeringen i Nasjonalbudsjettet for 2022 at andelen skulle synke til om lag 6 prosent av BNP Fastlands-Norge i 2030. Mens nedgangen fra 13 prosent til 9 prosent kom i løpet av to-tre år, forventes den videre nedgangen å skje mer langsomt, og i en periode hvor handlingsregelen for finanspolitikken tilsier økt stimulans fra «oljepengebruken» innenlands representert ved det strukturelle oljekorrigerte budsjettunderskuddets andel av BNP Fastlands-Norge. Den samlede effekten av ressursbruken i petroleumsnæringen og inntektsbruken gitt ved det strukturelle oljekorrigerte budsjettunderskuddet, vil ikke falle så mye fram til 2030 sett i relasjon til de store svingningene i den samlede bruken vi har sett siden 1970.

Analysen av effekten på norsk økonomi av en «for-sert» nedbygging av petroleumsvirksomheten viser at det å stoppe tildeling av nye blokker og lisenser fra og med neste år, vil ha små effekter på økonomien fram mot 2030 (se Aune mfl., 2020 for detaljer om referansebane, skiftbaner og resultater). Det skyldes at et gunstig⁸ petroleumsskatteregime, kombinert med moderat høye olje- og gasspriser⁹, gir selskapene god lønnsomhet og stort rom for økt utbygging av eksisterende blokker og lisenser. Men når disse er uttømt vil man utover på 2030-tallet få en raskere nedgang i petroleumsaktiviteten dersom leteaktiviteten stoppes. Effekten på økonomien målt ved BNP er imidlertid moderat selv i 2040. Nedgangen er kun vel 0,6 prosent for BNP og 0,4 prosent for BNP Fastlands-Norge. Hovedårsaken til de små effektene er at lavere renter og svakere kronekurs bidrar til å stimulere annen norsk aktivitet og til å redusere importens andel av innenlandsk bruk av varer og tjenester. Det gjør at eksisterende konkurranseutsatt virksomhet som ikke er nært knyttet opp til petroleumsvirksomheten, opplever bedret konkurranseevne overfor utlandet. Reallønna anslås å falle noe (et kvart prosentpoeng i 2040) slik husholdningers konsum og produksjon i mange skjermede sektorer faller sammenliknet med en situasjon hvor man ikke stopper utlysning av nye blokker på norsk sokkel.

Analysen viser at en moderat raskere nedtrapping av aktiviteten på norsk sokkel har små effekter på norsk økonomi fram mot 2040. Analysen viser

⁷ Petroleumsnæringen omfatter utvinning og rørtransport av olje og gass. Direkte ressursbruk omfatter vareinnsats, lønnskostnader og bruttoinvesteringer i denne næringen. Andelen i figur 6.11 er beregnet fra løpende priser.

⁸ Men ikke så gunstig som det systemet som ble innført i 2020.

⁹ Oljepris på om lag 60 dollar og dollarkurs på om lag 8,50 kr. I dag er olje- og gassprisen nær det dobbelte.

videre at dersom man i tillegg skjerper skattenivået for petroleumsvirksomheten betydelig, dels for å veie opp for et fall i samlet skatteproveny, vil man få både en raskere og en større nedgang i petroleumsvirksomheten. I 2030 er produksjonsnedgangen i petroleumsnæringen om lag 10 prosent sammenliknet med referansealternativet, mens nedgangen i oljeproduksjonen er hele 40 prosent fra 2040. I 2030 er BNP fastlands-Norge anslått til å bli om lag 2 prosent lavere enn i referansebanen. Det tilsvarer om lag ett års normal økonomisk vekst i Norge og gir seg utslag i klart høyere arbeidsledighet. I 2040 er nedgangen halvert fordi økonomien gradvis omstiller seg. Disse beregningene er alle basert på at den økonomiske politikken utover pengepolitikken ligger fast og bare automatiske stabilisatorer over statsbudsjettet får virke. Det er en streng antakelse.

Hvorvidt omstillingen som følge av nedgang i petroleumsnæringens direkte ressursbruk er et stort problem, kan ikke vurderes uavhengig av hvilken ressursituasjon norsk økonomi som helhet vil være i årene framover. Omstillingen rent makroøkonomisk er som vist i avsnittet over, antakelig lite å bekymre seg over. Petroleumsnæringen er en særlig kapitalintensiv aktivitet og det er grunn til å tro at investeringsraten i norsk økonomi vil falle noe framover. Det gir rom for ekspansjon av annen næringsvirksomhet som kan øke sin eksport eller dempe importveksten og bidra til ny aktivitet i norsk økonomi. Den næringsmessige omstillingen kan være problematisk dersom kapitalutstyr (supply-skip og borerigger mv.) ikke finner alternative anvendelser eller kan selges til utlandet. Arbeidskraften i petroleumsnæringen har kunnskaper som er etterspurt andre steder i økonomien, for eksempel teknologikompetanse, selv om den neppe fullt kan nyttiggjøres i annen virksomhet. Men her er tross alt avstanden til deler av fastlandsøkonomien ikke så stor. Mange bedrifter som har vært knyttet opp til petroleumsnæringen, har hatt andre bein å stå på. Nedgangen i 2015-17 viste at flere bedrifter klarte å omstille deler av virksomheten. Men noen bedrifter vil ikke klare omstillingen uten store tap og evt. nedlegging av virksomheten. Det vil kreve at folk flytter og kostnadene på mikronivå vil derfor kunne bli store. Det motvirkes generelt av godt utbygde velferdsordninger og kan eventuelt suppleres med mer selektive tiltak for å lette byrden for den enkelte arbeidstaker. Men i denne omstillingen må en heller ikke glemme at nye

bedrifter vil dukke opp og eksisterende ekspandere og derigjennom bidra til nye muligheter. Går man gjennom de episodene vi har hatt med til dels store endringer i norsk økonomi gjennom de siste tiårene, er det ikke permanent nedgang og stagnasjon som preger utviklingen, men økt aktivitet. Selv da vi ble truffet av noe helt nytt – en pandemi – er ikke bildet i dag preget av permanent stagnasjon, men snarere at vi kom raskere gjennom dette rent økonomisk enn de fleste trodde for to år siden.

Referanser

Aune, F.R., Å. Cappelen og S. Mæland (2020): Konsekvenser av redusert petroleumsvirksomhet: Makroøkonomiske effekter av politiske tiltak for å redusere norsk produksjon av olje og gass, Rapporter 2020/38, Statistisk sentralbyrå

Bruvoll, A. og H. Lindhjem (2021): Sett pris på klimaet - økt aksept for avgifter som virker, Menonpublikasjon 1/2021.

Bye, B., Klemetsen, M.E. (2018): The Impacts of Alternative Policy Instruments on Environmental Performance: A Firm Level Study of Temporary and Persistent Effects, *Environmental and Resource Economics*, vol. 69 (2) DOI 10.1007/s10640-016-0081-8

Bye, B., Fæhn, T., Kaushal, K. R. (2021): Klimaeffekt av poster på Statsbudsjettet: Uttesting av simuleringer med SNOW-modellen, Rapporter 2021/31, Statistisk sentralbyrå.

Cappelen, Å., Eika, T. (2020): "Immigration and the Dutch disease. A counterfactual analysis of the Norwegian resource boom 2004-2013", *Open Economies Review*, 31, 2020, 669-690.

Energi og klima: <https://energiogklima.no/klimavakten/kvotemarked-eu-og-verden/>.

EU (2021): https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_3661

Finansdepartementet (2009): Globale utfordringer – norsk politikk. NOU 2009:16.

Finansdepartementet (2012): Samfunnsøkonomiske analyser. NOU 2012:16.

Finansdepartementet (2018): Klimarisiko og norsk økonomi, Norges offentlige utredninger 2018:17.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2018-17/id2622043/>.

Finansdepartementet (2021): Prop. 1 LS Tillegg 1 (2021–2022): <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop2.-1-ls-20212022/id2884999/?ch=1>

Fæhn, T., Kaushal, K. R., Storrøsten, H., Yonezawa, H., Bye, B. (2020): Abating greenhouse gases in the Norwegian non-ETS sector by 50 per cent by 2030, Reports 23/2020, Statistics Norway.

Golombek, R., Greaker, M., Kverndokk, S. (2015): Virkemidler som kan fremme utvikling og bruk av miljøteknologi (Working paper 13/2015), Oslo Centre for Research on Environmentally friendly Energy (CREE), Frisch-senteret.

Hurdalsplattformen (2021): Regjeringsplattform for en regjering utgått fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/hurdalsplattformen/id2877252/>

Indikatorrapporten (2021): <https://www.forskningsradet.no/indikatorrapporten/indikatorrapporten-dokument/>, Norges forskningsråd.

Innovasjonsundersøkelsen (2021): <https://www.ssb.no/teknologi-og-innovasjon/forskning-og-innovasjon-i-naeringslivet/statistikk/innovasjon-i-naeringslivet>, Statistisk sentralbyrå

IPCC (2021): AR6 Climate Change 2021: The Physical Science Basis. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>

IPCC (2022): IPCC Sixth Assessment Report: Impacts, Adaptation and Vulnerability. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>

Klemetsen, M. (2015): The effects of innovation policies on firm level patenting, Discussion Papers No 830, Statistics Norway.

Klima- og miljødepartementet (2017): Lov om klimamål. Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak) Prop. 77 L (2016 –2017).

Miljødirektoratet (2020): Klimakur 2030 – tiltak og virkemidler mot 2030, Rapport M-1625, Miljødirek-

toratet, Enova, Vegvesenet, Kystverket, Landbruksdirektoratet, Norges vassdrags- og energidirektorat

NVE (2017): Har strømmettet kapasitet til elektriske biler, busser og ferger? The Norwegian Water Resources and Energy Directorate, NVE Rapport nr. 77/2017. http://publikasjoner.nve.no/rapport/2017/rapport2017_77.pdf

NVE (2020): Elektrifiseringstiltak i Norge. Hva er konsekvensene for kraftsystemet? The Norwegian Water Resources and Energy Directorate, NVE Rapport nr. 36/2020. https://publikasjoner.nve.no/rapport/2020/rapport2020_36.pdf

Rybalka, M., Bakke, S. (2019): Er det lønnsomt å være en grønn næring? <https://www.ssb.no/energi-og-industri/artikler-og-publikasjoner/er-det-lonnsomt-a-vaere-en-gronn-naering>, Statistisk sentralbyrå.

Rørstad, K., Sarpebakken, B., Wendt, K., Østby, M.N., Gunnes, H., Denisova, E., Steine, F.S. (2021): Ressursinnsatsen til FoU innenfor tema- og teknologiområder i 2019, NIFU-rapport nr 2021/12 <https://nifu.brage.unit.no/nifu-xmlui/handle/11250/2771665>

7. Den grenseløse arbeidskraften

Arbeidskraft fra utlandet har lenge vært viktig for sysselsettingen i Norge. Spesielt etter utvidelsene av EU i 2004 og 2007 har Norge framstått som et land det er attraktivt for mange å reise til for å arbeide. De fleste utenlandske arbeidstakere har bosatt seg i Norge, men utenlandske pendlere har også vært viktige. Dette er en gruppe som har blitt hardt rammet av stengte grenser og andre koronatiltak. Det er store utskiftninger i denne gruppen gjennom året, slik at antall personer innom Norge i løpet et år er mye større enn antall jobber som utføres på et gitt tidspunkt.

Fra 2007 til 2021 har det vært en vekst på om lag 290 000 sysselsatte (11,5 prosent), der jobbinnvandrere har stått for nesten halvparten av denne veksten. Vi skiller mellom to typer jobbinnvandrere:

- Utenlandske pendlere som arbeider i Norge uten å være formelt bosatt. Disse omtales også som ikke-bosatte lønntakere eller lønntakere på korttidsopphold.
- Arbeidsinnvandrere som er personer bosatt i Norge og som er født i utlandet av utenlandsfødte foreldre, og som har fire utenlandsfødte besteforeldre betegnes som innvandrere. Hvis de har oppgitt «arbeid» som innvandringsgrunn betegnes de som arbeidsinnvandrere.

Jobbinnvandrere er viktig for norsk økonomi, men utgjør bare en liten del av alle sysselsatte i Norge. I 2021 utgjorde utenlandske pendlere om lag 5 prosent av alle sysselsatte i løpet av året. Vi har ikke tall for arbeidsinnvandrere for 2021, fordi informasjon om innvandringsgrunn ikke er tilgjengelige enda. I 4. kvartal 2020 utgjorde arbeidsinnvandrere omtrent 6 prosent av alle sysselsatte. Utenlandske pendlere, som har en mindre formell tilknytning til Norge enn bosatte arbeidsinnvandrere, er særlig utsatt for konjunktursvinger, som vist i Bakke (2018).

I dette kapitlet ser vi nærmere på utenlandske pendlere, og da særlig på hvordan deres utvikling har vært sammenliknet med arbeidsinnvandrere.¹ Vi beskriver utviklingen i sysselsetting for uten-

landske pendlere, og ser litt nærmere på deres situasjon de siste årene, spesielt perioden 2019 til 2021 som har vært preget av koronapandemien. En økning i utenlandske pendlere som etter hvert velger å bosette seg i Norge, vil isolert sett øke antall innvandrere og minke antall utenlandske pendlere. Utenlandske pendlere er en svært heterogen gruppe som bl.a. omfatter personer som pendler til arbeid i Norge for lengre eller kortere perioder av gangen. Det betyr at selv om en person er utenlandske pendler, kan han eller hun arbeide i Norge i flere år.

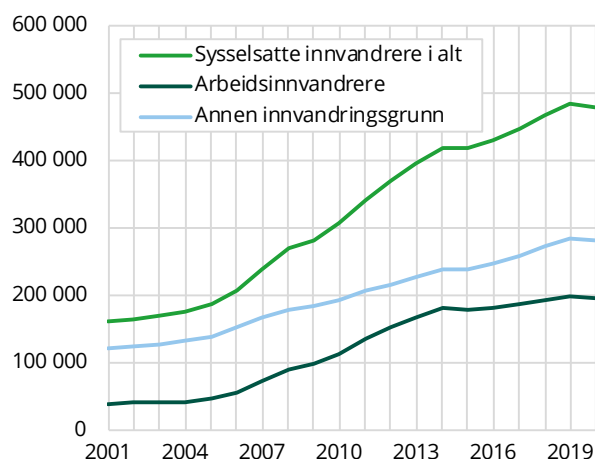
I det følgende er alle tall for arbeidsinnvandrere hentet fra statistikken [sysselsetting blant innvandrere](#), som er per 4. kvartal, mens utenlandske pendlere har hele året som referanseperiode med mindre annet er nevnt. Mange utenlandske pendlere jobber i Norge i kortere eller lengre perioder for så å ta lengre friperioder i hjemlandet. I tillegg er dette en gruppe med stor sesongvariasjon, det jobber mange flere her i sommermånedene enn om vinteren. Ved å benytte hele året som referanseperiode tar vi hensyn til at det er mange flere som jobber her i løpet av et år enn det som fremkommer av de offisielle kvartalstallene som kun måler en uke i midtmåned i kvartalet.

7.1. Arbeidsinnvandrere

Norden har i lang tid vært et felles arbeidsmarked der arbeidsinnvandring til Norge fra de andre nordiske nabolandene ikke har vært regulert. Til tider var det også betraktelige flyttinger av norske statsborgere til andre nordiske land. Fram til 1975 var det også forholdsvis lett for utlendinger å flytte til Norge. På 60- og 70-tallet var det for eksempel

¹ Deler av analysen er finansiert av Arbeidsinnvandrerrutvalget.

Figur 7.1. Sysselsatte innvandrere, etter innvandringsgrunn. 4. kvartal 2001–2020¹

¹ Brudd i tidsserien fra 2014 til 2015 på grunn av ny datakilde, a-ordningen. Kilde: sysselsetting blant innvandrere, registerbasert

en merkbar innflytting fra Jugoslavia, Pakistan og Tyrkia. Utenlandske pendlere i Norge bestod for det meste av personer fra andre nordiske land, spesielt personer fra Sverige som deler en lang grense med Norge.

Først med utvidelsen av EU i 2004 ble det en anseelig mengde utenlandske pendlere fra resten av verden og da spesielt fra Øst-Europa. Opphør av restriksjoner på innvandringen fra nye EU-land i 2009 bidro videre til en økning i arbeidsinnvandrere og i utenlandske pendlere. Figur 7.1 viser utviklingen i sysselsatte innvandrere fra 2001 til 2020, etter innvandringsgrunn. Arbeidsinnvandrere er innvandrere som har oppgitt «arbeid» som innvandringsgrunn. Annen innvandringsgrunn omfatter familieinnvandring, flukt, utdanning samt de med ukjent innvandringsgrunn.

Fordi informasjon om innvandringsgrunn mangler for alle med nordisk statsborgerskap har vi gjort antagelsen om at alle fra Norden har kommet for å arbeide. I tillegg mangler vi innvandringsgrunn for de som innvandret før 1990.

Figur 7.1 viser at fra et nivå på rundt 40 000 sysselsatte arbeidsinnvandrere i 2001 økte arbeidsinnvandringen til om lag 180 000 i 2014. I 2015 var det en liten nedgang, før det økte videre til snaut 199 000 sysselsatte arbeidsinnvandrere i 2019. Arbeidsinnvandringen falt noe fra 2019 til samme kvartal året etter på grunn av pandemien som startet våren 2020. I 4. kvartal 2020 var det om lag 195 000 arbeidsinnvandrere i Norge, nesten frem ganger så mange som i 2001. Nedgangen i arbeidsinnvand-

Boks 7.1. Definisjoner

Utenlandske pendlere

Utenlandske pendlere, også kalt ikke-bosatte lønnstakere, korttidsinnvandrere eller lønnstakere på korttidsopphold, omfatter personer som ikke er registrert som bosatt i Folkeregisteret. Utenlandske pendlere omfatter også utflyttede nordmenn som arbeider i Norge, utenlandske bosatte som arbeider på kontinentalsokkelen eller som er sjøfolk på norske skip i utenriksfart innenfor EØS-området, samt asylsøkere med midlertidig arbeidstillatelse. Det er også mulig at noen ikke fysisk pendler til Norge, men arbeider hjemmefra for virksomheten i Norge som de er ansatt i. SSB har ikke data om hvordan og hvor ofte personer pendler til Norge. De fleste utenlandske pendlere har et midlertidig id-nummer (D-nummer), men noen har et vanlig norsk fødselsnummer. Dette gjelder for eksempel nordmenn bosatt i Sverige som pendler til arbeid i Norge.

Arbeidsinnvandring

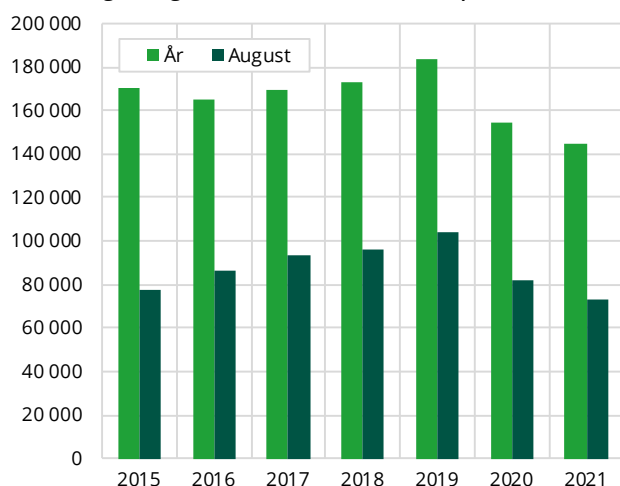
Fordi innvandringsgrunn mangler for alle med nordisk statsborgerskap og for dem som innvandret til Norge før 1990, har vi gjort antagelsen om at alle fra Norden med ukjent innvandringsgrunn har kommet for å arbeide. Ikke-nordiske statsborgere som innvandret før 1990 er ikke med i analysen. Dette medfører at antallet arbeidsinnvandrere fra Norden i denne artikkelen vil være for høyt.

ringen fra 2014 til 2015 kan skyldes det kraftige oljeprisfallet som inntraff sommeren 2014. Men det er brudd i statistikken mellom 2014 og 2015 på grunn av ny datakilde, og endringer mellom 2014 og 2015 må derfor tolkes med forsiktighet.

7.2. Hvor mange pendler fra utlandet til arbeid i Norge?

Offisiell statistikk har hittil kun statistikk om utenlandske pendlere per kvartal, det vil si en referanseuke i midtmåned i kvartalet. For å kunne fange opp alle som pendler til Norge for å jobbe i løpet av året har vi endret referanseperioden fra én uke til hele året i dette kapittelet. Dette gjøres for å fange opp personer som jobber her kun kortere perioder, for eksempel sesongarbeidere om sommeren. I tillegg jobber mange utenlandske pendlere i Norge en kortere eller lengre periode av gangen med påfølgende friperiode i hjemlandet. De som har friperiode i sitt hjemland erstattes ofte av andre utenlandske pendlere. Dette tar vi hensyn til når vi teller alle utenlandske pendlere én gang uansett hvor kort eller lenge man har jobbet i Norge i løpet av et kalenderår. Det har altså ingen betydning om

Figur 7.2. Utenlandske pendlere, etter referansetidspunkt 3. kvartal (august) og hele året som referansetidspunkt. 2015–2021

Kilde: Statistisk sentralbyrå

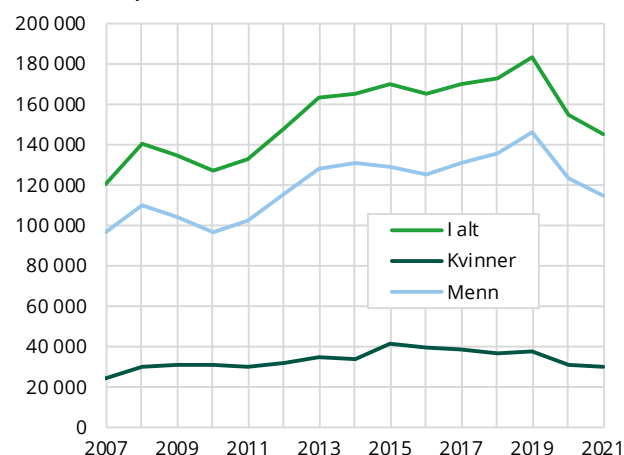
man har jobbet her for eksempel kun én måned, to måneder eller alle månedene i kalenderåret.

Antall utenlandske pendlere varierer mellom 73 000 og 104 000 i perioden 3. kvartal 2015 – 3. kvartal 2021. Vi ser at det blir en betydelig økning når vi utvider referanseperioden til hele året, og antall utenlandske pendlere ligger mellom 145 000 og 184 000 i perioden 2015–2021. Vi ser av figur 7.2 at antall pendlere fra utlandet i 2021 dobler seg når vi går fra å telle 3. kvartal, det vil si én referanseuke i august, til hele året. Dette viser at Norge er betydelig mer avhengig av utenlandske pendlere enn det kvartalsstatistikken viser. Vi har i figur 7.2 valgt å sammenligne årstallene med 3. kvartal fordi dette er kvartalet med flest utenlandske pendlere.

Figur 7.3 viser utviklingen i antall utenlandske pendlere for perioden 2007–2021, der referanseperioden altså er utvidet til hele året. Vi ser at det har vært en betydelig økning i antall pendlere fra utlandet i denne perioden, fra om lag 121 000 i 2007 til i underkant av 145 000 i 2021. Fra 2019, året før koronapandemien inntraff, til 2021 falt antall pendlere fra utlandet med 21 prosent. I de siste årene har andelen kvinner blant utenlandske pendlere ligget på omtrent 20 prosent. Denne andelen har holdt seg stabilt også under pandemien.

Som nevnt i Bakke (2018) påvirker både konjunkturutviklingen i Norge og situasjonen på arbeidsmarkedet i landene som arbeidsinnvandrerne kommer fra, arbeidsinnvandringen til Norge. Finanskrisen høsten 2008 førte til en lavkonjunktur i Norge og nedgang i antall utenlandske pendlere

Figur 7.3. Utenlandske pendlere, etter kjønn. 2007–2021. År som referansetidspunkt¹

¹ Brudd i tidsserien fra 2014 til 2015 på grunn av ny datakilde, a-ordningen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

i 2009 og 2010. Fra 2011 snudde konjunktorene og vi ser av figur 7.3 at det var en kraftig vekst i pendlere fra utlandet, fra om lag 127 000 i 2010 til 170 000 i 2015, en vekst på 34 prosent. Det kraftige fallet i oljeprisen fra sommeren 2014 førte norsk økonomi inn i en ny nedgangskonjunktur i 2015 og første halvdel av 2016. Dette ga imidlertid ikke et veldig stort utslag i antall utenlandske pendlere, hvor det kun var en nedgang fra 170 000 til 165 000 fra 2015 til 2016, en nedgang på 3,2 prosent.

Høsten 2016 gikk norsk økonomi mot en forsiktig konjunkturoppgang, og antall pendlere fra utlandet økte med 11,5 prosent fra 2016 til 2019. I 2019 var det om lag 184 000 utenlandske pendlere som

Boks 7.1. Brudd i tallserien

Fra og med 2015 bygger registerbasert sysselsettingsstatistikk på et nytt datagrunnlag for lønnstakere kalt a-ordningen. A-ordningen er en samordnet digital innsamling av opplysninger om arbeidsforhold, inntekt og skattetrekk til Skatteetaten, NAV og SSB. Dette nye datagrunnlaget medfører at vi får tall om arbeidsforhold og inntekt hver måned, noe som har ført til at kvaliteten på den registerbaserte sysselsettingsstatistikken er blitt bedre fra og med 2015. Dette innebærer også at antall sysselsatte i 4. kvartal 2014 sammenlignet med 4. kvartal 2015 ikke uttrykker en faktisk endring. Se mer informasjon i artikkelen Nærmere om forholdet mellom gammel og ny statistikk.

Kvalitetsforbedringene i statistikken er særlig store for kvartalstallene for utenlandske pendlere. Betydningen er ikke like stor for årstallene, som i hovedsak blir benyttet i dette kapittelet, men ny datakilde gir uansett brudd i tallene og endringer mellom 2014 og 2015 må tolkes med forsiktighet.

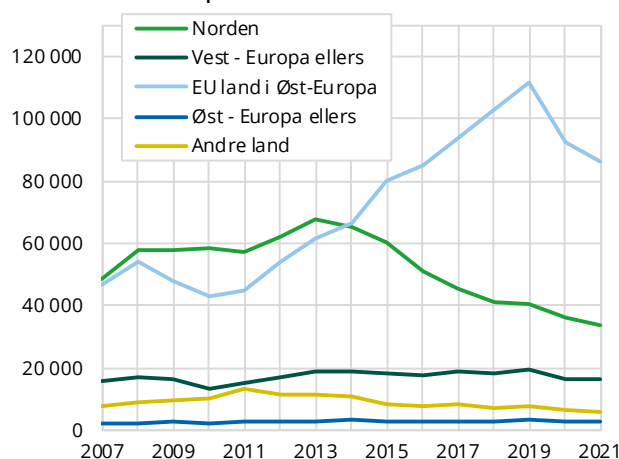
jobbet i Norge. Korona-pandemien førte til et kraftig fall i antall utenlandske pendlere i 2020 sammenlignet med 2019, med en nedgang på nesten 16 prosent. Fra 2020 til 2021 var det en ytterligere nedgang på 6,3 prosent. Fra toppåret 2019 til 2021 har det dermed vært en nedgang på i underkant av 39 000 personer (21,2 prosent).

7.3. Hvem er det som jobber i Norge, men bor i utlandet?

Den største gruppen av utenlandske pendlere er de fra EU-land i Øst-Europa, med 59,6 prosent.² Det er også denne gruppen som har hatt den sterkeste veksten i perioden 2007-2021. I 2007 var det omtrent 47 000 pendlere fra EU-land i Øst-Europa. Dette øker til drøyt 55 000 i 2008, for deretter å falle noe i de påfølgende årene på grunn av finanskrisen som startet høsten 2008. Fra 2010 til 2019 øker antall utenlandske pendlere fra EU-land i Øst-Europa kraftig, fra snaut 43 000 i 2010 til nesten 112 000 i toppåret 2019. I 2020 falt antallet til om lag 93 000, og i 2021 faller det videre til i underkant av 87 000.

Den nest største gruppen kommer fra Norden, som stod for 23,4 prosent av alle utenlandske pendlere i 2021. Men som vi ser av figur 7.4 har utviklingen i antall utenlandske pendlere fra Norden vært motsatt av det de fra EU-land i Øst-Europa har hatt. Det var en økning i pendlere fra Norden fra 2007 til 2008, og deretter en utflating på rundt 60 000 frem til 2012. Fra toppåret 2013, hvor det arbeidet 68 000 pendlere fra Norden i Norge, har det gått jevnt nedover frem til 2021, hvor antall utenlandske pendlere fra Norden var snaut 34 000. Dette utgjør en nedgang på 50 prosent. Norden omfatter også i underkant av 8 000 norske statsborgere bosatt i Sverige og som pendler til arbeid i Norge. Nedgangen i pendlere fra Norden er særlig stor blant svensker. Lønnsforskjeller og situasjonen på arbeidsmarkedet i Sverige kan være mulige forklaringer på denne utviklingen. I perioden 2007 – 2013 steg norske lønninger relativt til de svenske (valutasvingninger inkludert) samtidig som arbeidsledigheten i Sverige var mye høyere enn i Norge. I perioden 2016 – 2019 ble disse forskjellene betydelig mindre.

Figur 7.4. Utenlandske pendlere, etter landbakgrunn. 2007–2021. År som referansetidspunkt¹

¹ Brudd i tidsserien fra 2014 til 2015 på grunn av ny datakilde, a-ordningen.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Pendlere fra Norden fordeler seg noe jevnere utover næringene enn de fra EU-land i Øst-Europa. Mens pendlere fra EU-land i Øst-Europa i stor grad jobber i bygg- og anlegg og utleie av arbeidskraft, jobber mange pendlere fra Norden også i næringene helse- og sosialtjenester samt transport og lagring.

Samlet sett var 83 prosent av de utenlandske pendlerne fra EU-land i Øst-Europa og Norden i 2021. Denne andelen har holdt seg stabil i perioden vi ser på.

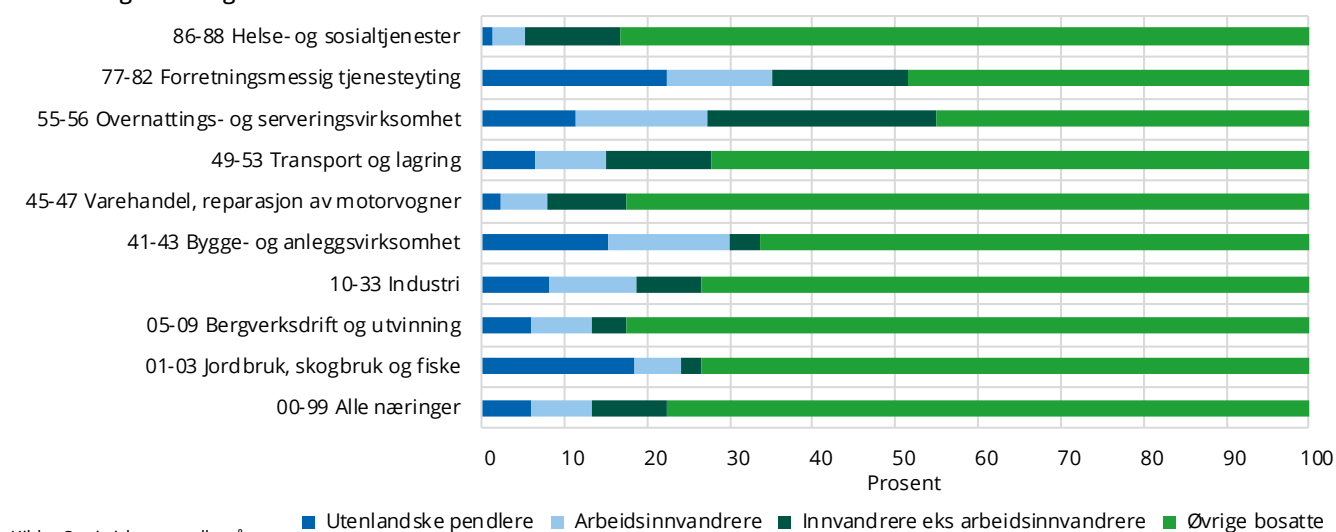
De tre største enkeltlandene i 2021 er Polen (31 prosent), Litauen (14 prosent) og Sverige (13 prosent). I 2007 stod svensker for 28 prosent av alle utenlandske pendlere i Norge. Tilsvarende tall for pendlere fra Polen og Litauen var henholdsvis 25 og 8 prosent.

7.4. Konsekvenser for næringer

Over en femtedel av de som jobber i næringen forretningsmessig tjenesteyting i 2020 er utenlandske pendlere, jf. figur 7.5, hvor den største næringen er formidling og utleie av arbeidskraft, som vil si at mange av disse personene egentlig utfører arbeid i andre næringer. Figuren viser hvor stor andel utenlandske pendlere, arbeidsinnvandrere, innvandrere eksklusive arbeidsinnvandrere og befolkningen ellers (øvrige bosatte) utgjør av antall sysselsatte i alt i utvalgte næringer. Sysselsatte i alt er her summen av bosatte sysselsatte per 4. kvartal og utenlandske pendlere med hele året som referansetidspunkt.

² EU-land i Øst-Europa består av Kroatia (medlem i 2013), Bulgaria, Polen, Estland, Latvia, Litauen, Romania, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia og Ungarn.

Figur 7.5. Andel utenlandske pendlere, arbeidsinnvandrere, innvandrere eksklusive arbeidsinnvandrere og øvrige bosatte, etter utvalgte næringer. 2020

Vi ser av figuren at det er flere næringer som er avhengig av utenlandsk arbeidskraft. I tillegg til forretningsmessig tjenesteyting utgjør pendlere fra utlandet en stor andel av de sysselsatte i primærnæringene (18,5 prosent) og bygge- og anleggsvirksomhet (15,4 prosent). Til sammenligning utgjør utenlandske pendlere i alle næringer i underkant av 6 prosent av alle sysselsatte.

Hvis vi ser på jobbinnvandrere, som omfatter både arbeidsinnvandrere og utenlandske pendlere, blir det enda tydeligere hvor avhengig noen næringer er av innvandring. I forretningsmessig tjenesteyting er over 1 av 3 personer enten arbeidsinnvandrere eller utenlandsk pendler. I bygge- og anleggsvirksomhet er andelen 30 prosent, mens den er 24 prosent i primærnæringene.

En av fire sysselsatte i overnatting- og serveringsvirksomhet var jobbinnvandrere i 2020. I denne næringen er det imidlertid svært mange sysselsatte innvandrere som ikke har innvandringsgrunn «arbeid» (27,7 prosent). Overnatting- og serveringsvirksomhet er sammen med forretningsmessig tjenesteyting de eneste næringene hvor andelen i den øvrige befolkningen, altså de uten innvandringsbakgrunn, er under 50 prosent.

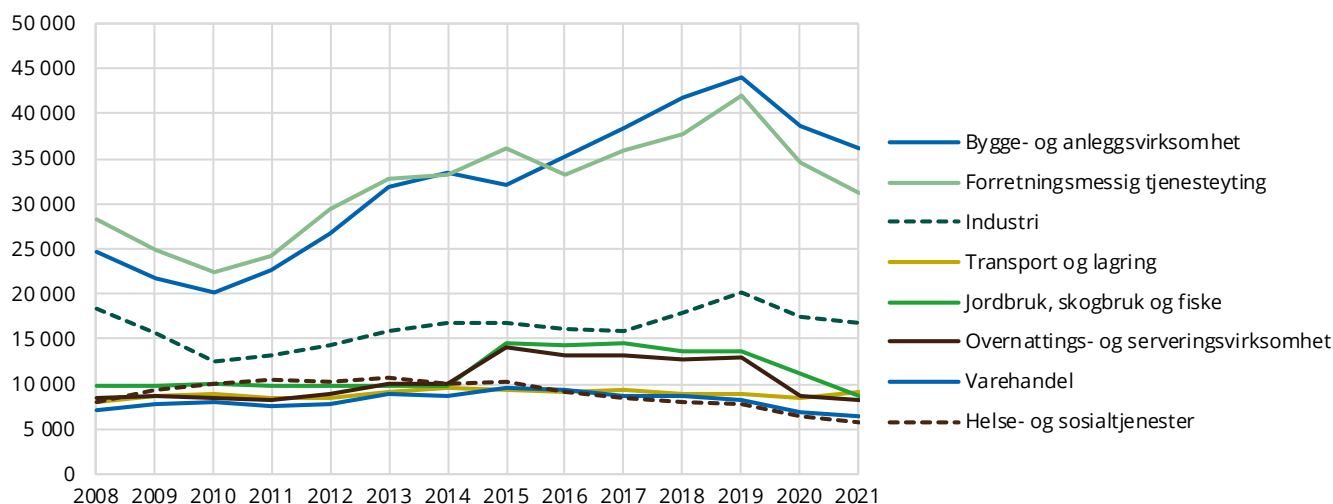
I helse- og sosialtjenester utgjør utenlandske pendlere en svært liten andel av de sysselsatte med kun 1,2 prosent. De fleste i denne næringen har ingen innvandringsbakgrunn (83,4 prosent) eller er innvandrere med en annen innvandringsgrunn enn «arbeid» (11,4 prosent). En del av de som jobber

i forretningsmessig tjenesteyting vil være utleid til helse- og sosialtjenester. Den reelle andelen utenlandske pendlere i denne næringen vil derfor antagelig være litt høyere enn 1,2 prosent.

En fjerdedel av de utenlandske pendlerne jobbet i næringen bygge- og anleggsvirksomhet i 2020, jf. figur 7.6. I forretningsmessig tjenesteyting utgjorde de 22 prosent. Industrinæringen med en andel på 11 prosent er den tredje store arbeidsgiveren blant ikke-bosatte.

I figur 7.6 ser vi på utviklingen i de største næringene for perioden 2008-2021 for utenlandske pendlere. Den største veksten finner vi i bygge- og anleggsvirksomhet, som har økt med drøyt nesten 46 prosent i denne perioden, fra i underkant av 25 000 personer i 2008 til om lag 36 000 i 2021. I samme periode har det vært også vær en økning i forretningsmessig tjenesteyting med 10,5 prosent. I flere næringer har det imidlertid vært en nedgang, for eksempel i industrinæringen med 8,2 prosent.

Hvis vi tar utgangspunkt i 2015, er det flere næringer som har hatt et betydelig fall i antall utenlandske pendlere til 2021. I primærnæringene var nedgangen på snaut 40 prosent i denne perioden. Men det er vært å merke seg at fallet i hovedsak kommer etter 2019, og har sammenheng med pandemien og større problemer med å krysse landegrensene. I helse- og sosialtjenester har det vært en jevn nedgang fra 2015, hvor det var drøyt 10 000 utenlandske pendlere i denne næringen, til 2021 hvor det var i underkant av 5 900, en nedgang

Figur 7.6. Utenlandske pendlere, etter utvalgte næringer. 2008–2021. År som referansetidspunkt¹

¹ Brudd i tidsserien fra 2014 til 2015 på grunn av ny datakilde, a-ordningen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

på over 43 prosent. Men som omtalt over utgjør utenlandske pendlere en svært liten andel av sysselsatte i alt i denne næringen.

Fra 2019, året før pandemien, til 2021 har det vært en nedgang i alle de største næringene med unntak av transport og lagring. I denne næringen har det vært en liten økning fra omtrent 8 900 til 9 200, som utgjør 3,4 prosent.

7.5. Effekten av stengte grenser på pendlere fra utlandet

Den viktigste årsaken til den sterke nedgangen i utenlandske pendlere er tiltakene som ble iverksatt i forbindelse med pandemien i 2020 og 2021. Tiltakene har ført til store endringer i sysselsettingen i mange næringer og gjort det til tider vanskelig å krysse grensen til Norge. Det har medført relativt større og mer varige endringer for utenlandske pendlere enn for andre grupper av sysselsatte.

I dette avsnittet ser vi på tall for alle kvartal for å gi et bilde av utviklingen som skjedde i perioden fra mars 2020 og til slutten av 2021. Vi sammenligner kvartalene med året før pandemien (2019). Vi mangler tall for sysselsatte etter kvartal. Tallene for bosatte innvandrere og øvrige bosatte omfatter derfor kun lønnstakere. Det betyr at selvstendig næringsdrivende ikke er inkludert.

Utviklingen vi ser i figur 7.7 gjenspeiler utviklingen i tiltakene som ble gjennomført under pandemien. De første tiltakene ble annonsert 12. mars 2021. Korona-viruset og tiltakene hadde således ingen

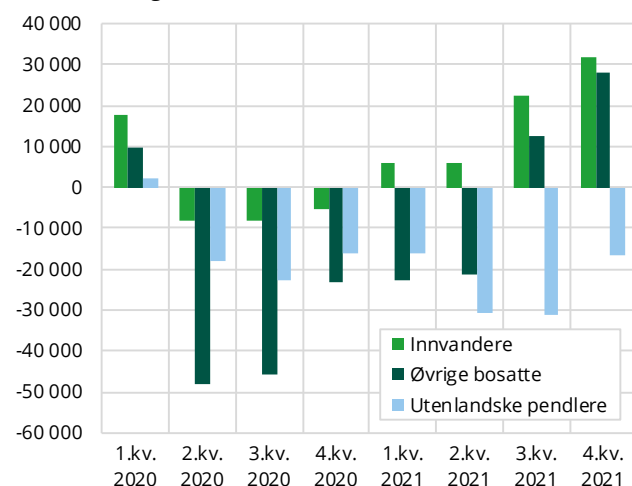
betydning på sysselsettingen i 1. kvartal 2020, og vi ser at alle de tre gruppene av lønnstakere; innvandrere, utenlandske pendlere og andre bosatte økte i dette kvartalet i forhold til samme kvartal året før.

I 2. kvartal 2020 slo tiltakene fullt ut i arbeidsmarkedet med en nedgang i antall lønnstakere i forhold til samme kvartal året før på 2,8 prosent, en nedgang på i underkant av 74 000 personer. Antall innvandrete lønnstakere, uansett innvandringsgrunn, falt med i underkant av 8 000 personer og antall utenlandske pendlere falt med i underkant av 18 000 personer. Fallet blant innvandrere utgjorde kun 1,9 prosent av innvandrete lønnstakere, men hele 19,8 prosent blant utenlandske pendlere. Korona-tiltakene hadde altså en umiddelbar sterk effekt på utenlandske pendlere, mens innvandrete lønnstakere var mindre påvirket enn befolkningen for øvrig.

Utover 2020 og gjennom hele 2021 minket forskjellen i antall lønnstakere i forhold til tilsvarende kvartal i 2019. I 3. kvartal 2021 var antallet for første gang høyere enn tilsvarende kvartal i 2019 og i 4. kvartal 2021 var antallet lønnstakere 1,6 prosent høyere enn i 2019. Denne utviklingen gjorde seg også gjeldende for innvandrere, men ikke for pendlere fra utlandet som fortsatt lå en god del under 2019-nivået.

Innreiserestriksjoner ble gradvis strammet inn gjennom pandemien etter hvert som man anså det viktig å begrense importsmitte. Til å begynne var,

Figur 7.7. Endring i antall lønnstakere, etter status. 2020–2021. Samlet endring i forhold til tilsvarende kvartal i 2019

Kilde: Antall arbeidsforhold og lønn, Statistisk sentralbyrå

for eksempel, EØS-borgere som skulle arbeide i Norge unntatt fra reiserestriksjonene. De viktigste tiltakene for å kontrollere importsmitte var etter hvert testing og karantene av innreisende. De gradvise innstramningene førte til at nedgangen i antall utenlandspendlere fortsatte frem til 3. kvartal 2021, da antallet var 31 000 personer færre enn i tilsvarende kvartal 2019. Først i 4. kvartal 2021 var det tegn til en oppgang i antallet utenlandske pendlere. Som vist i figur 7.7 var differensen til tilsvarende kvartal 2019 da på 16 500 færre personer.

Mot slutten av 2021 var det en overraskende sterk økning i innvandrere i jobb. I 4. kvartal 2021 var antall innvandrete lønnstakere blitt 7,4 prosent høyere enn i 4. kvartal 2019, mens antall utenlandske pendlere var 17,3 prosent lavere. Øvrige bosatte lønnstakere hadde da økt med 1,3 prosent i forhold til 4. kvartal 2019. Den kraftige økningen i innvandrere i jobb i 2021 må blant annet sees på bakgrunn av en sterk økning i de næringene som ble spesielt rammet av koronatiltakene. Dette gjelder næringer som overnatting- og serveringsvirksomhet og forretningsmessig tjenesteyting, hvor innvandrere har hatt en sterkere økning i antall lønnstakere enn øvrige lønnstakere.

I likhet med innvandrere, økte sysselsettingen blant unge under 25 år i 3. og 4. kvartal 2021 til nivåer som var høyere enn før pandemien inntraff. I 4. kvartal 2021 var det 14 000 flere i denne aldersgruppen som var lønnstakere enn i 4. kvartal 2019, en økning på 4 prosent.

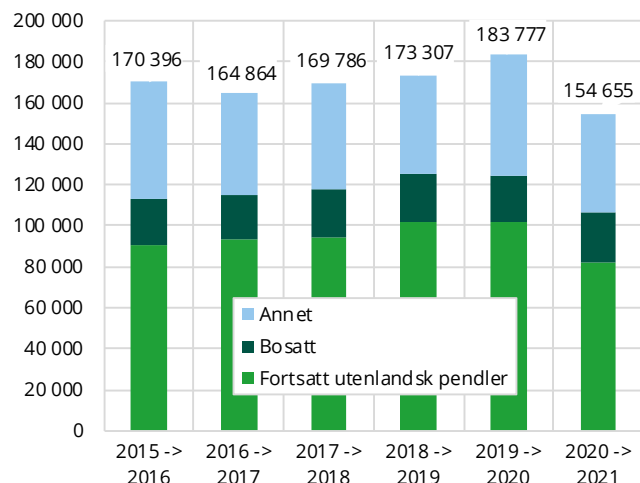
Antall ledige stillinger har ligget på et høyt nivå gjennom 2021 med en topp i 2. kvartal. I 3. og 4. kvartal har antallet sunket noe, men var i 4. kvartal 2021 fremdeles 44 prosent høyere enn i tilsvarende kvartal 2020 og 35 prosent høyere enn i 4. kvartal 2019. Noe av dette kan tenkes å være forbundet med jobber som tidligere ble gjort av utenlandske pendlere. Det er imidlertid ingenting som tyder på at veksten blant unge har erstattet nedgangen blant utenlandske pendlere. Unge under 25 år og utenlandske pendlere jobber i liten grad i de samme næringene. I tillegg blir ikke nedgang i utenlandske pendlere møtt med tilsvarende økning for unge under 25 år. Omtrent halvparten av utenlandske pendlere arbeider enten innen bygge- og anleggsvirksomhet eller innen forretningsmessig tjenesteyting i 4. kvartal 2021, mens bare 16 prosent av unge under 25 år jobber i disse næringene. På den annen siden var vel 17 prosent av de unge ansatt i helse- og sosialtjenester og om lag 24 prosent i varehandel, mens tilsvarende tall for utenlandske pendlere var henholdsvis 3,9 og 4,2 prosent. Det er i tillegg vanskelig å vite hva slags jobber de som registreres som ansatt innen forretningsmessig tjenesteyting egentlig utfører fordi størstedelen av disse blir videreformidlet til andre næringer. Det kan tenkes at det høye antallet ledige stillinger vil tiltrekke seg flere innvandrere og utenlandske pendlere nå som de norske reiserestriksjonene er blitt opphevet.

7.6. Hvor sterk er tilknytningen til norsk arbeidsliv?

Tilknytningen til norsk arbeidsliv måles ved å se på om personen arbeider i Norge også året etter, og om personen har skiftet status fra utenlandsk pendler til å bli registrert som bosatt. Dersom man har skiftet status til bosatt har man en sterkere tilknytning til Norge enn om man fortsatt kun jobber og pendler fra utlandet.

I dette avsnittet ser vi om de som pendler fra utlandet har endret tilknytning til Norge og dermed tilpasset seg de stengte grensene under pandemien. Er det slik at flere bosatte seg i Norge og dermed endret status som arbeidsinnvandrere? Har andelen utenlandske pendlere blitt redusert, eller har de blitt igjen i hjemlandet? For å belyse dette ser vi på hvilken status utenlandske pendlere har ett og to år etter. Det vil si om de fremdeles pendler fra utlandet, har skiftet status til bosatt eller ikke har tilknytning til Norge

Figur 7.8. Utenlandske pendlere i 2015–2020, etter status året etter (2016–2021)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

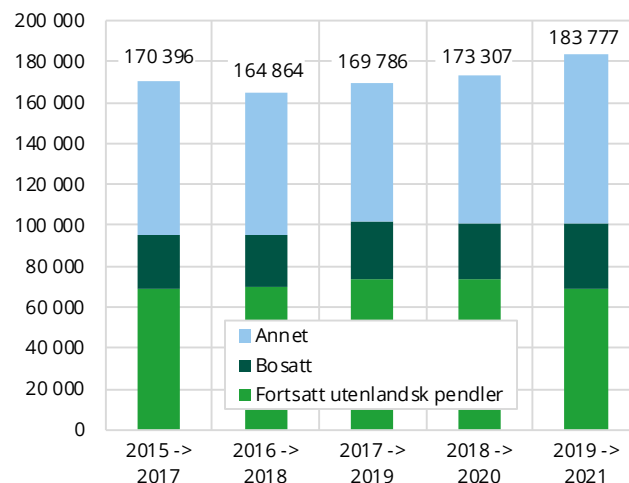
Figur 7.8 viser andelen utenlandske pendlere for årene 2015–2020, etter andelen som fremdeles pendler fra utlandet året etter og om man har skiftet status til bosatt. I 2015 var det 170 000 pendlere fra utlandet. Vi ser fra figuren at av disse var 53,4 prosent (ca. 91 000) fremdeles pendlere i 2016, mens 13,1 prosent (om lag 22 000 personer) hadde skiftet status til bosatt, enten i løpet av 2015 eller 2016. Det betyr altså at to av tre pendlere fra utlandet i 2015 er i Norge også året etter. Drøyt 57 000 (33,5 prosent) av de utenlandske pendlerne i 2015 finner vi ikke igjen i 2016, verken som bosatt eller som pendler.

Blant de som har skiftet status til bosatt er de fleste sysselsatt (ca. 80 prosent), mens noen er registrert helt ledig (mellom 3 til 6 prosent). Om lag 15–16 prosent er bosatt året etter, men verken som lønnstaker eller registrert helt ledig. Dette kan være bosatte som har utvandret uten å melde fra til myndighetene, eller det kan være at noen arbeider som selvstendig eller mottar ulike typer ytelser.

Andelen vi finner igjen året etter som bosatt eller fortsatt utenlandsk pendler endrer seg relativt lite over perioden vi ser på, og ligger rundt 12–13 prosent for bosatte og 53–59 prosent for pendlere fra utlandet. Unntaket er 2020, hvor det er noe større andelen som har skiftet status til bosatt i 2021 (15,7 prosent), mens det er en litt lavere andel som fortsatt pendler fra utlandet (52,8 prosent).

Om lag 30 prosent finner vi ikke igjen som verken utenlandsk pendler eller bosatt året etter. De fleste av disse har trolig forlatt Norge, men noen kan

Figur 7.9. Utenlandske pendlere i 2015–2019, etter status to år etter (2017–2021)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

fremdeles være her som selvstendig næringsdrivende, være på ulike ytelser eller jobbe uten å være registrert.

Mange pendlere fra utlandet finner vi altså igjen med samme status året etter. Det betyr at de kan arbeide i Norge i kortere eller lengre perioder med påfølgende lengre friperioder i sitt hjemland, eller de bor i utlandet og pendler hver dag over grensen. Sistnevnte omfatter for eksempel svensker og nordmenn som bor i Sverige, men arbeider i Norge.

Figur 7.9 viser antallet pendlere fra utlandet i perioden 2015–2019, etter om man er ikke-bosatt eller har skiftet status til bosatt 2 år senere. De kan da ha bosatt seg en eller annen gang i løpet av 3-års perioden. Figuren gir en indikasjon på strømmen av personer fra utenlandsk pendler til bosatt innvandrere.

Andelen utenlandske pendlere som bosetter seg to år etter (figur 7.9) er noe høyere for hele perioden sammenlignet med ett år etter (figur 7.8), men andelen som fortsatt har status som utenlandsk pendler er noe lavere. Andelen vi ikke finner igjen som verken bosatt eller pendler fra utlandet er imidlertid høyere enn når vi ser på situasjonen to år etter. Dette er i tråd med tidligere funn, se Bakke (2018) og Berge (2011), som viser at over tid går andelen utenlandske pendlere vi finner igjen ned, andelen bosatte går opp, mens andelen vi ikke finner igjen som verken bosatt eller utenlandsk pendler går ned.

Av figur 7.9 fremgår det at både antallet og andelen i 2019 som bosatte seg to år etter økte i forhold til de foregående år. Dette vil si at det var flere som hadde endret status til bosatt i 2021 (to år etter 2019) enn det var vanlig tidligere. Økningen i forhold til 2017 var på i underkant av 4 400 personer. Dette er ikke nok til å forklare den siste økningen i antall lønnstakere som er innvandrere, men indikerer at overgangen fra utenlandsk pendler til bosatt kan ha bidratt noe til økningen. Andelen av de som pendler fra utlandet i utgangsåret som ble bosatt 2 år etter gikk opp fra 16,3 prosent i 2017 til 17,4 prosent i 2019.

Koronapandemien og de medfølgende tiltakene har ført til større endringer i strukturen i arbeidsmarkedet i de siste årene. Det blir interessant fremover å se i hvor stor grad disse strukturendringene er midlertidige eller om de er av mer varig karakter. Vil antallet utenlandske pendlere igjen vokse eller vil noe av arbeidet bli erstattet av bosatte? Mange har ment at det er begrenset i hvilken grad innenlandsk arbeidskraft kan erstatte utenlandske pendlere. Utenlandsk arbeidskraft tar gjerne mindre attraktive eller dårlig lønnet jobber eller jobber der det er mangel på kvalifisert arbeidskraft i Norge.

Referanser

OECD (2022), Unemployment rate (indicator). doi: 10.1787/52570002-en (Accessed on 21 March 2022) <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>

OECD (2022), Average wages (indicator). doi: 10.1787/cc3e1387-en (Accessed on 21 March 2022) <https://data.oecd.org/earnwage/average-wages.htm>

Bakke (2018). Lønnstakere på korttidsopphold mer konjunkturutsatt. Hentet fra <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/lonnstakere-pa-korttidsopphold-mer-konjunkturutsatt>

Berge og Næsheim (2016). Nærmere om forholdet mellom gammel og ny statistikk. Hentet fra <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/naermere-om-forholdet-mellom-gammel-og-ny-statistikk>

Berge (2011). Blir korttidsinnvandrerne i Norge? Hentet fra <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/blir-korttidsinnvandrerne-i-norge>

8. Økonomisk utsyn 100 år

Et moderne samfunn trenger statistikk for flere formål. Statistikk er nødvendig for å få oversyn over tilstanden og utviklingen både på det økonomiske, sosiale og kulturelle område. Den trengs også når vi skal forsøke å forklare sammenhenger mellom ulike sider ved utviklingen. Statistiske oversyn og analyser gir fastere grunnlag for avgjørelser og er en uunnværlig kilde for alminnelig orientering.¹

Økonomisk utsyn kom for første gang i 1922 og har vært utgitt hvert år etter med unntak av krigsårene 1940-1945. Dette kapitlet gjennomgår Utsynets historie fra starten og fram til i dag. Det beskriver hvem som har vært målgruppen, hvordan publiseringen har endret seg, og hvordan Statistisk sentralbyrå (SSB) i Utsynet har gått fra å beskrive en utvikling gjennom året til også å gi råd om økonomisk politikktutforming. Siste del av kapitlet tar for seg temaer som vektlegges i årets utgave av Utsynet, og viser hvordan lignende forhold har blitt omtalt tidligere.

I publikasjonen Statistisk sentralbyrå 100 år 1876-1976 (SØS 28) står det følgende om bakgrunnen for Økonomisk utsyn:

«I 1922 begynte Byrådet å publisere statistisk-økonomiske oversikter i Statistisk månedshefte. Fra 1927 har Byrådet, med unntak av krigsårene som ble beskrevet i en større samlet oversikt, årlig utarbeidd en egen publikasjon, Statistisk-økonomisk oversikt, seinere omdøpt til Økonomisk utsyn. Denne publikasjonen har gitt en beskrivelse og analyse av den økonomiske situasjon og utvikling i landet i det siste forløpne år. Den ble opprinnelig utarbeidd for stortingsrepresentantene og trykt som vedlegg til det årlige statsbudsjett, men har også vist seg å være av stor interesse for andre som arbeider med økonomiske spørsmål og avgjørelser» (SØS 28, side 31).

I de første årene ble de økonomiske oversiktene publisert i «Statistiske Meddelelser» og man var opptatt av å analysere utviklingen måned for måned. Fra og med året 1927 ble de økonomiske årsoversiktene lagt om, og oversikten for 1927

kom i første nummer av «Statistiske Meddelelser» i januar 1928. Den kom også som et eget vedlegg til statsbudsjettet: «.... som et prominent plassert Særskilt bilag i Statsbudsjettet 1928-29, lagt fram av den nettopp tiltrådte andre Mowinckelregjering i februar 1928. Bakgrunnen var et initiativ fra Stortinget, hvis Budgettkomite året før sterkt hadde framhevet behovet for et bedre grunnlag for budsjettbehandlingen: "Komiteen vil fremholde at der fremdeles mangler oplysninger om den finansielle stilling, og som Stortinget må ha for å kunne gjøre op sin mening om de faktiske finansielle forhold.

... Komiteen er av den opfatning, at Det Statistiske Centralbyrå som den statistiske behandling av finansene nu er overlatt, med rimelige omkostninger måtte kunne yde i stor utstrekning den fornødne veiledning» (Bjerkholt 2000, side 47).

De statistisk-økonomiske oversiktene forble et vedlegg til statsbudsjettet til og med 1956, dvs., statsbudsjettet 1956-57.

8.1. Fra vedlegg til statsbudsjettet til egen publisering

I krigsårene ble ikke Utsynet publisert, men tradisjonen ble tatt opp igjen umiddelbart etter krigen, og da først med et Utsyn over krigsårene utgitt desember 1945. I Kunnskapens krav (SØS 103) skriver Olav Bjerkholt, forskningsdirektør i SSB fra 1984-1996: «Selv om det rutinemessige arbeidet i Byrådet fortsatte uforandret under krigen, og de ordinære publikasjonene ble utarbeidet, ble arbeidet satt tilbake på flere måter. Den planlagte folketellingen 1940 ble sløyfet. Den årlige utvalgsundersøkelsen av arealanvendelse og husdyrhold ble avlyst i 1940 og sterkt redusert i 1941. Produksjonsindeksen ble offentliggjort bare fram til august 1941. Handels-

¹ Teksten i ingressen er hentet fra publikasjonen STATISTISK SENTRALBYRÅ 100 ÅR 1876—1976 (SØS 28, side 11).

statistikk ble bare svært summarisk publisert. Det ble ikke satt i gang noen ny regulær statistikk. Krigsårene ble således en stagnasjonsperiode. Arbeidet med den ordinære statistikken ble etter hvert atskillig forsinket, dels krav som følge av de forstyrrelser okkupasjonen forårsaket i det norske samfunnet, men også fordi Byrået ikke lenger anstrengte seg for å få resultatene fram så raskt som mulig» (Bjerkholt 2000, side 21).

Fra innlemmelsen av den økonomiske oversikten i statsbudsjettet og fram til 1936 var den «Statistisk-økonomiske oversikten over året» ikke en selvstendig publikasjon, men fra «Statistisk-økonomisk Oversikt over året 1936», var dette en publikasjon som ble utgitt i kommisjon hos H. Aschehoug & Co. Den var likevel ikke med i serien Norges offisielle statistikk (NOS). Det var først med den statistisk-økonomiske oversikten over året 1946 (januar 1947), at Utsynet igjen ble del av serien Norges offisielle statistikk.

I januar 1983 varslet man at «Statistisk Sentralbyrå har besluttet å endre publiseringsformen for sine økonomiske analyser. Dette er siste gang Økonomisk utsyn kommer ut i den form publikasjonen har hatt til nå. Fra neste år vil en kort oversikt over året 1983, tilsvarende Sluttord i denne publikasjonen, bli publisert i et nummer av Konjunkturtendensene. Mer utførlige analyser vil bli gitt i et økonomisk utsyn med noen års mellomrom, og hvor vekten vil bli lagt på å trekke opp de langsiktige utviklingslinjer i økonomien» (Økonomisk utsyn over året 1982).

I 1985 publiserte man to utgaver av Utsynet for året 1984, en som kom i Økonomiske analyser (ØA) 1/1985 og en oppdatert versjon publisert i NOS «Økonomiske utsyn over året 1984» i mars 1985. Etter dette ble Utsynet publisert som første nummer hvert år i serien «Økonomiske analyser». «Økonomiske analyser» ble lagt ned i 2017, og Utsynet for året 2017 ble publisert i «Rapporter» 2018/9. I de etterfølgende årene har Utsynet blitt publisert som en del av Konjunkturtendensene og vært tilgjengelig i elektronisk format på SSBs hjemmeside. Fra og med årets utgave – Økonomisk utsyn over 2021 - vil igjen serien «Økonomiske analyser» tas i bruk.

8.2. Januar 1980 – brukerundersøkelse fulgte med publikasjonen

I forbindelse med publiseringen av Økonomisk utsyn over året 1979 (januar 1980) fant Informasjonsavdelingen behov for å undersøke nærmere hva brukerne mente om publikasjonen. I skjemaet som var vedlagt publikasjonen spurte man blant annet etter; 1) hvordan har man fått tak i Økonomiske utsyn, 2) hvilke avsnitt er viktigst, og 3) brukes Økonomisk utsyn som oppslagsverk. I tillegg ble man bedt om å oppgi både bransje man jobbet i, om man tilhører offentlig eller privat sektor, undervisning, forskning mv.

I begrunnelsen for spørreskjemaet kan man lese «Statistisk Sentralbyrå har gitt ut ØKONOMISK UTSYN siden 1927. Bortsett fra enkelte mindre endringer, har hovedopplegget vært det samme gjennom mer enn 50 år. Økonomisk utsyn er en av våre mest populære publikasjoner, og en stor del av opplaget selges i bokhandelen. Vi vet derfor lite om hvem som bruker den, og om alt i Økonomisk utsyn er av like stor interesse for brukerne.»

Hadde brukerundersøkelsen konsekvenser for innholdet i Utsynet? Den eneste synlige konsekvensen er at det i forordet året etter står: «Økonomisk utsyn over året 1980 er lagt opp noe annerledes enn tidligere. Avsnittet om verdensøkonomien med en beskrivelse av den økonomiske utvikling i de viktigste land er sløyfet. I stedet er det gitt en kortfattet beskrivelse av det internasjonale konjunkturbildet under avsnittet Utenriksøkonomi.» Omtalen av verdensøkonomien hadde hatt en sentral plass i Utsynet helt fra 1922. Den kortfattede beskrivelsen i kapitlet om utenriksøkonomi som kom i Utsynet over året 1980, ble en kortvarig affære. Allerede fire år etter i Økonomiske utsyn for året 1984 ble den internasjonale konjunkturutviklingen igjen beskrevet i et eget kapittel.

En annen ting å merke seg fra forordet i Utsynet for 1980 er: «Sluttordet vil også i år bli oversatt til engelsk og sendt til de utenlandske abonnentene på Økonomisk utsyn.» Å ha en engelsk versjon av sammendraget/sluttordet i Utsynet startet i 1953 (Økonomiske Utsyn for året 1952). Tradisjonen med å ta hensyn til utenlandske abonnenter var godt forankret, og i perioden 1991-2003 ble en forkortet versjon av Utsynet gjengitt i egen

Oslo, februar 1980

Til brukere av ØKONOMISK UTSYN

Statistisk Sentralbyrå har gitt ut ØKONOMISK UTSYN siden 1927. Bortsett fra enkelte mindre endringer, har hovedopplaget vært det samme gjennom mer enn 50 år.

Økonomisk utsyn er en av våre mest populære publikasjoner, og en stor del av opplaget selges i bokhandelen. Vi vet derfor lite om hvem som bruker den, og om all i Økonomisk utsyn er av like stor interesse for brukerne. Vi ber Dem derfor besvare spørsmålene nedenfor, og sende dette arkett tilbake til:

Statistisk Sentralbyrå, Informasjonsavdelingen
Postboks 8131 Dep., Oslo 1

Vennlig hilsen
Arne Røthemann
Arne Røthemann

Liv Angel
Liv Angel

1. Hvor har De fått tak i dette eksemplaret av ØKONOMISK UTSYN?

☐ Kjøpt den selv ☐ Arbeidsstedet har den ☐ Lånt fra bibliotek

☐ Lånt på skolen (har den utdelt i klassen) ☐ Lånt annet sted

2. Hvorfor skaffet De Dem ØKONOMISK UTSYN?

☐ Bruker den i mitt arbeid ☐ Ofte ☐ Av og til

☐ Bruker den som medlem i forening ☐ Bruker den som politiker ☐ Bruker den som elev/student/kursdeltager

3. Hvilke avsnitt eller emner som behandles i ØKONOMISK UTSYN er etter Deres syn de viktigste og mest interessante? (Sett kryss ved alle avsnitt De mener å ha bruk for)

☐ Verdensøkonomien ☐ Norge

☐ Produksjon og sysselsetting ☐ Pris- og lønnsutvikling ☐ Offentlige finanser og kredittmarked

☐ Inntektsutdeling ☐ Utenriksekonomi ☐ Sluttord

☐ Økonomisk politisk kalender ☐ Tabeller, Nasjonalregnskap

4. Er det andre emner enn dem som er nevnt under spørsmål 3. De gjerne vil ha med i en slik årsoversikt fra Statistisk Sentralbyrå? (Bruk gjerne bokstaver)

5. Hender det at De bruker tidligere utgaver av ØKONOMISK UTSYN som et oppslagsverk eller sammen med den nyeste utgaven for å få et overblikk over utviklingen over tid?

a) Som oppslagsverk

☐ Ja, ganske ofte ☐ Ja, av og til ☐ Nei, aldri

b) Utvikling over tid

☐ Ja, ganske ofte ☐ Ja, av og til ☐ Nei, aldri

6. Bakgrunnsopplysninger.

Yrke/ansettelse med: _____

Arbeidssted (hus/yrkesakt):

☐ Privat firma/Bransje _____

☐ Offentlig etat, hvilken _____

☐ Undervisningsinstitusjon _____

Skole/slag: _____ Trinn _____

☐ Forskningsinstitusjon, fag: _____

☐ Annen, spesifiser: _____

Hvis De har kommentarer, ønsker eller forslag, vennligst bruk baksiden av arkett.

Spørreskjema som fulgte med «Økonomisk Utsyn over året 1979»

publikasjonsserien «Economic Survey». Etter 2003 har ikke Utsynet med unntak av kapitlet om konjunkturutviklingen, blitt oversatt til engelsk.

8.3. Milepel - introduksjon av nasjonalregnskapet i 1952

En viktig milepel i Utsynet ble nådd i 1952-publikasjonen. Da kunne analysen for første gang bygge på nye nasjonalregnskapstall. Professor Ragnar Frisch ved Universitetet i Oslo hadde allerede på 1930-tallet startet arbeidet med å stille opp et nasjonalregnskap. En av drivkreftene var behovet for statistikk til nasjonalbudsjettet, som var statsadministrasjonene rammeverktøy for økonomiske planlegging og politikk. Etter krigen ble arbeidet videreført av Statistisk sentralbyrå under ledelse av Odd Aukrust² (Halvorsen, 2011). Mange land hadde etter krigen startet arbeidet med å standardisere nasjonalregnskapsberegningene, og på den første sesjonen i FNs statistiske komité i 1947 ble de politiske behovene for å etablere internasjonale standarder i beregningen av statistikk diskutert.³

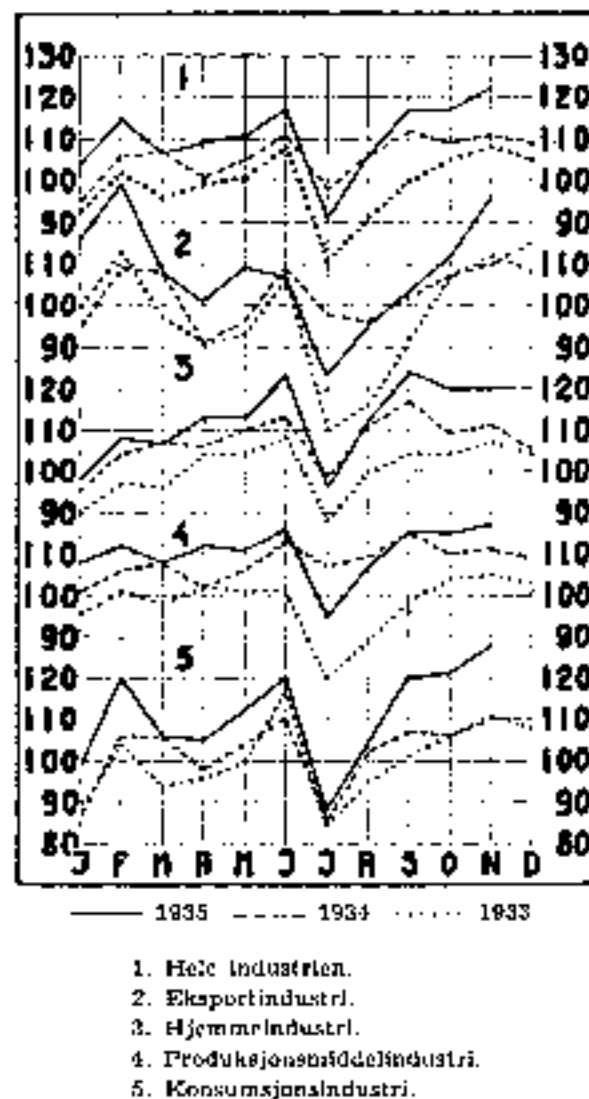
Arbeidet med et nasjonalregnskapssystem ble ledet av Richard Stone, og Aukrust var også sentral i arbeidet. I Norge førte dette til et nasjonalregnskap som ble publisert for første gang i 1952. Etter 1952 har det vært fast tradisjon at Økonomisk utsyn har gitt et samlet bilde av norsk økonomi i året som gikk, basert på de første, foreløpige nasjonalregnskapene.

I 1985 kom nok en nyvinning, nemlig kvartalsvis nasjonalregnskap: «Datagrunnlaget for oversikten er først og fremst det nye kvartalsvise nasjonalregnskapet som nå er satt i løpende drift. Det nye regnskapsopplegget har gjort det mulig å innarbeide statistikk for større deler av året og samtidig legge fram årsoversikten tidligere enn før. Kvartalstallene har dessuten gjort det mulig å legge mer vekt på omtalen av utviklingen gjennom året, slik det er vanlig i Byråets løpende konjunkturoversikter. (...) Inntektsberegningene i det kvartalvise regnskapet er mindre omfattende enn i det årlige regnskapet, slik at omtalen av inntektsutviklingen er noe redusert i forhold til tidligere utgaver av Økonomisk utsyn.» (ØA 1/1985)

Siden det var begrensede erfaringer rundt nyvinningen med kvartalstall, og det ved publiseringen i januar var en del mangler i tilgjengelig statistikkgrunnlag, kom Statistisk sentralbyrå med en oppdatert versjon i mars 1985: NOS Økonomisk utsyn over året 1984. Å komme med en foreløpig og endelig versjon av Utsynet slik det ble gjort dette året, var en engangshendelse.

Det kan legges til at i september 2018 ble månedlig nasjonalregnskap introdusert, og fra 2019 baserer Utsynet og Konjunkturtendensene seg på månedlige nasjonalregnskapsberegninger.

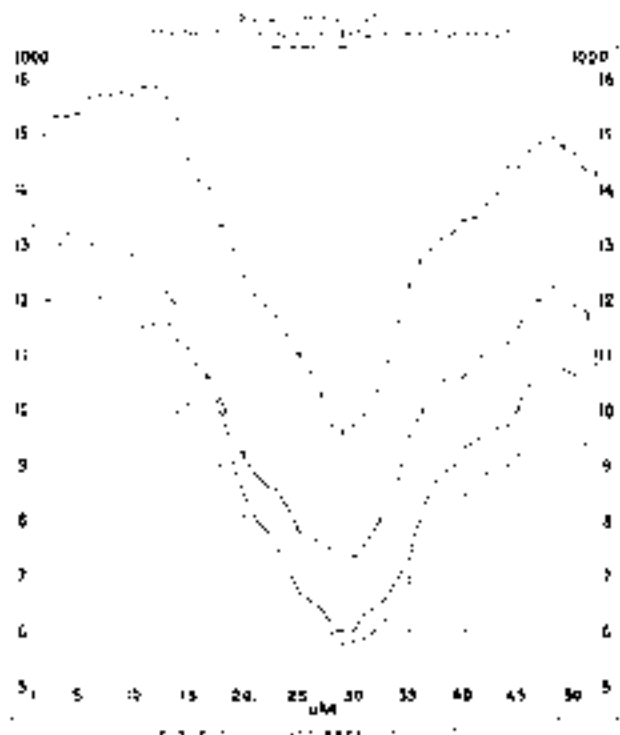
Fig. 4. Månedlig produktjonsindeks for industrien (1ste halvår 1933 = 100, ekskludert «fler ugentlige arbeidsdager»)

Fra «Statistisk-økonomisk oversikt over året 1935»

² Odd Aukrust var forskningssjef og seinere forskningsdirektør i Statistisk sentralbyrå i årene 1953-1984.

³ <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/hsna.asp>.

Fra «Statistisk-økonomisk oversikt over året 1939»

Hvordan var Utsynet før introduksjonen av nasjonalregnskapstall?

Beskrivelsen av hva som skjedde i økonomien før man hadde nasjonalregnskapstall, er ikke ulik beskrivelsen av nåtidens Utsyn. Alle analysene bygget på tilgjengelig statistikk, og flere statistikker ble bygget opp utover på 1920-tallet. Konjunkturtabellene inneholdt omtale av engrosprisindekser som var etablert privat før første verdenskrig, og fra 1924 i SSB-regi. I tillegg hadde SSB en egen levekostnadsindeks. Diskusjonene rundt valuta-markedet, penge- og kredittmarkedet var omfattende. Utenrikshandelen ble nøye analysert og skipsfarten og fraktindekser ble viet mye oppmerksomhet. Beskrivelsen av produksjonsaktiviteten i Norge var knyttet til vareproduksjon, dvs. jordbruk, skogbruk, fiske inkludert hvalfangst, i tillegg til industriproduksjon. I starten manglet statistikk over industriproduksjonen og man benyttet seg av indirekte indikatorer fra arbeidsmarkedet og utenrikshandelen. Den månedlige produksjonsindeksen for industri ble først etablert i 1931 etter flere års prøving og feiling. Arbeidsmarkedet og arbeidsledigheten har historisk blitt behørig kommentert. I starten bygget man omtalen på arbeidsledighet blant fagforeningsmedlemmer. Ellers ble offentlige finanser omtalt, både statlige og kommunale inntekter, utgifter, formue og lånegjeld. Tabellene

Jekt med tørrfisk (Wikipedia: Fotografi tatt en gang mellom 1870 og 1890)

man kan finne i de gamle Utsynene har stor likhet med de som finnes i dag.

I 1924 prøvde man seg for øvrig på sesongjustering og i første omgang på indeksen for utenrikshandel. Bjerkholt (2000) kommenterer dette: «Etter dette fortsatte Byrådet med gradvis mer utførlige statistisk-økonomiske bedømmelser av året som var gått i første nummer av Statistiske Meddelelser også for 1924 og 1925. For 1926 kom den på trykk alt i siste nummer samme år, men sluttbemerkningene ga i liten grad inntrykk av noen dypere innsikt i konjunktursammenhenger» (Bjerkholt 2000 side 47).

8.4. Fra sluttord til perspektiver – skifte av fokus?

I mer enn 60 år ble Økonomisk utsyn avsluttet med det man kalte «Sluttbemerkninger», etter hvert kalt «Sluttord»: «Oversikten over forholdene i Norge ble avsluttet med "Slutningsbemerkninger" på halvannen side, en forløper for det seinere "Sluttord". Bedømmelsen av Norge i 1922 var at bunnen var nådd, men det ville sannsynligvis "gå flere år før utviklingen kan komme i normal gjenge". Overvåking av og rapportering om konjunkturutviklingen var noe nytt i Byråets virksomhet, utløst av de økonomiske forhold etter første verdenskrig. Den kan imidlertid sees som gjenoppliving av en gammel tradisjon. Helt fra før Tabelkontoret ble opprettet i 1832 var amtmennenes beretninger den viktigste kilde om tilstanden i kongeriket, også om "Norges økonomiske Tilstand", og de ble utgitt i serien Norges Offisielle Statistikk etter at den ble opprettet. (...) "Slutningsbemerkningene" som etter hvert hadde blitt noe mer omfattende, ga for 1927

uttrykk for at "den krise som var en naturlig følge av kronestigningen hittil har vært lettere enn man hadde ventet; at næringslivets elastisitet med andre ord har vist sig å være overordentlig stor". De fortsatte å være forsiktige til grensen av det intetsigende i mangel på indikatorer som kunne gi grunnlag for et mer vitenskapelig basert helhetsbilde enn de sparsomme indekser som forelå» (Bjerkholt 2000, side 46 og 49).

Ved overgangen til publikasjonsserien «Økonomiske analyser» i januar 1985, en serie som Forskningsavdelingen i SSB var ansvarlig for, ble Sluttordet erstattet av Perspektiver. De første årene med Perspektiver avsluttet det omtalen av året som var gått, slik Sluttordet hadde gjort tidligere, men fra og med ØA 1/1993 ble Perspektivene første kapittel i publikasjonen. Og slik har det vært i de siste 30 år.

Mens Sluttordene fram til midten av 1980-tallet var en nøktern oppsummering av den økonomiske utviklingen og avhengigheten av verdensmarkedet («om denne kan man som sagt ikke spå noget sikkert for det kommende år», se oversikten for 1930), var Perspektivene kortere i form og mer fokuserte på utfordringer. Den økonomiske politikken ble analysert og kommentert, og SSB kom med «råd» til myndighetene om den økonomiske politikken.

8.5. Diskusjoner før og nå

Årets utgave av Utsynet er lagt litt om sammenlignet med tidligere versjoner. Kjernen av analysen om norsk økonomi, konjunkturtrendene, befolkningsutviklingen og offentlig økonomi er beholdt, men i tillegg omtales «spesialtema» som kan variere fra år til år. I årets utgave er dette viet grønn omstilling og en diskusjon om norsk næringslivs avhengighet av arbeidsinnvandring. I perspektivene vektlegges konsekvenser av krigen i Ukraina, klimaomstilling og langsiktig finanspolitisk bærekraft. Hva har tidligere Utsyn sagt om lignende temaer? Blant annet har omstilling ofte blitt nevnt, men ikke spesielt i forhold til klimaomstilling. Klima og konsekvensene av utslipp har likevel særlig de siste årene blitt omtalt flere ganger. Arbeidsmarkedet har historisk vært i fokus, og konsekvensene av både inn- og utvandring har blitt diskutert. Det samme gjelder statsfinansielle forhold. Under gjengis smakebiter på tidligere kommentarer om krigsfare, arbeidsinnvandring og budsjettutfordringer.

Krigsfare – omtale av året 1939 i januar 1940

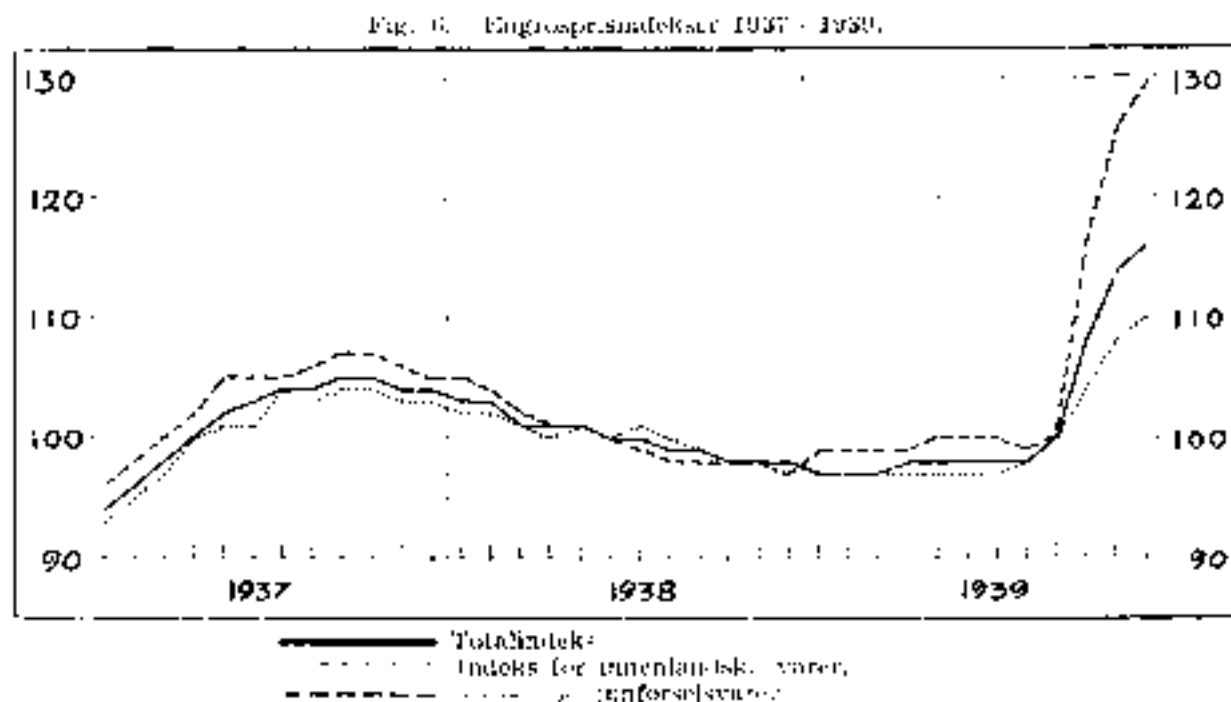
Krigstilstanden i 1939 som store deler av verden var gått inn i, ble beskrevet i kapitlet om «den økonomiske stilling og utvikling i verden». Skipsfarten ble sterkt berørt av det som kaltes en sjøkrig i starten, og fikk store følger for den norske handelsflåten ved tap av tonnasje og menneskeliv. Under oppsummeringen av de økonomiske utsiktene, ble det påpekt at man hadde hatt en meget gunstig økonomisk utvikling i 1939. *«Men selv om vi konstaterer dette faktum, berettiger det oss ikke til noen tilsvarende optimisme for den nærmeste fremtid. Så raskt som forholdene utvikler seg i disse dager har vi ingen garantier for at situasjonen ikke kan endre seg med et slag»* (Statistisk- økonomisk oversikt over året 1939, side 58).

Flere kommentarer fra oversikten over året 1939, tyder på at man ikke helt trodde at krigen skulle komme til Norge, og at så lenge landet holdt seg nøytralt, ville virksomhetene holde seg godt oppe til tross for eventuelle problemer med råstofftilgang. Det ble likevel stilt spørsmål om hvordan levestandarden til befolkningen kunne opprettholdes.

«Så lenge landet kan holde seg nøytralt og så lenge tilførsels- og avsetningsvanskelighetene ikke blir betydelig større enn de er i dag, er det ikke usannsynlig at virksomheten vil holde seg godt oppe, selv om en må regne med at det på enkelte områder som i byggevirksomheten vil bli betydelige innskrenkninger, og selv om en må regne med omlegging av virksomheten i den retning som en krigssituasjon i verden fører til. En må imidlertid være forberedt på at vanskelighetene med råstofftilførsel etter hvert vil kunne gjøre seg mer og mer gjeldende. En kan derfor ikke regne med at produksjonen fortsatt kan holdes oppe på toppnivå om forholdene for den internasjonale handel ytterligere forverres.

...

Det sentrale økonomiske og sosiale problem i tiden framover blir spørsmålet om muligheten av å opprettholde befolkningens levestandard. Spørsmålet har to sider: det ene er det rent forsynings- og produksjonsmessige. Hvilke varemengder kan vi skaffe inn fra utlandet og hvilke varemengder kan vi selv produsere? Det annet er et spørsmål om lønns- og prisforhold. Prisstigningen siden september har allerede gjort et skår i de fastlønnes levestandard. Naturlig nok har kravet reist seg om kompensasjon, et krav som gjennom den nylig avsatte voldgiftsdom er innrømt på

Fra «Statistisk-økonomisk oversikt over året 1939»

den måte at det er gitt full kompensasjon for den prisstigning som har vært, og vil bli gitt 3/4 kompensasjon for den prisstigning som kommer. En kan her faktisk si å ha knesatt prinsippet om fordelingen av den forarming som en krig realøkonomisk fører med seg.

...

Det nye statsbudsjettet viser at forsvars- og beredskapspolitikk i det kommende år vil kreve mye. Dette betyr i virkeligheten at selv om folkets samlede produksjon i gunstigste tilfelle kan økes noe, så må produksjonskrefter som tidligere har tjent forbrukets interesse, løsgjøres for å stilles til statens disposisjon. En slik utvikling betyr og må bety en senket levestandard i landet» (Statistisk-økonomisk oversikt over året 1939).

Mye av dette, for eksempel konsekvensen av forsynings- og produksjonsmessige forhold, økt prisstigning og krav om kompensasjon, er velkjente debatter også i 2022.

Arbeidsinnvandring og kobling til internasjonal handel – omtale av året 2012

I 2012 hadde Norge lagt bak seg finanskrisen med den høyeste produksjonsveksten etter denne inntraff, mens utviklingen, ikke minst i Europa, fortsatt var dyster. Perspektivene ble denne gang nærmest i sin helhet viet en diskusjon av arbeidsinnvandring:

«Når man ser utviklingen i aktivitetsnivået i norsk økonomi etter 2003 under ett, har arbeidsinnvandringen spilt en viktig rolle. Anslagsvis 60 prosent av veksten i sysselsettingen siden 2004 har kommet fra arbeidsinnvandring. Arbeidsinnvandrerne står for over 40 prosent av innvandringen, og de tilsvarer årlig nær et halvt fødselskull i Norge. Flere innbyggere innebærer både flere etterspørrere og flere tilbydere i de fleste markeder innenlands. Det faktum at arbeidsinnvandrere er blitt mer synlige i både statistikk og arbeidsliv, har fått mange til å spørre om norsk økonomi er blitt avhengig av arbeidsinnvandring.

...

Arbeidsinnvandring har mye til felles med økt internasjonal handel av varer og tjenester. Også her vil det normalt være en plusside og minusside på kort sikt, avhengig av om en først og fremst er forbruker eller konkurrent. Over tid vil imidlertid internasjonal handel gi en netto gevinst, som følge av gjensidig fordelaktig internasjonal arbeidsdeling mellom land. Tilsvarende kan potensialet for lønnsom spesialisering av norsk ressursbruk øke når arbeidsinnvandring kan erstatte og supplere ordinær import. Spesielt kan stedbunden produksjon i Norge, for eksempel bygg- og anleggsarbeider, hotell- og restauranttjenester, i større grad importeres gjennom arbeidsinnvandring» (Økonomiske analyser 1/2013).

De økonomiske virkningene av migrasjon for utvandringslandene ble også diskutert, med vekt blant annet på de negative effektene dersom den mest produktive arbeidskraften emigrerer. Ellers påpekes det at økt innvandring kan skape destabiliserende mekanismer, blant annet vil hver ekstra innbygger innebære økt etterspørsel, ikke minst etter realkapital. Økes realkapital i stort omfang, vil det skape press og svingninger i økonomien. Oppsummert: *«Den høye innvandringen gir både gevinster og utfordringer for norsk økonomi. Politikken må ta hensyn til alle disse. Den gruppen som kanskje klartest nyter godt av innvandringen, er innvandrerne selv. For mange kan levestandarden øke mye og raskt, særlig slik situasjonen for tiden er i mange av de landene innvandrerne kommer fra. Det er et forhold som ikke bør glemmes»* (ØA 1/2013).

Omstilling - omtale av året 1984

I det første perspektivet som kom for 37 år siden (Utsynet over året 1984), ble særlig tre forhold diskutert: 1) utenriksøkonomisk handlefrihet på grunn av store oljeinntekter, 2) hvordan utnytte denne handlefriheten til å bevare vekstkraften og opprettholde full sysselsetting i Norge med en omverden preget av svak vekst og rekordhøy arbeidsledighet, og 3) høyere inflasjonstakt i Norge enn i våre konkurrentland, til tross for at demping av pris- og kostnadsvekst har vært sentral i den økonomiske politikken, men uten at man har sett bedring i kostnadsutvikling for vareprodusenter.

«Store forskjeller i reell avkastning på kapital mellom ulike sektorer tyder på at vi har en klart veksthemmende nærings- og bedriftsstruktur. Effektivitetsnivået i deler av økonomien, særlig i skjermende næringer, synes også å være dårligere enn i tilsvarende virksomhet i flere av våre samhandelsland. Dette virker klart negativt inn på kostnadsnivået og omstillingsevnen til konkurranseutsatt virksomhet. Industriveksten i 1984 er i hovedsak et resultat av at energi og råvarebasert industri har klart å utnytte konjunkturoppgangen på en god måte. Men dette, sammen med den økte betydningen av oljevirkomheten, peker i retning av en stadig økende avhengighet av skiftende internasjonale markedsforhold. Til tross for ulike økonomisk-politiske strategier og vedvarende høyt totalt investeringsnivå har vi hittil bare i forholdsvis beskjeden grad lyktes i å bygge opp ny konkurransedyktig virksomhet basert på utnyttning av velkvalifisert arbeidskraft, høyteknologi, forskning og utvikling» (ØA 1/1985).

Selv om dette må sees i lys av «den oljenasjonen Norge hadde blitt», var man opptatt av konsekvensene dette hadde for konkurranseevnen til øvrig arbeidsliv og nødvendig omstilling, ikke ulikt dagens diskusjoner.

Råd til myndighetene - omtale av året 1992

For 29 år siden, i 1993, ble perspektivene flyttet til starten av publikasjonen, og man fokuserte på at økonomien var på lavgir, hadde moderat produktionsutvikling, svak inntjening og fortsatt overkapasitet i fastlandsøkonomien og en ledighet som til tross for at den var lavere enn i mange andre land, var uakseptabel høy. Ellers var året 1992 sterkt preget av krisen i det europeiske valutasystemet med store ubalanser innen og mellom land som gjorde at valutakursene ikke lenger var troverdige. Det siste ble påpekt i perspektivene: *«For Norge kan et alternativ i den nåværende situasjonen være å igjen stabilisere kronen mot en kurv av valutaene til våre viktigste handelspartnere. En slik løsning vil hindre at svingninger mellom andre lands valutaer slår ut i endret konkurranseevne og trolig også redusere sannsynligheten for at slike endringer skal resultere i spekulasjoner mot kronen»* (ØA 1/1993).

Samtidig slo man fast at hvor stort konkurranseevneproblem Norge hadde, var uklart. *«Selv om den høye arbeidsledigheten i Norge dels har sammenheng med forhold internasjonalt, er det opp til oss selv å forbedre virkemåten til økonomien slik at ressursene utnyttes best mulig. Vår tilknytning til et internasjonalt markedssystem med tilnærmet fri flyt av varer, tjenester og kapital setter imidlertid klare grenser for hvilke muligheter vi har til rådighet. Tradisjonelle virkemidler som skjult og åpen næringsstøtte kan ikke opprettholdes, mens kravet til konkurransedyktighet blir gjort gjeldende for hele næringslivet. En sysselsettingsstimulerende politikk kan dessuten ikke i det lange løp være basert på statlig underskuddsbudsjettering. (.....) På den annen side er det en viktig lærdom fra analyser av norsk økonomi at en bedring i konkurranseevnen alene ikke gir vesentlig økt sysselsetting. Men utenriksøkonomien og offentlig budsjettbalanse styrkes, og bedriftenes soliditet bedres. Skal sysselsettingen økes, må denne økte handlefriheten utnyttes til ekspansjon i økonomien. Det er gjennomføringen av denne todelte strategien som er hovedutfordringen i årene framover»* (ØA 1/1993).

Oppsummert

Selv om mye har endret seg, både innhold, innretning og målgruppe mv, er det likevel mye som går igjen gjennom disse 100 årene. Idéen i Økonomisk Utsyn over 2021 er å gi en oversikt over norsk og internasjonal økonomi, og publikasjonen presenterer i denne sammenheng både aktuell statistikk og resultater fra forskning og analyse. Utsynet bidrar dermed til SSBs samfunnsoppdrag som sier at «Statistikk, forskning og analyse fra SSB skal bidra til innsikt om samfunnsutviklingen, danne grunnlag for det offentlige ordskiftet og gi mulighet for informerte beslutninger.»

Referanser

STATISTISK SENTRALBYRÅ 100 ÅR 1876—1976: Samfunnsøkonomiske studier (SØS) nr 28 (Oslo 1976) https://www.ssb.no/a/histstat/sos/sos_028.pdf

Arkiv med alle utgaver av økonomisk utsyn finnes på <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/arkiv-for-okonomisk-utsyn>

Olav Bjerkholt (2000): Kunnskapens krav. Om opprettelsen av Forskningsavdelingen i Statistisk sentralbyrå (SØS 103) https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/_attachment/33134?_ts=131a93689c8

Halvorsen, Tore m.fl. (2011): Nasjonalregnskapets historie i Norge. Fra fri forskning til lovregulert statistikk. Samfunnsøkonomiske studier (SØS) nr 112) <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/nasjonalregnskapets-historie-i-norge>

Tabeller: Makroøkonomiske hovedstørrelser

Tallene som presenteres i Tabell 1-5 viser foreløpige nasjonalregnskapstall for 2021, publisert 16. februar 2022. Månedlig nasjonalregnskap for januar 2021 ble publisert 8. mars 2022, og månedstall ble da revidert. Se omtale i boks 3.2.

Tabell 1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2019 priser. Millioner kroner	144
Tabell 2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2019-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal.....	145
Tabell 3. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindekser. 2019=100	146
Tabell 4. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal	146
Tabell 5. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Måned. Faste 2019-priser. Prosentvis volumendring fra foregående periode.....	147
Tabell 6. Makroøkonomiske hovedstørrelser 2013-2025. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår.....	148

Tabell 1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2019 priser. Millioner kroner

	Ujustert		Sesongjustert							
	2020	2021	20:1	20:2	20:3	20:4	21:1	21:2	21:3	21:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 475 350	1 548 628	382 138	343 975	373 794	377 066	364 679	375 093	397 715	410 352
Konsum i husholdninger	1 399 898	1 467 470	361 262	326 872	355 390	358 472	347 174	356 530	375 850	387 426
Varekonsum	724 943	766 144	169 780	177 145	188 153	192 272	188 477	193 692	194 746	193 786
Tjenestekonsum	663 908	691 907	177 436	150 561	166 430	168 386	160 250	163 815	177 902	187 211
Husholdningenes kjøp i utlandet	27 918	25 443	25 508	685	3 813	2 115	1 476	1 426	7 781	14 751
Utlendingers kjøp i Norge	-16 871	-16 024	-11 462	-1 519	-3 005	-4 300	-3 029	-2 403	-4 579	-8 322
Konsum i ideelle organisasjoner	75 452	81 158	20 877	17 104	18 404	18 594	17 504	18 563	21 865	22 926
Konsum i offentlig forvaltning	883 555	917 596	220 145	213 112	222 291	228 045	225 250	227 718	232 207	232 545
Konsum i statsforvaltningen	437 404	450 722	108 744	104 998	110 754	112 996	110 237	111 549	114 180	114 796
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	384 686	396 852	95 823	91 933	97 488	99 527	96 843	98 075	100 726	101 247
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	52 718	53 870	12 920	13 065	13 267	13 469	13 394	13 474	13 454	13 550
Konsum i kommuneforvaltningen	446 151	466 874	111 402	108 113	111 537	115 048	115 014	116 169	118 027	117 748
Bruttoinvestering i fast realkapital	903 710	901 033	230 386	225 021	222 337	225 615	224 152	223 816	221 832	231 061
Utvinning og rørtransport	171 482	166 621	44 747	43 520	41 088	42 080	40 738	43 424	41 372	41 072
Utenriks sjøfart	5 625	2 234	2 135	347	1 618	1 524	1 675	137	148	273
Fastlands-Norge	726 603	732 178	183 504	181 154	179 630	182 010	181 739	180 256	180 312	189 716
Næringer	325 798	333 007	85 453	80 006	79 238	80 931	82 948	83 428	81 089	85 453
Tjenester tilknyttet utvinning	2 708	2 527	857	758	624	463	580	614	675	654
Andre tjenester	197 898	209 064	51 792	47 319	47 954	50 810	50 330	50 754	53 057	54 920
Industri og bergverk	47 435	48 406	12 627	11 647	11 832	11 272	11 793	12 164	11 195	13 215
Annen vareproduksjon	77 757	73 009	20 177	20 281	18 828	18 385	20 244	19 897	16 162	16 663
Boliger (husholdninger)	188 904	193 825	47 335	47 146	46 007	48 400	48 419	49 838	46 782	48 776
Offentlig forvaltning	211 901	205 347	50 716	54 002	54 386	52 680	50 371	46 989	52 441	55 486
Bruttoinvestering i verdigjenstander	158	270	85	8	41	23	0	41	105	124
Lagerendring og statistiske avvik	90 245	85 408	33 096	11 020	24 034	13 495	17 864	19 642	23 484	14 181
Bruttoinvestering i alt	994 113	986 711	263 568	236 049	246 412	239 133	242 016	243 499	245 421	245 365
Innenlandsk sluttanvendelse	3 353 017	3 452 935	865 851	793 136	842 497	844 244	831 945	846 310	875 344	888 262
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	3 085 508	3 198 403	785 788	738 241	775 715	787 121	771 668	783 066	810 234	832 612
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	1 095 456	1 122 943	270 861	267 113	276 676	280 724	275 622	274 707	284 648	288 031
Eksport i alt	1 276 402	1 337 203	327 411	306 938	317 696	323 284	322 534	328 074	349 284	340 054
Tradisjonelle varer	422 840	451 171	106 425	99 249	106 680	109 146	113 283	112 156	113 244	110 633
Råolje og naturgass	518 501	533 037	123 451	130 143	129 902	131 734	126 284	132 381	140 660	135 942
Skip, plattformer og fly	8 333	13 335	3 333	1 690	2 183	1 126	1 573	3 082	7 704	975
Tjenester	326 728	339 661	94 203	75 855	78 932	81 278	81 393	80 454	87 677	92 503
Samlet sluttanvendelse	4 629 419	4 790 139	1 193 263	1 100 074	1 160 193	1 167 527	1 154 479	1 174 383	1 224 627	1 228 315
Import i alt	1 091 492	1 113 430	300 507	248 906	270 831	272 536	259 818	272 492	287 296	290 332
Tradisjonelle varer	717 639	756 633	177 835	164 653	184 064	187 886	179 518	190 590	194 533	188 499
Råolje og naturgass	22 214	19 194	6 973	4 996	4 692	5 506	4 452	8 147	2 867	3 581
Skip, plattformer og fly	32 766	29 735	9 985	8 865	8 581	5 335	6 100	5 616	10 088	7 931
Tjenester	318 872	307 869	105 713	70 393	73 494	73 809	69 748	68 138	79 808	90 321
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	3 537 927	3 676 709	892 756	851 167	889 362	894 991	894 661	901 891	937 331	937 983
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	2 992 002	3 116 548	757 981	713 535	749 036	763 057	758 417	765 725	787 063	798 412
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	545 925	560 161	134 775	137 632	140 327	131 934	136 244	136 166	150 268	139 572
Fastlands-Norge (basisverdi)	2 601 672	2 706 243	661 360	620 626	650 039	662 404	659 446	664 825	683 078	692 739
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 929 791	2 008 189	492 946	459 201	480 511	489 853	488 793	492 251	506 273	514 717
Industri og bergverk	220 897	227 470	56 802	53 641	54 742	56 755	57 608	57 530	57 509	57 002
Annen vareproduksjon	361 249	371 694	89 529	88 239	90 407	91 549	92 603	92 019	93 429	92 488
Tjenester inkl. boligjenester	1 347 645	1 409 025	346 615	317 321	335 363	341 549	338 582	342 701	355 335	365 228
Offentlig forvaltning	671 881	698 053	168 414	161 425	169 527	172 550	170 653	172 574	176 805	178 022
Produktavgifter og -subsidier	390 330	410 305	96 621	92 909	98 997	100 654	98 971	100 900	103 985	105 673

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2019-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal

	Ujustert		Sesongjustert							
	2020	2021	20:1	20:2	20:3	20:4	21:1	21:2	21:3	21:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	-6,6	5,0	-3,5	-10,0	8,7	0,9	-3,3	2,9	6,0	3,2
Konsum i husholdninger	-6,3	4,8	-3,5	-9,5	8,7	0,9	-3,2	2,7	5,4	3,1
Varekonsum	6,5	5,7	-0,6	4,3	6,2	2,2	-2,0	2,8	0,5	-0,5
Tjenestekonsum	-10,3	4,2	-5,1	-15,1	10,5	1,2	-4,8	2,2	8,6	5,2
Husholdningenes kjøp i utlandet	-77,6	-8,9	-15,7	-97,3	456,6	-44,5	-30,2	-3,4	445,7	89,6
Utlendingers kjøp i Norge	-67,5	-5,0	-15,7	-86,7	97,8	43,1	-29,6	-20,7	90,5	81,8
Konsum i ideelle organisasjoner	-11,7	7,6	-3,4	-18,1	7,6	1,0	-5,9	6,0	17,8	4,9
Konsum i offentlig forvaltning	1,8	3,9	0,5	-3,2	4,3	2,6	-1,2	1,1	2,0	0,1
Konsum i statsforvaltningen	3,2	3,0	1,1	-3,4	5,5	2,0	-2,4	1,2	2,4	0,5
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	3,0	3,2	1,1	-4,1	6,0	2,1	-2,7	1,3	2,7	0,5
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	4,6	2,2	1,4	1,1	1,5	1,5	-0,6	0,6	-0,1	0,7
Konsum i kommuneforvaltningen	0,6	4,6	-0,2	-3,0	3,2	3,1	0,0	1,0	1,6	-0,2
Bruttoinvestering i fast realkapital	-5,6	-0,3	-7,0	-2,3	-1,2	1,5	-0,6	-0,1	-0,9	4,2
Utvinning og rørtransport	-4,1	-2,8	-5,6	-2,7	-5,6	2,4	-3,2	6,6	-4,7	-0,7
Utenriks sjøfart	-77,5	-60,3	-79,6	-83,8	366,8	-5,8	9,9	-91,8	8,2	84,2
Fastlands-Norge	-3,6	0,8	-3,4	-1,3	-0,8	1,3	-0,1	-0,8	0,0	5,2
Næringer	-5,0	2,2	-1,3	-6,4	-1,0	2,1	2,5	0,6	-2,8	5,4
Tjenester tilknyttet utvinning	-35,1	-6,7	-24,7	-11,6	-17,8	-25,7	25,2	5,8	10,0	-3,1
Andre tjenester	-3,5	5,6	2,0	-8,6	1,3	6,0	-0,9	0,8	4,5	3,5
Industri og bergverk	-8,0	2,0	-4,2	-7,8	1,6	-4,7	4,6	3,1	-8,0	18,1
Annen vareproduksjon	-5,3	-6,1	-6,0	0,5	-7,2	-2,4	10,1	-1,7	-18,8	3,1
Boliger (husholdninger)	-4,0	2,6	-0,7	-0,4	-2,4	5,2	0,0	2,9	-6,1	4,3
Offentlig forvaltning	-1,1	-3,1	-9,0	6,5	0,7	-3,1	-4,4	-6,7	11,6	5,8
Bruttoinvestering i verdigjenstander	-61,0	70,8	-19,3	-90,1	391,8	-43,5	-98,7	..	154,3	17,9
Lagerendring og statistiske avvik	-14,7	-5,4	178,6	-66,7	118,1	-43,9	32,4	10,0	19,6	-39,6
Bruttoinvestering i alt	-6,6	-0,7	1,4	-10,4	4,4	-3,0	1,2	0,6	0,8	0,0
Innenlandsk sluttanvendelse	-4,5	3,0	-1,1	-8,4	6,2	0,2	-1,5	1,7	3,4	1,5
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	-3,6	3,7	-2,4	-6,1	5,1	1,5	-2,0	1,5	3,5	2,8
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	1,3	2,5	-1,5	-1,4	3,6	1,5	-1,8	-0,3	3,6	1,2
Eksport i alt	-1,2	4,8	-2,1	-6,3	3,5	1,8	-0,2	1,7	6,5	-2,6
Tradisjonelle varer	-2,5	6,7	-2,6	-6,7	7,5	2,3	3,8	-1,0	1,0	-2,3
Råolje og naturgass	11,9	2,8	-3,2	5,4	-0,2	1,4	-4,1	4,8	6,3	-3,4
Skip, plattformer og fly	-32,8	60,0	65,2	-49,3	29,1	-48,4	39,7	95,9	149,9	-87,3
Tjenester	-14,7	4,0	-1,5	-19,5	4,1	3,0	0,1	-1,2	9,0	5,5
Samlet sluttanvendelse	-3,6	3,5	-1,3	-7,8	5,5	0,6	-1,1	1,7	4,3	0,3
Import i alt	-11,9	2,0	-2,4	-17,2	8,8	0,6	-4,7	4,9	5,4	1,1
Tradisjonelle varer	-2,5	5,4	-1,8	-7,4	11,8	2,1	-4,5	6,2	2,1	-3,1
Råolje og naturgass	-8,9	-13,6	-2,0	-28,4	-6,1	17,3	-19,1	83,0	-64,8	24,9
Skip, plattformer og fly	-8,4	-9,3	42,1	-11,2	-3,2	-37,8	14,3	-7,9	79,6	-21,4
Tjenester	-28,0	-3,5	-6,3	-33,4	4,4	0,4	-5,5	-2,3	17,1	13,2
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	-0,7	3,9	-1,3	-4,7	4,5	0,6	0,0	0,8	3,9	0,1
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	-2,3	4,2	-1,8	-5,9	5,0	1,9	-0,6	1,0	2,8	1,4
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	9,1	2,6	1,5	2,1	2,0	-6,0	3,3	-0,1	10,4	-7,1
Fastlands-Norge (basisverdi)	-2,4	4,0	-1,6	-6,2	4,7	1,9	-0,4	0,8	2,7	1,4
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-3,0	4,1	-1,8	-6,8	4,6	1,9	-0,2	0,7	2,8	1,7
Industri og bergverk	-2,5	3,0	-1,3	-5,6	2,1	3,7	1,5	-0,1	0,0	-0,9
Annen vareproduksjon	0,5	2,9	-0,1	-1,4	2,5	1,3	1,2	-0,6	1,5	-1,0
Tjenester inkl. boligjenester	-4,0	4,6	-2,3	-8,5	5,7	1,8	-0,9	1,2	3,7	2,8
Offentlig forvaltning	-0,5	3,9	-0,9	-4,1	5,0	1,8	-1,1	1,1	2,5	0,7
Produktavgifter og -subsidier	-2,1	5,1	-3,5	-3,8	6,6	1,7	-1,7	1,9	3,1	1,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindekser. 2019=100

	Ujustert		Sesongjustert							
	2020	2021	20:1	20:2	20:3	20:4	21:1	21:2	21:3	21:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	101,7	104,4	101,1	101,2	101,9	102,0	103,3	103,5	104,8	105,7
Konsum i offentlig forvaltning	102,5	105,3	101,9	104,7	102,3	101,2	104,3	104,6	104,3	107,8
Bruttoinvestering i fast kapital	103,1	107,3	101,6	104,0	103,3	103,6	104,3	106,4	108,5	109,7
Fastlands-Norge	102,5	107,3	101,1	103,2	103,0	102,6	104,0	106,4	108,8	109,8
Innenlandsk sluttanvendelse	102,6	105,1	101,9	102,1	102,1	103,7	103,5	105,3	107,2	103,9
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	102,1	105,3	101,3	102,7	102,3	101,9	103,7	104,5	105,5	107,2
Eksport i alt	86,2	128,8	91,7	80,1	86,1	86,8	101,0	110,4	132,0	169,2
Tradisjonelle varer	96,6	109,2	101,2	97,0	93,6	95,2	99,7	104,6	111,6	121,4
Samlet sluttanvendelse	98,0	111,7	99,1	96,0	97,7	99,0	102,8	106,7	114,2	122,0
Import i alt	103,4	108,4	102,1	104,4	103,1	104,0	104,6	106,1	109,9	112,5
Tradisjonelle varer	104,2	109,9	101,2	97,0	93,6	95,2	99,7	104,6	111,6	121,4
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	96,4	112,7	98,1	93,5	96,1	97,5	102,2	106,9	115,6	124,9
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	101,7	104,8	101,9	102,2	101,5	101,4	102,8	104,1	104,8	107,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal

	Ujustert		Sesongjustert							
	2020	2021	20:1	20:2	20:3	20:4	21:1	21:2	21:3	21:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1,7	2,7	0,2	0,1	0,7	0,1	1,2	0,2	1,2	0,9
Konsum i offentlig forvaltning	2,5	2,7	0,9	2,7	-2,3	-1,0	3,0	0,3	-0,3	3,3
Bruttoinvestering i fast kapital	3,1	4,0	1,0	2,4	-0,7	0,3	0,7	2,0	1,9	1,1
Fastlands-Norge	2,5	4,7	0,8	2,1	-0,2	-0,4	1,4	2,3	2,3	0,9
Innenlandsk sluttanvendelse	2,6	2,4	0,0	0,3	0,0	1,6	-0,2	1,7	1,8	-3,1
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,1	3,2	0,5	1,3	-0,4	-0,4	1,8	0,7	1	1,6
Eksport i alt	-13,8	49,5	-5,9	-12,7	7,4	0,8	16,4	9,3	19,6	28,2
Tradisjonelle varer	-3,4	13,1	-0,1	-4,2	-3,5	1,7	4,7	5,0	6,7	8,8
Samlet sluttanvendelse	-2,0	13,9	-1,6	-3,1	1,8	1,3	3,8	3,8	7,1	6,8
Import i alt	3,4	4,8	0,2	2,3	-1,3	0,9	0,6	1,4	3,6	2,3
Tradisjonelle varer	4,2	5,5	0,5	3,8	-1,2	-0,4	1,6	1,5	4,2	2,2
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	-3,6	16,9	-1,8	-4,7	2,7	1,5	4,9	4,5	8,2	8,1
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	1,7	3,0	1,0	0,3	-0,7	-0,1	1,4	1,3	0,6	2,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Måned. Faste 2019-priser. Prosentvis volumendring fra foregående periode

	Mai 2021	Juni 2021	Juli 2021	Aug. 2021	Sep. 2021	Okt. 2021	Nov. 2021	Des. 2021
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,3	3,1	1,6	1,3	1,2	2,0	1,4	-2,7
Konsum i husholdninger	2,9	2,9	1,2	1,3	1,2	1,9	1,5	-2,9
Varekonsum	4,1	-0,3	0,3	-1,6	0,6	-1,6	2,3	-0,7
Tjenestekonsum	0,9	5,8	0,7	4,5	1,8	4,1	0,5	-5,6
Husholdningenes kjøp i utlandet	6,4	92,9	175,5	34,0	21,8	55,4	3,2	-9,1
Utlendingers kjøp i Norge	-28,9	-26,0	62,5	66,4	39,5	38,1	2,0	-20,9
Konsum i ideelle organisasjoner	10,9	7,0	8,1	0,8	1,0	3,6	0,1	0,5
Konsum i offentlig forvaltning	0,7	1,4	0,2	0,4	0,9	-0,3	-0,1	-0,7
Konsum i statsforvaltningen	0,7	2,6	-0,1	0,0	1,4	-0,3	0,0	-0,4
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	0,8	3,0	0,0	-0,1	1,5	-0,3	0,0	-0,3
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	0,3	0,0	-0,6	0,0	1,0	0,4	-0,1	-0,8
Konsum i kommuneforvaltningen	0,6	0,3	0,5	0,8	0,3	-0,3	-0,2	-1,1
Bruttoinvestering i fast realkapital	-2,1	1,8	-3,7	4,5	-1,6	1,5	-0,6	7,8
Utvinning og rørtransport (bruttoinvestering)	2,4	-2,5	-3,5	-0,1	-1,0	-0,3	-1,0	2,9
Utenriks sjøfart (bruttoinvestering)	8,9	-169,3	-199,2	-82,3	322,4	109,9	2,1	-77,0
Fastlands-Norge (bruttoinvestering)	-3,2	3,2	-4,0	5,8	-1,8	1,8	-0,5	9,0
Næringer (bruttoinvestering)	-4,4	5,5	-8,8	5,9	1,3	-0,8	1,4	7,5
Tjenester tilknyttet utvinning (bruttoinvestering)	-1,3	1,6	8,3	1,0	1,0	-4,1	-0,3	0,6
Andre tjenester (bruttoinvestering)	-3,2	2,8	-2,6	9,7	0,3	-6,0	4,7	10,1
Industri og bergverk (bruttoinvestering)	-0,7	2,5	-9,3	-1,4	2,8	15,1	1,3	1,1
Annen vareproduksjon (bruttoinvestering)	-9,7	14,8	-23,9	-0,5	3,7	5,4	-8,3	4,0
Boliger (husholdninger) (bruttoinvestering)	-3,3	2,4	-6,5	-3,7	7,3	1,4	-3,8	6,0
Offentlig forvaltning (bruttoinvestering)	-1,0	0,0	7,2	14,3	-13,4	6,8	-0,2	14,2
Anskaffelser minus avhendelse av verdigjenstander	210,9	110,5	32,3	-0,3	13,6	0,8	12,4	-1,5
Lagerendring og statistiske avvik	7,8	-57,3	22,0	107,0	12,6	-52,4	78,2	-91,3
Bruttoinvestering i alt	-1,2	-4,2	-2,5	10,4	-0,1	-5,0	4,2	-2,4
Innenlandsk sluttanvendelse	1,2	0,5	0,1	3,5	0,7	-0,6	1,8	-2,1
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	1,0	2,6	-0,1	2,0	0,4	1,3	0,6	0,4
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	0,4	1,2	1,4	2,9	-2,0	1,0	-0,1	2,0
Eksport i alt	0,4	3,9	2,4	-0,6	4,9	-4,2	-2,5	1,0
Tradisjonelle varer (eksport)	1,4	6,5	-6,4	1,6	5,9	-1,2	-6,3	-3,6
Råolje og naturgass (eksport)	0,7	-0,1	1,7	5,4	1,9	-8,1	-0,2	6,4
Skip, plattformer og fly (eksport)	-50,6	497,9	135,1	-82,9	150,6	-72,3	-60,9	-20,0
Tjenester (eksport)	0,0	0,8	6,3	0,8	4,2	2,9	-0,1	-1,3
Samlet sluttanvendelse	1,0	1,5	0,7	2,3	1,9	-1,6	0,6	-1,3
Import i alt	0,7	1,8	1,3	4,0	0,1	-0,5	3,4	-6,0
Tradisjonelle varer (import)	6,0	0,4	-0,6	0,4	0,6	-3,2	3,9	-8,6
Råolje og naturgass (import)	-55,0	-9,2	-63,8	-12,7	191,8	-27,9	36,5	-52,9
Skip, plattformer og fly (import)	-36,0	47,6	4,2	142,8	-46,9	-27,5	10,1	69,6
Tjenester (import)	0,7	3,9	11,1	1,8	4,0	10,4	0,7	-3,3
Bruttonasjonalprodukt, markedsverdi ¹	1,1	1,4	0,6	1,8	2,4	-2,0	-0,3	0,2
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge, markedsverdi ¹	1,2	1,1	0,7	0,9	1,0	0,4	0,3	-0,4
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart ²	0,8	2,8	0,0	6,8	10,1	-13,4	-4,0	4,0
Bruttoprodukt Fastlands-Norge, basisverdi	1,0	1,0	0,8	1,1	0,8	0,5	0,3	-0,6
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning (bruttoprodukt)	1,1	1,1	0,7	1,2	0,7	0,7	0,5	-0,6
Industri og bergverk (bruttoprodukt)	0,1	-0,5	1,1	-1,2	0,0	0,0	-0,7	-0,1
Annen vareproduksjon (bruttoprodukt)	0,2	1,4	-0,3	2,4	-2,2	-3,1	2,2	3,9
Tjenester inkl. boligjenester (bruttoprodukt)	1,4	1,3	0,9	1,2	1,6	1,7	0,3	-1,8
Offentlig forvaltning (bruttoprodukt)	0,8	0,6	0,9	0,8	1,0	0,1	-0,3	-0,5
Produktavgifter og -subsidier	2,3	2,4	0,2	-0,4	2,4	-0,4	0,6	0,5

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.² Omfatter utvinning av råolje og naturgass, rørtransport og utenriks sjøfart.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6. Makroøkonomiske hovedstørrelser 2013-2025. Regnskap og prognoser¹

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Prognoser			
										2022	2023	2024	2025
Realøkonomi													
Konsum i husholdninger mv	2,8	2,1	2,7	1,1	2,2	1,6	1,1	-6,6	5,0	7,8	3,3	2,2	2,4
Konsum i offentlig forvaltning	1,0	2,7	2,4	2,3	1,9	0,5	1,3	1,8	3,9	1,2	1,2	2,0	1,6
Bruttoinvestering i fast realkapital	6,3	-0,3	-4,0	3,9	2,6	2,2	9,5	-5,6	-0,3	3,3	4,3	3,2	1,0
Utvinning og rørtransport	19,0	-1,8	-12,2	-16,0	-5,4	0,7	14,3	-4,1	-2,8	-6,0	9,0	6,5	0,0
Bruttoinvestering Fastlands-Norge	2,9	0,4	-0,2	9,0	6,8	1,5	6,3	-3,6	0,8	4,5	3,4	2,5	1,3
Næringer	-3,2	-0,7	-2,8	12,6	9,2	3,1	10,3	-5,0	2,2	7,2	5,3	2,4	0,9
Bolig	5,3	-1,4	3,2	6,6	7,3	-6,5	-1,1	-4,0	2,6	2,5	2,2	2,0	1,6
Offentlig forvaltning	11,8	4,5	0,2	6,4	2,6	8,1	7,5	-1,1	-3,1	2,2	1,2	3,0	1,7
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ²	2,3	1,9	2,0	3,1	3,1	1,3	2,3	-3,6	3,7	5,2	2,7	2,2	1,9
Eksport	-1,8	3,4	4,3	1,1	1,7	-1,2	1,1	-1,2	4,8	4,2	3,5	2,6	1,5
Eksport av tradisjonelle varer	1,3	3,1	6,9	-8,6	1,7	1,5	4,9	-2,5	6,7	1,8	2,5	2,8	3,2
Eksport av råolje og naturgass	-5,5	2,7	2,1	4,9	5,1	-5,0	-3,7	11,9	2,8	3,3	4,9	2,3	-1,3
Import	5,0	2,0	1,9	2,7	1,9	1,4	5,1	-11,9	2,0	8,2	4,3	3,6	3,0
Import av tradisjonelle varer	1,8	1,9	2,8	-0,2	3,8	2,9	5,6	-2,5	5,4	4,4	2,8	2,4	2,5
Bruttonasjonalprodukt	1,0	2,0	2,0	1,1	2,3	1,1	0,7	-0,7	3,9	3,5	2,7	2,1	1,3
BNP Fastlands-Norge	2,3	2,2	1,4	0,9	2,0	2,2	2,0	-2,3	4,2	3,6	2,5	2,1	1,7
BNP Industri og bergverk	3,3	2,8	-4,6	-4,2	0,0	1,7	2,0	-2,5	3,0	3,1	1,1	1,1	1,3
Arbeidsmarked													
Utførte timeverk i Fastlands-Norge	0,4	1,4	0,6	0,6	0,5	1,6	1,5	-2,1	2,5	2,1	0,4	1,0	1,4
Sysselsatte personer	1,1	1,0	0,4	0,3	1,1	1,6	1,6	-1,5	1,2	2,4	0,8	0,5	0,8
Arbeidsstyrke	1,2	0,7	1,5	0,2	-0,2	1,4	1,0	0,4	2,2	0,9	1,2	0,4	0,4
Yrkesandel (nivå)	71,2	70,7	71,0	70,4	69,7	70,2	70,5	70,4	72,1	72,4	73,0	72,9	72,9
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,8	3,6	4,5	4,7	4,2	3,8	3,7	4,6	4,4	3,5	3,6	3,6	3,6
Priser og lønninger													
Årslønn	3,9	3,1	2,8	1,7	2,3	2,8	3,5	3,1	3,5	3,6	3,8	3,8	3,6
Konsumprisindeksen (KPI)	2,1	2,0	2,1	3,6	1,8	2,7	2,2	1,3	3,5	3,3	1,8	1,9	1,9
KPI-JAE ³	1,6	2,4	2,7	3,0	1,4	1,6	2,2	3,0	1,7	2,1	2,0	2,1	2,1
Eksportpris tradisjonelle varer	2,7	3,4	2,0	4,0	5,2	6,2	0,7	-3,4	13,1	12,0	-2,1	-0,4	0,4
Importpris tradisjonelle varer	1,4	4,3	4,6	1,7	3,5	4,6	2,5	4,2	5,5	5,2	0,4	0,9	1,2
Boligpris	4,0	2,7	6,1	7,0	5,0	1,4	2,5	3,9	10,5	4,8	3,6	2,4	0,9
Inntekter, renter og valuta													
Husholdningenes disponible realinntekt	4,0	2,3	5,4	-1,6	2,0	1,0	2,1	2,0	3,2	2,7	3,1	2,4	2,4
Husholdningenes sparerate (nivå)	7,2	7,7	9,8	6,9	6,6	5,9	7,0	14,2	13,1	8,5	8,6	9,0	9,2
Pengemarkedsrente (nivå)	1,8	1,7	1,3	1,1	0,9	1,1	1,6	0,7	0,5	1,2	1,7	2,0	2,0
Utlånsrente, rammelån (nivå) ⁴	4,0	3,9	3,2	2,6	2,6	2,7	3,0	2,6	2,1	2,6	3,1	3,5	3,5
Realrente etter skatt (nivå)	0,7	0,8	0,1	-1,6	0,1	-0,7	0,2	0,7	-1,8	-1,3	0,6	0,8	0,8
Importveid kronekurs (44 land) ⁵	2,2	5,3	10,5	1,8	-0,8	0,1	2,9	6,7	-5,3	-1,9	-0,2	0,0	0,0
NOK per euro (nivå)	7,81	8,35	8,95	9,29	9,33	9,60	9,85	10,72	10,16	9,88	9,86	9,86	9,86
Utenriksøkonomi													
Driftsbalansen (milliarder kr) ⁶	317	341	250	138	180	283	103	38	636	1065	811	637	515
Driftsbalansen i prosent av BNP	10,3	10,8	8,0	4,5	5,5	8,0	2,9	1,1	15,3	21,7	16,7	13,1	10,4
Utlandet													
Eksportmarkedsindikator	1,8	4,8	5,4	3,8	5,6	4,1	3,1	-8,4	9,2	6,9	4,8	4,5	5,0
Konsumpris euro-området	1,4	0,4	0,2	0,2	1,5	1,8	1,2	0,3	2,6	5,2	1,2	2,0	2,0
Pengemarkedsrente, euro (nivå)	0,2	0,2	0,0	-0,3	-0,3	-0,3	-0,4	-0,4	-0,5	-0,2	0,5	0,8	1,5
Råoljepris i dollar (nivå) ⁷	109	100	53	45	55	72	64	43	71	98	86	80	76
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	639	627	431	379	452	583	564	407	609	888	776	720	687

¹ Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår.² Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.³ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer.⁴ Gjennomsnitt for året. Utlånsrente, rammelån med pant i bolig.⁵ Positivt fortegn innebærer depresiering.⁶ Driftsbalansen uten korreksjon for sparing i pensjonsfond.⁷ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Informasjon t.o.m. 16. mars 2022 er benyttet.